Fran. Fernardij. Didascalia

44
6
7

FRANCISCI

FERNANDII

DE CORDOVA

CORDVBENSIS

DIDASCALIA

MVLTIPLEX.

Nunc primùm in lucem emiſſa.

CVM QVINQVE INDICIBVS neceſſariis.

LVGDVNI,
Sumptibus Horatij Cardon.

M. DCXV.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

Ex dono Horatii Cardon

ILLVSTRISSIMO, ET EXC.MO PRINCIPI D. D. LVDOVICO FERNANDEZ

de Cordoua, Cardona, & Aragon, Sueſſæ, Somæ, Vaënæ Duci: Marchioni de Poza: Comiti de Cabra, Palamos, & Oliuito: Vicecomiti de Iznajar: Baroni de Belpuche, Liñola, & Calonge: Neapolitani Regni Magno Ammiranti, Domino ſuo clementiſſimo

FRANCISCVS FERNANDEZ de Cordoua S. P. D.

PRIMOS laborum meorú fructus (vereor ne præcoces, & inſuaues) excellentiſſime Dux, cui potiùs quàm tibi Cordubenſis familiæ in Vaënæ domo principatú tenenti dicaré ego ex eadem ortus familia,

ac in eodem oppido Vaëna (Baniana, vt credo, Ptolemæi) natus, & altus? Iniurium quidem esset, non ei me, meáque omnia subdere, cuius me obsequio iura sanguinis, ac Patriæ iamdudum addixerant. Strictum medius Fidius hoc; strictius tamen grati animi vinculum, quo ingenuè fateor deuinctum me à Patre tuo Antonio immortalis memoriæ Principe, cuius beneuolentiæ quicquid sum acceptum refero: quòd si illi, vtpote inter cœlites beatissimam degēti vitam, gratiam referre minùs possim; par est vt tibi paternarum non actionum modò, & fortunarum, sed virtutum etiam hæredi quantulamcunque valeam, referam semper. Accipe igitur libēs hunc quem offero Didascaliæ librū, imò animum offerentis Artaxerxes alter; neque enim ita valde exiguum obtulisse videbor munus: quod si

hilari fronte accipere, ac nominis tui patrocinio fouere dignatus fueris, adeò mihi ingentes dabis animos, vt viribus maiora, mente tamen iampridem concepta, & ardenti concupita ſtudio aggrediar conſcribenda, maiorum nēpe tuorum geſta nūquam pro meritis laudata, nec laudanda ſatis, alio ſcilicet Thucydide, Xenophonte alio, Salluſtio, vel Liuio (ſi per tempora licuiſſet) dignū opus: cùm vel ſummis hiſtoricis illis abundè ſuppeditarint conſcribendi materiam, eámque toto orbi notiſſimam, inter complures alios ex Cordubenſi familia nobilitate, ac præclaris facinoribus illuſtres, & celeberrimos viros Didacus vterque Ægabrenſis alter Comes *, Regiæ alter militiæ Præfectus *; ac nunquam moriturae gloriæ Conſaluus ille, qui poſt tot ſæcula intermiſſum Magni nomen,

*Vulgò Conde de Cabra.

* Vulg. Alcayde de los Donzeles.

ipſis id illi facientibus hoſtibus tunc temporis Gallis, inter ſtrenuos aſſecutus eſt duces: nec non Raimundus de Cardona Neapolitanus Prorex, & Magnus Ammiras *. Quotus enim quiſque eſt, qui ignoret, Reges ab his victos, ac vinctos? Regna ſublata, oblata, ſpreta, Fidem prælatam? Rerumpublicarum fractas vires, debilitatos ſpiritus, frœnatam audaciam, inclyti nominis Imperatores fugatos, validiſſimos debellatos exercitus, munitiſſimas vrbes ad deditionem compulſas, aut vi captas? Vix tamen tua hæc (ſi Satyrographo credendum) tua verè morum elegangia, Comitas, Magnanimitas, Prudentia, Liberalitas, Muſarum Patrocinium; quibus certè animi bonis vt maiores tuos adæquas, vt plurimos huius æui Principes ſuperas, ita ad Fortunæ, quæ poſſides, bona, vel longè etiam maiora viam tibi ſternere,

* *Vulgò Gran Almirante.*

nere, ſin minùs præueniente natura hæreditario tibi obtigiſſent iure, facili negotio potuiſſes. At quia non Panegyrica hæc, commodiori, ſuo inquam tempori tuas, tuorúmque laudes prædicandas reſeruabo. Interim D. O. M. incolumem te nobis, ac patriæ ſeruet Hiſpaniæ decus.

AD D. FRANCISCVM DE CORDOVA VIRVM NOBILISSIMUM, Doctissimum, Integerrimum, Ecclesiæ Cordubensis Senatorem meritissimun, Mysténque dignissimum P. Petri Manjonij Societatis IESV Theologi

CARMEN PHALEVCIVM.

MAGNORVM *satus alte Cordubarum*
Ingens Corduba, quid rudes Camœnas
Nostras sollicitas, & in tuarum
Compellis pelago natare laudum?
Sic das Oceano ratem ruendam?
Pygmæum Herculeo paras labori?
Pluto quisquilias dicare cogis?
Sic Nerêa iubes rigare guttis?
Sic vis doctificas strepens Athenas
Tanta noctua luce transfretetur?
In te nobilitas refulget ingens:
Qui, cùm plurima signa plurimorum
Heroum referas, imaginésque,
Maiorésque tuos Duces, Dynastas,

Multos

Multos adnumerésque Marchiones,
Tum nomen regeris, simulque numen
FernandI illius vsque prædicandi,
Cui, sub nomine Cordubæ, dederunt
Cognomen Ducis acta magna Magni:
Quem Saturnia terra, quem Sicambri
Sensêre Annibalemque, Cæsaremque.
Sed nec tot generis beatitates
Actis dedecoras; beatiores
Natales facis ipse mente, vita.
Nascenti reor vsque te Mineruæ,
Non iam Cecropios, docente Phœbo,
Primum sacrificasse cum pio igne.
Tam totum mihi corculum Mineruæ
Expreßisse videre, dum per omnes
Hortos Palladis antè peruagatus
Promis fasciculo nouos odores,
Edis multiplicem Didascaliam.
In qua cùm specimen paras Sophiæ;
Morum das documenta rara mundo.
Te qui nouit, is instar absolutum
Cernit relligionis eminentis
Te Mysten pietate singulari,

Culmen, præsidium, decus sacrorum:
Qui Mysteria dignus administres.
Cui te de facie videre nondum
Concessum est, legat is tuum libellum;
Mox ex vngue ratus, quod est, leonem
Dicet nobilium, simul Sophorum,
Summæ se integritatis intueri.
Exemplum nouitate prædicandum.
Vt dici queat altiore voce,
(Seu Phœnix fuerit repertus vnquam,
Idem seu fuerit vel irrepertus)
Te, nusquam quod erat, dedisse vt esset:
Phœnix nobilitatis vnus ipse,
Phœnix ingenij vel vnus idem:
Phœnix omnigenæ Didascalîas,
Phœnix, quod caput est, nouus piorum.
Cesso, Corduba parce: quassa cymba
Tanto pondere degrauata rerum
Pessum fertur: & hinc neque enatasset,
Ni Pollux, Cynosura, ni Celeustes,
Ni dux ipse meo fores Phasello.

DE

De Eiusdem D. Francisci libro ad lectorem Eiusdem P. Petri Manjonij

Epigramma.

ASpicis hunc librum, nitidus qui prodit in
auras,
Corduba Palladia quem tulit arte potens:
Castalides vidêre Deæ, inuidêre sorores,
Inuidulæq́; auidis consonuêre modis.
Fabula Parnassus: Parnassia fabula, Tempe:
Fabula cantati sunt Heliconis opes.
Sordet vterque situ: latices Aganippidos arent:
Flora negat flores, numen Apollo suum.
Quid cessamus? ait Clio; veram Hippocrenem
Corduba flos equitum sufficit ecce librum.
Hic Heliconis apex: hîc sunt Parnassia Tempe:
Ver Charitum hîc: ducit Corduba Apollo chorũ.

P. Ioan

P. Ioannis Baptiſtæ Benitez Societatis Ieſu Theologi V. C. Ad Cordubam

Epigramma.

Floribus intextũ variis opus, æmula ſorti
Chloridos, è propriis Corduba cõſtat agris.
Congerit huc Graioſq; ſimul, Latioſq; colores,
Queis picturatum vernat vtrumq; ſolum.
Lilia ſeu linguæ fundit Polymnîa diſertæ
Siue roſas Clio parturit hiſtoriæ.
Vidit, & obſtupuit florum ſpectacula Chloris,
Elyſiaſq; iterum credula finxit opes.
Priſcáne Bæthicolas inter reuireſcere prata?
Ergo Hellas fictis vnde ſuperbit? ait.
Corduba, dein tu ſola meis dominabere campis:
Marcet ad Elyſium gloria noſtra nemus.
Nominis ecce tui, generiſq; Auguſta Propago
Tranſtulit Elyſias in ſua ſcripta plagas.
Tranſtulit & Lethen: veteris nam obliuia ſæcli,
Pagina Lethæas cuncta propinat aquas.

P. Bene

P. Benedicti Sojo Societatis Iesu Theologi, & in Cordubensi Collegio Eloquentiæ Professoris in laudem D. D. Francisci de Cordoua

EPIGRAMMA.

Carpit apis studiosa thymos, quos congerit alueo,
Mélque ibi virgineum nectaris instar agit.
Seligit atque Hyblæ pretij libamina florum,
Munera sacra Diis Ambrosiúsque latex.
Quî tamen? in varias hortorum libera cellas
Rore salutatas exuit ore rosas.
Nunc violis cõponit opus, nunc pabula thymbræ,
Tum casiæ viridis germina grata legit.
Author apũ simulat propriis in floribus artem,
Quos struit ingeniis suauia mella magis.
Alueus hic vario constructus melle, palato
Ingenuo, haud credam, dulcior vllus erit.

M. Ioan

M. Ioannis Aquilarij humaniorum literarum Antiquariæ Doctoris. V. Eruditissimi in D. Francisci de Cordoua laudem ad Musas

EPIGRAMMA.

CIngite Pierides, certatim cingite vestri
Præsidis æternæ frondis honore caput.
Officiis certate piæ, celebrate per artes
Quæque suas magni nomina magna viri:
Qui vester Phœbus meritò cluet, artibus illis
Phœnix, quæ faciunt nomina vestra coli.
Si linguæ quæris dulces Polyhymnia flores;
En Hyblæ passim fragrat amœnus odor.
Si causas, & sacra cupis penetralia rerum;
Naturæ mystes hîc tibi summus adest.
Lipsius antistes Sophiæ, cui lampada cursu
Tam meritò possit tradere, nullus erit.

D. D. Gon

D. D. Gonſalui de Cordoua, & Carrillo V. C. Nobiliſſimi, Theologi præſtantiſſimi in operis laudem ad Bœtim

EPIGRAMMA.

BOetis Athlãtiacas elato vectus ad vndas
Vortce, nũc tumidis parce voraginibus.
Iure tumes, fateor, breuibuſq́ arctaris ab oris,
Perteſiſq́ vada campus inundat aquis.
Auriferis Daurus, gemmatis Singilis vndis
It tibi, cuncta tibi flumina Ibera fluunt.
Fluminis hinc magni nomen vernacula Mauri
Lingua dat; hinc regio Bœtica nomen habet.
Magnifico at titulo maior nunc detrahit amnis,
Cui tu, cui Daurus, amnis & omnis eat.
Maximus omniflua, variáque Didaſcalus arte
Nunc fluit: huic parua guttula Bœtis eris.
Huc Sophus, huc Rhetor, diuino huc dogmate doctus
Confluit; inde fluit cuncta Didaſcalia.

D. Fran

D. FRANCISCO DE CORDOVA V. C.

Eruditiſſimo, Eccleſiæ Cordubenſis Senatori ſacro meriſſimo

PETRVS DE HOjEDA Societatis Ieſu Theologus S. D.

LEgi, Vir clariſſime, variam hanc tuam *Didaſcaliam*: perlegi iucundiſſimè. Et quidni ſeu tanta varietate pellectus, ſeu tam ſuaui fructuum dulcedine delectatus hoc repeterem Heliconium nemus? Quidni ſemel guſtatas ſæpius reguſtarem ambroſias, quibus menti tam ampliter fiat ſatis? Næ ego perlibenter tanti Didaſcalici frequens adſim Didactos. Fœlices Muſæ tantum nactæ Phœbum! Fœlix Muſæum tali dignum chelio! Fœlix iterum Didaſcalion, vbi Aonias virgines iam conſertim, iam ſingulatim, ſemper concinnè nullas non choreas ducere, agitare, modulari videas! Vbi omnes videas ſuas quamque gazas in hanc tuæ *Didaſcaliæ* Pandoram certatim profudiſſe Deas. Ipſum credas Iouem Amaltheæ miſiſſe cornu, ex quo

quo tanta, tam varia permanasceret copia! Et quidem communi vtrisque vestrûm iure, vir nobilissimè, tu illas, te illæ sacræ ardent sorores: Iouis quippe clara proles clarissimam tuam ambiunt nobilitatem, qua Iouium ipsum genus putant nobilitátum. Etenim (vt ex diuiniori nostra Musa, quæ Sionios amat vertices, quæ Salomonico insidet tetrapodi hoc promam) si vera Sapientia altas se egisse gloriatur radices *in populo honorificato* * Græcè *in populo illustri*: quid nimirum si Didascalicæ tuæ Musæ celsissimæ istius Cordubensis nobilitatis summa depereant culmina? Nobiles illæ nobilem hanc animam, illustres illustrem afflent mentem? Imò spem faciunt, fore vt Hispania nostra, te, tuísque similibus parariis, plures habeat tanti exemplaris summates æmulos: fœlicissimáque nostræ gentis ingenia feraciùs excolendo vigeántque, floreántque, fructificentúrque. Sed erit his votis aliàs fortasse locus. Addo nunc eam, quam tu nobilissimæ tuæ Sapientiæ, sapientissimæ nobilitati coronam addis, virtutem. Perfectam nobilitatem, si qui alij, hi absoluunt numeri: Genus, Doctrina, Virtus. Illud dedêre maiores Bœticæ, atque adeò Hispanicæ Nobilitatis decora: Illam tute eximiam tibi peperisti, quam tam varia, tam multiplex testatur *Didascalia*; testabuntur & quæ apparas, non minùs docta, non minùs erudita. Quid verò de virtute? Veráne vt sapientia, vera vt sine illa sit vsquam Nobilitas? Ausculta quæso aliud de Cherubica illa Porticu Sapientię responsũ, *Generositatem illius* (Sapientię) *nobilitat cõtuberniũ habẽs Dei.** Ex Græco sic interpretêre: *Nobilitatẽ generis illius hoc illustrat, quod cõ-*

*Ecclés. 24. 16

*Sap. 8. 3.

**

uictu Dei vtitur. Vteris tu, & quidem arctissimo pro tua in alma Ecclesia Cordubensi senatoria dignitate; Quòd autem sic vteris, illustras planè, vt cum Salomone dicam, generositatem tuæ Sapientiæ, illustras tuam nobilitatem. Macte igitur animo vir: hoc tantùm velim: vno hoc nomine omnes tuas virtutes censeo. Macte egregie didactice: hoc variam tuam editionem habeo; Macte, inquam, clarissime Cordoua, postremo hoc, primæ Hispanicæ nobilitatis apicem dico. Perge porrò tuos gloriâ, Musas doctrinâ, omnes religione, Patriam perfecta exornare nobilitate. Vale, nósque in tuum Didascalion admittito. In Collegio Societatis Iesu, & D. Catharinæ. XIV. Kal. Octobris. CIↃ. IↃC. XIII.

Bernar

Bernardi Aldrete I.V. Doctoris, Canonici Cordubensis V.C. de hoc opere iudicium ex decreto Illustrissimi, ac Reuerendissimi D. Episcopi Cordubensis.

HOc variæ *Didascalias* opus, quod noster consacerdos literarum, & generis nobilitate conspicuus Don Franciscus Fernandez à Corduba politissimè coagmentauit, non sine delectatione legi. Maiorine cura, an curiositate elaboratum ambigo, haud tamen ambiguè vtramque tum multiplicem doctrinam, tum puram, ac minimè fucatam dictionem laudo: & Illustrissimo, sanctissimóque Episcopo nostro Cordubensi iubente approbo: In eo quippe nihil offendi, quod offendat: ornatè omnia splendida, abstrusioresque illustrantur disputationes, nec vt paululùm addubites, vllus relinquitur locus. Sic iudico, & censeo. Cordubæ pridie Idus Nouembris anni 1511.

Bernardus Aldrete.

P. Ioannis Ludouici de la Çerda ex Societate IESV V.C. eruditissimi, religiosissimi, Primarij Rhetorices professoris in Madritiensi eiusdem Societatis Collegio iudicium ex Regij Senatus decreto.

VIdi *Didascaliam D. D. Francisci Fernandij de Cordoua*, in qua doctrina multiplex, sed cum iudicio: à qua politioris facultatis cupidi, non modò iuuenes, sed viri etiam, eruent thesauros doctrinæ, & haurient Musarum vndas. Dignum opus quod lucem videat ad vtilitatem, ad iucunditatem. Datum Madriti in Collegio Societatis IESV. 16. Kal. Ianuarias anni 1612.

Ioannes Ludouicus de la Çerda.

** 2

APPROBATIO.

IOANN. CLAVD. DE VILLE, in Sacra Theologia Magister & Diuini verbi Prædicator, in Sancti Pauli huiusce Ciuitatis Canonicus, atque in Lugdunensi Diœcesi Librorum Censor designatus: Fidem facimus nos hunc librum, cui inscriptio est, *Didascalia Multiplex Francisci Fernandij de Corduoua Cordubensis*, percurrisse, nihilque in eo contra Apostolicam & Catholicam Romanæ Ecclesiæ fidem, & bonos mores, sed omnifaria eruditione eximium inuenisse. Lugduni apud S. Paulum XVIIII. Cal. Decembr. M. DCXIV.

I. Claudius Deuille.

R.D. D. Thomæ de Meschatin la Faye, huius libri imprimendi facultas.

THOMAS DE MESCHATIN LA FAYE, Comes, Canonicus, & Camerarius Ecclesiæ Lugdunensis, & Vicarius Generalis in Archiepiscopatu Lugdunensi: Opus, quod inscribitur, *Didascalia Multiplex*, *Francisco Fernandio de Cordoua Cordubensi authore*, vt in lucem edatur, facultatem concedo. Lugduni 16. Nouembris 1614.

Meschatin la Faye.

VOlumen hoc inscriptum, *Didascalia Multiplex, Francisco Fernandio de Cordoua Cordubensi authore*, ab HORATIO CARDON Bibliopola Lugdunensi in lucem dari permittimus: simul, ne quis citra factam ei ab ipso potestatem, denuò excudat, interdicimus. Datum Lugduni 20. Nouembris 1614.

SEVE.

SVM

SVMMA PRIVILEGII à Christianissimo Galliarum Rege concessi.

LVDOVICI XIII. Galliæ & Nauarræ Regis auctoritate sancitum est, atque patentibus Literis cautũ, ne quis in Regno suo, aliisve locis Ditioni suę subiectis, intra proximos annos decẽ, à die impressionis primę inchoandos, ac numerandos, excudat, vendat, excudendum, vendendúmq; quouis modo & ratione conetur librũ, qui inscribitur, *Didascalia Multiplex, Francisco Fernandio de Cordoua Cordubensi authore*, præter Horatium Cardon Bibliopolam Lugdunẽsem, aut illos, quibus ipsemet concesserit. Prohibitum insuper eadem auctoritate Regia omnibus suis subditis, eundem librum extra Regni sui limites imprimendum cu-

rare, vel quempiam, vbicumque fuerit, ad id agendum impellere, ac instigare, sine consensu dicti Horatij Cardon. Idque omne sub confiscatione librorum, aliísque pœnis originali Diplomate cõtra delinquentes expressis. Datum Parisiis, die 25. Octobris, anno millesimo sexcentedecimo quarto.

De mandato Regis, Signatum

BRVLART.

PHILIPPI III. Hispaniarum Regis Licentiâ, data Madriti vigesima tertia Februarij 1613. & signata, IORGE DE TOVAR, concessum est *Francisco Fernandio de Cordouâ Cordubensi*, vt suum Opus quod inscribitur *Didascalia Multiplex*, extraneo Bibliopolæ cui voluerit, tradat manuscriptum, quod excudatur, atque in lucem emissum virtute istius Licentiæ in omnibus terris suæ potestati subiectis, liberè diuendatur.

AVTORVM, QVI IN HOC opere citantur, Elenchus.

Caius Iulius Cæsar.
Caius Pedo Albinouanus.
Caius Plinius.
Caius Suetonius Tranquillus.
Caius Valerius Flaccus.
Carolus Sigonius.
Cedrenus.
Claudius Claudianus.
Claudius Gallenus.
Claudius Ptolemæus.
Claud. Rutilius Numatianus.
Clemens Alexandrinus.
Clemens Romanus.
Cœlius Calcagninus.
Cœlius Rhodiginus.
Concilium Tridentinum.
Conimbricenses.
Conrradus Lycosthenes.
D. Cyprianus.
D. Cyrillus Hierosolymitanus.

D

DAntes Aligerius.
Decimus Magnus Ausonius.
Decretales.
Decretum Gratiani.
Desiderius Erasmus.
Didacus Couarruuias.
Diodorus Siculus.
Diogenes Laërtius
Dion Cassius.
Dionysius Afer.
Dionysius Halicarnasseus.
Dionysius Lambinus.

E

D. EPiphanius.
Euripides.
Eusebius Cæsariensis.
Eustathius.
Eutropius.

F

FAbius Plantiades Fulgentius.
Fernandus Pincianus.
Flauius Sosipater Charisius.
Florentinus I. C.
Florianus de Ocampo.
Franciscus Floridus Sabinus,
Franciscus Luisinus.
Franciscus Nausea.
Franciscus Petrarcha.
Franciscus Titelmanus.
Franciscus Vatablus.

G

GArcias Lassus.
Gaspar Barreyrus.
Germanicus Cæsar.
D. Gregorius Magnus.
D. Gregorius Nazianzenus.
Gilbertus Genebrardus.
Guido Panzirolus.
Guillielmus Budæus.
Guillielmus Xilander.

H

HEgesippus:
Heliodorus.
Henricus Stephanus.
Hesiodus.
D. Hieronymus.
Hieronymus Fracastorius.

Hiero

Hieronymus Vida.
Hieronymus Zurita.
Hipponax.
Homerus.
Horus Apollo.
Hugo Cardinalis.

I

IAnus Parrhasius.
Ioannes Antonius Maginus.
Ioannes Barros.
Ioannes Boccacius.
Ioannes Boëmus.
Ioannes Bouincontrus.
Ioannes Chrysostomus.
Ioannes Damascenus.
Ioannes Georgius Trissinus.
Ioannes Iouianus Pontanus.
Ioannes Leo.
Ioãnes Pierius Valerianus.
Ioannes Pineda.
Ioannes Mena.
Ioannes Sambucus.
Ioannes Tzetzes.
Iosephus Iudæus.
Iosephus Scaliger.
D.Isidorus.
Iulius Camers.
Iulius Cæsar Bulengerus.
Iulius Cæsar Scaliger.
Iulius Obsequens.
Iulius Pollux.
Iulius Solinus.
Iunius Iuuenalis.
Iunius Moderatus Columella.

Iustinianus Imperator.
Iustinus Historicus.
D.Iustinus Martyr.
Iustus Lipsius.

L

LAmbertus Hortensius.
Laurentius Palmyrenus.
Laurentius Surius.
Leges Partitarum.
Lilius Gregorius Giraldus.
Lucianus.
Lucius An. Seneca Philosophus.
Lucius An. Seneca Tragicus.
Lucius Apuleius.
Lucius Cælius.
Lactant. Firmianus.
Lucius Florus.
Ludouicus Ariostus.
Ludouicus Barthemanus.
Lycophron.

M

MAcrobius.
Marcellinus Comes.
Marcus Accius Plautus.
Marcus An.Lucanus.
Marcus Antonius Muretus.
Marcus Antonius Sabellicus.
Marcus Cato.
Marcus Fabius Quintilianus.
Marcus Manilius.

Marcus Paulus Venetus.
Marcus Terentius Varro.
Marcus Tullius Cicero.
Marcus Valerius Martialis.
Marcus Vitruuius.
Marius Niger.
Marius Seruius Honoratus.
Martianus Capella.
Martianus I.C.
Martinus Antonius del Rio.
Matthæus Raderus.
D. Maximus Monachus & Martyr.
Maximus Tyrius.
Menander.
Mercurius Trismegistus.

N

Natalis Comes.
Nauigationes Hollandiensium.
Nicander.
Nicephorus Calistus.
Nicolaus Leonicenus.
Nonnius Marcellus.
Noua compilatio legum Hispaniæ.

O

Odoardus Barbossa.
Olaus Magnus.
Onuphrius Panuinus.
Oppianus.
Orpheus.

P

Palladius Rutilus.
Paulus Diaconus.
Paulus Iouius.
Paulus Orosius.
Pausanias.
Petronius Arbiter.
Petrus Bellonius.
Petrus Crinitus.
Petrus Nannius.
Petrus Victorius.
Philippus Bergomas.
Philo Iudæus.
Philostratus.
Photius.
Pindarus.
Placidus Lactantius.
Plato.
Plutarchus.
Polybius.
Polydorus Vergilius.
Polyenus.
Pomponius I. C.
Pomponius Mela.
Procopius.
Publius Cornelius Tacitus.
Publius Ennius.
Publius Ouidius Naso.
Publius Terentius.
Publius Vergilius Maro.

Q

Quintus Aurelius Symmachus.
Quintus Curtius.
Quintus Horatius Flaccus.

Quintus

INDEX

INDEX CAPITVM
LIBRI HVIVS.

Ioui

FRAN

FRANCISCI FERNANDII DE CORDOVA CORDVBENSIS

Didaſcalia multiplex.

CAPVT I.

De mira Dæmonis impoſtura, qua hominum mentibus ante Chriſti ſeruatoris aduentum illuſit; Poëtarum loca aliquot explicata.

EA fuit ſemper Dæmonis calliditas, vt ſi minus ſimilis eſſe Altiſſimo (vt in votis habuit) in ſecundo ſuæ creationis inſtanti potuit, debitum ſaltem ſoli Deo honorem ſibi arrogare conatus fuerit miris impoſturis; nec mirum, quandoquidem ſerpens (cuius nomine

Genesis 3. Ioann. 2. Diabolus significatur in sacris literis) *& callidior cunctis animantibus terræ, & homicida erat ab initio, ac mendax*: neque incœpto destitisset, ni parturiens virgo illius contriuisset caput, moriénsque vita, Christus videlicet, illius tyrannidem, ac mortem simul nostram moriendo destruxisset. Quod nec Antiquos demum latuit: Tiberij enim Augusti tempore, quo Christus passus, nauta quidam Thamus nomine apud Echinadas insulas voce quadam mari emissa magnum Pana (Dæmon ille erat) obiisse nunciare iussus, cùm ad Palodes peruenisset, quo facto magnus multorum exauditus fuit confusus gemitus, quem quidem casum plurium testimonio Tiberius Princeps comprobauit: rem longiùs narrat Plutarchus. De oraculorum defectu. Verùm de tyrannide, ac fallaciis Diaboli bene Clemens Alexandrinus; In exhortat. ad Gentes. *Maligna* (inquit) *& serpens bellua oculos perstringens, redigit in seruitutem, & in hodiernum vsque diem homines affligit, barbarorum ritu (vt mihi videtur) puniens, qui dicuntur cadaueribus alligare captiuos, donec cum ipsis quoque putrescant. Hic ergo malus tyrannus, & Draco quoscunque ab ortu sibi potuerit vendicare, lapidibus, & lignis, & imaginibus, & aliquibus eiusmodi simulachris misero superstitionis vinculo viuos, vt dicitur, adducens vnà cum eis sepelit, donec vnà cum ipsis interierint; Quamobrem, vnus enim est seductor, qui à principio quidem Euam, nunc autem alios quoque iam homines ad mortem adducit, vnus & idem est nobis adiutor, & opitulator Dominus.* Hæc ille de lignorum, ac lapidum adoratione diabolica inducta Psal. 113. fraude, vt *similes illis fiant, qui faciunt ea*, quemadmodum

modum Regius cecinit vates. Sed mirum magis est Dæmonem adeò hominibus illudere voluisse, vt in ea forma in qua humanum genus sua circumuenit fraude, eíque perniciem molitus est, ac mortem, in ea inquam sese adorandum præbuerit, ac miseris persuaserit mortalibus. Nam præter quàm quòd Regem, ac Dominum Ægyptij (vt Horus Apollo autor est) sub Serpentis depingebant forma, apud Eleos Serpens quidam colebatur veluti seruator, ac tutelatis, cui à seruata vrbe Sosipoli Deo nomen imposuerunt, Seruatoris inquam nomen (proh dolor) orbis destructori; causam narrat Pausanias. Salutis etiam signum fuisse, illíque Diuæ consecratum serpentem certo certius est: nam & Macrobius refert, & ostendunt complura antiqua numismata, in quibus serpens insculptus cernitur cum inscriptione, SALVTIS SALVS PVLICA, SALVS AVG. aut AVGG. Neronis aureũ, & æreũ, M. Aurelij argenteũ ærcúmque, Antonini, Cõmodi, Valeriani ærea, Munatij Accilij Triumuiri Valetudinis argenteũ, quorũ pleraque in nostro visuntur Musæo. Quod etiam populum intellexisse Israëliticum, quandoquidem serpenti æneo, quem fecerat Moyses, incensũm adolebat, extra controuersiam esse debet. Quare Ezechias Rex maxima cum laude (vt inquit Augustinus) illum confregit, vt in libris habetur Regum; *Confregítque serpentem æneum, quem fecerat Moyses: siquidem vsque ad illud tempus filij Israël adolebant ei incensum.* Cur autem salutis signum gentibus esset serpens, in promptu causa est, quia nimirum Æscu-

Hierogly. 56. 57. 58.

In Eliacis.

I. Saturnal. 1 c. 20.

I 10. de Ciuit. c. 8.

Regum 4. c. 18.

lapio salutis Deo dicatus erat; qua de causa Æsculapius depingebatur virgam manu gestans, cui complicatus erat anguis: ita in pluribus Græciæ locis Pausanias, ita in Antiquis lapidibus reperiri depictum refert Guilielmus de Choul. Quin & Æsculapius ipse sub serpentis forma depingebatur, vt in Antiquo Epidauri vrbis (vulgò hodie multis Ragusa) æreo visitur numismate, quod erectum serpentem insculptum habet cum hac inscriptione Græca, ΕΠΙΔΑΥΡΙΟΝ, & iure quidem: nam apud illos Æsculapius Deus, seu potiùs Cacodæmon sub serpentis forma & visebatur sępe, & colebatur semper, autore Pausania; sub hac etiam Draconis specie Pergami colebatur, Statius.

In Corinthiacis. De Relig. Romanorum.

In Corinthiacis.

Pergameas intrasse domos, vbi maximus ægris
Auxiliator adest, & festinantia sistens
Fata, salutifero mitis Deus incubat angui.

Et sub hac quoque forma Epidauro Sycionium iugo mulorum aduectum testatur Pausanias: nec non Epidauro Romam etiam translatum, è nauique in Tiberinam insulam descendisse, ac nusquam deinceps comparuisse, multi retulêre autores, Liuius, Valerius Maximus, Plutarchus, Lactantius, Arnobius, Augustinus. Ex Poëtis verò Quintus Serenus medicus, & poëta.

Liuius l. 11. qui est in epit. red. Val. Max. l. 1. c. 8. Plutar in in Quæst. Cent. Rom. Lact. l. 2. c. 8. Arnob. l 7. Aug. l. 10. de Ciuit. c. 16.

Qui colis Ægeas, qui Pergama, quique Epidaurũ,
Qui quondam placida tectus sub pelle Draconis
Tarpeias arces, atque inclyta tecta petisti,
Depellens tetros præsenti numine morbos.

In lib. de Medicina in initio.

Latè Ouidius in libris Metamorphoseon, & Fastorum. Vnde Horatius.

Metamor. l. 15.

Cur

Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum
Quàm aut aquila, aut serpens Epidaurius?

Sed de serpente hoc mirum quoddam retulit inter omnes Plinius his verbis; *Atqui anguis Æsculapius Epidauro Romam aduectus est, vulgóque pascitur & in domibus: ac nisi incendiis semina exurerentur, non esset fœcunditati eorum resistere.* (l. 29. c. 4.) Sacratus etiam serpens fuit aliis Diis, Ioui nimirum, in cuius Sabaziis mysteriis ex sinu eorum qui initiabantur, Draco extrahebatur, vt testatur Alexandrinus Clemens. (In exhortat. ad Gentes.) Quod bene confirmat Artemidorus significationes alias Draconis enumerans, hæcque addit; *& Deos omnes quibus est sacratus; sunt autem hi Iupiter reuerendus, Sol, Ceres, Proserpina, Hecate, Æsculapius, Heroes.* (De interpretat. somniorum l. 2. c. 13.) adde & Mineruæ ex Plutarcho: (In libell. de Iside, & Osiride.) quod innuisse mihi videtur Vergilius in illis Æneidos versibus. (lib. 2.)

At gemini lapsu delubra ad summa Dracones
Effugiunt, sæuæq; petunt Tritonidis arcem,
Sub pedibusq; Deæ, clypeiq; sub orbe teguntur.

Nec non & Baccho, cuius sacris qui initiabantur, serpentibus coronati Euam, Euam inclamabant, quo magis appareat Dæmonis calliditas generis, ac erroris nostri parentem Euam veluti fraudis administram suæ iterato, & ingeminato sæpius nomine conclamari volentis. Primus huius fraudis detector Clemens Alexandrinus. (In exhortat ad Gentes.) *Dionysium Manolem orgiis Bacchi celebrant crudarum carnium esu sacram agentes insaniam, & cæsarum carnium peragunt diuisionem coronati serpentibus vlulantes Euam, Euam illam, per quam error est consecutus, & signum Bacchicorum orgiorum est serpens mysteriis*

initiatus. Iam verò ſi accurata vox ſpectetur Hebraica, nomen Heua aſpiratum exponitur Serpens fœmina. Eadem ferè verba ex illo Euſebius Cæſarienſis. *Quid dicam de Dionyſio, quem Mænolem Græcè, id eſt Latinè totum furentem appellant? cui Bacchæ orgia celebrant & crudas carnes comedentes ſacro furore initiantur, Euam, Euam conclamantes, quæ vox aſpirata ſecundum exquiſitam Hebræorum linguam fœminei ſexus ſerpentem ſignificat.* Diuus quoque Epiphanius. *Item Dionyſii alij, qui Curetes, & carnium diſtributionem in ſacris habent ſerpentibus coronati clamantes, ac Euâtes, Væ, Væ, illam adhuc Euam à ſerpente deceptam inuocantes, aut per aſpiratam vocem ex Hebraica lingua ſerpentem ad ſuum errorem vocantes. Eua enim citra aſpirationem Hebrais mulierem, cum aſpiratione ſerpentem ſignificat.* Ex Antiquis multi hoc indicarunt: inter Græcos enim Orpheus, & Euripides Euion Bacchum à voce, quæ in eius myſteriis frequẽtabatur, ſæpe vocitarunt, inter Latinos verò optimè ritum hunc depinxit Catullus.

l. 2. de Præparat. Euãgel. c. 5.

Contra hæreſes l. 3. to. 2. in fin.

Orph. in hymnis. Euripid. in Bacchidib.

In Argo.

At parte ex alia florens volitabat Iacchus,
Cum thyrſo Satyrorum, & Nyſigenis Silenis,
Te quærens Ariadna, tuóque incenſus amore,
Qui tum alacres paſſim lymphata mente furebant,
Euoë bacchantes, Euoë capita inflectentes.
Horum pars tecta quatiebant cuſpide thyrſos,
Pars è diuulſo iactabant membra iuuenco,
Pars ſeſe tortis ſerpentibus incingebant,
Pars obſcura cauis celebrabant orgia ciſtis,
Orgia, quæ fruſtrà cupiunt audire prophani.

Atque ita (vt de Græcis Pindaro, & Euripide diximus)

diximus) Latinorum Poëtarum multi Euan, & Euion Bacchum dixerunt. Idem Catullus.

Saxea vt effigies Bacchantis prospicit Euæ. Ibidem.

Lucretius.

Inde Autumnus adit, graditur simul Euthyus Euã. lib. 5.

Horatius.

Eua recenti mens trepidat metu, Carm. l. 2. Od. 19.
Plenoq; Bacchi pectore turbidum
Lætatur Eua, parce Liber,
Parce graui metuende thyrso.

Naso.

Nicteliusq; Eleusq; parens, & Iacchus, & Euan. Metamor. l. 4.

&, *—Indis vlulantibus Euan.*

Persius.

Euion ingeminat, reparabilis assonat echo, Satyra 1.

Papinius.

Latous vatum pater, & Semelius Euan. Syluarum l. 1.

Idem. *—Bassaridum rotator Euan.* Syluar 2.

Idem etiam, *—& à summis auditus mõtibus Euã.* Thebaid. 5.

Vnde Bacchæ ipsæ Euantes dictæ. Catullus.

Thyadas effusis euantes crinibus egit. In Argonaut.

Virgilius.

Illa chorum simulans Euantes orgia circum Æneid. 6.
Ducebat Phrygias.

Propertius.

Egit vt Euantes dux Ariadna choros. lib. 2.

Silius.

Non ille Euantis Massylla palluit oras. lib. 1.

Vltimò animaduertere visum est, Genio etiam dicatum fuisse anguem, eo quòd sæpe sub hac visum sit forma tam domi, quàm foris: Vnde credo emanasse superstitionem illam, quæ ad hunc

vſque diem in aliquorum animis infixa, domeſticos angues occidi, religionem eſſe prædicat: hac tamen de cauſa Antiquis conſecrationis nota, aut loci ſacri duo depicti angues, quemadmodum apud nos Diuorum Antonij, aut Martialis imagines, ſiue ſalutaris crucis effigies. Seruius in illud Æneidos.

Æneid. l. 5. *Incertus geniúmve loci, famulúmve parentis*
Eſſe putet.

Idque Perſij teſtimonio. *Nullus enim* (inquit) *locus caret genio, qui per anguem plerunque oſtenditur. Perſius. Pinge duos angues, pueri locus eſt ſacer, extrà meite, diſcedo.* Hæc Seruius, quem deinde ſecutus eſt Nebriſſenſis noſter in commentariis in Perſium. Sed demum tam turpes Deos non minùs deteſtabile decuit ſymbolum: meritóque (ſi ſpiritus carnem, & oſſa haberent) credere Pherecidi Syro deberemus, Deos omnes, ſeu potiùs Dæmonas ſerpentinis eſſe pedibus affirmanti.

Quid in ſacris literis Paſcha ſignificet.

CAPVT II.

ADeò variè nomen hoc tam in nouo, quàm in veteri accipitur inſtrumẽto, vt quæ ſit vera eius, ac genuina ſignificatio iure poſſit dubitari: Iam enim facere Paſcha, iam immolare Paſcha, comedere Paſcha, iam feſtũ Paſchæ legimus

mus in scriptura:quæ omnia,si vnica nomen hoc significatione esset cōtentū,inter se proculdubio pugnarēt.Sciendū ergo idē esse Hebræis Pascha, quod nobis transitus,siue trāscensus,aut trāsgressio,cuius Festum (quod alio etiam,& veriùs Hebræo vocabulo, Pháse vocabatur; Pascha enim Chaldaicum est, vt paulò inferiùs patebit)à Deo fuit per Moysē Israëlitico populo pręceptū celebrari decima quarta die mēsis primi, is erat Nysan, qui apud nos Martio respondet, vt ex quāplurimis aliis tenent Sigonius,& Genebrardus. Sig. in libr. 1. Sulpicij Genebrard. Chronol, 2. Celebrabatur autem sic.Decima quarta Nysan agnum anniculum immaculatum immolabant Hebræi, quem assum, & integrum accinctis renibus, calcatis pedibus baculos in manibus tenentes, ac festinantes comedebant, vt videre est Exodi 12. Cur autem transitus appellaretur festiuitas isthæc, cųrque viatorum more illam celebraret Deo tunc temporis dilectus populus in eodem capite redditur ratio; *Cúmque introieritis terram, quam Dominus daturus est vobis, vt pollicitus est, obseruabitis ceremonias istas. Et cùm dixerint vobis filij vestri: Quæ est ista religio? dicetis eis: Victima transitus Domini est, quando transiuit super domos filiorum Israël in Ægypto percutiens Ægytios, & domos nostras liberans.* Porrò Pascha nihil aliud significare quàm transitum docent viri & sanctitate, & literarum cognitione insignes. Hieronymus in Micheam. *Vnde a transitu Pháse, id est Pascha nomen accepit*; & in Matthæum. *Pascha quod Hebraicè dicitur Pháse,non a passione, vt pleriq; arbitrantur, sed à transitu nominatur*; eo quòd ex- l. 2. c. vlt. t. 6. c 26. tom. 9.

terminator videns sanguinem in foribus Israëlitarum pertransierit, nec percusserit eos: vel ipse Dominus prabens auxilium populo suo desuper ambulauerit. Hæc Hieronymus: mitto enim alium, qui sub eius nomine citatur etiam à Nebrissensi nostro, locũ ex opusculo de celebratione Paschæ: opusculum enim illud, vel ex eo solùm, quòd autor Græcam se, & Hebræam linguam ignorare fateatur Hieronymi non esse planè conuincitur. Verùm Pascha nil aliud, quàm transitum significare docet etiam Ambrosius. *Pascha enim Hebraicè transitus dicitur.* Nazianzenus. *Nam sanctam Paschatis diẽ ad quam venimus, bonorum, qua istic sunt, mysticum ductum, ac disciplinam esse noui, vt qua transitus festiuitas existat.* Augustinus. *Pascha enim Hebraum verbum dicitur, quod transitus interpretatur: vnde & Ioannes Euangelista dicit. Ante diem festum Pascha sciens Iesus quia venit hora eius vt transeat ex hoc mundo ad Patrem.* Quod ipsum plurimis repetit in locis, sed clariùs multò in Psalmum 78. *Pascha ipsum Latinè transitus interpretatur, non est enim Pascha Gracum nomen, sed Hebraum. Resonat quidẽ in Graca lingua passionem, quia πάσχειν pati dicitur, sed consultum Hebraum eloquium aliud indicat; Pascha transitum commendat, quod admonuit etiam Ioãnes Euangelista, qui imminente passione, cùm veniret Dominus ad cœnam, qua commendauit Sacramentum corporis, & sanguinis sui, ita loquitur; cùm autem venisset hora, qua transiret Iesus de hoc mundo ad patrem. expressit ergo transitum Pascha.* Ita Augustinus, quanuis idem in quæstionibus ex nouo testamento, & in quæstionibus ex vtroque mixtim

In 3. Quinquagen. c. 33

Tom. 3. ser. 53.

Operum D. Basilij t. 4. epi. 16.

l. 2. de Trinit. t. 3.

l. 2. q. super Exod. tom. 4. l. 16. de ciuit. c. vlt. & in Ps. 120 t. 8. & t. 10. de verbis Domini ser. 26. & de verb Apost. serm. 6.

To. 4. q. 96. Eodem. t. q. 116.

tim nomen Paſcha non tranſitum, ſed immolationem, & à pati dictum videatur ſentire. Hiſpaniarum doctor Iſidorus. *Paſcha autem vocabulum non Græcum, ſed Hebraicum eſt: nec à paſſione, quoniam πάσχειν Græcè dicitur pati, ſed à tranſitu Hebræo verbo Paſcha appellatum eſt, eo quòd tunc populus Dei ex Ægypto tranſierit. Vnde & in Euangelio: cùm vidiſſet (inquit) Ieſus, quòd venit eius hora, vt tranſiret de mundo ad Patrem.* Hactenus Iſidorus, qui etiam quædam alia ad Paſcha vetus, ac nouum pertinentia ſubiungit, quæ prorſus verba in libro de officiis Eccleſiaſticis ipſe deinceps refert. Philo Iudæus (quem ſummis laudibus in Catalogo Scriptorum proſequiturHieronymus) in libello de Sacrificiis Abelis, & Caini. *Poſtremò* (inquit) *iubentur properando cibum edere, quia Paſcha creaturæ mortalis tranſitus ad Deum dicitur: & valde conuenienter.* Idem de migratione Abrahami. *Cum feſtinatione immolate Paſcha, quod interpretatur tranſitus.* & de vita Moſis l. 3 o. *Eius menſis die quarta decima ſub ipſum tempus, quo Luna ſuum orbem ſolet complere lumine, celebratur migrationis publica feſtiuitas, quam Chaldaicè Paſcha nominant.* Ioſephus. *Vnde nunc quoque ſolenne manet nobis idem ſacrificium, quam feſtiuitatem vocamus Paſcha: id tranſitum ſignificat, eo quòd Deus illa die præteritis illæſis Hebræis Ægyptios morbo percuſſit.* Idem ex recentioribus docent Nebriſſenſis, Viues, Polydorus Vergilius, & alij plurimi. Ex quibus omnibus habemus iam & Paſcha nihil aliud ſignificare, quàm tranſitum, &(vt ſuperiùs pollicitus ſum) nomen hoc eſſe Chaldaicum, ita atteſtante

Origin.l. 6.

c.de Paſcha.

l. Antiq.2. c.5.

Nebriſſ. vbi ſup.

Viues. in c. vlt.l.16.de Ciuit Dei Auguſt.

Polyd.l.5. de inuent. rer.c 7.& 12

teſtante Philone, cui in hac parte vt maternæ linguæ peritiſſimo credendum potiùs puto:quod confirmatur ampliùs, quia Scriptura ſacra Feſtũ hoc ſemper Pháſe nominat ante Babylonis trãſmigrationem, neque vnquam Paſcha, deinceps verò frequenter Paſcha, fortè quia à Chaldæis nomen hoc, vt multa alia captiuitatis tempore mutuati fuerant Hebræi. Primo enim Eſdræ capite ſexto primum legitur Paſcha. *Fecerunt autem filij Iſraël tranſmigrationis Paſcha quartadecima die menſis primi.* Eſdr 3. cap. 1. Ezechielis 45. *In primo menſe quartadecima die menſis erit vobis Paſcha ſolemnitas.* Matthæi verò, Marci, Lucæ, Ioannis, Actuum, ac Pauli plurimis in locis. Quæ cùm ita ſe habeant, illud certè aliquid nobis negotij facit, quod huius tractationis initio in Sacra legi pagina diximus: nempe immolare Paſcha, comedere Paſcha, & reliqua huiuſmodi. non enim tranſitus, aut Feſtum tranſitus (corpore quippe carentia) vel immolari, vel comedi poterant. At quomodo eadem dicit Scriptura, *Immolare Pháſe, comedere Pháſe, Aſſauerunt Pháſe, elegerunt Pháſe*, ſi ipſamet Exodi 12. ait? *Eſt enim Pháſe, id eſt tranſitus, Domini.* quod nec immolari, nec aſſari, neque comedi, aut eligi, quando præfixum habebat tempus, dicendum eſt potuiſſe. quare reliquum eſt, vt dicamus Paſcha, ſeu Pháſe Feſtum tranſitus propriè ſignificare, vt tot, ac tantorum virorum autoritate comprobatum vidimus, nec non Sacræ paginæ locis, ſed illo præcipuè Ioannis 2. *Cùm autem eſſet* (ſcilicet Ieſus) *Hieroſolymis in Paſcha in die feſtò.* Tranſlatitiè tamen,

Deuter. 16. 2. Paralipo 30. & 35 Eſdræ. 3. c. 1. Exod. 12. 2. Paralip. 30. & 35.

ac figuratè (pulcherrimis enim figurarum ornamentis tota eſt condecorata illa iuxta Patrũ ſententiam) per metonymiam, ſeu hypallagen accipi in ſcriptura pro hoſtia, quæ in Paſchæ feſto immolari, & comedi per vniuerſas Iſraëlis domos ſolebat: & ita intelligi debent quæcunque loca de mactatione, comeſtione, atque electione Pháſe, ſiue Paſchæ in vtroque contenta teſtamento, nec non illud quod ex Diuo Paulo quotidie in ſolemni miſſæ ſacrificio Paſchali tempore canit Eccleſia, nimirum. *Cùm Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus, ipſe enim verus eſt agnus*, &c. licèt ibi etiam poſſit Paſcha pro tranſitu ſupponere, vt Auguſtinus, & Iſidorus locis præallegatis videntur ſenſiſſe, qua de re, qui pluſcula quædam velit, noſtrum conſulat Nebriſſenſem eruditiſſimè, vt aſſolet in ſua Quinquagena de Pháſe, & Paſchæ nominibus differentem.

Vide Quintil. l. 8. c. 6.

cap. ſup. dicto.

Quid

Quid sit adorare; vnde dicatur; varij Antiquis adorandi ritus; Plauti locus in Mostellaria declaratus; Beati Job illustratus alter; origo deosculandi manum gestu ac verbis, Italis, & nobis communis.

Cap. III.

ADorare, idem quod venerari, colere, precari, supplicare communiter significat; dictum est autem ab ad & orare, quasi ad aliquem orare, quicquid dicant Priscianus, & Nonius ab Ador, hoc est frumento sacrificiis destinato, ille dictum, hic posse dictum videri, existimantes. Varro enim ab ore, orare, oratores, & similia dici scribit. Valla certè *Adorare ab oro, quod est ore precor, componitur*, ait. Et quia cùm adoramus, ferè semper aliquid adoratos precamur, ideo sortitur significatum; Vergilius.

Different. l. 5.

Iunonis magnæ primùm prece numen adora. (Æneid 3.)

Vnde simpliciter alioqui, & orare significat. Apuleius. *Infusa aqua populum sic adorat.* & alibi. *Ad istum modum seniore adorante.* Quin & gratias agere in sacris literis. *Surrexit Abraham, & adorauit*

Asini aurei l 3. Asini aurei l. 1. Genes. 23.

rauit populum terræ, filios videlicet Heth. Porrò adorandi modus multiplex apud Antiquos; nam & prosternentes humi corpora adorabant: de qua adoratione in sacris literis pluries. *Cadens pronus in terram adorauit tertiò.* Regum 1. cap. 2. *Et cùm in faciem eius intendisset, adorauit eum prosternens se super terram.* Iudith 10. quod Iob. 1. Isaiæ 46. Matthæi 2. Actuum 10. & alibi frequẽter legitur. Eum fuisse Persis suos Reges adorãdi modum, autor est Curtius. *Itaque more Persarum Macedonas venerabundos ipsum salutare iussit prosternentes humi corpora.* Et inferiùs. *Semet ipsum cùm Rex iniuisset conuiuium, prostraturum humi corpus:* Et paulò post. *Quem venerantibus Persis, Polypercon, qui cubabat super Regem, vnum ex his mento contingentem humum, per ludibriũ cœpit hortari, vt vehementiùs id quateret ad terram.* Adorabant etiam inclinato ad terram capite, vt ex sacra patet pagina, Genesis 24. *Inclinauit se homo, & adorauit Deum.* & 43. *Et adorauerunt proni in terram.* Et inferiùs. *Et incuruati adorauerunt eum.* Quod etiam Regum 2. cap. 24. Esaiæ 2. & alibi sæpe legitur; & in omnibus denique locis, vbi vulgata nostra tantùm habet, *adorauit*, Hebraica vertit, *incuruauit se.* Sed & hoc etiam modo adoratos fuisse Reges Persarum testimonio nobis est callidum illud, ac Græco dignum hominé Ismeniæ Thebani factum, qui legatione ad Persarum Regem pro patria suscepta, ipsum adorare iussus, ne aut infestum sibi Regem abnuendo, aut rem Thebano indignam morem gerendo, videretur fecisse, tali vsus est astu, qualem nobis his

De Gest. Alex. l. 9.

Variæ hist. l. 1. c. 21. his verbis teſtatum reliquit Ælianus. *Quum autem acceſſiſſet, & in faciem Regis ventum eſſet, annulum quem geſtabat, è digito detractum, clàm abiecit ad pedes, confeſtimque procumbens, tanquam adoraret, ſuſtulit eum iterum, & opinionem quidem adorationis Perſarum Regi præſtitit: nihil tamen commiſit, quod ignominioſum, aut indecorum foret Græcis. quicquid igitur petiit, impetrauit, neque quicquam à Perſa ei denegatum eſt.* Adorabant itidem genibus flexis (qui mos nobis hodie vſitatior) Regũ 3. cap. 19. *Quorum genua non ſunt incuruata ante Baal.* Paralipom. 29. *Et incuruato genu adorauerunt.* Et ſexcentis aliis in locis tam nouæ, quàm veteris paginæ, quos breuitatis gratia omittimus. Sed & de hoc adorandi ritu prophani ſcriptores mentionem fecêre: familiaris enim (apud Romanos præſertim) ille rogandi modus. Ouidius.

Et genibus pronis ſupplex, ſimiliſq; roganti.

Liuius. *Vndique matronæ in publicum effuſæ circa Deûm delubra diſcurrunt crinibus paſſis aras verrentes, nixæ genibus, ſupinas manus ad cœlum, ac Deos tendentes.* nam & manuum extenſione, ac eleuatione adorare ſoliti Antiqui. Pſal. 27. *Exaudi Domine vocem deprecationis meæ, dum oro ad te, dum extollo manus meas ad templum ſanctum tuum:* & Pſalm. 133. *Extollite manus veſtras in ſancta, & benedicite Dominum.* Nehem. 8. *Et reſpondit omnis populus amen, amen, eleuans manus ſuas, & adorauerũt Deum.* Eſdræ 3. cap. 9. *Et eleuatis ſurſum manibus procidentes in terram adorauerunt Dominum.* De bello ciuili. l. 2. Ex autoribus verò prophanis docuêre id Cæſar. *Aut ex muro ad cœlum manus tenderent, aut templa Deorum*

Deorum immortalium adirent. Cicero. *Tendebámque manus ad cœli cœrula templa.* Idem. *Tendet ad vos virgo Vestalis manus supplices, easdem, quas pro vobis Diis immortalibus tēdere consueuit.* Sallustius. *Ad hoc mulieres, quibus pro Reipublicæ magnitudine belli timor insolitus incesserat, afflictare sese, manus supplices ad cœlum tendere.* Apuleius. *Claraq́; & consona voce cœlo manus attendentes testantur tam illustre Deæ beneficium.* Quin & Latinorum Poëtarum Princeps.

Pro Fōteio.

In Catilinaria.

Ingemit, & duplices tendens ad sydera palmas. Æneid.1.

& alibi,

Agnouit iuuenis, duplicesq́; ad sydera palmas lib.9.
Sustulit.

Demum ipse.

Et duplices cum voce manus ad sydera tendit. lib.10.

vbi animaduertendum, duplices, id est, complicatas, ab eruditissimo nostro Nebrissensi in commentariis exponi, quia nimirū disiunctis expansisque manibus, ac palmis fiebat aliquando supplicatio, aut veneratio Deorum. Idem Vergilius.

Corripio è stratis corpus, tendoq́; supinas
Ad cœlum cum voce manus, & munera libo Æneid.3.
Intemerata focis.

& alibi.

Ni palmas ponto tendens vtrasque Cloanthus, lib.5.
Fudissetq́; preces, Diuosq́; in vota vocasset.

Quod etiam vsitatum fuisse in populo Dei legimus Exodi 9. *Cùm egressus fuero de vrbe, extendam palmas meas ad Dominum, & cessabunt tonitrua, & grando non erit.* Exodi quoque 16. Moyse manus suas leuatas habente vicisse Iosue Amalecitas le-

gimus. Sed & Paralipomenon 6. hæc de Salomone Rege scripta videmus. *Et deinde flexis genibus contra vniuersam multitudinem Israël, & palmis in cœlum leuatis ait.* qui mos nondum hodie apud nos intercidit, omnibus nanque gentibus communis fere semper extitit complicatis, aut extensis manibus Deos & homines orandi, & obsecrandi formula. Vnde Quintilianus de manibus agens. *Annon his poscimus, pollicemur, supplicamus?* &c. Omnes autem prædicti adorationis modi eò tendunt, vt se adorantes summissos, & humiles erga adoratos ostendant; qui enim se humi prosternunt, quid aliud nisi se pauimenti loco pedibus adorati velle inseruire significant? quid indicant, qui capita, & corpora inclinant alteri, nisi se illo minores esse? quid qui genua flectunt, nisi, vel non esse locum extra illius placitum mutaturos? vel omne suum robur, & vires omnes velle illi summittere? per genua enim robur significari tam sacræ quàm prophanæ docent literæ. Psalmo 108. *Genua mea infirmata sunt à ieiunio.* Ecclesiastici 25. *manus debiles & genua dissoluta.* quod ad Hebræos 12. repetit Apostolus. Ex Ethnicis porrò Vergilius,

lib. 11. cap. 3.

Æneid. 12. *Genua labunt, gelidus concreuit frigore sanguis.*

Seneca noster in Thyeste.

Actu 3. *Placet ire, pigris membra sed genubus labant.*

vel denique quia se adorato minores esse ostendunt etiam hoc modo. Horatius,

1. epistola. 1. *—Ius, imperiumq; Phraates*
Cæsaris accepit genibus minor.

Quid manuum complicatarum eleuatione innuunt,

nuunt, niſi manus fortitudinis ſymbolum, ac libertatis (teſte Pierio) numini adorato obligandas ſe velle præbere in ſubiectionis ſignum? Cæ- Hierogly. l.35.
ſar. *Hedui manus tendere, & deditionem ſignificare, & proiectis armis mortem deprecari incipiunt.* Idem. De bell. Gall. l.7.
Omnes maiores natu ex oppido egreſſi manus ad Cæſarem tendere. & voce ſignificare cœperunt, ſeſe in eius fidem, ac poteſtatem venire. De bell. Gall. l.2.
Quid demum expanſarum manuum extenſione, niſi vel inermes manus vel iuſſis omnibus paratas adoratis offerre? Adorabant etiam alio modo Romani, ſedentes lib.1.
nimirum, ac velato capite. Liuius. *Augur ad læuam eius capite velato ſedem cepit*, &c. Vergilius.

Et capita ante aras Phrygio velamur amictu. l.Æneid.3.

Propertius Iouem alloquens.

Ante tuoſq; pedes illa ipſa adoperta ſedebit. l.Elegiar. 2.

Iuuenalis. —*ſtetit ante aras, nec turpe putauit*
Pro cithara velare caput: dictatáque verba
Protulit.

Cur autem adorantium capita velarentur, declarat optimè Vergilius.

Purpuro velare comas adopertus amictu: Æneid.l.3.
Nequa inter ſanctos ignes in honore Deorum
Hoſtilis facies occurrat, & omina turbet.

Quam etiam rationem ibi reddit Seruius Grammaticus omnibus ita Diis ſacrificari ſolitum dicens, excepto Saturno, ne numinis imitatio eſſe videretur. cauſam eandē inter alias nonnullas refert Plutarchus, ex quo illud adde Honori etiā, In Quæſt.
vt & Saturno reuelato capite ſacrum fieri ſoli- Centur.
tum, licèt alia de cauſa. Sedentes autem adora- Rom.
bant ex Pythagorę doctrina, eius enim illud ſym-

bolum, *Adoraturi ſedeant.* cur autem hoc ille iuſſerit, demonſtrat Antonius Syluius, nimirum vt quieti corporis animus alleuatus ad cœleſtia faciliùs euolet. Vnde intelligere licet ſubobſcurum aliàs Plauti locum in Moſtellaria Tranij illius ſerui in ara ſedentis, ac hero ſuo ipſum, vt inde ſurgeret, rogitanti, in hunc modum reſpondentis;

l.ſingul. in ll.c.5.

Sic tamen hinc conſilium dedero, nimio plus ſapio ſedens.

Actu 5. ſcen. 1.

Tum conſilia firmiora ſunt de diuinis locis.

Quem tamen parum decentem Romanæ ſuperſtitionis ritum meritò damnat Tertullianus his verbis. *Porrò quum perinde faciant nationes adoratis ſigillaribus ſuis reſidendo, vel propterea in nobis reprehendi meretur, quòd apud idola celebratur.* Alio etiam modo ſuos Deos adorabant Gentes, oſculo nimirum propriæ manus, ita vt intuens ſimulachrum, vel aliud quidpiam, quod ſibi adorandum duceret, propriam quiſque deoſcularetur manum. Plinius. *Inter adorandum dextram ad oſculum referimus, & totum corpus circumagimus.* Apuleius. *Multi denique ciuium & aduenæ copioſi, quos eximij ſpectaculi rumor ſtudioſa celebritate congregabat inacceſſæ formoſitatis admiratione ſtupidi, & admouētes oribus ſuis dexteram, priore digito in erectum pollicem reſidente, vt ipſam prorſus Deam Venerem religioſis adorationibus venerabantur.* Idem. *Si fanum aliquod prætereat, nefas habet adorandi gratia manum labris admouere.* Minutius Fœlix in Octauio. *Cæcilius ſimulachro Serapidis viſo, vt vulgus ſuperſtitioſus ſolet, manum ori admouens oſculum labiis preſſit.*

De Oratione.

l.28.c.2.

Aſini aurei l.4.

In Apologia.

ſit. Lucianus in Demoſthenis encomio illius mortem deſcribens. *Salutato* (inquit) *Deo ſponte ſequar, ego ſic ſperabam facturum, cùm ille manum ori admouet, neque ego ſuſpicabar eum aliud facere, quàm orare Deos.* Idem de ſacrificiis. *At ſiquis pauper : is ita Deo litat, vt dexteram duntaxat ſuam ipſius exoſculetur.* Et huius quoque adorationis ſpeciei ſacræ meminerunt literæ 3. Regum loco ſuprà citato. *Quorum genua non ſunt incuruata ante Baal, & omne os, quod non adorauit eum oſculans manum.* Capite 19. Diuus Hieronymus in Ruffinum. *Qui adorant, ſolent deoſculari manum, & capita ſummuere.* Tomo 2. Ex quibus omnibus planè mihi perſuadeo, de hoc adorandi ritu intelligendum proculdubio illud trigeſimi primi capitis Iob. *Si vidi Solem cùm fulgeret, & Lunam incedentem clarè; & lætatum eſt in abſcondito cor meum, & oſculatus ſum manum meam ore meo, quæ eſt iniquitas maxima, & negatio contra Deum altiſſimum.* Quanuis enim locum hunc aliter interpretatos eſſe videam duos ex Societate Ieſu eruditionis eximiæ viros, alterum Martinum de Roa conciuem noſtrum, alterum Ioannem de Pineda, quem ego olim iam ob integritatem vitæ, doctrinæ præſtantiam, ingenij ac verborum lenitatem ſummè ſuſpicio, ſummè admiror, qui quidem locum hunc ex Chryſoſtomi doctrina de præfidentia, animi elatione, & inanis gloriæ, ac diuitiarum faſtu intelligendum acutè (vt aſſolet) ingeniosè, facundè dicit. Mihi certè à Diui Hieronymi in exponendis ſcripturis Doctoris maximi ſententia recedere, religio eſſet, ille enim non ſemel, ſed iteratò verba iſthæc Iob de idolo-

Singular. l. 4. c. 3.
In Commētar. in Iob.

latriæ peccato intelligenda esse affirmat, neque verborum textus series, vt aliud credamus vllo modo nos vrget. Verba igitur Hieronymi hæc in illud Ezechielis; *Ecce applicant ramum ad nares suas. Sed instar idolorum applicare ramum ad nares suas: haud dubium quin palmarum, quas Græco sermone τὰ βαΐα vocant, vt per hoc eos idola adorare significet: Denique & Iob inter cæteras virtutes etiam hoc habuisse se dicit quòd nunquam aspiciens cœlum, & Solem, & Lunam & astra fulgentia, osculatus sit manum suam, id est adorauerit creaturas.* Idem in

cap.8.

cap.13. Osee. *Qui enim adorant, solent deosculari manum suam: quod Iob fecisse se negat, dicens, si osculatus sum manum meam apponens ori meo, & hoc mihi ad iniquitatem maximam reputetur*; à qua quidem sententia alienus non videtur Tertullianus dum ait in Apologetico. *Plerique vestrûm affectione aliquãdo cœlestia adorandi ad solis ortum labia vibratis.* Cuius adorationis causa ea potissimùm fuisse videtur, vt quos ore prophano vererentur attingere homines manu aut tangerent, aut tetigisse fingerent oris loco, quam deinde ad os reductam, veluti augustiorem factam religionis ergo suauiarentur. Vnde planè liquet minimè esse nuperum aulicæ adulationis inuentum, sed ab antiquis iam inde deriuatum temporibus, frequentius quidem in Italia, sed & in Hispania non infrequens, versus aliquem nobis obuium, quem honoratum velimus, manum porrigendi, quam statim reductam, ori deosculandam applicamus, ipsorumque manus, quas re ipsa minùs liceret, verbis & gestu deosculatas profitemur: nam & illud

illud à summis Romanorum principibus factitatum esse comperimus. Suetonius in Claudio. *Eosdem* (consules) *spectacula edentes surgens & ipse* (Claudius) *cum cætera turba voce, ac manu veneratus est.* Tacitus de Nerone. *Postremò genuflexus, & cœtum illum manu veneratus est.* Et hæc de propriæ manus osculatione; nam de alienæ Principum virorum, Deorúmve, genuum, pedum, aut vestis adorationis, & reuerentiæ ergo exhibitis osculis, tot passim suppetunt exempla sacræ, ac prophanæ scripturæ, vt superuacaneum sit ea in medium proferre, ita enim illud vsitatum, vt nimiis adorantium osculis attrita fuisse Deorum simulachra referant autores. Cicero. *Ibi est* (Agrigenti) *ex ære simulachrum ipsius Herculis, quo non facilè quicquam dixerim me vidisse pulchrius (tametsi non tam multum in istis rebus intelligo, quàm multa vidi) vsque eò indices, vt rictus eius, aut mentum paulò sit attritius, quod in precibus, & gratulationibus non solùm id venerari, verùm etiam osculari solent.* Lucretius.

Cap. 12. Annal. l. 16. Actione 6. in Verrem.

—tum portas propter ahena
Signa manus dextras ostendunt attenuari
Sæpe salutantum tactu, prætereq́; meantum. lib. 1.

Prudentius contra Symmachum. lib. 1.

Mox humeris positus nutricis, triuit & ipse
Impressis silicem labris, puerilia vota
Fudit, opesq́; sibi cæca de rupe poposcit.

Qui plura de Adoratione velit Rhodiginum, Pytheum, Muretum consulat, & nonnullos alios, quos loco suprà dicto citat P. Pineda, sed ante omnes perennis famæ virum Lipsium, cuius ego

Rhod. mult. loc. Muret. l. 10. Variar. c. 1. Pyth. Aduers. l. c. 7. Lips. 2. l. elect. c. 6.

ſequi veſtigia, ſin minùs in re, in votis tamen ſemper habui.

Non ignaros fuiſſe Antiquos mundi exitus; animarum examinis, corporeæque reſurrectionis, & vnde illi didicerint.

CAPVT IV.

IGnotum olim Gentibus fuiſſe mundi exitum, ignotum animarum examen, ipſam denique animatorum reſurrectionem corporum ignotam penitus qui aſſeruerit, ignota ſibi eſſe veterum monimenta aſſeret vel inuitus. Et quidem mundi exitum licèt aliqui negauerint philoſophi, mundum ingenitum, ac proinde immortalem credentes; plurimi tamen factum in tempore, & in tempore etiam interiturum affirmarunt. Vetuſtiſſimus philoſophus, Rex, & Sacerdos, Mercurius Triſmegiſtus dictus cùm mundum paulò ante ſui ipſius finem innumeris coinquinatum ſceleribus, à Diis deſerendum fore in manibus nocentium Angelorum, priùs in Aſclepio dixiſſet, hæc deinde ſubdit. *Tunc nec terra conſtabit, nec nauigabitur mare, nec cœlum aſtrorum curſibus, nec ſyderum curſus conſtabit in cœlo. Omnis vox diuina neceſſaria*

taciturnitate mutescet: fructus terræ corrumpentur, nec fœcunda erit tellus: & aër ipse mœsto torpore languescet. hæc & talis senectus veniet, mundi irreligio, & inordinatio, & irrationabilitas bonorum omnium. Cùm hæc cuncta contigerint, ô Asclepi, tunc ille Dominus, & pater Deus primipotẽs, & vnius gubernator mundi intuens in mores factaq; voluntaria, voluntate sua, quæ est Dei benignitas, vitiis resistens, & corruptelæ omnium errorem reuocans, malignitatem omnem vel alluuione diluens, vel igne consumens, vel morbis pestilentibus vbique per diuersa loca dispersis, finiens, ad antiquam faciem mundum reuocabit. Hæc ille. Stoici (vt autor est Laërtius) elementa per igneam euaporationem dixerunt corrumpi, corruptibilémque esse mundum, quippe qui genitus sit, cuius partes sint corruptibiles, quíque mutari in deterius possit; de illis etiam ita Cicero in libris de natura Deorum. *Fore vt ad extremum omnis mundus ignescat, cùm humore consumpto neque terra ali possit, neque remeet aër, cuius ortus aqua omni exhausta non esse possit.* Sed & Philo Iudæus. *Dicebant Stoici indefessam vim ignis rebus insitam post longas temporum ambages absumpturam, & in semet mutaturam omnia, ex qua denuò mundum instauraturam opificis prouidentiam.* Heraclitus ex Laërtio, cuncta ex igne constare, in eúmque resolui omnia, vnum esse mundum, cúmque ex igne nasci, & rursus per quosdam ambitus, per vices hoc omne sæculum ignescere affirmauit. Idem de eodemmet Heraclito, nec non de Hippaso Metapontino retulit Plutarchus, ex igne scilicet omnia ortum & in ignem habere occasum, mundum de-

In vita Zenonis.

lib. 2o.

In tract. Quòd mũdus sit incorruptibilis.

In vita.

l. 1. De placitis. c. 3.

nique, corporaque omnia ab igne in mundi conflagratione abſumptum iri. Pythagoram, ac Platonem mundum à Deo genitum ſua quidẽ ſponte interiturum, haud interiturum tamen prouidentia & conſeruatione diuina, ſenſiſſe teſtatus

l. De placitis 2. c. 4. eſt; quam etiam Platonis ſententiam in libris de

L. 11. c 17. Euãgelica præparatione adduxit Euſebius, & expreſſa videtur illius fuiſſe in Dialogis Timæo, & Ciuili, in quo fabuloſum mundi, qualis erat ſub Saturno, interitum, atque illius ſub Iouis auſpi-

l. 2. De placitis. c. 4. ciis renouationem eleganter deſcribit. Epicurus, referẽte Plutarcho, eo quòd genitus ſit mundus, animãtis, & plantæ modo occaſurum ſenſit. Pa-

2. De natura Deorum. nætius apud Ciceronem dubium eſſe dixit an ad extremum omnis mundus igneſceret. hac de re optimè conciuis meus Seneca in libro de Con-

cap. 26. ſolatione ad Martiam; *Et cùm tempus aduenerit, quo ſe mundus renouaturus extinguat, viribus iſta ſe ſuis cadent, & ſydera ſyderibus incurrent, & omni flagrante materia, vno igne quicquid nunc ex diſpoſito lucet, ardebit.* Sed & in naturalium quæſtionũ

l. 3. c. 28. libris. *Qua ratione, inquis? eadem, qua conflagratio futura eſt. Alterutrum ſit cum Deo viſum ordiri meliora, vetera finiri. Aqua, & ignis terrenis dominantur. Ex his ortus, & ex his interitus eſt. Ergo quandocunque placuere res noua mundo, ſic in nos mare emittitur, vt deſuper feruor ignis, cum aliud genus exiri placuit.* Poëtæ quoque tam Græci, quàm Latini hoc idem ſcripto teſtati ſunt. Tragicus enim

l. Stromatũ 5. quidam Græcus apud Clementem Alexandrinũ,

Bibliothec. cuius ille nomen non expreſſit, quẽ tamẽ Poſſe-

l. 17. c. 5. uinus neſcio quo autore Sophoclem eſſe dicit,

cuiuſque

cuiusque versus non admodum integra citat fide.

Erit na, erit nouum tempus saeculi.
Quando ignis effundet refertas copias.
Auratus aether, flamma quae pasta & fuit,
Terrena cuncta, cunctáque & sublimia
Vret furens.

Et rursus subiungit paulò post.

----Sed vniuersum vbi defecerit,
Totum profundum tunc peribit fluctuum.
Tellus manebit & deserta, non enim
Pennata producet folia igne torrida.
Seruabit at deinde cuncta, quae perdiderat.

In primis ingeniosus Poëta Ouidius;

Esse quoque in fatis reminiscitur affore tempus, Metam. l. 1.
Quo mare, quo terrae, correptáque regia coeli
Ardeat, & mundi moles operosa laboret.

Omnium tamen proculdubio elegantissimè, & magis ad amussim hoc expressit conciuis meus Lucanus.

----Sic quum compage soluta l. Pharsal. 1.
Saecula tot mundi suprema coëgerit hora,
Antiquum repetens iterum Chaos, omnia mixtis
Sydera syderibus concurrent, ignea pontum
Astra petent, tellus extendere littora nolet,
Excutiétque fretum, fratri contraria Phoebe
Ibit, & obliquum bigas agitare per orbem
Indignata diem poscet sibi: totáque discors
Machina diuulsi turbabit foedera mundi.

Vniuscuiusque verò hominis animae corpore exutae diuinum instare iudicium, quo ipsi pro meritis vel praemium decernatur, vel poena, omnes

ferme

ferme Antiqui, quotquot animæ immortalitaté asseruêre, firmissimè asseuêrarunt, ille, cuius paulò antè mentionem fecimus, Trismegistus Mercurius apertè hoc asserit in Pimandro, sed
cap. 10. apertiùs multo in Asclepio his verbis. *Audi ergo, ô Asclepi, cùm fuerit animæ à corpore facta discessio, tunc arbitrium, examénque meriti eius transiliet in summi Dæmonis potestatem: isq; eam, cùm piam iustámque præuiderit, in suis competentibus locis manere permittet: sin autem delictorum illitam maculis, vitiisque oblitam viderit, desuper ad ima deturbans, procellis, turbinibúsque aëris, ignis, & aquæ sæpe discordantibus tradet. Atque inter cœlum, & terram mundanis fluctibus, in diuersa semper æternis pœnis agitata, raptabitur, vt in hoc obsit animæ æternitas, quòd sit immortali sententia æterno iudicio subiugata.*
l. 8. in vita. Pythagoras apud Laërtium. *Porrò Mercurium animarum esse quæstorem, ianitorem, ac Gerrenum, quòd is ex corporibus, & ex terra, & mari animas immitat, & puras quidem, atque purgatas in excelsum ducat, impuràs verò illis ne appropinquare quidem, neque inuicem sibi ipsis: cæterùm vinciri à furiis infractis nexibus.* Multa de animarum iudicio, pœna, ac præmio disserit Plato in Gorgia, plura in Phædone, plurima in decimo de Republica. Cicero Scipionis somnium enarrans, animas eorum, qui bene, & iustè vixerunt in cœlum post discessum à corpore euolare, eorum verò, qui se libidinibus, & sceleribus coinquinarunt, circum terram per plurima sæcula exagitatas volutari affirmauit. Sed & præclarè ille alibi. *Mors non*
Tusculan. 1. *est interitus omnia tollens, atque delens, sed quædam*

quasi

quasi migratio, commutatióque vitæ, quæ in claris viris, & fœminis dux in cœlum solet esse. Sed neque Poëtas hoc latuit; ita namque apud Clementẽ Alexandrinum Diphilus Comicus, quem nescio qua de causa Philæmonem dicit P. Posseuinus, alios etiam in eundem errorem trahens. l.Stromat.5. Vbi suprà.

Túne mortuos putàs heus Nicerate,
Qui se omnibus repleuêre voluptatibus,
Ac si Deum latuissent, penitus esse liberos?
Iustitiæ est oculus, tuetur qui omnia.
Namque in Inferis duas putamus semitas,
Vnam bonorum, sed malorum esse alteram
Viam, licèt duas tellus simul tegat.
Agedum, furare alacriter omni tempore,
Prædare, diripe, spolia, at ne erraueris,
Iudicium est, faciet quidem quod in Inferis,
Qui est omnium Dominus Deus, cui nomen est
Terribile, ego quod neque nominauerim.

Cæterùm nostro Latino poëta nullum puto ingeniosiùs inferorum sedes, ac tormenta perpetuò duratura poëticè describere aut potuisse, aut posse, quem licèt non adæquet, attamen nõ ineleganter imitatus est Silius, ac post hũc Claudianus. Sed his magis fabulosa de inferorum situ, ac suppliciis, à quodam Thespio Soleo, (qui cùm ex vulnere animam efflasset, tertio demum die in ipsis exequiis reuixit) communibus amicis narrata refert grauissimus autor, in hoc tamẽ minùs credendus Plutarchus. Et hæc Ethnici de nunquam intermittendis, aut gaudiis, aut cruciatibus animarum. At quod Antiquitati minùs persuasum, mortuorum quidem resurrectio fuit, Æneid. 6. Sil. l. 13. Claud. l. 2. de Raptu. De tarda Dei vindicta.

quomodo

quomodo enim animata in lucem rurſus redire, quomodo conglutinari denuò, anima foueri, ſuperáſque euadere ad auras, ea ſperarent poſſe corpora, quæ vel combuſta in cineres, vel humi defoſſa in puluerem, mari demerſa, aut in crucem acta in auium, vel piſcium eſcam iampridẽ ceſſiſſent? cùm præcipuè contrarium didiciſſent ab ipſomet Græcorum Epicorum Principe, ac vetuſtatis veluti oraculo. ſic enim ille.

Iliad. 9. *--Sed vis animai*
Cùm ſemel exceſſit, nunquam redit ampliùs intra
Corporis humani teſtudineum figmentum.

qua de cauſa in Actis Apoſtolicis, Paulo Athenis
cap. 17. prædicante hæc legimus. *Quidam autem Epicurei, & Stoici Philoſophi diſſerebant cum eo, & quidam dicebant, quid vult ſeminator verborum hic dicere? alij verò, nouorum Dæmoniorum videtur annũtiator eſſe, quia Ieſum, & reſurrectionem annuntiabat eis.* Et inferiùs. *Cùm audiſſent autem reſurrectionem mortuorum, quidam quidem irridebant, quidam verò dixerunt, audiemus te de hoc iterum.* Veruntamen neque omnino lumen veritatis in hac parte illos latuit; in Orphicis enim carminibus hæc inueniri ſcripta Clemens Alexandrinus refert.
Stromat. 5.

Nam quos celarat, iucunda ad lumina cunctos
Rurſus ſollicitus ſacro de corde remiſit.

Democritum Abderitam reſurrectionem cognouiſſe corporum illum illudens refert Atheos Plinius. *Similis & de aſſeruandis corporibus hominum, ac reuiuiſcẽdi promiſſa Democrito vanitas, qui nõ reuixit ipſe:* Chryſippus in libris de Prouidentia licèt Stoicus hæc apud Lactantium. *Quod cùm ita ſit,*
l. 7. cap. 55.
l. De diuino præmio. c. 13.

ſit, apparet non eſſe impoſſibile, & nos cùm vitam finierimus, rurſus vertiginibus certis temporis reuolutis in hunc ſtatum, in quo nunc ſumus, reſtitutum iri. Sed neque Academici quidem hoc potuerunt ignorare, ſi modò ipſorum Magiſtro Platoni fidem adhibebãt, ille enim in Dialogo, qui inſcribitur ciuilis, ſeu de Regno, homines poſt quaſdã circulationes reuiuiſcere mortuos, ac hominibus multa dicere de iis quæ antè acta ſunt, cuius verba Gẽtibus ex ipſorum doctrina reſurrectionem probare volens aptè adducit Arnobius, atque ad alium licèt finem repetit Cæſarienſis Euſebius; ſed illa Platonis doctrina fabulas inuoluens, verùm ſolidior multo ea, quam ſub Socratis perſona argumentis aſtruit in Phædone. *Annon* (inquit) *contrarium viuere dicis eſſe, atque mori? Equidem & ex ſe inuicem fieri? ita. Ergo ex viuente quidnam fiet? Mortuum. Quid autem ex mortuo? Neceſſe eſt confiteri viuens. Igitur ex mortuis, ô Cebes, viuentia fiunt, atque viuentes. apparet. Sunt igitur apud inferos animæ noſtræ. videtur. Nónne ergo, & generationum, quæ circa hæc ſunt, altera manifeſta eſt? Mori enim manifeſtum eſt, nónne? Ita prorſus. Quidnam igitur faciemus? Non reddemus viciſſim generationẽ huic contrariam, ſed hac in re duntaxat mancam dicemus naturam eſſe? An verò neceſſe eſt, reddere ei, quod mori eſt, contrariam quandam generationem? Omnino. quam verò iſtam? Reuiuiſcere. Nónne igitur, ſi reuiuiſcentia eſt progreſſio quædam hæc eſt ex mortuis ad viuentes? Eſt vtique. Conuenit ergo nobis hac inſuper ratione, viuentes ex mortuis fieri nihilominùs quàm mortuos ex viuentibus.* Quam de reſurrectio-

l. 2. aduerſ. Gentes.
l. 11. de Præparat. c. 18.

ne

ne diſputationem exemplo comprobat ipſemet
Dialogo 10. Plato in libris de Republica. *Equidem tibi non Alcinoi Apologum, ſed præſtantiſſimi viri Eri Armenij genere Pamphilij, reſerabo. Qui cùm occubuiſſet in prælio ſublatis decimo die cadaueribus cæteris iam corruptis, integer quidem incorrupto corpore repertus fuit, domúmque delatus, vt ſepeliretur duodecima iã ab obitu die, dum pyræ impoſitus eſſet, reuixit, & quæ interim viderat, retulit. Inquit ergo poſtquam anima fuiſſet à corpore ſeparata vnà cum pluribus quendam in locum Dæmonum perueniſſe: in quo terræ duos proximos vidit hiatus: duos item alios è conſpectu supernè in cœli regione conſpexit: inter hos verò hiatus iudices ſedere, qui poſtquam animos iudicarunt, iuſtos quidem ad dexteram ſuprà per cœlum aſcendere iubent, in aduerſa ipſorum parte ſigna eorum, quæ iudicauerint ſuſpendentes: Iniuſtos contrà ad ſiniſtram infrà, omnium quæ fecerant in vita, poſt tergum ſigna ferẽtes. Cùm verò ad iudices ipſe quoque acceſſiſſet, illos aiebat reſpondiſſe, redire eum hominibus nuncium de his, quæ illic videat, oportere: iuſſiſſéque illum audire, & intueri quæcunque eis in locis fierent diligenter.* Hæc

Val. Max. l. 1. c. 8. Euſeb. l. de Præpar. 11. c. 18. Clem. Alex. Stromat. l. 5.

ille, qui deinde in ſexcentas prorumpit fabulas; ex illo tamen idem tradidere Valerius Maximus, Euſebius Cæſarienſis, nec non Clemens Alexandrinus, qui Erum hunc Zoroaſtrem fuiſſe dicit, & ex eodem hæc refert. *Conſcripſit Zoroaſter Armenij filius, genere Pamphilus; in bello mortuus cùm eſſem apud inferos à Diis didici.* Plurima etiam eorum, qui elati reuixerunt, exempla adducit Plinius. Ælij, ſcilicet, Tuberonis prætorij viri,
l. 7. c. 52. Ariſtæi Proconeſij, Epimenidis Gnoſij, cuiuſdam

Græcæ

Græcæ fœminæ, quæ poſt ſeptimum reuixit diē, Capuani cuiuſdam, Aquinatis alterius, Corſidij cuiuſdam, & alterius equeſtris Corſidij, nec nō Gabieni Cæſaris Claſſiarij. Plutarchum verò Theſpium Soleum tertio die reuixiſſe narrantem ſuperiùs retuli, ex cuius quoque I. libro de anima aliud exemplum reſurrectionis Enarchi affert Euſebius. Laërtius in Proœmio ex Theopompo octauo Philippicorum, reuicturos homines iuxta Magorum ſententiam dicit, immortaléſque futuros. Quod etiam plurimis comprobat Poëticarum fabularum exemplis Diuus Epiphanius in Ancorato: hâc tamen de reſurrectione doctrinam (pace aliorum dixerim) nullus Antiquorum conciue noſtro Seneca elegantiùs expoſuit. Sic enim ille ad Lucillum. *Quod ſi tanta cupiditas longioris æui te tenet, cogita nihil eorum, quæ ab oculis abeunt, & in rerum naturam, ex qua prodierunt, ac mox proceſſura ſunt, reconduntur, conſumi: deſinunt iſta, non pereunt, & mors, quam pertimeſcimus, ac recuſamus, intermittit vitam, non eripit: veniet uerum, quæ nos in lucem reponat, dies, quam multi recuſarent, niſi oblitos reduceret.* Hæc ille. ex quibus ſatis apparet, non ignaros fuiſſe Ethnicos eorum, quæ vel mundo in ſui exitu, vel hominibus in exitu, aut poſt exitum vitæ euenire debent. Reliquum igitur iam eſt, vt vnde illi iſthæc didicerint, inquiramus; Et licèt multi velint hæc omnia è ſacris codicibus didiciſſe Gentes, nam ante Philadelphi Regis tempora verſa fuiſſe in Græcam linguam aliquot ſacra volumina his verbis apud Euſebium Cæſarienſem oſtendit Ariſtobolus in

l.5. Epiſt.1. ſeu 36.

l. 1. quem ad Ptolemæum Philometora conscripsit. *Apertissimum quidem est leges, & disciplinam nostram diligenter fuisse Platonem secutum, non enim latet, si quis attentiùs eum legat, perlectam ab eo, & quidem diligenter scripturam fuisse. Scimus etiam omnes ante Demetrij Phalerei tempora, imò verò ante Alexandrum, & Persarum imperium quinque Mosis libros in Græcam linguam, quanuis non commodè traductos fuisse. tota verò scriptura nostra Demetrij Phalerei opera, & Philadelphi Regis tui progenitoris iussu aptissimè translata est.* Cuius eadem ferè verba in anterioribus libris adduxerat idem Eusebius. Nihil tamen certè, quod ad mundi nouissima, aut animarum attineat examé, ex quinque Moysi libris potuisse Gentes mutuari, nemo non videt. Sed neque aliqui ex iis, quos suprà retuli Ethnicorum vetustissimis hæc ex Prophetis, quibus fuerunt ipsi antiquiores, vllo modo excerpsêre. Vnde singillatim vniuscuiusque doctrinã, & (quantùm vel scriptis, vel coniecturis assequi possimus) cuius hac in re sequutus sit dogma, breuiter perstringamus. Trismegistum certè, qui Prophetas (Mosem excipio) ætate præcessit, non aliunde, quàm Deo autore ea, quæ prædixit, percepisse, & Lactantius facit vt credam, qui eum sæpe in suis libris inter Prophetas, ac Sybillas recenset, & ipsa vaticiniorum suorum profunditas, quæ Dæmonibus haud nota meo iudicio potuit esse. Neque est cur Ethnico homini concessum miremur vaticinandi munus, quandoquidem negatum non fuisse scimus Balaamo ariolo, & iniusto (vt inquit scriptura) aut etiam impio,

De Præparat. l. 13. c. 7.

l. 9. cap. 3. de Præparat.

Numeror. 22. Iudæ Can.

impio, & execrato, vt ait Philo, nisi mauis cum Augustino Dæmonum instinctu vera falsis mixta prædixisse Hermetem, opinari. Porrò Magos (à quibus fluxisse Gymnosophistas ex Clearcho, & ex aliorum sententia originem duxisse Iudæos Laërtius scripsit) non ex vi magicæ artis, cuius ignaros eos fuisse ex Aristotele ipsemet refert Laërtius, sed ex syderalis scientiæ peritia, qua ipsomet Aristotele teste, pollebant, futuram cognouisse resurrectionem (simodò id naturali scientia præuideri potest) non omnino absurdũ esset affirmare: quandoquidem stella duce ad honorem Deo recèns nato exhibendum Magi etiam olim ab Oriente in terram Iudæ venerunt. Seneca quidem noster Berosum cursu syderum fieri terrarum inundationem, & conflagrationẽ sensisse refert, quin & tempus vtrique assignasse. *Et adeò quidem* (inquit Seneca) *id affirmat, vt cõflagrationi, atque diluuio tempus assignet: arsura enim terrena contendit, quando omnia sydera, quæ nunc diuersos agunt cursus, in Cancrum conuenerint, sic sub eodem posita vestigio, vt recta linea exire per orbes omnium possit: inundationem futuram, cùm eadem syderum turba in Capricornum conuenerit.* Moderatus Columella in libris de re rustica. *Multos enim iam memorabiles autores comperi persuasum habere, longo æui situ qualitatem cœli, statúmque mutari, eorúmque consultissimum Astrologiæ professorem Hipparchum prodidisse, tempus fore, quo cardines mundi loco mouerentur*, &c. Vero similius tamen est Magos hæc de resurrectione ex libro Iob didicisse, qui & antiquissimus extitit, & Syriaca conscri-

l. De migrat. Abrami.
l. de Ciuit. 8.c.2.3.4.5.6
In Principio.
Vbi suprà.
Natural. quæst. l.3.c. 29.
lib. 1.

ptus lingua , ex qua in Hebræam à Moſe fuiſſe conuerſum alibi diximus. Pythagoram autem, ſiue à Magis,ſiue ab ipſis Iudæis mutuatum doctrinam citra controuerſiam eſſe debet, cùm
l. 8. in vita. Laërtius cunctis ferè Barbaris,Græcíſque myſteriis initiatum eum fuiſſe dicat;Numeniúſque Pythagoricus in 1. volumine de bono apud Euſebiũ
l. 9. de Præparat. c. 3. hæc de illo,nec non de Platone. Plato,atque Pythagoras, quæ Brachmanes, Magi, Ægyptij, Iudæíque inuenerunt, ea ipſi Græcè expoſuerunt. quod etiam alibi affirmat Euſebius. Platonem
l. 10. de Præpar. c. 2. autem Sanctus Auguſtinus libro octauo de Ciuitate Dei cap. 11. retractans ea, quæ in 2. de doctrina Chriſtiana dixerat, nimirum Platoné in Ægypti peregrinatione Scripturã ſacrã ab Hieremia audiuiſſe, planè ipſum plurima ex ſuis dogmatibus ſumpſiſſe oſtendit ex ſacris literis,quas vt erat acerrimi ſtudij,per intetpreté didiciſſe nõ vanè ſuſpicatur Auguſtinus. Denique Platonem
Iuſt. Ad Gent. ſacras non ignoraſſe literas, Iuſtinus Martyr, & Theodoretus aſſeruerunt. Democritum etiam
Theod. de Cur. Græc. affect. peregrinatum octoginta annos, Babylonem, Perſas, & Ægyptum diſciplinarum cauſa petiiſſe,
l. 10 de Præparat. c. 2. teſtatur ex ipſo Euſebius, & ſic vel à Magis, vel ex libro Iob, & Prophetarum hanc potuit didiciſſe doctrinam. Stoicos porrò, & Heraclitum, alióſque philoſophos vel ex prædictorum aſſertionibus, vel, quod certius eſt, ex Sybillæ Erythreæ verſibus, qui futurum exactiſſimè depingunt iudicium, ac mundi finem, quos qui legere voluerit, plures enim ſunt, quàm vt hic apponi
l. 18. c. 23. poſſint, inueniet vel apud Diuum Auguſtinum,

qui

qui eos non ineleganter in libris de Ciuitate Dei lib. 4.
Latinitati redditos affert, vel apud Eusebium Cæsariensem in Constantini Imperatoris vita, vel apud Panuinum in Opusculo de Sybillis. Erythrea verò hæc Sybilla (licèt quinta numero inter Sybillas) antiquissima quidem fuit, quippe quæ iuxta Lactantium Firmianum Græcis Ilium lib. 1.
petentibus Troiæ ruinam fuerit vaticinata, Homerúmque mendacia scripturum, quanuis eam Solinus paulò post Troiana tempora floruisse, Polyhist. c. 7.
Eriphilémque appellatam dicat, Eusebiúsque eam in primam vrbis Romæ ætatem ac regnum Romuli referat. De qua siquis plura scire cupiat; dicto l. 4.
consulat commentarios Ludouici Viues in libros Augustini de Ciuitate, Onuphrium Panuinum dicto l. 18. c. 23.
in Opusculo citato, & nonnullos alios; Senecam verò, Lucanum, & Plutarchum, omnésque eos qui post Christum passum de nouissimis mundi egerunt, quicunque non ab Antiquis duntaxat, sed à Christi asseclis, Apostolis videlicet Petro, & Paulo, aliísque hanc fuisse edoctos scientiam affirmauerit, is vt puto neutiquam errabit: valde enim credibile est, in rebus hisce, quæ ab ipsorũ vatibus, & philosophis decantatæ priùs fuerant, sin minùs in aliis, Christianis fidem adhibere Ethnicos voluisse; quo magis miremur Arnobium, & alios Christianos philosophos, noxiorum animas inferorum igne tempore procedente consumptum iri existimantes. l 2. aduersus Gentes.

Aquas in Cœlo nullas eſſe, declarati aliquot Scripturæ ſacræ loci, nec non & Sanctorum Patrum.

CAP. V.

Pſal. 103. Pſ.148. cap. 3. Iuſt. ad 93. quæſt. Orthodox. ad Gentes. Baſil. Homil. 3. Hexam. Ambroſ. l. 2. Hexam. c. 3. Auguſt. de Ciuit. l. 11. cap. vlt. & de Geneſi ad literã. l. 2. c. 14. & in l. 65. quæſt. q. 26. Theod. q. 11. ſup. Geneſ. Beda in Geneſim. Lipom. in Catena in Geneſ. Ioſeph. Iudaic. l. 1. c. 1.

Complures ex ſacræ Scripturæ interpretibus, ac Chriſtianis Philoſophis in ea fuerunt ſententia, vt poſuiſſe Deum aquas ſupra cœlum in ipſo naſcentis mundi exordio, (liceat Vergilianè loqui) & exiſtimauerint, & ſcriptis teſtatum reliquerint. Huic opinationi anſam præbuiſſe viſum illud Geneſis 1. *Dixit quoque Deus, fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis, & fecit Deus firmamentum, diuiſitque aquas, quæ erant ſub firmamento ab his, quæ erant ſuper firmamentum, & factum eſt ita: vocauitque Deus firmamentum cœlum.* quod etiam planè confirmatur illis Regij vatis verbis; *Extendens cœlum ſicut pellem, qui tegis aquis ſuperiora eius.* Et illis. *Et aquæ omnes, quæ ſuper cœlos ſunt, laudent nomen Domini.* Nec non illo Danielis. *Benedicite aquæ omnes, quæ ſuper cœlos ſunt, Domino.* Huic ſententiæ Sanctorum Patrum ſubſcripſère grauiſſimi Iuſtinus Martyr, Baſilius, Ambroſius, Auguſtinus, Theodoretus, Beda, Gennadius, & Seuerianus citati à Lipomano, ac nonnulli alij, in ea etiã viſus eſt fuiſſe Ioſephus. *Poſt hæc* (inquit) *ſecunda die cœlum ſuper omnia collocauit,*

uit, illúdque ab aliis distinguens in semetipso constitutum esse præcepit, & eis crystallum circumfigens, humidum eum, & pluuialem ad vtilitatem, quæ fit ex imbribus terræ, congruè fabricatus est Ex prophanis Antiquis (si philosophorum commentis aures præbeamus) in hac necessariò fuerunt sententia Democritus, Anaxagoras, Xenophanes, qui licèt de materia cœli inter se non conueniāt, in hoc tamen (testibus Plutarcho, & Laërtio) quòd Lunæ orbem planicies, montes, valles, vrbes, oppida, & consequenter fontes, ac flumina in se continentem ponant, rectè conueniunt. Ex recentioribus verò huius fuêre opinionis Viues, Oleaster, Cassaneus, videtur & fuisse Titelmanus, licèt addubitet, quæ, aut cuius naturæ istæ sint aquæ. Causas verò, ob quas Deus (si in Dei operibus causam licet perscrutari) supra cœlos aquas posuerit, has reddunt huius opinionis assertores: nimirum vt earum pondere cœlum vrgeatur, ac prematur deorsum, ne crebro, ac violento ventorum impulsu concussum huc, illuc agitetur: sed præcipuè ad immensum tot tātorúmque syderum ardorem sua refrigeratione, ne illo omnia penitus consumantur, mitigandū, atque temperandum, quæ quidem ratio ab omnibus huius opinionis sectatoribus magni habetur, ac suo iudicio hymno, quem frequenter canit Ecclesia, rectè confirmatur. is sic.

Immensæ cœli conditor,   *Firmans locum cœlestibus,*
Qui mista ne confunderēt,   *Simúlque terræ riuulis,*
Aquæ fluenta diuidens,   *Vt vnda flammas tēperet,*
Cœlum dedisti limitem,   *Terræ solum ne dissipet.*

Plutarch. de Placitis, Laërtius in vitis.
Viues in cōment. in Aug.
Oleaster in Genesim.
Cassan. in Catalog. glor. p. 12.
Titelm. de Cœlo & mūdo. c. 13.

Sed licèt tot, ac tantorum virorum authoritate, (nam de Scripturæ ſacræ teſtimoniis inferiùs) fulcita videatur hæc opinio, nos qui ſacræ nomẽ dedimus Philoſophiæ, non poſſumus non veritatem, cuius ipſa eſt indagatrix, exquirere: ad voluntatẽ enim Dei, & miracula cõfugere Anaxagoricum eſt, quod fieri non debere Diuus aſſeruit Auguſtinus de Geneſi ad literam cap. 1. his verbis. *Nec quiſquam iſtos debet ita refellere, vt dicat ſecundùm omnipotentiam Dei, cui cuncta poſſibilia ſunt, oportere nos credere aquas etiam tã graues, quàm nouimus, atque ſentimus, cœleſti corpori, in quo ſunt ſydera, ſuperfuſas. Nunc enim quemadmodum Deus inſtituerit naturas rerum ſecundùm ſcripturas eius nos conuenit quærere, non quid in eis vel ex eis ad miraculum ſuæ potentiæ velit operari.* Philoſophicis igitur freti, ac validiſſimis rationibus, nec non ſanctorum Patrum teſtimoniis veras, & naturales aquas nullo modo eſſe ſupra cœlum affirmamus. Primò, quia cùm ſit aqua corpus craſſius aëre, eſſet contra naturalem rerum ordinem non modò ſupra ipſum, ſed ſupra octauum cœlum, quod firmamenti nomine ſignificari aiunt (quàm propriè dicetur infra) poſitas eſſe aquas; Quòd ſi contra ſuam, vt experientia patet, ibi locatæ eſſent naturam, eas vt violenter detentas, exiguo, aut nullo temporis interuallo illo in loco duraturas fuiſſe dicamus neceſſe eſt: neque Deum naturæ auctorem tanto tempore eas ibi contra naturam detinuiſſe veriſimile eſt, cùm præcipuè nullus earum futurus ſit vnquam vſus; poſito enim neque conceſſo, aquarum, quas iuxta hãc

ſententiam

sententiam supra cœlos posuit Deus, eruptione, & in terram descensu Noëticam mundi inundationem factam, similem in posterum non futuram ex pollicitatione Dei Noë facta (vt ex Genes.9.constat) certò scimus. Rationes verò, & causas superiùs adductas huiusmodi aquarum supra cœlos collocationis, exiguam habere vim, ac proinde parum vrgere (quod tantorum virorum pace dixerim) quis non videt? Quod enim attinet ad primam, vt scilicet cœlum vrgeatur deorsum, ne ventorum impulsu huc, illuc ferretur; Vnde quæso oriri posset ventus ille, aut quis ita aërem commouere, vt cœlum huc, illuc illius flatibus, & impulsu agitaretur? Ventus certè ex Aristotele in libro de Mundo, *Nihil aliud est nisi aër multus fluctuans, & coactus*; vel vt ipse alibi definit, *vel aëris, vel redundantis humoris commotio.* Problemat. sect.26.problem.35. Quomodo ergo cùm sit naturale agens, & intra suæ actiuitatis sphæram agere debeat, relicta cótra naturam propria, ac penetrata ignis elementaris regione in cœlos agere posset? sed esto, valeat agere: quî cœlum huc, illuc tunc agitaretur? vel enim tali agitatione comprimeretur; vel sursum, deorsum, aut ad latus ferretur. Si comprimi concedatur, & terræ magis propinquum fieri valere iussa conaturali sibi circulari figura, & comprimi etiam elementa, & quod peius est, dari vacuum, qua parte cœlum recessit naturalis agentis vi, concedendum. Si sursum, aut deorsum ferri, aut ad latus dicatur, tunc vel dari alium locum extra cœlũ, in quo ipsum moueatur, vel in vacuo, vel spatio imaginario moueri nec nõ dari vacuũ

qua parte recessit, proculdubio dicendum; aliena prorsus omnia à natura & ratione, sed quæ necessariò ex tali emanãt doctrina. Secũda verò ratio, quæ potissima est in sententia aquas in cœlo collocãtium, ad refrigerandũ nimirum, ac moderãdum syderum ardorem, nõn maiorem habere videtur vim. Sydera enim (si absurdis Heracliti, Leucippi, Anaxagoræ, Pythagoræ, Stoicorum, ac Platonis sententiis vlla adhibenda est fides) ignea & calida erunt; si verò Aristoteli, vt par est, credendum, ex ipso Meteorologicorum 1. cap. 4. neque ignea in se, neque calida erunt, sicut neque alterius ex primis qualitatibus (si enim illas susciperent, & grauia, & corruptibilia etiam essent contra experientiam, & veritatem.) Si ergo neque calida sunt, neque ignea, aquarum refrigeratione non indigebunt: quemadmodum, si cum Antiquis diceremus, minùs verè iuxta Aristotelem, frigida sua natura esse sydera. Cæterùm calida sint, & ignea sydera. At quanto satius fuisset, tantum duntaxat, neque maiorem calorem tribuere vnicuique syderi, quantum vniuersi postularet conseruatio, quàm immoderatum ipsis largiri calorem, ad quem temperandum adeò violento aquarum remedio opus deinceps foret? Deinde quia, si aqua illa refrigerando ardorem minuit syderum, id fieri sine alteratione non posset, remissio enim vnius contrarij, non nisi ex alterius admixtione pendet, secundùm Philosophum: quamobrem perpetuò sydera alterarentur, & quodammodo corrumperentur, & certè in illis aliqua notabilis variatio euenisset, quæ tamen

Problemat. sect. 25. problem. 21.

men adhuc ab orbe condito visa non fuit. Amplius cum sydeꝛum vis, & potestas calefaciendi ex ipsorum luce emanet, vt hæc remitteretur vis, minui etiam pariter vim & copiam lucis necesse esset quam tamen omni æuo eandem, & inuariabilem permansisse fatentur omnes. Denique quia inter contraria mutua est pugna, actio nimirum, & reactio: aquæ igitur illæ moderatrices caloris syderum, eorum vicissim adore calescerent, saltem in superficie, quod in marinis experimur; tunc ergo vel minuerentur, ac tandem interirent, illarúmque interitus irritum Dei propositum redderet, conseruandi videlicet aquas ibi vel ad refrigerationem, vel ad aliquid aliud, & locum aquæ corruptæ relinqueret vacuum; aut aliquid recèns creatum in eius locum suffici deberet: aut ad syderum incrementum earum proficeret interitus, & insignis aliqua syderibus fieret accessio: vel certè semel calefactæ illæ vix, aut ne vix quidem, cùm tantopere distent per ipsos, Solis ardorem in hæc inferiora agentem possent mitigare. Alij aquas illas collocatas ibi fuisse dicunt ad reprimendum ardorem ignis elementaris orbi Lunæ subiecti, qui cùm sit mole amplissimus, potentiaque efficacissimus, ni esset ita repressus, omnia calore suo conficeret, atque consumeret. Verùm & ratio hæc nullius est momenti, nam neque ille ignis, cùm sit in materia tenuissima, magnam habet calefaciendi vim, & ei, quantacunque ipsa sit, reprimendæ tum media regio aëris frigidissima, tum immensa terrestriũ aquarum copia abundè sufficit. Neque etiam illa posset

cœleſtis aqua ad elementum ignis frigus ſuum tranſmittere, cùm enim per ipſos, ſupra octauum ſit cœlum impedita, certè eſſet octo cœleſtium orbium interpoſitu, qui cùm ſint incorruptibiles, frigoris capaces minimè ſunt, neque alterius ex primis qualitatibus, vt iam diximus, quæ vllam corrumpendi vim habeant. Hæ ſunt, quæ nos mouent philoſophicæ rationes, vt nullas in cœlo aſſeramus aquas, aliter namque ſi dicamus, quàm plura quæ demonſtrata ſunt, rationi, ſenſibus, ac doctorum hominum obſeruationibus contraria inde ſequantur, neceſſe eſt. Neque eſt cur Luſitanus Oleaſter, aliíque eruditi recentiores tantopere inuehantur in eos, qui philoſophicis ducti rationibus ſcripturæ ſacræ fidem abrogantes aquas in cœlo negent eſſe: abſit enim à nobis Catholicæ, ac veracis Romanæ Fidei Eccleſiæ ſectatoribus tale facinus, nauci enim facimus vel philoſophiam totam præ vnico ſacræ paginæ iota; At verò ne aquas in cœlo concedamus, & ſuadet ratio, & ſcripturæ nequaquam diſſuadet autoritas. Illud namque Geneſis 1. intelligendum ita eſt, vt nomine firmamenti, ſpatium illud intelligatur, quod eſt expanſum inter cœlũ, & terram, inquãtũ ſcilicet oculis vſquequaque videri poteſt; quod multis probatur, Hebræum enim RAKIAK, ſignificat (vt Hebraicè periti dicunt) expanſionem, atque ita vbi noſtra habet vulgata; *Fiat firmamentum in medio aquarum*, Varablica vertit, *Fiat expanſio in medio aquarum, & diuidat inter aquas, & aquas, & fecit Deus expanſionem iſtam, & diuiſit inter aquas ſub expãſione, & inter aquas ſupra expanſionẽ,*

& fie

& fiebat ita; appellauitq́ Deus expansionem cælum. &c. Sed meliùs confirmat hoc Diuus Hieronymus. *Inter cœlum* (inquit) *& terram medium extruitur firmamentum, & iuxta Hebraici sermonis etymologiam cœlum, id est, Samaim, ex aquis sortitur vocabulum.* Magnus Basilius. *Scripturæ verò familiare est robustum, & non remittens firmamentum dicere, vt etiam de aëre condensato sæpe voce hac vsa sit, veluti cum dicit, qui firmat tonitru.* &c. Sanctus Augustinus. *Et quoniam cœlum firmamentum vocauit, non absurdè intelligitur quicquid infra æthereum cœlum est, in quo pacata, atque firmata sunt, mutabilius esse, & dissolubilius,* &c. Hanc etiam sententiam valde probabilem existimant Sanctus Thomas, Durandus, Rupertus Abbas, Caietanus, & scholastici ferè omnes. Nomine item cœli sæpe vocari in Scriptura aërem voce Hebræa, *Samaim*, id est, ibi aquæ ex Diuo Hieronymo vbi suprà, & aliis, de quibus inferiùs, satis constat; hoc enim optimè conuenit aëri, qui propter maximas pluuias videtur esse receptaculum omnium aquarum; dicit ergo Scriptura, Firmamentum esse interpositum inter aquas superiores, & inferiores, quia secundùm hanc partem inferiorem aëris habet aquas infrà, & suprà, suprà quidem vnde descendunt pluuiæ, infrà verò vbi existunt maria, fontes, & flumina. Quo etiam sensu intelligi debet Scriptura in omnibus citatis locis, cùm dicit aquas esse supra cœlum. Neque mirum esse debet nomine plurali vocari illis in locis cœlum, quia secundùm phrasim Hebrææ linguæ nomen cœli singulari caret, & ita in plurali dicitur, vt

Epist.83. ad Oceanum.

De Genes. ad liter. imperf.

S. Thom. 1. p. q. 68.
Durand. in 2. dist. 24.
Rupert. 1. de Trinit. c. 22.
Caiet. in verba sup. dicta Genes.

Syracusæ, Venetiæ, Athenæ, Burgi, Gades, & alia huiusmodi; ita Pererius, qui de hoc nostræ propugnator sententiæ latè disputat in locum Genesis dictum, quod sumptum videtur ex sancto Damasceno, ita enim ille. *Consuetudo autem & in voce Hebraica, cœlum, pluratiuè vocare, cœlos.* quod etiam D. Augustini authoritate potest corroborari, ita enim ille in libris de Ciuitate super illa Diui Petri verba, *quia cœli erant olim, & terra de aqua,*&c. *Nam & illo tempore periisse dixit, qui tunc erat, mundum: nec solùm orbem terræ, verùm etiam cœlos, quos vtique istos aëreos intelligimus, quorum locum, ac spatium tunc aqua crescendo superauerat; ergo totus, aut pene totus aër iste ventosus, quod cœlum, vel potiùs cœlos vocat: sed istos vtique imos, non illos supremos, vbi Sol, & Luna, & sydera constituta sunt, conuersus fuerat in humidam qualitatem.* Eleganter etiam hac de re Vatablus, seu quisquis autor est annotationum in illam versionem in prædictum Genesis locum. *Vox Hebræa Rakiák, significat extensionem, & expansionem, vt Psalmo* 103. *extendens cœlum sicut pellem, quidam diffusionem significare dicunt, atque ita vertunt, sit diffusum quoddam corpus inter aquas supernas & infernas, nam de aëre intelligunt. sunt autem duplices aquæ, aliæ marinæ, & fluuiatiles, aliæ sunt in media regione aëris, quæ sunt nubes, quas dicit diuidi ab istis inferioribus per aërem, conuertit enim Deus aquas illas, quæ circundabant terram, in corpus illud extensum, quod est inter cœlum & terram, id est vertit in aërem. Hic cœlum accipitur pro eo corpore, quod est inter terram, & cœlum, nempe pro aëre, & æthere; vt in Psalmo* 8. *& volucres cœli, id est aëris.*

Orthodoxæ fidei l. 2. c. 6.

l. 20. c. 18.

aëris. Adhuc ille. quam etiam sententiam referunt, nec improbant Conimbricenses in primi de Cœlo caput 2. quæstione 5. articulo 3. in fine. Frequẽter autem vocari aërem nomine cœli tam in sacris, quàm in prophanis literis satis constat, & in scriptura quidem sacra passim, in Genesi legitur. *Volucres cœli, volatilia cœli, apertæ sunt, clausæ sunt cataractæ cœli*, & in libro etiam Psalmorum; *volucres cœli:* denique in libris tam veteris, quàm noui testamenti, adeò vt superuacaneum sit tot hic loca afferre. In prophanis verò autoribus idem sæpe significare cœlum multis probatur. Lucretius.

—in hoc
Cœlo qui dicitur aër. lib. 4.

Vergilius. *—& varium cœli prædicere morem.* Georgic. 1.
vbi Seruius, cœli, id est aëris. Idem.
Tenuia nec lanæ per cœlum vellera ferri. Ibidem.
& in diuino opere.
Dædalus, vt fama est, fugiens Minoia regna, lib. 6.
Præpetibus pennis ausus se credere cœlo.
Naso de eodem Dædalo.
Restat iter cœli, cœlo tentabimus ire. 2. de Arte.
Et inferiùs.
Territus à summo despexit in æquora cœlo.
& alibi de eodem met Dædalo.
—Terras licèt, inquit, & vndas Matam. 8.
Obstruat, at cœlum certè patet, ibimus illac.
& *—cœli quoque nubila vexat.* Metam. 11.
& de elementorum locatione agens in Fastis.
At cœlum leuitas in loca summa tulit. lib 4.
& plurimis aliis in locis. Plinius etiã. *Et hoc cœlum* lib. 2.
(inquit)

(inquit) *appellauère maiores, quod alio nomine aëra, hinc grădines sunt, & pruinæ, imbres, procellæ, turbines ventorum.* Ex quibus omnibus, sed ex sacris præcipuè literis SS. Patres id apertè docuêrunt. Hieronymus in caput 2. epistolæ ad Ephesios, & in caput sextum eiusdem epistolæ explicans illa Diui Pauli verba; *Aduersus spiritualia nequitiæ in cœlestibus.* quo in loco aliud quàm aërem, cœli nomine intelligere contra nostram esset fidem. Basilius quantunuis contrariæ videatur sententiæ autor.

Hexamer. Homil. 3. *Obseruauimus autem in multis locis eum, quem videmus locum, cœlum dici propter densitatem, cohærentiámque ac continuitatem aëris manifestè oculis nostris subiacentis, ab eo quòd conspicitur, apud Græcos, Vrani appellationem habentis, velut quùm ait; Volatilia cœli. Et rursus; Volantia iuxta firmamentum cœli. tale est etiam; Ascendunt vsque ad cœlos. & Moyses benedicens tribum Ioseph à terminis cœli, & roris, & à solstitiis, & coitibus Lunæ, & à vertice montium, ac collium perpetuorũm, tanquam locus circa terram per moderationem in his fertilis reddatur. Sed & in execrationibus Israël; Erit tibi, ait, super caput cælum æreũ. quidnam hoc dicens? perfectam siccitatem, & defectum aquarum aëriarum, per quas fœcunditas fructuum in terra exitit. cùm igitur ex cœlo ferri dicit rorem, aut pluuiam, de aquis accipimus, quas supernam regionem obtinere ordinatum est.* Latè hoc demonstrat sanctus Augustinus in libris de Genesi ad literam & aliis. Diuus quoque Damascenus. *Cõsuetudo etiam*

Orthodox. Fid. lib 2. c. 6. *diuinæ scripturæ est aërem cœlum vocare ab eò quod est sursum videri.* Visus est & hoc sentire sanctus Gregorius, dum ita ait Homilia 29. *Sed aliud est cœlum*

cœlum ethereum, aliud aëreum, cœlum quippe aëreum terræ est proximum, vnde & aues cœli dicimus, quia eas volitare in aëre videmus, in cœlum itaque aëreum Elias sublevatus est. quam etiam secutus sententiam Beda in Genesim. Qui certè loquendi modus non Hebræis, Græcis, & Latinis olim, sed hodie Italis, ac nobis valde est familiaris. Quibus quidem me fecisse satis scripturæ sacræ autoritatibus existimo. Restat non minor difficultas de sanctis Patribus contrarium sentientibus. Vnum hoc constat, licèt contrarium sentiamus, non esse errorem, cùm disputatio de re naturali sit; Præterea quia pro nobis stant scholastici Theologi, qui magis ex professo hac de re sunt loquuti. Sancti enim Patres saltem plerique ex citatis dogmate imbuti Platonico in eas iuêre sententias, neque admodum curarunt hac de re exactè disputare, in qua nimirum Christianæ fidei derogabatur nihil. Secundò etiam constat nos habere alios SS. Patres pro nobis, Hieronymum videlicet, & alios, quos suprà citauimus, imò & ipsum Augustinũ, præsertim illo 2. libro de Genesi ad literam, vbi recẽsita ad verbum hac nostra opinione demum concludit. *Hanc ergo diligentiam, considerationemq́, laude dignissimam iudico, quod enim dixit neque contra fidem est, & in promptu posito documento credi potest.* Quin & in libro de Genesi ad literam imperfecto contrariam videtur improbare sententiam, aut saltem de illa dubitare. *Fuerunt* (ait ille) *qui crederent has visibiles aquas, & frigidas superficiem cœli superamplecti, & documentum habere conati sunt de tarditate stellæ vnius de septem vagantibus, quæ su-*

perior cæteris, & à Græcis φαίθων dicitur, & triginta annis peragit ſigniferum circulum, vt ob hoc tarda ſit, quia eſt frigidis aquis vicinior, quæ ſupra cœlum ſunt; quæ opinio neſcio quomodo poſſit apud eos defendi, qui ſubtiliſſimè iſta quæſierunt. Habere nos etiam certum eſt ſanctum Epiphanium in epiſtola ad Ioannem Hieroſolymitanum, ait enim, aquas quæ ſupra cœlos ſunt, eſſe illas, quarum defluxu apertis cœli cataractis factum eſt Noëticum diluuium. Conſtat autem illas fuiſſe ex aëre, non autem ex cœlo ſupra ſtellas, ni fateri velimus totum illud cœlum tunc fuiſſe perforatum, & vel datum eſſe vacuum in ea parte, vnde illæ receſſerunt aquæ; vel Deum ibi loco earum aliquid aliud ad pauxillum temporis creaſſe de nouo, & peracto diluuio iterum illas ignis penetrata regione, & cœlis iterum perforatis contra naturam in ſublime aſcendiſſe. In prædicto etiam ſenſu intelligendus eſt hymnus Eccleſiæ citatus, vt ſcilicet voluerit Deus aquas eſſe ſupra cœlum, id eſt ſupra aërem ad temperandum ſyderum ardorem, non quem ipſa in ſe habeant, ſed quem efficiunt lumine ſuo in inferioribus, niſi enim terra niue, grandine, pruina, & ſtatis pluuiis irrigaretur, proculdubio ardore ſyderum, præſertim ſolis nimis exſiccata ſterileſceret. Vltimò, quia omnes ferè illi ſancti Patres exponi poſſunt aliquo modo. Nam Beda ſolùm videtur dicere, poſſe dici, vt extra cœlum ſtellatum ſint aquæ, nihil tamē determinat. ita & ſanctus Auguſtinus; reliqui ita videri dicere ſcripturam affirmant duntaxat. Pari quoque modo exponi poteſt Ioſephus, quandoquidem

quidem humidum, & pluuiale cœlum dixit, non enim ita analphabetos ille, vt è nubibus, non verò è cœlo pluuias descendere ignoraret; atque ita nostra remanet confirmata, vt contraria refutata sententia, quæ nobis aliquid negotij potuit facessere: expositio nanque illorum, qui per aquas superiores, & inferiores firmamento, Angelos bonos, & malos intelligunt, vt sensisse dictus est Origenes, satis est per se ipsam improbata, atque ita velut inanis ab Epiphanio primùm in epistola prædicta ad Ioannem Hierosolymitanum, ac deinde à Basilio homilia tertia in Genesim deridetur: sicut nec approbanda eorum sententia (magnorum licèt virorum, Bonauenturæ, Ægidij, Lyrani, Tostati, Titelmani, Caietani, & Catharini, nec non Genebrardi damnantis eos, qui philosophicis ducti rationibus cœli nomine aërem, aquarum verò nubes intelligunt) qui quidem nomine aquæ supra cœlos positæ intelligi affirmant in scriptura nonum cœlum ab ipsis dictum Crystallinum, siue aqueum, eo quòd diaphanum, & pellucidum cùm sit, magnam cum aqua similitudinem habeat, nec non in frigiditate. Quam etiam interpretationem pariter irridet Basilius ibidem his verbis. *Nec verò quoniã iuxta communem & receptam opinionem ex aqua generationem habuisse videtur, aut aquæ congelatæ simile esse putãdum est, aut tali cuidam materiæ ex humoris percollatione principium accipienti, qualis est crystalli lapidis, quem per excellentem aquæ congelationem transmutari aiunt, aut specularij lapidis natura in metallis concrescens. est autem lapis pellucidus peculiarem, eám-*

que puriſſimam tranſparentiam adeptus, qui ſi iuxta ſuam naturam ſincerus, & abſolutus fuerit repertus, neque putredine aliqua exeſus, neque ſegmenta, ac ſtrias in altum productas habens. ferè aëri luciditate ſimilis exiſtit. Nulli igitur horum firmamentum aſſimilamus, puerilis enim reuera, & ſimplicis intelligentiæ eſt, tales de cœleſtibus habere opiniones. & multis quidem talis conuincitur ſententia; & quia vim faciunt multi illius aſſertores Moyſis verbis cùm in Geneſis 1. aquarum nomine primò intelligant materiam primam, ſecundò nonum cœlum, tertiò veras, & naturales aquas intra decem, aut duodecim duntaxat lineas; & quia tempore Moyſis nonum cœlum nondum erat manifeſtum, aut certè fuiſſe non conſtat, longo enim pòſt tempore, Hyparchi videlicet, vel Ptolemæi fuit deprehenſum. Deinde quia, ſi nonum cœlum ob perſpicuitatem, & frigus cryſtallinum appellatur, iure etiam & hoc nomine appellandus erit Saturni orbis, quippe qui totus præter Saturni aſtrum ſit pellucidus, cùm præſertim ipſum Saturni ſydus frigidiſſimum quo ad operationes ſecundùm Aſtrologos, quod & teſtantur Poëtæ. Vergilius.

Georgic. l.1. *Frigida Saturni quo ſeſe ſtella receptet.*

Pontanus de ſtellis, agens de Saturno.

lib.1. *Vltima ſorte ſenex loca poſſidet, vltimus auras*
Ambit, & æterno contriſtat frigore terras.

Laurentius Bonincontrus.

De rebus cœleſtib. l.3. *Saturno faciente gelu.*

Neque eſt quòd dicas cum quibuſdã apud Diuũ Auguſtinum locis citatis de Geneſi imperfecto, & ad literam, tale frigus, & conſequenter motus

tardita

tarditatem prouenire Saturno ex aquarum vicinia; Respōderi enim primò potest, id esse in quæstione, ac nos negare vicinas illi esse aquas. Deinde respondetur, motus tarditatem non illi à frigore prouenire, sed à maxima sui orbis mole; quo enim superiores orbes, eo sunt maiores, ac tardioris motus, excepto primo mobili, vt experimento docent Mathematici. Frigus verò ob magnam à sole distantiam inter reliqua errantia illi inesse affirmant multi, quod & videtur asserere idem Bonincontrus.

Et meritò est illi sedes à sole remota, Vbi suprà.

Lumine quòd careat puro, Phœbique calore.

Vltimò hæc videtur reiicienda sententia, quia quomodo illi deprehendere potuerunt cœlum nonum esse crystallo simile, diaphanum, & frigidum, aut ex quibus operationibus? & cùm aliud sit cœlum nono superius (empyreum semper excipio) quod & sit primum mobile, & diaphanum, & instellatum, vt astrologi probant, qua de causa ex duobus cœlis diaphanis & instellatis vnum potiùs, quàm alterum crystallinum, & aquis simile ipsi dicunt? & de hoc, neque de alio scripturam loqui? omnes itaque sententiæ præter nostram, si rationi, ac sensibus obtemperare velimus, improbandæ meritò erunt.

An priùs æs in vſu fuerit, quàm ferrum, & an Heroum arma ænea fuerint, de vtriuſque metalli inuentione, ac de Hieroſolymitani Salomonici templi ſtructura nonnulla.

CAPVT VI.

Æris inuentionem, ac vſum inuentione ferri, atque vſu fuiſſe priorem tradidêre recentiores quidam, nec ſine grauiſſimorum autoritate ſcriptorum, nec ſine exemplo, cùm Heroum arma ænea fuiſſe, & non ferrea, aratráque & alia huiuſmodí ænea etiam antiquitùs fuiſſe
l. Antiq. lect. 19. c. 10. probentur, ita Cœlíus Rodiginus, ita Nicolaus
l. 1. Variæ histor. c. 51. Leonicenus, & alij: Et quidem vetuſtiſſimus Heſiodus hæc de ære, cuius verba Græcè apponere libuit, vt vocum Χαλκὸς, & Σίδηρος differentia innoteſcat.

In l. Opera, & dies. Χαλκῷ δ᾽ ἐργάζοντο, μέλας δ᾽ οὐκ ἔσκε σίδηρος.

id eſt,

Ære verò operabantur, nigrum autem nondum erat ferrum.

Lucretius.

lib. 5. *Arma antiqua manus, vngues denteſq́; fuerunt,*
Et lapides, & item ſyluarum fragmina rami.

Et

Et flãma, atque ignes, postquã sunt cognita primùm.
Posterius ferri vis est ærisque reperta:
Et prior æris erat, quàm ferri cognitus vsus:

Ouidius idem visus est sentire.

Prima Ceres homine ad meliora alimenta vocato, Fastor.4.
Mutauit glandes vtiliore cibo.
Illa iugo tauros collum præbere coëgit:
Tunc primùm soles eruta vidit humus.
Æs erat in pretio, Chalybis iam massa placebat.
Heu, heu perpetuò debuit illa tegi.

Cæterùm ænea fuisse Heroum arma multis probatur veterum testimoniis. Hesiodi in scuto Herculis, Homeri vtroque in opere. Vergilij plurimis in locis, vbi æreum ensem, æream galeam, æratam securim, ære cauo clypeum, scutum æreum, æratas peltas, loricam ex ære, æratas acies, florentes ære cateruas dixit. Naso Achillis clypeum ex ære, & bouino confectum corio affirmauit. Æneid.7.l.5.& 10.l.10. l.3.l.10 l 7. l.8.l.7.& 9. l 7.8.& 11.

Dixit, & hasurum clypei curuamine telum Metam.12.
Misit in Æacidem, quod & æs, & proxima rupit
Terga nouena boum, decimo tamen orbe moratũ est.

Sed & Heroum ad Thebas pugnantium, antiquiorum nempe arma pariter ænea fuisse testatur non vno in loco Papinius.

Flammeus æratis Lunæ tremor errat in armis. l.Theb.2.
Hi teretes galeas magnorúmque ærea scuta l.Theb.3.
Thoracum.
Hos agitat, pulchræque docet virtutis amorem lib.4.
Arduus Hippomedon, capiti tremit ærea cassis.
Quattuor indomitis Capaneus erepta iuuencis Ibidem.
Terga superq; rigens iniectu molis ahenæ

Versat onus.

Temporibus nuda æra sedent.

lib. 9. *——Clypeumq; per ærea terga*

Loricæ.

De Theseo etiam.

lib. 12. *Ærea puluerea penitus sub casside ducens.*

Ærea denique & non ferrea Heroas omnes gestasse arma affirmat his verbis Pausanias. *Sed & Heroum arma omnia pariter fuisse ænea Homeri carmina testantur, quæ Pisandri securim describunt, & Merionis sagittam. Quin etiam hanc opinionem confirmat Achillis hasta Phaselide in Mineruæ templo suspensa: & apud Nicomedenses in Æsculapij æde Memnonis machæra, in qua cuspis, & manubrij circulus, & ipsa machæra tota est ex ære facta. & hæc quidem scimus ita sese habere.* Hæc ille. Sed & aratra, & falces, & alia rusticana instrumenta ærea pariter atque arma fuisse priscis temporibus, vetustissimus poëta asseruit Lucretius.

In Laconicis.

lib. 5. *Ære solum terræ tractabant, æréque belli*

Miscebant fluctus, & volnera vasta ferebant.

Et paulò inferiùs.

Orige. l. 16. c. 19. *Versáque in opprobrium species est falcis ahenæ.*

Hunc (vt videtur) secutus Isidorus noster, ita de ære. *Apud antiquos autem priùs æris, quàm ferri cognitus vsus: ære quippe priùs scindebant terram, ære certamina belli gerebant.* Illud adde, vetustos noui orbis accolas (quorum aliqui indigenas sese esse, licèt falsò, affirmabant, quanuis eorum origo & ipsis, & nobis pariter sit ignota post Noëticam terrarum inundationem) aureis, argenteis, ligneis, lapideis, æreis denique semper

vſos fuiſſe armis, vt & ſcriptorum teſtimonio, & experimento certò ſcimus; cùm tamen ferri venas illis in regionibus reperiri affirment nō ſpernendæ autoritatis viri & ſcriptores, & quidem in Inſula Hiſpaniola Gonſaluus Fernandus de Ouiedo ſe refert audiuiſſe, Ferdinandus Corteſius in noua Hiſpania, in Prouincia Tacho dicta ex alieno teſtimonio, quod & quidam eius familiaris aſſeruit. In Peruanis verò regionibus etiam reperiri tenet Frater Gregorius Garcia, retulitque mihi nobilis admodum, ac bonarum literarum ſtudio deditus vir Garcias Laſſus Inca, vocarique ab incolis communiori, ſeu Regia Peruanorum lingua, *Quella*; Quod quidem recentioris in orbe vſus ferri, quàm æris non leue videtur argumentum. Contrarium tamen huius ſententiæ tenent multi, poſteriorem ſcilicet tēpore æris vſum, aut ſaltem non priorem vſu ferri extitiſſe aſſeuerantes, quod validis etiam ſcriptorum probant autoritatibus, nec non rationibus: quanuis enim aliqui affirmarint autores nōdum fuiſſe ferrum inuentum, quo tempore æs erat in vſu; Argumentum certè, quo præcipuè iſthæc fulcitur opinio, nimirum ærea fuiſſe olim, & non ferrea Heroum omnium arma, nullius eſſe momenti vel ex eo conuincitur, quòd in eorundem ſententia ferrea quoque arma geſtaſſe Heroas ex ipſorum liquet verbis. Heſiodus Herculis enumerans arma.

Ouied. Hiſt. Ind. l. 6. c. 8. Corteſ. in 4. relat. Famil. Corteſ. in quadā relat. Del Origē de los Indios. l. 4. c. 6.

Θήκατο δ᾽ ἀμφ᾽ ὤμοισιν ἀρῆς ἀλκτῆρα σίδηρον.
id eſt,

In Scuto Herculis.

Poſuit autem circa humeros nocumenti propulſorem

rem ferrum.

Homerus.

Iliad. 7. *Inter hos autem Ereuthalion primarius stabat diuinus vir,*
Arma gestans humeris Areithoi regis,
Nobilis Areithoi, quem cognomento clauigerum
Viri appellabant, pulchréque cincta mulieres:
Quoniam non arcubus pugnabat, hastáque longa,
Sed σιδηρείῃ κορύνῃ. i. *claua ferrea perrumpebat agmina.*
Hunc Lycurgus interfecit dolo, non vi vtique
Angusta in via, vbi claua non ei mortem
Arcebat σιδηρείη. i. *ferrea*, &c.

Adde quòd Hesiodi ac Homeri interpretes, vbi illi χάλκε@, aut χαλκὸς, & his simile habent, sæpe ferreus, aut ferrum vertunt: χαλκὸς enim non æs duntaxat, sed ferrum etiam significat; testibus Eustathio Homeri Scholiaste, nec non & Polluce; quod quidem validè confirmatur Ioannis Grammatici sententia (simodò ea viris doctis probetur) asserit enim hic autor à Chalybũ gente illud deductum nomen, ita vt dicatur χαλκὸς, quasi χάλυβ@: apud Chalybas enim primò inuentum traditur ferrum: ij verò Chalybes Scythiæ populi Straboni: ni mauis cum Iustino Hispaniæ populos esse in Gallecia Prouincia ferri copia; & temperatura præstantes. Iure ergo addubitat Plinius an Achillis hastæ cuspis ærea, an verò ferrea fuerit, ait enim; *Sic Telephum proditur sanasse Achilles, siue id ærea, siue ferrea cuspide fecit.* Vergilius certè Heroum etiam arma ferrea, non ærea duntaxat fecit, nam & iaculis

Eust. in librum Iliad. α. seu primum.

In Cõmentar. in Hesiodum.

l. Geograph. 11.

lib. 44.

l. 34. c. 15.

iaculis ferro inſtructis Æneam armat.

Bina manu lato criſpans haſtilia ferro. Æneid. 1.

Æneæ haſtæ ferrum tribuit.

Incubuit, voluitque manu conuellere ferrum. lib. 12.

Quin & haſtæ Turni.

Hic Turnus ferro præfixum robur acuto. lib. 10.

Æneæ clypeo ferrum etiam tribuit.

—Sæuit medio in certamine Mauors lib. 8.
Cælatus ferro.

niſi ex variis compactus metallis erat, quemadmodum in ſuperioribus oſtendiſſe videtur, & quale tribuit Pallanti;

Dixerat: ac clypeum tot ferri terga, tot æris. lib. 10.

quin & gladiũ Æneæ ferreum fecit, ſynecdoche vſus.

Hoc dicens, ferrum aduerſo ſub pectore condit. lib. 12.

nec non & Priami enſem.

Arma diu ſenior deſueta trementibus æuo lib. 2.
Circundat nequicquam humeris, & inutile ferrum
Cingitur.

qua loquendi formula frequẽtiſſimè vtitur. Græcis quoque ferrea ille tribuit arma.

—Stat ferri acies mucrone corruſco eod. l. 2.
Stricta, parata neci.

&, *Quicunque Iliacos ferro violauimus agros.* lib. 11.

Sexcenta huiuſmodi apud illum reperies. Naſo Græcis Heroibus arma aſſignauit ferrea in Laphitarum, & Centaurorum pugna, Pirithoo ferratam haſtam.

—ferratáque collo Metam. l. 12.
Fraxinus.

Neſtori iaculum.

aſpice

—*aspice dixi,*

Ibidem. *Quantùm concedant nostrò tua cornua ferro,*
Et iaculum torsi.

Ferrum Peleo dedit Achillis Patri;

Ibidem. —*Inque meos ferrum, flammámque penates*
Impulit.

Quin & Achilli ipsi ad Troiam.

Dixit, & ostendens sternentem Troica ferro
Corpora Pelidem.

Papinius Meleagrum ferro armauit;

li. Thebaid. 2. *Te Meleagre subit, ibi demum cuspide lata*
Hæsit, & obnixo ferrum laxauit in armo.

nec non Tideum;

Ibidem. —*Ferróque micantia tela*
Decutit.

Adrastúmque.

lib. 4. *Inter adhortantes vix sponte incedit Adrastus,*
Contentus ferro cingi latus.

Dedit & Polynici arma ferrea.

Ibidem. — *& gemino lucent hastilia ferro.*

Ibidem. De Hippomedonte ita ille;

—*latus omne sub armis*
Ferrea scuta tegunt humeros.

Ibidem. De Capaneo verò.

— *Spatiosáque pectora seruat*
Nexilis innumero chalybum sub tegmine thorax.

lib. 11. Etheoclem pariter ferro armauit;

Erigit occultè ferrum.

nec non & Thesea.

lib. 12. —*risit vocésque manúmque*
Horridus Ægides; ferratáque arbore magnos
Molitur iactus.

Quin

Quin & aratra vetustissimis temporibus ferrea fuisse, & non ærea testatur Vergilius.

Prima Ceres ferro mortales vertere terram Georgic. 1.
Instituit, cùm iam glandes, atque arbuta sacræ
Deficerent syluæ, & victum Dodona negaret.

Porrò quod aliqui affirmant multis Italiæ vrbibus familiare fuisse ænei instrumentis agros colere antiquitùs, falsum videtur ex eodem Vergilio, qui illorum gentem vetustam ita loquentem inducit.

At patiens operum, paruóque assueta iuuentus, lib. 9.
Aut rastris terram domat, aut quatit oppida bello,
Omne æuum ferro teritur, versâque inuencûm
Terga fatigamus hasta.

Et quidem Romanos Regum tempore ferro vsos in agricultura docet Plinius. *In fœdere quod expulsis regibus populo Romano dedit Porsenna, nominatim comprehensum inuenimus, ne ferro, nisi in agricultura vterentur.* Ex quibus satis (vt credo) falsi conuincitur opinio recentiorum affirmantium cum Pausania antiquiore, qui quidem Hadriani Augusti tempore floruit, Heroum omniũ arma ærea omnino fuisse, nec non & rusticana instrumenta. Verùm vt clariùs appareat vtrum ex hisce metallis priùs in vsu fuerit, vtriusque inuentionem inuestigemus; & quidem in hoc mirè variant autores. Plinius hæc ait de Carysto agens. *Antea vocitata est Chalcodotis, aut Macris, vt Dionysius, & Ephorus tradunt; vt Aristides Macra: vt Callidemus Chalcis, ære ibi primùm reperto.* ipse deinde Cyniræ in Cypro æris tribuit inuentionem. *Tegulas* (inquit) *inuenit Cynira Agriopæ filius*

[Marginal notes: l. 34. c. 14. (beside "vsos in agricultura docet Plinius"); l. 4. c. 12. (beside "agens. Antea vocitata"); l. 7. c. 56 (beside "tionem. Tegulas")]

filius & metalla æris, vtrumq; in inſula Cypro. Et paulò inferiùs. *Æs conflare, & temperare Ariſtoteles Lydum Scythen monſtraſſe, Theophraſtus Delam Phrygem putat. Ærariam fabricam alij Chalybas,*
l. 34. c. 2. *alij Cyclopas.* Idem autor alibi. *Fit* (ſcilicet æs) *ex alio lapide, quem Chalcitem vocant in Cypro, vbi prima fuit æris inuentio.* Et vt patriæ noſtræ laudes attingamus, optimum fuiſſe ęs Marianum, ſeu Cordubenſe in eodem loco idem teſtatur autor. *Summa gloria nunc in Marianum conuerſa, quod & Cordubenſe dicitur.* Ex eo proculdubio quòd in noſtris Marianis montibus, vulgò *ſierra Morena,* Cordubæ proximis naſceretur. Solinus ex Plinio Caryſtum deſcribens. *Chalcis eadem habita eſt apud priſcos, vt Callidemus autor eſt, ære ibi primùm reperto.* Æris quidem vſum in armis Curetes in-
lib. 10. ueniſſe ita tradit Strabo. *Alij autem non Curetas, ſed Corybantes Phryges eſſe, illos verò Cretenſes, atque primos quidem in Eubœa induiſſe arma ærea, vnde & ipſos Chalcidenſes dictos.* Clemens Alexandrinus
l. Stromat. 1. Pannoniis æris aſſignat inuentionem. *Qui etiam Noropes; eſt autem gens Pœoniæ, nunc autem appellatur Norica, æs elaborarunt, & primi ferrum purgarunt.* Et hæc de æris inuentione, in qua & ipſum Plinium, & alios variaſſe autores mirandum nõ eſt, tum ob Antiquitatis obſcuritatem, tum quia pro diuerſitate regionum, in quibus metallum reperiebatur, diuerſi etiam inuentores aſſignati ab autoribus. Ferri verò inuentionem, & eius fabricæ, nec non & æris Idæis Dactylis Cretæ ha-
l. 6. c. 15. bitatoribus tribuit Diodorus his verbis. *Idæi Dactyli traduntur ignis vſum, ac æris ferrique naturã,*

quóque

quóque modo fabricarentur, in loco, quem Berecyntũ dicunt, inueniſſe; quanuis idem autor deinceps huius fabricæ inuentionem Vulcano aſſignet. *Vulcanum Ferri, Æris, Auri, Argenti, omniúmque quæ igne fabricantur, artem inueniſſe ferunt, eámque cæteros docuiſſe.* Strabo Idæos Dactylos ferri inuentores facit. *Sophocles cenſet quinque primos viros fuiſſe, qui primi inuenerint, atque cuderint ferrum, aliáque permulta mortalium vſui neceſſaria repererint. Eorum quinque etiam extitiſſe ſorores, ab eo itaque numero Dactylos, id eſt digitos nuncupatos. Alij ſanè alio modo fabulantur, dubia dubiis accumulantes variis, ac differentibus nominibus, & numeris vtẽtes, è quibus Salaminum quendam nominant, & Dãnaneum, & Heracleum, & Acmonem. Quidam etiã eos indigenas Idæ, quidam verò inquilinos aſſerunt, & omnes illos primos in Ida ferrum fabricaſſe narrant.* Alibi ipſemet autor Telchines Rhodi habitatores ferrũ, & æs primos elaboraſſe tradit, de iis enim ita. *Et primùm ex Creta in Cyprum venerũt, poſtea in Rhodum, & primi ferrum, & æs operati ſunt, nam & Harpen Saturno fecerunt.* Clemens Alexãdrinus paulò diuerſus. *Celmis, & Dãnaneus Idæis Dactylis ferrum primi inuenerunt in Cypro. Alius autem Idæus ferri inuenit temperaturam, vt autem Herodotus Scytha.* Hæc ille; in cuius verbis ex Strabone Salaminum pro Celmin, & Idæi Dactyli, pro Idæis Doctylis reponerem. Cæterùm quid his in Cypro? Recentiorem multo hanc ferri temperaturam fecerunt Herodotus, & Pauſanias, eã tribuẽtes Glauco Chio, qui ſub Haliatte floruit Lydo, cui Croẽſſus ſucceſſit in Regno.

lib. 10.

lib. 14.

Stromat. 1.

lib. 1. gno. *Porrò*(ait Herodotus)*Haliattes Lydus confecto cum Milesiis bello, postea cùm septem, & quinquaginta regnasset annos, vita excessit: qui secundus ex hac domo cùm è morbo conualuisset, apud Delphos dedicauit grandem ex argento pateram: itémque alteram ex ferro paruulam, compactilem, spectatione dignam inter omnia quæ sunt Delphis donaria, opus Glauci Chij, qui solus omnium compactionem ferri excogitauit.* Pausanias. *E donariis, quæ Lydorum Reges miserunt, nullum restat præter ferreum illud instrumentum, quod Haliattis poculo erat suppositum. Opus id Glauci est Chij, qui ferri conglutinationem excogitauit.* Antiquiorem certè ferri fabricam existimauit magnus vir Cassiodorus. *Inter ipsos quoque*(inquit ille)*aduersarios vt scitis, non erant priùs armata certamina, sed pugnis se, quamlibet feruida lacessebat intentio: vnde & pugna nomen accepit. Postea Belus ferreum gladium primus produxit, à quo & bellum placuit nominari.* Hęc illius opinio, quę si vera est, falsas omnino demonstrat illas esse, & quę bellum per antiphrasim, quasi minimè bellum dictum asseruit, & quę à belluis, & quę à duello belli nomen deduxère. Alij denique Chalybas populos ferri inuentores tradunt; cęterùm Hispanienses, an Pontici fuerint, non explicant. Verùm ex his satis (vt credo) ostensum est ęris inuentionem, ac ferri ęqualem fuisse tempore, quandoquidem plurium autorum testimonio constat Idæos Dactylos vtriusque metalli vsum primos inuenisse, siue mauis Telchinas; Telchines enim ijdem cum Curetibus autore Strabone. Curetes porrò Idæorum Dactylorum filij, vt

[Margin notes: In Phocaicis. — L. 1. Variar. epist. 30. — Str. l. 10. — Diod. l. 6. c. 15. — Str. vbi supra.]

vt Diodoro, nec nõn eidem Strabcni placuit, & licèt cum Caſſiodoro ferrei gladij primum inuentorem admittamus Belum, ſiue is Ægyptius, ſiue Chaldæus ſit, vix aut ne vix quidem veraciores gentium hiſtoriæ quemquam Belo anteriorẽ, qui aut ferreis, aut ęreis vſus ſit armis, oſtendere nobis poterũt. Neque negotium nobis facit occidentalium noui orbis accolarum æris vſus, vel enim ferri fodinas illi non habuerunt, quod multi affirmant hodie, & quidem audiuiſſe ſe ferri venas eſſe in Hiſpania noua, non verò vidiſſe retulit Corteſius, nec non & in Hiſpaniola Inſula In relat. 4.
Gonſaluus Fernandus Ouiedo, qui hac de re vehementer dubitat: vel certè, ſi venæ ibi ſunt ferri, ars tamen illud purgandi, & conglutinandi ad ipſos nondum peruenit, quare ferro vſi non ſunt, & hoc credere ſe affirmauit mihi nobilis vir Garcias Laſſus: ſed vt prophanorum voluminum periculoſas, ac ſuis horrentes mendaciis cautes vitemus, inque tutiſſimum veritatis deueniamus portum, quid nos ſacræ edoceant literæ videamus. Geneſis quidem quarto habetur. *Sella quoque genuit Tubal-cain, qui fuit mallcator, & faber in cuncta opera æris, & ferri.* Iã ergo habemus Tubal-cain octauum ab Adamo de ſtirpe Cain æris, ac ferri artem exercuiſſe, quam credibile eſt ab ipſomet Adamo, cui rerum omnium notitiam indidit Deus, hunc eius nepotẽ accepiſſe, quemadmodum alias alij. Bene ergo probatum remanet, vſum ferri nullo modo poſteriorem vſu æris extitiſſe, neque in bellorum, neque in agrorum exercitio, quandoquidem ſiue prophanas, ſiue

sacras cõsulamus literas, eosdem penè vtriusque metalli inuentores reperiemus. Quæ cùm ita se habeant, non defuit tamen primarius quidam in literaria repub. vir, qui adeò sibi persuaserit cõtrarium, vt Dauidis, & Salomonis Regum tẽpore latomorum, & fabrorum lignariorum instrumenta ærea, & non ferrea fuisse crediderit, atque ita interpretatus sit ante omnes illud tertij Regum cap. 6. de structura Salomonici templi. *Malleus, & securis, & vllum ferramentum non sunt audita in domo, cùm ædificaretur.* addit ille. *nempe quia omnia ærea*; cùm tamen in contrarium stet illud ex Paralip. 1.22. vbi Salomonẽ alloquẽs ait Dauid. *Ecce ego in paupertate mea præparaui impensas domus Domini, auri talenta centũ millia, argenti verò mille millia talentorum: æris verò, & ferri non est pondus: vincitur enim numerus magnitudine: ligna, & lapides præparaui ad vniuersa impendia. Habes quoque plurimos artifices, latomos, & cæmentarios, artifices quoque lignorum, & omnium artium ad faciendum opus prudentissimos, in auro, & argento, ære, & ferro, cuius non est numerus.* Hæc ibi Dauid, quo mortuo, vt præceptum adimpleretur Domini, missis Salomon ad Hiram Tyri Regem nunciis, ab eo, vt cædendorum sibi in Libano lignorum cedrinorum artifices darentur, petiit, ac percusso inter eos fœdere impetrauit. *Elegitque Rex Salomon* (vt habetur 3. Regum cap. 5.) *operarios de omni Israël, & erat indictio triginta millia virorum, mittebátque eos in Libanum, decem millia per menses singulos vicissim, ita vt duobus mensibus essent in domibus suis, & Adoniram erat super huiuscemodi indictionem*;

dictionem; fueruntque Salomoni septuaginta millia eorum, qui onera portabant, & octoginta millia latomorum in monte absque præpositis, qui præerant singulis operibus numero trium millium trecentorum præcipientium populo, & his, qui faciebant opus. Præcepitque eis Rex, vt tollerent lapides grandes, lapides pretiosos in fundamentum templi, & quadrarent eos: quos dolauerunt cæmentarij Salomonis & cæmentarij Hiram. ædificauit ergo his perfectis domum Dei Salomon. *Domus autem cùm ædificaretur,* (dicitur illo 3. Regum 6.) *de lapidibus dolatis, atque perfectis ædificata est, & malleus, & securis, & omne ferramentum non sunt audita in domo, cùm ædificaretur.* Non ergo quia ænea essent instrumenta, sed quia lapides antequam ædificio statuerentur, dolati iam, atque perfecti, è monte aduehebantur. Quod clariùs fortasse Vatablica habet versio. *Ceterùm* (inquit) *cùm ipsa ædes extrueretur, extruebatur lapide integro, vt erat aduectus, ita vt in extruenda ea neque mallei, neque secures in æde audirentur, nihil denique ferreorum instrumentorum.* Vatablus ipse, seu quisquis autor est operis illius, in scholiis ad illum locum. *Hebraismus lapide adductionis, id est, vt allati fuerant lapides, cùm essent integri lapides foramen nullum erat, in quod capita trabium immitterentur, alioqui integri non fuissent; dolabantur autem lapides, in lapidicinis, & parabantur, vnde opus non fuit, vt in extruenda domo vterentur instrumentis ferreis.* Flauius Iosephus diligens Iudaicarum rerum scriptor. *Erant autem ex his, quos reliquerat Dauid ad portandos lapides, aliamq; materiam, septuaginta millia virorum, & eorũ qui lapides* l. 8. Antiqu. c. 2.

incidebāt, octoginta millia, & eorū præpoſiti tria millia trecenti, velociterq́, ſecabant lapides eximios ad fundamenta templi, quos primitus poliebant, & copulabant in montibus, & ad ciuitatem ita deferebant. Hugo Cardinalis in prædictum Regum locum. *Nō ſunt audita. hoc videtur impoſſibile, quia oportuit tabulata conſolidari clauis. ſolutio. hoc quod hic dicitur, refertur tantùm ad lapides, qui planati, quadrati, & dolati fuerunt extra Hieruſalem, ſecuris autem hic vocatur martellus latomi, quo lapides præſcinduntur.* Cardinalis Caietanus in illa verba ſuperiùs adducta, *quos dolauerunt cæmentarij Salomonis.* &c. *Officium ſiquidem finitorum eſt, ſic diſponere dolationes, vt lapis lapidi confinis quadraret, & ſimiliter lignū ligno, huius enim artis opera factum eſt quod in ſequenti ſubiungitur capitulo, videlicet quòd ſonus mallei & ſecuris non eſt auditus in ædificatione templi.* Idem in capitis ſequentis verba; *Domus autem cùm ædificaretur,* &c. *Parui refert*(inquit)*quod habetur, de lapidibus perfectis motis ædificata eſt. dicitur perfectis ad ſignificandum integritatem non ſolùm lapidum, ſed operis; adiungitur autem motis, ſeu vectis ad manifeſtandum quòd priùs fuerunt lapides perfecti, & poſtea vecti ad ædificium, vt nulla opus fuerit opera ad perfectionem ipſius lapidis in ipſa ædificatione, & propterea ſubditur, & malleus, & ſecuris, & omne inſtrumentum ferreum non fuit auditum in domo cùm ædificaretur: conſequens enim eſt vt perfectis priùs integrè lapidibus nullus ſonitus inſtrumentorum ad perficiendum lapides audiretur in ipſa ædificatione; de his enim eſt ſermo, & non excluditur concurſus inſtrumentorum ad iungendum lapides, & alia opportu-*

portuna. Hactenus Caietanus. Patet igitur ex his nulla fuisse in domo Dei audita ferramenta, quia non necessaria, non quia ærea, quandoquidem & innumerabilis ibi suppetebat quantitas ferri, & multa erant ferrea; Paralipomen. 1. cap. 22. *Ferrum quoque plurimum ad clauos ianuarum, & ad commissuras, atque iuncturas præparauit David*; & 29. *Ego autem totis viribus meis præparaui impensas domus Dei mei, aurum ad vasa aurea, & argentum in argentea, æs in ænea, ferrum in ferrea, ligna ad lignea.* Neque verò dicendum est ænea fuisse instrumenta ob aliam causam, vel enim quia magis firmum æs, vel quia minùs sonorum, at & minùs firmum, & magis sonorum ferro esse scimus; non ergo eo vsos fuisse fabros loco ferri in ædificatione templi credendum erit. Vnde non potiùs audienda opinio hæc (pace autoris dixerim) quàm eorum, qui nescio quas de verme quodam, Thamur nomine, aniles comminiscuntur fabulas, camino quidem hyemali non indignas, de quo Simon Maiolus, liceat mihi nunc de Cothurno ad soccum transire. *Liber de natura rerum sic de eo. Thamur dicitur vermis Salomonis: Salomon enim cùm marmor Parium ad ædificationem templi è remotis partibus conuehi præcepisset, conscius prohibitionis legis, quæ vetuit altares ædificandi lapides ferro incidi, quæsiuit experimentum in vermibus, quod ars humana nesciuit: nam pullum struthionis in vitreo vase reclusit, quem cùm videret struthio, & habere nequiret, naturaliter agnitam artem attentans, ad desertum cucurrit, rediénsque vermiculum tulit, cuius sanguine vitrum liniuit, &*

Dier. Canicul. 1. p. colloq. 5. quod insecta.

confractum est, sicque fœtum eripuit, quod videns
Vinc. Nat. hist. l. 20. c. 170. *Salomon, hoc experimento in incisione durissimi marmoris vsus est.* Eadem habet Vincentius, eadem & Albertus Magnus irridens commemorat. Sed & idem Maiolus alibi referens Thamur naturalem vim, de qua in Hierosolymitani templi structura periculum factum esse dicit, concludit demum. *Sed mea quidem sententia in illis scalpendis marmoribus, prius quàm ædificio statuerentur, censeo malleis, & securibus aliisque ferreis instrumentis scissa, scalpta, & adæquata fuisse, at cùm in templum pertraherentur, locarentúrque suis locis, quòd ibi nihil fuerit malleorum visum, aut auditum, sed cùm cōponerentur, vt lubricitate labor leuaretur, is vermiculus in vsu fuerit.* Hæc ille. Sed totum hoc quod ad vermiculi naturam attinet, minùs certè verum, atque ex Thalmudisticis figmentis oriundum iudico. Non me latet (vt nihil reliquamus intactū) verba illa, *Malleus, & securis*, &c. hyperbolicè ab aliquibus accipi, quasi dicta sint ad ostendendum miram celeritatem, qua absolutum est tēpli ædificium, quemadmodum apud nos de re celerrimè confecta vulgò dicitur, ***ni fue oyda ni vista.*** Verùm hæc interpretatio meo iudicio vim infert textui Scripturæ, & quia causam reddit ipsa, cur ibi non audirentur ferramenta, nimirū quia lapides iam dolati, atque perfecti ex lapidicina aduehebantur: deinde quia non vnum, duos, aut tres, quatuórve, sed septem integros annos durauit templi structura, inchoatum enim illud est anno quarto Regis Salomonis, absolutum verò vndecimo, vt habetur in libris Regū:

Alb. l. Anin. 26. in Thamur.

Maiol. 1. p. coll. 13.

l. 3. cap. 6.

quod

quod quidem tempus tantæ fabricæ impar videri posset, ni tot hominum millia in ea elaborasse ex suprà dictis sciremus.

An detur in rerum natura Phœnix auis, & an vera sint, quæ de illa vulgò circumferuntur.

CAP. VII.

DIu me flagrasse fateor desiderio sciendi veráne essent, quæ de Phœnice aue in toto orbe vnica, atque ex suis rediuiua cineribus ab ipsis penè incunabulis passim audieram. Qua de causa complurium antiquorum perlectis voluminibus, quæ de Phœnice inuenerim priùs, meam deinde sententiam in medium afferam. Historiæ pater Herodotus sic de illo. *Est & alia volucris sacra, nomine Phœnix, quam equidem nunquam vidi nisi in pictura; etenim perrara ad nos commeat, quingentesimo quoque (vt aiunt Heliopolitani) anno, & tunc demũ, & cùm pater eius decessit. Is si pictura assimilis est, talis, tantúsque est: pennæ coloris partim rubidi, maxima ex parte cùm habitu, tum magnitudine simillimus aquilæ. Eum aiunt (quod mihi non fit verisimile hoc excogitare) ex Arabia proficiscentem in templum solis gestare patrem myrrha obuolutum, & in eo templo humare: sic autem gestare: primùm ex myr-* In Euterpe siue l. 2.

rha ouum componere, quantum ipse ferre possit, deinde ferendo illud experiri, hoc expertum ita demum ouum exenterare, atque in illud parentem inferre: & qua parte ouum exinaniuit patrémque intulit, eam partem alia myrrha inducere, & cùm tantundem pōderis imposito parente effectum sit, obstructo rursus foramine baiulare illud in templum solis; hac facere

Hierogly-ph. 32. *hanc auem commemorant.* Horus Apollo Niliacus; *Animam quæ in hac vita diutissimè moram traxerit, aut etiam inundationem commonstrare volentes, Phœnicem auem pingunt: animam quidem quòd omnium, quæ in toto orbe sunt animantium, hoc maximè diu-*

Hierogl. 33. *turnæ vitæ est,* &c. Et idem. *Quin & eum innuentes, qui longo tempore peregrinatus tandem in solum natale remeet, rursum Phœnicem auem pingunt: hæc enim in Ægytum, cùm tempus mortis instat, quingentesimo demum anno regreditur: ubi, si debitum naturæ persoluerit, magno ritu, ac solemnitate funeratur.* Seneca noster ad Lucillum.

Epist. 42. l. 5. *Nam ille alter fortasse tanquam Phœnix semel anno quingentesimo*

l. 3. c. 9. *nascitur.* Pomponius Mela. *De volucribus præcipuè referenda Phœnix semper vnica, non enim coitu cōcipitur, partúve generatur: sed vbi quingētorū annorū æuo perpetua durauit, super exaggeratam variis odoribus struem sibi ipsa incubat, soluitúrque: deinde putrescentium membrorum tabe concrescens ipsa se concipit, atque ex se rursus renascitur. Cùm adoleuit, ossa pristini corporis inclusa myrrha Ægytum exportat, atque in vrbem, quam Solis appellant, fragrantibus nardo bustis inferens, memorando funere consecrat.*

Annal. 5. Tacitus. *Paulo Fabio, Lucio Vitellio Coss. post lōgum seculorum ambitum auis Phœnix in Ægyptum venit,*

nit, præbuitq́ materiam doctiſſimis indigenarum, & Græcorum multa ſuper eo miraculo diſſerendi, de quibus congruunt, & plura ambigua, ſed cognitu non abſurda promere libet. Sacrum ſoli id animal, & ore, ac diſtinctu pennarum à cæteris auibus diuerſum conſentiunt, qui formam eius definière, de numero annorum varia traduntur; maximè vulgatum quingentorum ſpatium: ſunt qui aſſeuerent, mille quadringentos ſexaginta vnū interiici, prioreſq́ alites Seſoſtride primùm, poſt Amaſide dominantibus, deinde Ptolemæo, qui ex Macedonibus tertius regnauit, in ciuitatem, cui Heliopolis nomen, aduolauiſſe multo cæterarum volucrum comitatu, nouam faciem mirantium. Sed antiquitas quidem obſcura; inter Ptolemæum, ac Tiberium minùs ducenti quinquaginta anni fuerunt: vnde nonnulli falſum hunc Phœnicem, neque Arabum è terris credidère, nihilq́ vſurpauiſſe ex his, quæ vetus memoria firmauit. Confecto quippe annorum numero, vbi mors propinquet, ſuis in terris ſtruere nidum, eiq́ vim genitalem adfundere, ex qua fœtum oriri, & primam adulto curam ſepeliendi patris, neque id temerè, ſed ſublato myrrhæ pondere, tentatóque per longum iter, vbi par oneri, par meatui ſit, ſubire patrium corpus, inque Solis aram perferre, atque adolere; hæc incerta, & fabuloſis aucta. Cæterùm aſpici aliquando in Ægypto eam volucrem, non ambigitur. Plinius. *Æthiopes, atque Indi diſcolores maximè, & inenarrabiles ferunt aues, & ante omnes nobilem Arabiæ Phœnicem, haud ſcio an fabuloſè vnum in toto orbe, nec viſum magnopere. Aquilæ narratur magnitudine, auri fulgore circa colla, cætera purpureus, cœruleam roſeis caudam pennis, diſtinguentibus criſtis faciem, caputq́ plumeo apice coho-*

Natural. hiſtor. l. 10. cap. 2.

neſtante. Primus atque diligentiſſimus togatorum de eo prodidit Manilius Senator ille maximis nobilis diſciplinis, doctore nullo, neminem extitiſſe, qui viderit veſcentem. Sacrum in Arabia Soli eſſe, viuere annis DCLX. *ſeneſcentem caſia, thuriſq́; ſurculis conſtruere nidum, replere odoribus, & ſuper emori. Ex oſſibus deinde è medullis eius naſci primò ceu vermiculum, inde fieri pullum, principioq́; iuſta funeri priori reddere, & totum deferre nidum prope Panchaiam in Solis vrbem, & in ara ibi deponere. Cum huius alitis vita magni conuerſionem anni fieri prodidit idem Manilius.* Et mox. *Cornelius Valerianus Phœnicem deuolauiſſe in Ægyptum tradit Q. Plautio, Sexto Papinio Coſſ. Allatus eſt in vrbem Claudij Principis cenſura, & in comitio propoſitus, quod actis teſtatum eſt, ſed quem falſum eſſe nemo dubitaret.* Hæc Plinius, cuius aſſecla Solinus ſic de Arabibus agens. *Apud eoſdem naſcitur auis Phœnix, aquilæ magnitudine, capite honorato, in conum plumis extantibus, criſtatis faucibus, circa colla fulgore aureo, poſtera parte purpureus abſque cauda, in qua roſeis pennis cœruleus interſcribitur nitor. Probatum eſt quadraginta, & quingentis eum durare annis. rogos ſuos ſtruit cinnamis, quos prope Panchaiã concinnat, in Solis vrbem ſtrue altaribus ſuperpoſita. Cum huius vita magni anni fieri conuerſionem, rara fides eſt inter autores, quamuis plurimi eorum magnum annum non quingentis, & quadraginta, ſed duodecim millibus nongentis quinquaginta quatuor annis conſtare dicant. Q. itaque Plautio, & Sex. Papinio Coſſ. Ægyptum Phœnix inuolabit: captuſq́; anno octingẽteſimo vrbis cõditæ iuſſu Claudij Principis in comitio publicatus eſt, quod geſtum præter Cenſuram, quæ manet,*

Poly hiſt. c. 36. in aliis 46.

net, actis etiam vrbis continetur. Ælianus. *Sine ratiocinatione Phœnices aues numerum quingentorum annorum computare sciunt, edoctæ à natura sapientissima, propterea non indigent neque digitis, neque Arithmetica scientia. Horum quingentorum annorum tempus impletum sciunt Ægyptiorum valde pauci, & hi Sacerdotes, & quidẽ inter se conuenire non possunt de his, & contendunt, vel quòd nunc, sed in posterum hæc diuina auis veniet, vel quòd iam oportebat eam venisse. At hæc illis aliter contendentibus adnotat tempus, & adest, & cogit illos sacrificia facere, & fateri se nescire quæ sciunt aues: nónne sapientia est, Phœnicem auem scire vbi Ægytus est? vbi Heliopolis, quò ipsi definitum est venire? & vbi aliquando pater conditus sit, & in quibus loculis?* Aristides Adrianensis de Smyrna M. Aurelij Antonini beneficio reædificata. *Repullulat ciuitas deposito senio vetus eadem, & noua: quemadmodum dicunt Phœnicem ex se ipsa reuiuiscre.* Idem de eadem. *Eadem vrbs, & antiquissima, & nouissima, inuenta assumpta, facta est, quod de sacra aue aiunt.* Philostratus. *Auem quoque Phœnicem esse percredimus: quæ quingentesimo quoque anno in Ægyptum veniens hanc ipsam Indiam superuolat: aiunt autem vnicam tantùm hanc auem esse: & ex se radios emittere, atque auri colore fulgere: magnitudine verò, formáque aquilæ in nido considere, quem prope Nili fontes ex aromatibus ipsamet sibi construxit. Hæc verò quæ de ipsa decantant Ægyptij, quo pacto in Ægyptum deferatur, ipsi etiam Indi testificantur, sermoni consentientes, quo dicunt, Phœnici in nido liquescenti lugubres hymnos decantari.* Lampridius in Heliogabalo. *Fertur & promisisse Phœnicem in conuiuiis, vel pro ea libras*

De hist. animal. l. 5. c. 57.

In vita Apollonij.

l.58.in fine.

bras auri mille , vt in pratorio eas dimitteret. Dion Cassius.*Sext.Papinio,Q. Plautio Coss. Tyberis multas vrbis partes aqua repleuit, ita vt nauibus peruia essent : incendio longè plurima propter Circum , & Auentinum perierunt* , &c. *Quòd si Ægyptia etiam res ad Romanos attinent , eo anno ibi Phœnix apparuit.*

In Claudio.

Sextus Aurelius Victor. *Huius temporibus visus est apud Ægyptum Phœnix , quam ferunt volucrem anno D.ex Arabia memoratos locos aduolare.*

De vitis Philosoph.l.9.

* Alij Codices τυῤῥίβια habent, malè vt opinor.

Laërtius in vita Pyrrhonis.*Quippe animalium alia absque coitu gigni , vt sunt qua in igni viuunt , qua * πυῤῥίβια vocantur; Phœnixq; Arabicus, atque terenides,*Artemidorus Daldianus.*Etenim Phœnix auis patrem suum sepelit,& abiectũ esse non sinit.* Et mox.

De somnio. interpretat. l.4. c. 49.

*Verum dicunt aliqui,quòd Phœnix non sepelit patrem, neque omnino illi superstes est pater , neque alius quispiam progenitorum; Sed quum ipsum fatum ducit,proficiscitur in Ægyptum , vnde , non sanè est hominibus notum , & ipse sibi ipsi ex casia , & myrrha construens rogum, vita decedit. At verò vbi exusta est pyra,post tempus ex cinere vermiculũ generari aiunt , qui incremẽtum adeptus,transmutatur, & rursus Phœnix euadit, & auolat ab Ægypto eò , vnde prior Phœnix venerat.*Æneas Platonicus. *Praterea & Phœnix auis vltra quingentos annos viuere dicitur;ea verò vbi fuerit mortua,& resoluta viuere putatur.*

In verbo φοῖνιξ,seu Phœnix.

Suidas. *Phœnix palma arbor,& auis. Sub Claudio Imperatore hanc ad Ægyptios venisse dicunt (Plinius libro* 10.*cap.*2.*vixere annis* 660.*post annos* 654. *De hac aue memoratur, cùm fatum ei instet, venire in Ægyptum : vnde verò,ignorari,& cùm ipsa sibi ex casia, & myrrha rogum confecerit,mori:quo cremato aliquanto pòst è cinere ver*

re vermem dicũt fieri, qui mutetur, & rursus fiat Phœnix: & eò auolet, vnde prior Phœnix in Ægyptum venerit. Meminit etiã Phœnicis Ioannes Tzetzes, qui quidem alieni largitor liberalissimus, sex, & septem millibus annis viuere alitem hãc ex Chęremone Ægypto sacrarum literarum scriba constanter affirmat. Sacri etiam autores eadem quæ prophani de Phœnice. Illud namque Iob. *Dicebámque: In nidulo meo moriar, & sicut palma multiplicabo dies.* Septuaginta verterunt. *& sicut Phœnix multiplicabo dies.* Clemens Romanus. *Aiunt Græci autem quandam esse sóligenam, vberem præbentem resurrectionis demonstrationem, quam dicunt comparem non habere, solamq́; in mundo reperiri, Phœnicem appellant, narrantq́; eam post quingentesimum annum in Ægyptum aduolantem, secumq́; copiam cinnamomi, casiæ, xilobalsami adducentem, in loco, qui dicitur Solis ara, consistere, ibique conuersam ad aspectum Solis, et, vt aiunt, supplicem sponte conflagrare, redigiq́; in puluerem: ex cineribus autem vermem existere, eumq́; concalefactum in nouam Phœnicem formari, alitemq́; factum, in Arabiam, quæ est vltra Ægyptiacum saltum, aduolare.* Hæc ille. Tertullianus. *Siquidem animalis est res vitæ obnoxia, & morti, illum dico alitem Orientis peculiarem de singularitate famosum, de posteritate monstrosum, qui semet ipsum libenter funerãs, renouat, natali fine decedens, atque succedens iterum Phœnix: vbi iam nemo, iterum ipse, qui non iam alius idem. Quid expressius in hanc scilicet resurrectionis causam? aut cui alij rei tale documentum?* Idem inferiùs. *Deus etiam Scripturis suis; & florebis enim (inquit) velut Phœnix; id est de morte, de funere, vti credus*

Cap. 29.

Apostolica. constitut. l. 5. c. 6.

In libro de resurrect.

das de ignibus quoque ſubſtantiam corporis exigi poſſe. Et mox. *Multis paſſeribus anteſtare nos Dominus pronuntiauit, ſi non & Phœnicibus, nihil magnum. Sed homines ſemel interibunt, auibus Arabiæ de reſurrectione ſecuris.* Adhuc elegantiſſimè Septimius Tertullianus. Sanctus Cyprianus, ſeu opus illud ſit Ruffini Aquilegienſis, in expoſitione ſymboli. *Et tamen quid mirum videtur, ſi virgo conceperit, cùm Orientis auem, quam Phœnicem vocant, in tantum ſine coniuge naſci, vel renaſci conſtet, vt ſemper & vna ſit, & ſemper ſibi ipſa naſcendo, vel renaſcendo ſuccedat?* Euſebius Cæſarienſis Epiſcopus, relatus etiã à doctiſſimo Cardinale Baronio. *Neque tamen ita vt Ægyptia illa auis, quam aiunt, cùm naturæ prouidentia vnica ſit ſibi ipſi mortem conſciſcentem, in aromatum aceruo emori, ex cineribus verò reuiuiſcere, & excitari aliam eiuſmodi, qualis ipſa fuit.* Beatus Cyrillus Hieroſolymitanus Archiepiſcopus. *Vidit Deus hanc hominum incredulitatem, & auem quandam in hoc fabricatus eſt, quæ Phœnix appellatur. Hæc (vt ſcribit Clemens, & alij complures referunt) cùm ſit vna tantùm auis, & ſola, in terram Ægypti in ſpatio quingentorum annorum venire ſolet, atque demonſtrare reſurrectionem: non in locis deſertis, ne myſteriũ id ignoretur; ſed in aperta ciuitate conſiſtit, vt contrectetur, quod non creditur. Septum enim ſibi facit è thure, & myrrha, cæteriſque aromatibus, & completis annis eò venit: moritur apertè, & putreſcit; deinde ex putrefacta carne mortuæ vermis quidam generatur, & hic deinceps in auem efformatur.* Et paulò inferiùs: *Phœnix ſanè præfatus excreſcens in auem, talis euolat in aërem, qualis & mortuus erat, & apertiſſimè mortuorum*

Euſeb. de vita Conſtantini l. 4. cap. 72.
Baron. tom. 3. anno. 337.

Catecheſi 18. de Reſurrect.

tuorum

tuorum resurrectionem hominibus demonstrat. Et mox. *Sed quoniam longè petitum, & rarum est Phœnicis exemplum,* &c. Sanctus Epiphanius. *Cæterùm de Phœnice Arabica auicula dicere superfluum est; iam enim ad aures multorum peruenit credentium, & non credentium: historia autem de ipso talis apparet. Quingentesimum annum agens, vbi cognouerit tempus mortis suæ instare, rogum ex aromatibus sibi construit, eaq́; in vrbem Ægyptiorum, Heliopolim appellatam, defert, & propriis pedibus, ac alis pectora sua valde pulsans, ignémque è corpore suo proferens, subiectam materiam in loco incendit, atque sic se ipsum exurit, & omnes carnes suas vnà cum ossibus. Verùm ex Dei dispositione nebula demittitur, quæ pluuiam effundit, & flammam corpus alitis consumentem extinguit, cùm mortuus iam sit Phœnix, & extremè tostus. Extincta autem flamma reliquiæ carnis ipsius adhuc crudæ restant, quæ ad vnum diem dissipatæ vermem gignunt; vermis autem pennas producit, pullus euadens. Tertia verò die crescit, & accepto incremento, his qui in eo loco versantur, se ipsum ostendit, & rursus ad propriam patriam recurrit, ac quiescit.* Idem Epiphanius alibi. *Phœnix auis pauone pulchrior est. Pauo enim aureas, argenteasq́; habet alas: Phœnix verò hyacintinas, & smaragdinas, pretiosorúmque lapidum coloribus distinctas; coronam autem habet in capite, & in pedibus malleolos; prope Indiam degit: viuit autem annos quingentos, & in cedris Libani absque cibo, & potu, vento pascitur. At post quingentos annos alas aromatibus implet, & cùm Heliopoleos sacerdos sacrificia inchoat, è proprio egreditur nido, & ad sacerdotem pergit, vnáque templum ingreditur vsque ad sacrarium,*

In Ancorato.

Ad Physiologum c. 11.

& in

& in cinerem tota consumitur. Sequenti autem die alis renatis reperitur. Tertia verò die iam integra, sacerdotem salutat, restauratáque iterum ad proprium locum redit. Gregorius Nazianzenus. *Quòd si etiam cuiquam fidem facit hic sermo, alius est generationis modus, vt idem animal à se ipso consumatur, ac procreetur.* Diuus Hieronymus in epistola ad Præsidium Diaconum, de Cereo paschali (si modò ipsius est epistola illa, aut certè vltima eius pars isthæc cõtinẽs, docti enim cõplures aliter sentiunt) *Phœnix auis est in India, & per quingẽtos annos de Libano implet se aromatibus, & sic nidificat sacerdoti Heliopolitano mẽse Famenoth, aut Farmuth. Implet aram sacerdos sarmentis, & ibi cõfert Phœnix aromata & electrũ aræ imponit. Et primo Solis ortu Phœnix quidem mouet pennas, Solis verò calore accenditur electrum, & sic exuruntur aromata, & ipsa Phœnix incenditur. Crastino die de cinere gignitur vermis: secũdo pennas effert: tertio ad antiquam redit naturam, & sic ad sua loca reuertitur.* Sanctus Ambrosius. *Auis in regione Arabiæ, cui nomen est Phœnix, rediuiuo suæ carnis humore reparabilis, cùm mortua fuerit, reuiuiscit, solos non credimus homines resuscitari.* Et idem. *Phœnix quoque auis in locis Arabiæ perhibetur degere, atque ea vsque ad annos quingentos longæua ætate procedere, quæ cùm finem vitæ sibi adesse aduertit, facit sibi thecam de thure, & myrrha, & cæteris odoribus, in quã, impleto vitæ suæ tempore, intrat, & moritur: de cuius humore carnis vermis exurgit, paulatímque adolescens, ac processu temporis induit alarum remigia, atque in superioris auis speciem, formámque reparatur.* Alibi etiam ipse. *Phœnix coitus corporeos ignorat, libidinis*

Oratione de Spiritu sancto. quæ est 37.

Tom. 4. epi. 19.

De Fide. & resurrect.

Hexam. l. 5. cap. 23.

In Psal. 118. serm. 19.

nis nescit illecebras, sed de suo surgit rogo, sibi anis superstes ipsa, & sui hæres corporis, & cineris sui fœtus. Diuus Augustinus. *Quod enim de Phœnice loqueris, ad rem, de qua agitur, omnino non pertinet. Resurrectionem quippe illa significat corporum, non sexum destruit animarum, si tamen, vt creditur, de sua morte renascitur.* Idem Augustinus sermone 18. ad Fratres in Eremo, quod quidem opus nisi in Aquisgranensi Concilio sub Ludouico Pio Imperat. A. D. 830. celebrato citaretur, ac proinde videretur approbari, suspectum certè multis ex capitibus, atque vt adulterinũ reiiciendum iure posset censeri. *Quid enim* (inquit) *agit Phœnix? nisi quia dum senescit ad partes calidissimas volat, ligna siccissima cõgregat, & lignis congregatis, alis ligna percutit, & sic ignem accendit, & in eodem se comburi permittit, ex quibus cineribus vermiculus nascitur, & postmodum Phœnix alia efficitur.* Noster Isodorus. *Phœnix auis Arabiæ dicta, quòd colorem Phœniceum habeat, vel quòd sit in toto orbe singularis, & vnica, nam Arabes singularem, & vnicam Phœnicem vocant. Hæc quingentis, & vltrà annis viuens, dum se viderit senuisse, collectis aromatum virgultis, rogum sibi instruit, & conuersa ad radium Solis alarum plausu voluntarium sibi incendium nutrit, sicq; iterum de cineribus suis resurgit.* Meminit etiam Phœnicis Beatus Maximus Monachus, & Martyr, cuius verba referemus inferiùs. Nicephorus etiam Callistus de Orientalibus agens regionibus. *Sed enim & Phœnix decantatissima illa volucris apud eos est.* Quibus omnibus adde, si placet, Georgium Abbatem apud Anastasium bibliothecarium anno Domini 50. nec non

De Anima & eius origine ad Vincentium. l. 4. c. 20. to. 7.

Cap. 112. & 113.

Tom. 10.

Origin. l. 12. ca. 7.

Ecclesiastiçæ histor. l. 9. cap 19.

l. Animal 23 etiam Albertum Magnum. Poëtę porrò Græci, & Latini antiqui, ac recentiores plurima etiam retulêre de Phœnice. Vetustissimus Hesiodus apud Plutarchum.

De Oracul. defectu.

Sæcla viri nouies pubentis garrula cornix
Vincit, cornicis ceruus quater, at tria cerui
Tempora coruus agit, quē deinceps Indica Phœnix
Egreditur nouies, &c.

Antiphanes apud Athenæum.

l. 14. cap. 25.

In Heliopoli procreari aiunt
Phœnices, Athenis noctuas. &c.

Naso sub Pythagoræ persona.

Memorph. l. 15.

Vna est, quæ reparet, seq; ipsa reseminet ales,
Assyrij Phœnica vocant, nec fruge, nec herbis,
Sed thuris lacrymis, & succo viuit amomi.
Hæc vbi quinque suæ compleuit sæcula vitæ,
Illius in ramis, tremulæq; cacumine palmæ
Vnguibus, & duro nidum sibi construit ore.
Quo simul ac casias, & nardi lenis aristas,
Quassaq; cum fulua substrauit cinnama myrrha,
Se super imponit, finitq; in odoribus æuum.
Inde ferunt totidem qui vincere debeat annos,
Corpore de patrio paruum Phœnica renasci,
Cùm dedit huic ætas vires, oneriq; ferendo est,
Ponderibus niti, ramos leuat arboris altæ,
Fertq; pius cunasq; suas, patriumq; sepulchrum:
Perq; leues auras Hyperionis vrbe potitus,
Ante fores sacras Hyperionis æde reponit.

Idem.

Amor. 2. Eleg 6.

Et viuax Phœnix vnica semper auis.

Conciuis meus Lucanus.

Pharsaliæ 16

Aut cinis Eoa positi Phœnicis in ara.

Statius

Statius Papinius.

—Senio nec fessus inerti Syluar.l.2.
Scandet odoratos Phœnix fœlicior ignes.

&c, *—Phariaq́ꝫ exempta volucri* Eodem l.2.
Cinnama.

Eidem.

Quæ sibi prosternat viuax altaria Phœnix. l Syluar.3.

Martialis.

Qualiter Assyrios reuocant incendia nidos, l.5.Epigr.7.
Vna decem quoties sæcula vixit auis.

Ausonius de ternario agens numero, ac de quorundam ætatibus animalium ex Hesiodo, vt vidimus.

Quem nouies senior Gangeticus anteit ales, Eidyll. 11.
Ales cinnameo radiatus tempora nido.

Idem.

Multiplicat nouies Phœnix reparabilis ales. Eid yll 18

Idem denique Paulino.

Nec quia mille annos viuit Gangeticus ales, Epistol.20.
Vincit centum oculos Regia pauo tuos.

Claudianus præterquàm quòd integrum quoddam opusculum de Phœnice (simodò illud est elegantissimi Poëtæ, & Consularis viri Claudiani) hexametro carmine exarauit, ita alibi cecinit de illo.

Sic vbi fœcunda reparauit morte iuuentam, Panegyric. 2.in laud. Stilconis.
Et patrios idem cineres, collectaq́ꝫ portat
Vnguibus ossa piis, Niliq́ꝫ ad littora tandem
Vnicus extremo Phœnix procedit ab Euro.
Conueniunt aquilæ, cunctaq́ꝫ ex orbe volucres,
Vt Solis mirentur auem; procul ignea lucet
Ales, odorati redolent cui cinnama busti.

Lactantius etiam Firmianus aliud composuit de Phœnice carmen, quod in fine operum ipsius habetur, licèt multi Lactantio id non tribuant. Festus Auienus de Arabia loquens.

In Descript. orbis terræ.

—Internis etiam procul vndiq, ab oris
Ales amica Deo largum congessit amomum.

Diuus quoque Gregorius Nazianzenus in Præceptis ad virgines.

Vt Phœnix moriens primos reuirescit ad annos,
In mediis flammis post plurima lustra renascens,
Atque nouum veteri surgit de corpore corpus.
Haud secus egregia reddantur morte perennes:
Dum pia diuinis ardescunt pectora flammis.

Diuus etiam Alcimus Auitus, Viennensis Archiepiscopus de Paradiso.

l.1.ca.9.

Hic, quæ donari mentitur fama Sabæis,
Cinnama nascuntur, viuax quæ colligit ales,
Natali quum fine perit, nidoq, perusto
Succedens sibimet quæsita morte resurgit:
Nec contenta suo tantùm semel ordine nasci,
Longa veternosi renouatur corporis ætas.

Egregius poëta Sanazarus ex recentioribus.

De partu Virgin.l.2.

—Qualis nostrum cùm tendit in orbem,
Purpureis rutilat pennis nitidissima Phœnix,
Quam variæ circum volucres comitantur euntem.
Illa volans Solem natiuo prouocat auro,
Fulua caput, caudam & roseis interlita punctis
Cæruleam.

Hieronymus Vida.

Christiad. l.6.

Talis, vbi turpe irrepsit senium, vnicus ales
Congessitq, sibi ramis fœlicibus altum
Summo in colle rogum, posuitq, in morte senectam,

Continuò

Continuò nouus exoritur, nitidusq́; iuuenta,
Effulget cristis, & versicoloribus alis.
Innumeræ circùm volucres mirantur euntem,
Ille suos adit Æthiopas, Indosq́; reuisit.

Plurimi quoque alij recentiores varia de Phœnice dixêre, inter quos liceat mihi elegantiæ causa ter maximi poëtæ, ac Etruscorum Epicorum Principis Torquati Tassi patria conscriptos lingua versus referre: is igitur sic;

D'iretroad essi apparuero i cultori Canto. 18. Stanz. 10.
Del Arabia Petrea, de la felice:
Che 'l souerchio del gelo, e de gli ardori
Non sente mai, se 'l uer la fama dice:
Oue nascon gl' incensi, e gli altri odori,
Oue rinasce l'immortal Fenice,
Che trà i fiori odoriferi, ch' aduna
Al' essequie, a i natali hà tomba, e cuna.

Sed, vt ea quæ de alite hoc traduntur, concludam recentiorum, qui orbem per lustrarunt, testimonio (mitto enim Vincentium, Volaterranum, & Ananiam ex antiquorum doctrina illum asserentes.) Dari Phœnicem in rerum natura aliqui probant. Nicolaus enim de Comitibus in vlteriore India auem esse scribit, *Semenda* nomine, trifido rostro, sentireque moriturum: mortis igitur hora eam deferre ligna in nidum suum, cãtillaréque suauiter, atque alarum percussione incendere ligna, ipsamque illo igne consumi, indéque vermiculum gigni, qui postea in auem crescat. Hæc sunt, quæ Phœnicis astruunt historiam. At quæ destruunt, iam dicam. In primis nanque autorum varietas, imò & quorundam nugaméta

Volater. Philolog. l. 25. A. Fabrica del mundo.

circa Phœnicis vitam, ipsam videntur fabulosam reddere. Si enim illi assignare velimus tempus vitæ iuxta Hesiodi, & Ausonij sententiam superiùs relatam, nimirum quòd pubentis hominis ætatem nouies vincat cornix, cornicis ætatem quater ceruus, cerui ter coruus, corui nouies Phœnix: posito quòd pubentis viri ætas triginta annorum sit (vt ex Heracliti sententia refert Plutarchus) tunc Phœnicis vitam 29160. perdurare annos dicendum esset. Quòd si non pubentis, sed grandæui legatur apud Hesiodum (vt ab aliquibus legi affirmat Plutarchus) neq; grãdæuo centum & octo assignemus annos (vt idem vult autor.) sed septuaginta duntaxat, quos ætati hominum sacra tribuit Scriptura, cui etiam adstipulatur Herodotus: tunc Phœnicis vitam ex 6840. annis constare dicendum esset, quod quàm sit absurdum, cùm mundi ætas paulò plus, minúsve 6000. annorum sit, nemo non videt. Vnde meritò Plinius oculatissimus autor. *Hesiodus qui primus aliqua de hoc prodidit, fabulosè (vt reor) multa de hominum æuo referens, cornici nouem nostras attribuit ætates, quadruplum eius ceruis, id triplicatum coruis, & reliqua fabulosiùs in Phœnice, ac Nymphis.* At dices. Ægyptiis, qui plura de Phœnicis ætate, ac natura tradidêre, menstrui fuêre anni, triginta duntaxat dierum vt multi prodidêre autores, nil ergo mirum circa Phœnicis vitam. Esto, fateamur Ægyptiis annum fuisse menstruum, ita asserentibus Plinio & Plutarcho, quem breuem annum dictum ab eis ad distinctionem anni solaris, constantis ex duodecim mensibus (cuius ipsi traduntur

De oraculorum defectu.

Vbi suprà.

Psalm. 89.

lib. 1.

l. 7. c. 48.

Plinius vbi suprà

Plutarchus in Numa.

duntur primi inuentores) memoriæ prodidit Macrobius, & ex recentioribus Alexander ab Alexandro, ac Rodiginus; tunc præterquàm quòd ridiculum esset asserere vitam hominum septuaginta mensium vnquam fuisse (vt necesse dicendum esset) fabulosa etiam esset Phœnicis vita, quippe quæ ex 5670. constaret annis, quod si daremus, immortalem esse adhuc Phœnicem, neque apud Heliopolim vita functam cogeremur fateri. Et quid si nos annos Ægyptios quatuor solaribus annis constantes ex Pierio computationi vitæ huius alitis tribuamus? Quid si dicamus, maximam autorum partem sequuti, Phœnicis vitam quingentis duntaxat annis terminari? Rursum vel illi anni sunt Lunares, aut menstrui, vel Solares: si Lunares, & menstrui, nugantur planè, qui longissimam omnium animantium vitam Phœnici tribuunt: vnus enim, & quadraginta anni nostrates nullam præ se vitæ longitudinem ferunt. Si verò Solares esse dicantur: vellem scire, quomodo talem vitæ longitudinem deprehenderint, qui hæc scripserunt? Ægyptij (respondet quis) sacerdotes hæc scripto testati sunt, quæ vel traditione, vel annalium fide didicerunt. At si annalium fide, quomodo quæso dubitabant, contendebant, nec conuenire poterāt inter se sacerdotes Ægyptij (vt ex Æliano superiùs diximus) quo tempore aut venturus fuisset, aut venisset Phœnix. quādoquidem ānotatus in annalibus annus omnē tollere debuisset dubitationē? Si verò traditione, quis vnquā se vidisse testatus est, à quo principium sumpserit tradi-

Macrob. Saturnal. 1. c. 4.
Alex. Geniał. l. 3. c. 24.
Rodi. lect. Antiq. l. 18. c. 37.
l. Hierogly. 39.

tio? certè nullus. Phœnicē namque quē Claudius Imp. in Comitiis publicauit, falsū fuisse in omniū sententia testati sunt Plinius, ac Tacitus (vt vidimus.) Demum quia si magni anni conuersionem cum huius alitis vita fieri, ac magnum annum duodecim millibus nongentis quinquaginta quatuor annis constare cum Solino dicamus, Ægyptiorum prodigiosa commenta in hisce planè deprehendemus, quemadmodum in suæ antiquitatis annis, quorum tredecim millia in suis annalibus referre ipsos, ac quater cursus suos vertisse sydera, Solémque bis occidisse, vnde nūc oritur, dum Ægyptij sunt, ex ipsorum sententia retulit Mela. Vnde non minùs deridenda videtur auis huius vita à Ioāne Tzetze ex Chæremone Ægyptio relata. Sed longè maior dubitatio exoritur circa Phœnicis singularitatem: vnicum enim esse in toto terrarum orbe aiunt, quod quam longè tam à Logicis, quàm à Physicis absit rationibus, nemo non videt. Primò enim in confesso est apud omnes speciem eam esse & dici, quæ prædicatur de pluribus differentibus numero, siue de pluribus indiuiduis; at plura indiuidua Phœnicis non sunt simul in aliquo tempore, nec sine magno temporis interuallo plura successiuè existerent, vt prædicti asserunt autores, atque adeò sufficienter cognosci nō possent, tanquam indiuidua vnius speciei: enimuerò ad constituendam speciem rationalis necesse fuit vt Petrum, & Ioannem, & Cæsarem videremus ad hoc, vt intelligeremus eos in vna aliqua præcipua ratione formali conuenire, nimirum in rationa

Marginal notes: Vbi suprà. (beside "mus.) Demum quia…"); Vbi suprà. (beside "Ægyptiorum prodigiosa…"); l. 1. cap 9. (beside "retulit Mela.")

tionalitate, quæ formam & ſpeciem hominis conſtituit. Et ratio eſt, quia ſi vnicum tantùm videremus indiuiduum, neque cum alio in aliqua ratione ſpecifica conueniens, nullas eius paſſiones agnoſceremus, & conſequenter neque naturam, qua ignorata, & ſecluſa, vel illud eſſe miraculoſum, & ſupra naturæ vires, vel eſſe monſtrum, & à natura non intentum, atque ſub ipſius ordinem non cadens, dicere deberemus. Deinde Phyſicis etiam rationibus improbatur, vnicũ dari duntaxat in rerum natura Phœnicẽ, vel enim hæc auis Dei miraculo, & peculiari tutela conſeruatur in mundo, vel non. Si Dei miraculo, ſub noſtram non cadit diſputationem; hîc enim, an detur naturaliter vnicus Phœnix, diſputamus. Si abſque miraculo, vel capi poteſt viuus, aut mortuus, vel non; non capi viuum, aut mortuum, miraculum eſſet, neque ad nos pertineret; ſi capi poteſt, aut occidi, aut non; ſi non occidi, miraculum; ſi occidi, ergo poteſt vnica ſpecies de mundo tolli, & ſic mundus integer non manebit quoad omnes ſuas partes, quod eſt abſurdiſſimum; vel cogemus Deum ad creandum de nouo alium Phœnicem, quod eſt longè abſurdiùs. Sed dici poſſet. Phœnix quidẽ occidi poteſt, at flamma duntaxat, qua de facto conſumi dictum eſt, vt ex eius cineribus alter renaſcatur Phœnix. Iam tunc quæro, cur non alio necis genere, niſi combuſtionis? tunc enim ad miraculum recurratur, ac Dei voluntatem neceſſe eſt; philoſopho res indigna, ac prorſus Empedoclica. Sed eſto, huic ſolùm mortis generi

obnoxius sit Phœnix. Redigatur in cineres, ac misceantur cineres illi: tunc quæro; cinis ille vel est causa, quam philosophi principalem appellant, pulli generati, vel instrumentalis, vt semen in generationibus animalium: non potest esse principalis, quia hæc vt minimum debet esse æquè perfecta, ac est effectus, qui ab ea producitur, vt communis tenet philosophorum sentẽtia in libro Physicorum secundo, at cinerem emortuum quis dubitet longè imperfectiorem esse pullo genito viuenti? sed neque instrumentalis esse valet, quia instrumentalis causa ea est, quæ cum alia principali concurrit ad generationem, vt semen animalis cum matre simul agit ad generationem: quòd si interdum semina volucrum, videlicet oua fœtus animatos generant sine matrum incubatu, supplente tunc Deo cum calore Solis, aut ignis vices, atque defectum matris, id concedere nefas non est, quia rarum, & ex accidenti datur ille defectus in rerum natura. Cæterùm defectus matris, atque adeò causæ principalis in generatione Phœnicis, tam frequens, & necessarius, quàm ipsa generatio esset, & ideo non posset non esse intentus ab autore naturæ. Quòd si Phœnix, animal adeò perfectũ, ac vulgò habetur, generari posset sine semine fœcundo ex coitu, & interuentu parentum, ex solo cinere, sicut animalcula imperfecta ex putri materia generantur à cœlis, quæso cur homines, cur equos, cur aquilas generari ea ratione repugnat? Sed age iam, generetur ita ex putri cinere, rogo an quæuis particula cinerum mixtorũ

ſit potens ad producendum Phœnicem, vel aliqua determinata? ſi aliqua ſolùm determinata, cur illa potiùs, quàm altera, cùm eadem ſit ratio vnius, quàm alterius, mixtis præcipuè cineribus, in quibus impoſſibile eſt aliquam prædeterminatam partem integram aut manſiſſe, aut poſſe aſſignari? Si quæuis particula poteſt procreare Phœnicem, ergo plures ſimul Phœnices naſci poſſunt, eſſe, & viuere; non ergo vnicus Phœnix. Adde, quòd duós ſimul Phœnices aliquando viſos proditū ab hiſtoriis (quas tamen mihi adhuc videre non contigit) Pierius aſſerit. Sed & recentiores qui de Indiæ aue Semenda eadem ferè (vt ſuperiùs retulimus) quæ de Phœnice affirmant, eam certè neque vnicam, neque tanto tempore viuentem dicunt, imò neque etiamſi dicerent, illorum narrationi in hac parte fides adhibenda eſſet, quippe cui plura eſſe immixta mendacia bene probat Scaliger pater. Alia in Phœnicis narratione taxant aliqui. Pierius cuius textoris manu obrotunda illa ciſtula contexatur, in qua paternos ferre cineres dicitur Phœnix, edoceri deſiderat: alij ex ſeipſo renaſci poſſe aliquod animal, & in conſequens Phœnicem inficiantur. Ego tamen & Pierium in hac parte (ſi fas eſt dicere) edocebo, & alios exemplo conuincam. Contexi poſſet abrotunda illa ciſtula artificis naturæ manu, cuius etiam beneficio ſuas telas adeò induſtriè perficit aranea, rotundas ſuas pilas ſcarabeus, ſuas ouali figura techas conficit bombix. Renaſci porrò ex ſe ipſis animalia quædam imperfecta, dubium non eſt. Diuus Epiphanius.

l. Hierogl. 20.

Exercitat. 233. in Cardanum.

phanius. *Verùm non perſuaſit hoc palumbes auicula, neque myoxus animal: moritur enim hoc ſemeſtre, & palumbes in diebus quadraginta, & rurſus poſt tempora ſua reuiuiſcunt. Scarabei morti vicini in pila ſtercoris ſeipſos occultant, talem pilam in terra ſepelientes, ac defodientes, atque ſic ex ſuo ipſorum humore rurſus reuiuiſcentes comperiuntur.* Hæc ille. Cæterùm quid mirabilius bombyce, in quo tot metamorphoſes quotidie oculis intuemur, cuiuſque naturam, licèt nondum ipſis, imò neque Europęis omnibus benè notam, iure optimo mirantur, & commendant Sancti Patres Baſilius, & Ambroſius, aliíque deinceps ſcriptores? Veruntamen adhuc edoceri deſiderarem à Phœnicis aſſertoribus, ſi Heliopolim venire definitum eſt (vt Ælianus ait) Phœnici, & in templo Solis funerari, & renaſci; non extantibus hodie templo Solis, & Heliopoli, quò ipſi definitum erit venire? quíſve nuncius, aut à quo ipſi remiſſus fuerit, vt illas amplius terras non quærat, alias verò determinatas petat? At dicet quiſpiam, negare dari Phœnicem, Scripturæ ſacræ teſtimoniis, & Sanctorum Patrum doctrinæ ſuperiùs adductæ refragari eſt. Eſſet quidem impietas maxima, ſi ſic ſe res haberet, attamen neque ſic ſacrę neque ſanctis Patribus vim vllam me facere exiſtimo. Primò enim ſacra Scriptura hoc non docet; vulgatus enim noſter Bibliorum liber (quem ex Catholicæ Eccleſiæ præceptis, ac decreto ſequi debemus) in illo capite vigeſimo Iob, non *Phœnix*, ſed *palma*, habet. Deinde quia Septuaginta interpretes ex duabus ſignificationibus

In Ancorato.

Baſilius Hexam. homil. 8.
Ambroſ. l. Hexam. 5. c. 23.

Concilij Trid. ſeſſ. 4.

bus huius æquiuoci nominis *Phœnix*, quod tam palmam, quàm auem significat, propter communes quasdam proprietates, colorem nimirum in aue, & arboris fructum, ac ex seipsis renascédi potestatem, ea vsi sunt significatione, quæ Græcis, in quorum gratiam sacra ipsi vertebant volumina, mortuorum resurrectionem, de qua ibi agebat Iob, secundùm vulgarem ipsorum de Phœnice aue sententiam, magis aperiret. Porrò commune esse Phœnicis nomen palmæ & aliti, atque alitem à palma sumpsisse Plinius planè affirmat de palmis agens. *Vna earum arbor in Chora esse traditur, vna & Syagrorum, mirúmque de ea accepimus cum Phœnice aue, quæ putatur ex huius palmæ argumento nomen accepisse, emori, & renasci ex se ipsa.* D. Isidorus. *Phœnix auis Arabiæ dicta, quòd colorē Phœniceum habeat.* Color porrò Phœniceus rubri, seu rubidi species ille est, quem nos *datilado* dicimus, in vestibus, aut calceamētis, vt ex A. Gellio, cuius alibi retulimus verba, planè deducitur, dicitúrque hoc nomine apud nos, eo quòd nobis *datil*, fructus palmæ, qui tamē color in equis apud nos, & Italos; *baio* vocatur. Alciatus. *Nos vulgò baium dicimus: is enim color maximè in equis probatur, Græci spadicem, hoc est cum fructu suo palmæ ramusculum, βαΐν vocant.* quod etiam sensit Antonius Telessinus. Ex quibus omnibus mirum non est Tertullianum ad ostendendam Gentibus resurrectionem recepta apud Gētes ipsas de Phœnice aue opinione vsum, illud Psalmi 91. *Iustus vt palma florebit*, vertisse, *Florebis sicut Phœnix*; quemadmodum superiùs vidimus.

l. 10. cap. 4.

l. Origin. 12. c. 7.

l. Noct. Attic. 2. c. 26.

l. Parerg. 2. cap. 2.

In libello de Coloribus.

Gene

Generaliter ergo dicendum est ad omnes Sanctorum Patrum Phœnicis historiam referentiū superiùs allatas autoritates, omnes illos Sanctos Patres, nón quòd hæc de Phœnice aue crederent, scriptis mandasse, neque curæ illis fuisse examinare, veráne essent, nécne: sed solùm eis visum vti argumento ad hominem, & quidem validissimo, nam cùm in vulgi; ac Gentium opinione, Phœnicis historia, ac resurrectio recepta esset, nullo modo corporum nostrorum resurrectionem inficiari poterant, quandoquidem æquum non erat, nobis hominibus id negare, quod auiculæ (vt inquit Tertullianus) Arabicæ concederetur; quanuis certo certius sit, non omnes Sanctos Patres Phœnicis historia, velut apud omnes Gentes æquè recepta, ad ostendendam resurrectionem vsos fuisse; Sanctus enim Epiphanius in Ancorato narrationem hanc ab aliis creditam, ab aliis verò non creditam dicit, quam tamen ipse secundùm vulgi refert opinionem. Diuus Gregorius Nazianzenus. *Quòd si etiam cuiquam fidem facit hic sermo*, &c. Diuus verò Augustinus, *Si tamen, vt creditur, de sua morte renascitur*; aiunt, vt vidimus. Beatus autem Maximus Monachus, & Martyr, cuius locum superiùs polliciti sumus, non modò his, quæ de Phœnice traduntur, fidem non adhibuit, verùm ea logicis, ac Physicis rationibus, nec non & sacræ etiam Scripturæ autoritate subuertere conatus est, neque infeliciter. sic enim ille; *Quòd si auis est Phœnix, etiam animal sit omnino necesse est; quòd si animal esse concedis, primùm nòn omnino potest illud esse singulare, quanū*

sal-

ſaltem animal eſt; nullum enim ſolum animal. deinde ſi animal eſt, vtique corpus animatum ſimul, & ſenſu præditum. Iam ſi corpus eſt animatum, & ſenſu præditum, certè etiam generationi, & corruptioni obnoxium erit. Ipſos (ſi libet) ſapientes conſule, rerum, quæ exiſtunt, inſpectores, fierine poſſit, vt generationi quod obnoxium eſt, atque corruptioni corpus, animatum item, ac ſenſu præditum, ſingularis eſſe naturæ (ad exiſtentiam quod attinet) poſſit? cùm aliorum in his ex aliis ſucceſſio euidentiſſimum ſit exiſtendi iudicium, certiſſimúſque terminus, quemadmodum id Scriptura ſacra ipſa teſtatur, iuſto illi Noëmo huius rei certitudinem exhibens, vbi Geneſeos ſeptimo ait; Ingredere tu & omnis; &c. itémque ex omnibus volatilibus, &c. in quibus ſi Phœnix, quòd alatum ille ſit animal, numerandus eſt, ſanè ſingularis quoad exiſtentiam naturæ non eſt, vt Deus ipſe pronuntiauit. Hæc ille. Iam verò, ſi ſanctos Patres non hæc pro veris tradidiſſe exiſtimamus, opus non erit prophanorum Scriptorum autoritatibus ſatisfacere, ſi quidem mendacia hæc Latinos à Græcis, Græcos ab Ægyptiis accepiſſe liquidò conſtat, quando fabulis hiſce fidem adhibuiſſe Antiquos concedamus: non enim adhuc liquet, cùm eorum aliqui, & quidem doctiſſimi in dubium hanc narrationem videantur reuocaſſe. Herodotus enim (vt vidimus) *ſibi non fieri veriſimile hoc excogitare*, affirmat; Horus Apollo nulla facta reſurrectionis mentione, quandoque contingere emori Phœnicem apud Heliopolim, ibi magna ſolemnitate à ſacerdotibus funerari. Ex hoc igitur autore falſum eſt, ſemper apud Ægyptios fato fungi,

gi, ſemper à ſe ipſo funerari Phœnicem. Tacitus incerta eſſe, ac fabuloſis aucta aſſerit ea, quæ de alite hoc narrantur. Plinius verò ſe neſcire an fabuloſè vnus in toto orbe dicatur Phœnix, ingenuè fatetur. Adde quòd ille; cui nihil naturalis ſcientiæ occultum fuit (ac ſi Auerroi credendum eſſet, nèque poſſibilis) Ariſtoteles in illis, quos pro ſua eruditione compoſuit de animaliũ generatione, ac hiſtoria libris, nullam vnquam mentionem Phœnicis fecit, cùm tamen, ſi dari credidiſſet tale animal, feciſſet profectò: iam enim tunc temporis vulgata per orbem erat Phœnicis fabula, vt Herodoti, qui Ariſtotelem ætate præceſſit, ſcriptis comprobatur. Sed neque eruditiſſimus Diodorus Siculus, neque diligentiſſimus Strabo meminerunt alicubi Phœnicis, cùm tamen vterque de Arabia, Ægypto, & India, déque earum animalibus latè tractauerit. Ego certè ſuperioribus adductus rationibus nõ dari in rerum natura Phœnicem, vel ſi datur, non vnicum eſſe, ſed plures, & breuiori viuentes tempore, ſemper credam: degere tamen eos in aliquibus inacceſſis locis, vnde rariſſimè ad nos illorum aliquis perueniat: indéque initium fabulæ ſingularitatis harum auium: quemadmodũm noſtris temporibus patefactum eſt immane quoddam mendacium circa naturam aliarũ auium, Berneſtæ, ſeu Bernechæ dictarum, quæ in Hebridibus Inſulis, Orcadibus, & Hibernia deprehenduntur: quarum fœtura cùm nullibi eſſet reperta, creditum vulgò eſt illas ex fructibus aut foliis quarundam arborum in mare decidentibus

generari,

generari, vſque ad annum 1596. in quo Hollandenſes quidam circa nouam Zemblam in auiculas has oua ſua fouentes inciderunt, vt ipſi ſcripto teſtati ſunt. Cautè itaque credenda hæc, quæ à communi naturæ vſu longè abhorrent. Si enim relinquere ſenſum propter fallaces rationes, impotentis eſſe iudicare, dixit Philoſophus: & ſenſum,& firmiſſimas rationes propter fallaces, aut non bene intellectas autoritates relinquere, longè impotentioris erit iudicij.

An verum ſit fuiſſe in rerum natura Centauros, ſiue Hippocentauros, aut Onocentauros.

CAPVT VIII.

CEntaurorum ſatis meminêre Poëtarum ſcripta, Græcorum æquè ac Latinorum, vetuſtiſſimi Heſiodi, Homeri, Sophoclis, Orphei. ſed Pindari præcipuè, ſicut & ex Latinis Ouidij, quanuis & de his etiam alij, Lucretius non vno in loco, in pluribus Vergilius, Horatius, Propertius, Manilius, Germanicus Cæſar, Lucanus, Papinius, Silius, Claudianus; illorum originem docent ex ſuprà dictis non

Heſiod. in Aſpide, ſeu ſcuto Herculis. Homer. Odyſſeæ l. 21. Sophocl. in Trachiniis. Orph. in Argonauticis. Pindar. in Pythiis Ode 2. Ouid. in Metamorph. & alib. Lucret. lib. 4. & 5. Vergil. Aeneid. 6. & 7. Horat. l. 1. Carm. Od. 13. Propert. l. 2. Manil. Aſtronom. 1. & 5. Germ. in Arat. Phænom. Lucan. l. 3. & 6. P. Stat. l. 6. & 9. Thebaid. Silius l. 13. Claud. l. 2. de Raptu.

Lucan. vbi suprà.

pauci, optimè Pindarus, breuissimè conciuis meus Lucanus.

Illic semiferos Ixionidas Centauros
Fœta Peletroniis nubes effudit in antris.

Pylad. Theogen. l. 3.

Clariùs autem aliquanto Burçardus Pylades in Theogonia.

At miser Ixion cœlo pietate receptus,
Conscius arcani cum Ioue factus erat.
Dúmque toros sternit molles, dum cætera tractat,
Iunonem est ausus sollicitare Deam:
Suppositáque ferox genuit de nube virorum
Corpora, Centauros, quadrupedúmque truces.

Seruius in Æneid. 6. Palephat. de non credend. fabul. narrationibus. Didym. Odyss. 2. Natal. Mytholog. l. 7. c. 4. In Georg. l. 3. Chiliad. 7. hist. 99.

Sed qui latiùs hanc narrationem videre velit, eiúsque allegoriam, Seruium legat, Palephatū, Didymum, ac Natalem de Comitibus, & alios complures, qui omnes in hoc ferè à Pindaro dissentiunt, quòd ille non à nube, & Ixione procreatos Centauros dicit, sed ab eo, qui ex nube genitus, & Ixione ex equarum Magnesiarum iuxta Pelium montem concubitu. Cæteri verò ab Ixione. & Nephele, hoc est, nube. Nominis etymon sumptum dicit Seruius ἀπὸ τοῦ κεντεῖν τοὺς ταύρους, id est à pungendis tauris: aliter verò Ioannes Tzetzes, nimirum à κέντρου, quod est stimulator, & αὔρα, id est, aura, quasi stimulatores aërei, siue stimulantes auram. Quicquid tamen sit de nomine, & origine Centaurorum secundùm fabulas, nunc operæpretium erit inuestigare quid reuera de Centauris sentiendum sit, siue Onocentauris, aut Hippocentauris: pro eodem enim accipiuntur apud autores, atque ita variè legi asserit Erasmus in Plinij, ac Hierony-

mi

mi codicibus variis, quãtumuis Hippos equum, Onos asinum significet, fortasse quia quẽadmodum Centauri ab excellentia pungendorũ equorum dicti (vt ex Sophoclis interprete non malè adnotauit Couarruuias) ita & ipsimet Centauria pungendorum asinorum dexteritate Onocẽtauri, nisi malis ab ὄνειον, quod est, potius, & melius, dictos Onocentauros, sicut & Hippocentauros ab ἵππος, quod in compositione magnum, & eximium significat. Et licèt hac de re aliqui egerint recentiores, vt Alciatus, Corrasius, Couarruuias, Delrius, Maiolus, & alij, tamen quia vel concisè, vel confusè nimis illi, latiùs aliquanto, & apertiùs hanc ventilabo quæstionem. Lucretius igitur philosophus potiùs, quàm poëta; quem huius opinionis antesignanum facere placuit, negat fuisse, aut esse posse Centauros. Variar.l. 4. c. 2. Alciat. l. Parerg. 9. c. 13. Corras. Miscellan. 5. c. 2. Couarruuias vbi suprà. Delrius cõment. in Herc. Oeteum Senecæ. Maiol. Dier. canicular. 1. p. colloq. 2.

Nam certè ex viuo Centauri non fit imago,
Nulla fuit quoniam talis natura animai. lib. 4.

& idem.

Sed neque Centauri fuerunt, nec tempore in vllo
Esse queat duplici naturæ, & corpore bino
Ex alienigenis membris compacta potestas. lib. 5.

quod postquam aliquibus nisus est confirmare rationibus, concludit demum.

Ne fortè ex homine, & veterino semine equorum Eodem l. 5.
Confieri credas Centauros posse, nec esse.

Cicero. *Is planè perspiciet inter Hippocentaurum, qui nunquam fuerit, & Regem Agamemnonem nihil interesse.* Idem. *Nam si tantummodò ad cogitationem valent, nec habent vllam soliditatem, nec* Tusculan. 1. De natura Deor. l. 1.

eminentiam, quid intereſt vtrùm de Hippocentauro, an de eo cogitemus? Et rurſus. *Etenim videmus cæteras opiniones fictas, atque vanas diuturnitate extabuiſſe, quis enim Hippocentaurum fuiſſe, aut Chimæram putat?* Seneca noſter. *Et hæc autem, quæ non ſunt, rerum natura complectitur, quæ animo ſuccurrunt, tanquam Centauri, Gigantes, & quicquid aliud falſa cogitatione formatum habere aliquam imaginem cœpit, quamuis non habeat ſubſtantiam.* Claudius Gallenus impoſſibile eſſe ait, naſci potuiſſe Hippocentauros ex hominibus, & equis Magneſiis, qua de cauſa in Pindarum, qui id finxerit, inuehitur. Plutarchus. *Nam ſi in neceſſariis ad vitam acquieſceremus, non eſſet fœneratorum natio, vt non eſt Centaurorum, neque Gorgonum.* Maximus Tyrius Platonicus latè deſcribens Centaurorum formam, ac Poëtarum inuentum fuiſſe affirmãs, hæc ſubdit. *Hæc ſunt Centaurorum fictiones. Hoc Gorgones, Geriones, Cecropes ſibi volunt.* Artemidorus Daldianus. *Quæcunque monſtroſa ſunt, & nequaquam poſſibilia, præter naturam intelliguntur, & rationem non habent, vt interdiu fiant, velut Hippocentauri, & Scylla, & ſimilia.* Et alibi. *Quæcunque monſtroſa ſunt, & nequaquam poſſibilia, vt exiſtant, velut Hippocentaurus, & Scylla,* &c. Solinus. *Ac ne in mõtes notos eamus, Pindum, & Othryn aguent, qui Laphitarum originem proſequuntur, Oſſam. quos Centaurorum fabulis immorari iuuat.* Vbi tamen aduertendum aliquot antiqua Solini exẽplaria pro *fabulis*, *ſtabulis* habere, vt alluſio ſit ad Vergilianum illud.

Centauri in foribus ſtabulant.

[Margin notes: De natura Deor. l. 2. — Epiſt. l. 8. epiſt. 59. — De vſu partium l. 3. — In tract. de non fœnerando. — Sermone 34. — l. 2. de Sõnior. interpr. c. 49. l. 4 ca. 49. — Polyhiſt. ca. 13. — Æneid. 6.]

qui Solini locus, si ita legatur, nihil faciet ad opinionem prædictam: illam tamen validè corroborat Iurisconsultorum, & sanctorum Patrũ autoritas; sic enim Iustinianus Imperator. *At si quis rem, quæ in rerum natura non est, aut esse non potest; dari stipulatus fuerit: veluti Stichum, qui mortuus sit, quem viuere credebat, aut Hippocentaurum, qui esse non possit, inutilis erit stipulatio.* Quod idem docuerat priùs I. C. Celsus, dum affirmarat reiiciendam esse ex stipulatione conditionem de dãdo Hippocentauro, quia videlicet (vt ibi Accursius ait) Hippocentaurus animal fictum sit. Ex sanctis verò Patribus idem docuit Hispaniarum doctor Isidorus, idem docuerat & Augustinus. *His temporibus* (inquit) *fabulæ fictæ sunt de Triptolemo, &c. de Minotauro, &c. de Centauris, quòd equorum, hominúmque fuerit natura coniuncta.* In contrarium verò est aliorum opinio, affirmantium Hippocentauros esse vera, & non commentitia animalia, reueráque in rerum natura, & non in operatione duntaxat intellectus existere. Grauissimus autor, quin & oculatus testis id asseruit Plinius. *Claudius Cæsar scribit Hippocentaurum in Thessalia natum eodem die interiisse; & nos principatu eius allatum illi ex Ægypto in melle vidimus.* Meminit etiam huiusrei Phlegon Cæsaris libertus, meminit & Trallianus in libello de mirabilibus, & longæuis. Latiùs tamen de Onocentâuris Ælianus, cuius integrum mihi liceat referre caput, non enim iniucunda fortasse lectio. *Onocentaurũ* (inquit) *quisquis vidit, non incredibile ducit, quod fama peruagatum est, Centauros fuisse, neque fictores,*

Institut. de inutilibus stipulationibus. §. 1.

l. Si ita stipulatus 97. in prin. D. de verbor. oblig. & ibi Accursius.

l. Originũ 11.
De ciuitate Dei l. 18. ca. 13.

l. nat. hist. 7. c. 3.

Apud Couarr. vbi suprà.

De hist. animalium li. 17. c. 9.

atque pictores in eorum deſcriptione erraſſe. Verùm ſiue reuera fuerint, ſiue omni cera flexibilior, & ad fingendum habilior fama illos finxerit, prætereo. De Onocentauro quidem mihi nunc eſt animus explicare, quæ auditione, & fama accepi. Eum ipſum homini ore, & promiſſa barba ſimilem eſſe, ſimul & collum, & pectus humanam ſpeciem, ſimilitudinémque gerere: mãmas diſtantes ex pectore pendere: humeros, brachia humanam figuram habere: dorſum, ventrem, poſteriores pedes aſino perſimiles eſſe: & quemadmodum aſinum, ſic cinereo colore eſſe: imum ventrem leuiter exalbeſcere: duplicem vſum ei manus præſtare, nam celeritate, vbi ſit opus, eæ manus præcurrũt ante poſteriores pedes: ex quo fit, vt non cæterorum quadrupedum curſu ſuperetur: ac vbi rurſus habet neceſſe vel cibum capere, vel aliud quiddam tollere, qui antea pedes eſſent, manus efficiuntur: túmque non graditur, ſed inſeſſione quieſcit: animal eſt graui animi acerbitate, nam ſi capiatur, non ferens ſeruitutem, libertatis deſiderio ab omni cibo abhorret, & fame ſibi mortem conſciſcit. Hæc de Onocentauro Pythagoram narrare teſtatur Crates ex Myſio Pergamo profectus.
Adhuc Ælianus. Centauros etiam eſſe affirmare videtur Apuleius, qui quidem *ſemiferos* eos vocat. Sed & ſanctorum etiam Patrum teſtimonio fulcitur opinio iſthæc: Diuus enim Hieronymus ita in vita Pauli primi Eremitæ, Magni Antonij deſcribens iter. *Nec plura his, conſpicit hominem equo mixtum, cui opinio poëtarum Hippocentauro vocabulum indidit, quo viſo ſalutaris impreſſione ſigni armat frontem, & heus tu (inquit) quanam in parte hic ſeruus Dei habitat? at ille barbarum neſcio quid infrendens,*

Aſini aurei l. 4.

l. epiſt. 1.

infrendens, & frangens potiùs verba, quàm proloquens, inter horrentia ora senis blandum quæsiuit eloquium, & dexteræ prôtensione manus cupitum indicat iter, & sic patentes campos volucri transmittens fuga, ex oculis mirantis euanuit. Verùm hæc vtrùm Diabolus ad terrendum eum simulauerit, an (vt solet) eremus monstruosorum animalium ferax, istam quoque gignat bestiam, incertum habemus. Hæc licèt dubitanter de Hippocentauro grauissimus autor Hieronymus scriptis mandauit: quemadmodum & ex vetustissimis scriptoribus Xenophon malè ab aliquibus pro contraria citatus sententia; aliquando enim dubitat, aliquando verò potiùs videtur affirmare, eius verba hæc. *Quo fit vt maximè ex omnibus animalibus adamem Hippocentauros, si fuerunt; quippe qui tum hominis vterentur ante rem consultandi prudentia, & manuũ artificio, tum haberent equi & velocitatem, & vires.* Et inferiùs. *Itaque hoc sanè melius est, quàm Hippocentaurum esse natum, Hippocentauros enim arbitror multis carere bonis, quæ ab hominibus sunt inuenta, vt iis scilicet est vtendum: multis item carere voluptatibus equis innatis, quonam pacto iis frui oportet. At ego si equitare didicero, cùm in equo fuero, agam scilicet, quæ Hippocentauri sunt: cùm ex equo descendero, & cœnabo, & induar, & me quieti dabo, quemadmodum alij homines. Quare quid aliud sim futurus, quàm diuisus Hippocentaurus, ac rursum compositus? Insuper his etiam rebus Hippocentaurum anteibo; nam ille duobus prospiciebat oculis, duabúsque auribus audiebat: at ego oculis quatuor coniectabo; & quatuor auribus præsentiam: aiunt enim equum* De Pædia Cyri l. 4.

manifestare hominibus multa, quæ oculis prospicit; ac multa significare auribus, quæ antè auditu percepit, &c. Ita Chrysantes apud Xenophontem. Sed quid per emendicata (vt ita dicam) suffragia huius opinionis quæritem autores? ipsamet id tenet
capite 34. Scriptura sacra apud Esaiam. *Et orientur in domibus eius spinæ, & vrticæ, & paliurus in munitionibus eius, & erit cubile draconum, & pascua struthionum: & occurrent dæmonia, Onocentaurus, & Pilosus clamabit alter ad alterum. Ibi cubauit Lamia, & inuenit sibi requiem,* &c. Vbi animaduertendum, quòd antiquissimus quidam meus Bibliorum liber ante centum triginta quatuor annos Venetiis excussus, aliter legit nimirum, *& occurrent dæmonia Onocentauris*; ad modum ferè versionis Septuaginta virorum, quâ quidem sæpius in hoc loco Onocentaurorum fecit mentionem, nam ab eo, in quo nostra habet; *& extendetur super eam mensura*; ita legunt Septuaginta; *Et immittetur super eam funiculus Geometriæ deserti, & Onocentauri habitabunt in ea, Principes eius non erunt: Reges enim, & magnates eius erunt in perditionem, & pullulabunt in ciuitatibus eorum spinea ligna, & in munitionibus eius: & erit caula Sirenum, & atrium struthionum, & occurrent dæmonia Onocentauris: & clamabunt alter ad alterũ: illic requiescent Onocentauri, inuenientes sibi requiem: ibi nidificauit Ericius, & saluauit terra filios eius cum securitate.* Ecce tibi non vno in loco Septuaginta viros Onocẽtauri facientes mentionẽ, quãuis verũ sit paraphrastem Chaldæum pro *Onocentauris*, *Cattus* vertere, quam lectionem Benedictus Arias

In Esaiæ ca præ dictum.

Montanus

Montanus ſequutus, animalia dicit Hebræo ibi nomine ſignificari rapacia, & ferocia, veluti ſylueſtres Cattos, ſeu potiùs feles, nobis *Gatos monteſes*; Verumenimuerò Vulgatæ noſtræ irrefragabilis fides, & Septuaginta virorum maxima autoritas plus ſatis huic ſuffragantur opinioni. Qua quidem perpenſa, & cum ſuperiori, quæ illi aduerſari videtur, collata, duo proculdubio ſtatuenda iudico. Primum, fabuloſum eſſe, dicere Centaurorum populos, qui ex parte homines, ex parte equi eſſent, aut aſini, rationéque & equina ſimul vterentur natura, vllibi gentium vnquam extitiſſe: idque vel Poëtarum fuiſſe inuentum, vel Theſſalorum certè ab effectu cognomen. Plinius de rerum agens inuentoribus. *Pugnare ex equo Theſſalos, qui Centauri appellati ſunt, habitantes ſecundùm Pelium montem*; qua de re omnino videndi Seruius, & Palephatus. Secũdò, tenendum dico tam verum eſſe quàm quod veriſſimum, extitiſſe, & exiſtere poſſe hodie in rerum natura Hippocentauros, aut Onocentauros, id eſt monſtra quædam, & ferocia animalia rationis expertia, quæ ex equina partim, partim ex humana cõſtarent forma (formæ autem nomine figuram intelligo.) Quod ratione conuincitur, & exemplo: ratione, quia nimirum nullam in ſe mõſtrum hoc inuoluit contradictionem: neque vel tantulùm vrgent Lucretij, & aliorum argumentationes in contrarium à duplicitate naturæ, ſeminis diuerſitate, diſparitate membrorum, ætatum, & paſtus. Non enim duplicitatem admittimus naturæ; hoc enim impoſſibile eſſet, imò verò vni-

l.7.cap.16.

Seruius in Georg 3. Palephat. vbi ſuprà.

cam naturam,& formam Hippocentauri scilicet, aut Onocentauri Neque seminis diuersitas, aut disparitas membrorum obstant, vt in exemplis mox dicetur. Sed neque ætatum, aut pastus: Centauri enim cùm ex partialibus equi, & hominis constent formis, temperata ex vtriusque animalis vita fruêtur ætate, non enim tam citò senescent, vt equi, neque tam longo tempore, quanto homines viuent, vescentúrque vel herbis, vel arborum fructibus, qui pastus multis mortalium cum belluis communis est. Exemplo verò, quia quemadmodum ex equa, & asino, vel è conuerso mulos, ex cane, & vulpe vulpicanes, ex lupo, & cane Lyciscos nasci videmus, ita monstra hæc Onocẽtauros, ex hominis, & equæ, seu asinę commixtione nasci posse, credere par est, quemadmodum

l.7.c.3 & in Inda accidere refert Plinius ex Duri. *Duris Indorum quosdam cum feris coire, mistosq́; & semiferos esse partus.* Vnde bene Plutarchus in Gryllo, licèt aliter alibi, vt suprà dictum est. *Quando & capris tentauerunt viri, & scrophis, & equis illudere, mulieres quoque in bestiarum mares insanierunt, ex eiuscemodi enim nuptiis Minotauri vobis & Ægypanes, etiam meo iudicio sphinges suppullulant, & Centauri.*

In libello de Prodigiis. Maximè cùm ex Obsequente constet, Tiberio Graccho, M. Iuuentiò Coss. Cere porcum humanis pedibus, & manibus natum, mulierẽ item

l.7.cap.3. serpentem peperisse viuum. L. Scipione, C. Norbano Coss. cuius & Plinius meminit, sicut & Alcipæ partus, quæ quidem Elephantum peperit. Xerxi Regi vulpem ex equa natam, Alexandro ex muliere mõstrum, quod superioris corporis partes

tes hominis, sed mortuas habuerit inferiores diuersarum bestiarum, sed viuentes, ex muliere quoque vitulum natum affirmat Isidorus. Sed qui multa alia prodigiosorum partuum velit exempla, Franciscum de Bouistam Launai dominum consulat. Verùm necesse non est ex adulterina, & nefanda commixtione natos esse Hippocentauros asseuerare, cùm monstra hæc vel casu nasci, vel aliqua talium dari possit species, quemadmodum & Satyrorum, vt inferiùs dicetur, Cynamolgorum in Æthiopia, & India, canina habentium capita, hóminum cætera, ex Plinio, Solino, Isidoro, Hippopodum, qui Septentrionalium quarundam insularum accolæ, de quibus Mela. *In his esse Oonas, qui ouis auium palustrium, & auenis tantùm alantur. Esse equinis pedibus Hippopodas.* Quem conceptis verbis secuti Plinius, Solinus, Isidorus noster, quorum etiam meminit Dionysij interpres, seu Priscianus in Periegesi.

l. Origin. 11

l. 6. c. 30. & l. 7. c. 2. Polyhist. c. 43. & 65. Origin. l. 11 Mela. l. 3. c. 6. Plin. l. 4. c. 13. Solin. c. 30. Isid. vbi sup.

Post Hippemolgi sunt, Hippopodesq; potentes.

Vnde concludendum dico sanctos Patres, & I.C. ita ferè conciliari posse, vt qui priorem sequuti sententiam Hippocentaurum dari negent, de eo intelligendi sint loqui, qualem describunt nobis Poëtæ, nimirum, & ratione, & equi etiam natura prædito; hoc enim quis non videt maximam inuoluere contradictionem? non verò contradicant secundæ dari posse affirmanti monstra hæc, quæ formam simul equi ex parte, & humanam etiam ex parte (rationem semper excipio) in se contineant. Sicut & secundæ opinionis autores nullo

modo concedere voluisse credendum possibilem esse gentem illam, cùm tamen monstra hæc constanter asseuerent. Quod sensisse dixerim Seruium Grammaticũ, dum ad illud sexti Æneidos,

Centauri in foribus stabulant.

Bene in foribus (inquit) *quia ea, quæ contra naturam possunt creari, statim pereunt.* Vbi *contra naturam*, id est prodigij loco, & præter assuetum naturæ ordinem intelligendum. Esse nanque monstra hæc ambigendum minimè ex suprà allatis, ratione nimirum, exemplo, & autoritate oculatorum testium, Plinij, & Antonij Magni, cui ne spectrum aliquod sub Centauri forma sese vidẽdum obtulisse credamus, sed verum potiùs Hippocentaurum, argumento id erit, quòd Hippocentaurus ille in vastissimis Ægypti solitudinibus visus, vnde allatum fuisse Claudio Imperatori Hippocentaurum, quem ipse vidit, testatus est Plinius. Deserta enim, & inuia loca (sed præcipuè eremus illa Ægyptia, vt & Aphricana) monstruosorum animalium feracissima sunt (vt ait Hieronymus) quandoquidem in iis Onocentauri reperiuntur, ac Satyri, ex quorum numero alterum in illo itinere Antonius, alterum se vidisse ipsemet retulit Hieronymus. Atque ita Esaias propheta loco superiùs adducto, Onocentauros, & Pilosos (quo nomine Faunos, & Satyros intelligunt interpretes, ego verò pace illorum, Simias potiùs, aut Cynocephalos crediderim significari) habitaturos esse Hierusalem prædixit; non ex eo quòd reuera animalia isthæc illa deberẽt incolere loca, quemadmodum neque struthiones, sed quòd ad eam

In vita Pauli

redigen

redigenda esset ciuitas quondam populosa vastitatem ac solitudinem, vt desertum potiùs, & Draconum cubile, struthionū pascua, Onocentaurorum, & Pilosorum sedes, quàm vrbis alicuius vestigium videri deberet. Atque ita locum illum ex Diui Hieronymi doctrina bene interpretati sunt Arias Montanus, Ribera, atque alij nonnulli recentiores.

Arias Montanus in Esaiam. Ribera in Apocalyp.

An detur Monoceros in rerum natura, & an idem sit cum Rhinocerote.

CAPVT. IX.

RARA quæque, & parum oculis obuia, credibilia parum, nostris negata regionibus, aliis concessa vix credimus: vnde non immeritò Ludouicus Areostus egregius poëta Etruscus ita cecinit.

Chi va lontan da la sua patria vede
Cose da quel che già credea lontane,
Che narrandole poi non se gli crede:
Estimato bugiardo ne rimane
Che 'l volgo sciocco non gli vuol dar fede
Se non le vede, e tocca chiare, e piane.

Orlādo furios. cant. 7.

Audiit, & audit multis abhinc sæculis Europa nostra nasci in Asia monocerotem vnicorne animal (& ideo ab Europæis ferè ita vocitatū) cuius

cornu

cornu præſentem vim aduerſus omnia habeat venena. Cornu (ſimodò illud Monocerotis, nec ſuppoſititium) viſum ſæpe in his partibus eſt, animal tamen nunquam : qua de cauſa fabuloſum hodie creditum à multis, à multis idem cum Rhinocerote, ab aliis tamen nec commentitium, nec cum Rhinocerote vnum. Quapropter è literaria Republica fore exiſtimaui, quæ tam apud antiquos, quàm apud recentiores de Monocerote inuenerim, in medium proferre. Et quidem primus (quod ego ſciam) diligētiſſimus autor Strabo vnicornia proculdubio animalia, de quibus nunc ſermo, inter Indicas retulit feras; ſic enim illе; *Equos ibi vnicornes reperiri ceruinis capitibus*. ita enim ab omnibus ferè Monoceros deſcribitur. Plinius de Indicis etiam agens feris. *Aſperrimam autem* (inquit) *feram monocerotem reliquo corpore equo ſimilem, capite ceruo, pedibus elephanto, cauda apro, mugitu graui, vno cornu nigro media fronte cubitorum duum eminente: hanc feram viuam negant capi*. Plinij aſſecla Solinus. *Sed atrociſſimum eſt Monoceros monſtrum mugitu horrido, equino corpore, elephāti pedibus, cauda ſuilla, capite ceruino. Cornu è media eius fronte protenditur ſplendore mirifico ad longitudinem pedum quatuor, ita acutum vt quicquid impetat, facili eius ictu perforetur. viuus non venit in hominum poteſtatem, & interimi quidem poteſt, capi non poteſt*. Ælianus etiam de quibuſdam inacceſſibilibus Indiæ montibus, deque in eis degentibus feris loquens, hæc ſubdit. *In iis Monocerotem, quem vocant Cartazonon, numerant, eumq́ magnitudine ad confirmatæ ætatis equum accedere*

l. Geogra. 15.

l. 8. cap. 21.

Polyhiſt. c. 65.

De animal. hiſtoria l. 16 c. 20.

dere dicunt, iubaq́; & pilis fuluũ eſſe, pedũ bonitate, & totius & totius corporis celeritate excellere, atque ſimiliter vt elephantos pedum digitis indiuiſis eſſe, apri caudam habere, inter ſupercilia cornu vno eodemq́; nigro, non leui quidem, ſed verſuras quaſdam naturales habente, atque in acutiſſimum mucronem deſinente ornatum exiſtere, omniumq́; maximè animalium abſonã vocem, & contentam emittere, ad alias quidem beſtias ad ſe accedentes manſueſcere, cum verò gregalibus ſuis pugnare, neque modò cum maribus naturali quadam contentione diſſidere, ſed contra etiam fœminas certare, pugnámque vſque ad mortem ingraueſcere, nam & maximo robore præditus, & inexpugnabili cornu armatus eſt. deſertiſſimas Regiones perſequitur ſimul, & ſolitarius errat, coitus tempore ad fœminam manſuetè aſſueſcit, & gregalis fit, cum hoc tempus tranſierit, & ventrẽ fœmina ferre cœperit, rurſus efferatur, & ſolus vagatur. Praſiorũ Regi illius pullos etiam nunc teneros aiunt deportari, eoſdémque feſtis diebus ad pugnam committi ad robur oſtendendum, nam integræ ætatis, & perfectã nullum vnquam quiſquam meminit captũ fuiſſe. Adhuc Ælianus. Recentiores, qui vel orbem luſtrarunt, vel variæ inſudarunt doctrinæ, varia etiam tradidêre de Monocerote: Vincentius enim in ſpeculo ita de illo; *Monoceros eſt monſtrum* 1. p. l. 19. c. 91. *equino corpore, ceruino capite, cauda ſuilla, pedibus elephantis, mugitu horrido, cornu tamen vno, ſcilicet acutiſſimo in medio frontis armatum, captum quidem perimi poteſt, ſed nunquam domari, imò (vt dicit Iacobus) quod nunquam viuum in hominis poteſtatem venit, quia vinci ſe cernens, furore vitam exuit; Phyſiologus. Monoceros eſt animal puſillũ hœdo ſimile, acerrimum*

habens vnum cornu in capite.Ita Vincentius,mirum quàm omnibus contraria ex Physiologo.Marcus
l.2 c.43.l.3. c.28.l.5.c.12 eodem l.3. cap.15. Paulus Venetus plurimis in locis reperiri vnicornu prodit apud Tartaros,scilicet in syluis Regni Mien;in Regno Indico Guzzerat, quod confine est Malabarico: præcipuè verò in Regno Basma Iauæ Maioris: frequentissima autem esse animalia hæc in Regno Lambri eiusdem Insulæ; eorum formam in hunc discribit modum. *Pri-*
dicto c.12. l.tertij. *mùm quidem Monocerotes elephantis minores sunt, villo à bubalorum non dissimili, elephantinis pedibus, vnico in frõte cornu armati, quo neminem vnquam lædunt:est illis apri caput,semperq; in terram pronum in volutabro luti, suum more oblectatur, deformeq; animal est,cornu neminen prorsus petit,lingua tantùm exerta,quæ pinnis armata est,lædit,ac genibus obuia petit, & substrata premit; neque vti fabula credendum, quod ignarum vulgus putat, à solis virginibus capi, falsum enim id omnino est.*Ludouicus BarthemaBononiensis, qui plurimas Asiæ, & Africæ regiones terrestri,ac maritimo perlustrauit itinere, Petræ cognominis Arabiæ ciuitatis(vulgò *Meccha Bellonio*) Mahumetis pseudoprophetæ patriæ magnificentissimum describens templum,in suo iti-
l.1.cap. 17. nerario hæc de Monocerote subdit.*Ex altera templi parte cors extat muro cincta, in qua duos vidimus Monocerotas, qui miraculi loco ibi ostenduntur (res admiratione verè digna). illorum forma hæc. Maior ad instar equini pulli mensium triginta est, cornu habens in frõte longitudinis trium ferme brachiorum. Alter minor ad equini pulli vnius anni modum,cornu habens quatuor palmis longum: prædicti animalis color*

lor subfuscus, caput ceruinum, collum non admodum longum, breuibus, ac perraris crinibus ex altera parte pendentibus, gracilibus, ac longis cruribus, veluti ceruinis, vngula pedum caprina, paululùm in anteriori diuisa parte, in posteriori verò crurium pilosus adeò, vt ferocior vel ex hoc videatur; ea tamen ferocitas mansuetudine, quam præ se fert, temperatur. Hæc duo animalia velut pretiosa, & rara, ac paucis concessa locis Sultano Petræ à quodam Æthiopum Rege illius expetente amicitiam dono sunt missa. Reperiri etiam in quadam Æthiopiæ regione Monocerotas in nauigatione Petri de Sintra Lusitani retulit Ludouicus Cadamustius. Ioannes de Hese presbyter Traiectensis in suo Itinerario (quod tamen totum innumeris, ac portẽtosis illis quidem scatet mendaciis fabulísque) de quodam agens fluuio, qui à Sinai monte quatuor dierum itinere distat, ista hæc inuitâ, & crassâ (vt aiunt) Mineruâ refert. *Et adhuc hodiernis temporibus, vt dicitur, animalia venenosa intoxicant illam aquam post occasum Solis, sic quòd bouina de ea bibere non possunt. De mane verò post ortum Solis venit vnicornus, ponens cornu suum ad prædictum fluuium, expellendo venenum ex illo, vt in die cætera animalia sumant potum, quod idem ipse vidi.* Volaterranus. *Alterum Monoceros à Plinio libro 8. ponitur, asperrima fera, reliquo corpore equo simili, capite ceruo, pedibus elephanto, cauda apro, mugitu graui, vno cornu nigro in media fronte cubitorum duum eminente; nascitur in Æthiopia, ac viuus minimè capitur.* Nicolaus de Comitibus Venetus, venenatis rebus remedio esse Monocerotis cornu affirmat, illudq; animal reperiri in Mangi Oriẽ-

Apud Rhamu. tom. 1.

Philologiæ l. 25.

In suo Itinerario.

talis Indiæ Prouincia. Paulus verò Iouius elegantissimus scriptor, de Regno agens Gogiano, quod supra Nili ortum in extrema penè Africa iacet, excelsis montibus, ac densissimis syluis immanium omnis generis belluarum plenis abundans,

Historiarũ l. 18.

sic deinceps. *Idem affirmant de Monocerote, quod animal vnicorne à nostris appellatum, pulli equini forma, colore cinereo, iubata ceruice, hircina barba, bicubitali cornu armatam frontem præfert, quod leuore candoreq́, eburneo, & pallidis distinctum spiris ad obtundenda, hebetandaq́, venena mirificam potestatem habere dicitur: cornu enim immisso, & per limphas circumducto fontes expiare perhibent, vt salubriter viuat, si inde virosæ bestiæ præpotarint, id viuo animali non detrahi, cùm vllis insidiis intercipi nequeat: cornu tamen sponte decisum in desertis reperiri, vt in ceruis accidere videmus, qui ex senectæ vitiis renouante natura, vetus cornu exuunt, venantibusq́, relinquunt. Hoc cornu Regiis impositum mensis, toxica si qua sint epulis indita, emisso statim admirabili sudore conuiuis prodere narrant. Ex his duos vidimus bicubitales brachiali ferè crassitudine: primum Venetiis, quod postea Senatus Solymano Turcarũ Imperatori dono misit: alterum pari propè magnitudine, sed præcisa cuspide argenteæ basi insertum: quod Clemens Pontifex Massiliam profectus, pro insigni munere ad Franciscum Regem detulit. Cæterùm de vi tantæ dotis in hac animante nihil plus affirmauerim, quàm quod euulgata fama credentibus suadet, cùm antiquorum autorum nemo, quod legerim, præter vnum Ælianum Græcum, quicquam de hac Monocerotis admiranda potestate memoriæ prodiderit.* Hactenus Iouius. Tot scriptorum non contem

contemnendæ autoritatis doctrina asseritur Monoceros. Vnde iure miror sanctissimum æquè, atque eruditissimum virum Ambrosium scripsisse aliquando; *Cornua quomodo posuit vnicornuum requirendum, cùm ipse vnicornuus inter generationes ferarum (vt periti aiunt) non inueniatur.* Cùm tamen certo certius sit non modò animal prædicta forma, peculiari nomine vnicorne dictũ, existere in rerum natura: verùm pleraque etiam alia vnicornua animalia, veluti boues vnicornes Indici, de quibus Plinius. *In India & boues solidis vngulis vnicornes.* Solinus. *Sunt præterea boues vnicornes solidis vngulis, nec bifidis.* Sicut & in Aonia, quæ montana Bœotiæ pars. Oppianus de tauris agens.

lib. 11. de benedictionibus.

l. 8. cap. 20.

cap. 53. alias 63.

Solipedes sunt Aonij varium genus vnicornes,
Et ex media cornu exitiosum attollunt fronte.

l. 2. de Venatione.

Boues item in Hercinia Germaniæ sylua, quos ita descripsit Cæsar. *Cerui figura, cuius à media fronte inter aures vnum cornu existit celsius magisq́, directũ his, quæ nobis nota sunt, cornibus, ab eius summo sicut palmæ, ramiq́, latè diffunduntur.* Sũt & Asini Indici vnicornes, sunt & Rhinocerotes, de quibus mox. non ergo possunt vnicornua animalia inter generationes ferarum non inueniri; sed cur sanctissimus isthæc dixerit Doctor, si nos (fortè quia infirmioris sumus iudicij) adhuc latet, aliis clarioris ingenij scriptoribus perscrutandum relinquere satius erit. Monocerotem porrò eundem esse cum Rhinocerote hodie putant multi, neque absque anteriorum exemplo; Diuus enim Gregorius ita videtur docuisse, sic enim ille. *Rhinoceros iste, qui etiam Monoceros in Græcis exemplaribus*

De bell. Gallic. l. 6.

l. Moral 31. cap. 13.

nominatur,tantæ eſſe fortitudinis dicitur, vt nulla venantiũ virtute capiatur,ſed ſicut hi aſſerunt qui deſcribendis naturis animalium laborioſa inueſtigatione ſudauerunt, virgo ei puella proponitur, quæ venienti ſinum aperit,in quo ille omni ferocitate poſtpoſita, caput deponit,ſicque ab eis, à quibus capi quæritur, repentè velut inermis inuenitur.Buxei quoque coloris eſſe deſcribitur, qui etiam cum elephantis quando certamen aggreditur, eo cornu quod in nare ſingulariter geſtat, ventrem aduerſantium ferire perhibetur, vt cùm ea, quæ molliora ſunt,vulnerat,impugnantes ſe facilè ſternat. Iſidorus autẽ eiſdem ferme verbis ſic ex illo.

l.Origin. 12.c.2. *Rhinoceros à Græcis vocatus, Latinè interpretatur in nare cornu,idem & Monoceros,ideò quòd vnum cornu in media fronte habeat pedum quatuor,ita acutum,& validum,vt quicquid impetierit, aut ventilet,aut perforet: nam & cum elephanto ſæpe certamen habet, & in ventre vulneratum proſternit. Tantæ autem eſt fortitudinis,vt nulla venantium virtute capiatur: ſed ſicut aſſerunt qui naturas animalium ſcripſerunt, virgo puella proponitur,quæ venienti ſinum aperit,in quo ille omni ferocitate depoſita, caput ponit: ſicque ſoporatus velut inermis capitur.* Idem in libris de animalibus tradit Albertus Magnus,addens Romę quoque à Pompeio ad ſpectacula exhibitum,eodémque cornu ad ſaxum limato etiam elephantem lædere.Hæc illi.Sed an verum ſit, nécne,eundem eſſe cum Monocerote Rhinocerotem, quando iam Monocerotis formam deſcripſimus,ex Rhinocerotis, quam nunc apponemus, deſcriptione conſtabit. Illum igitur ſic deſcribit Diodorus.

lib.22.

l.4.cap.3. *Eſt animal,quod ab re Rhinocerotem vocant,par viribus*

bus elephanti, magnitudine inferior, pelle durissima, colore buxi. In summitate narium cornu gerit, simum forma, durumq́; instar ferri. hoc pabuli causa cum elephanto certat: acuit enim ad saxa cornu, deinde cum elephante congressus, ventrem grauiter ictum cornu tanquam gladio proscindit: hoc pacto pugnans bestiam exanguem reddit. Strabo. *Fert* (Troglodytica) *etiam* lib. 16.
pardales fortissimas, & Rhinocerotes, qui (vt Artemidorus ait) longitudine paulùm ab elephantis superantur, quod se Alexandriæ vidisse affirmat, ferè etiam quantùm ad altitudinem. Eius autem quem nos vidimus, color, non buxo, sed elephanti similis erat: magnitudo tauri, forma apro proxima, præsertim quod ad rostrum attinet, dempto naso, qui cornu quoddam est recuruum, omni osse durius. Eo pro armis vtuntur, quemadmodum aper dentibus. Habet etiam duo cingula, tanquam draconum volumina à dorso vsque ad vterum circumeuntia, alterum iubam versus, alterum ad lumbum. Nos hæc de eo dicimus, quę ipsi vidimus. Artemidorus addit id animal de pastu cum elephante pugnare, & rostro subire, ac ventrem eius conscindere, nisi ab elephantis proboscide, vel dẽtibus præuertatur. Adhuc ille. Plinius. *Iisdem ludis* (scilicet Pompeij Vbi suprà.
Magni) *& Rhinoceros vnius in nare cornu, qualis sæpe visus. Alter hic genitus hostis elephanto, cornu ad saxa limato præparat se pugnæ, in dimicatione aluum maximè petens, quã scit esse molliorem, lõgitudo ei par, crura multo breuiora, color buxeus.* Solinus. *Ante ludos C. Põpei Rhinocerota Romana spectacula nesciebãt;* Cap. 33.
cui bestiæ color buxeus, in naribus cornu vnicum, & repandum, quod subinde attritum cautibus in mucronem excitat, eoq́; aduersus elephantos præliatur. Par

ipsis propè longitudine, breuior cruribus naturali telo aluum petens, quam solum intelligit ictibus suis peruiam. De hist. animal. Ælianus. *Rhinocerotis figuram nimis valde frigidum esset describere, quũ permulti ex Græcis, & Romanis, qui illum viderunt, eius formam planè sciant: at enim vim & illius naturam actionum non alienum est exponere; quod in summa nare cornu gerit, cuius mucro acutus existit, ex eo nomen traxit, neque ipsum illud de robore concedit ferro: quod quidem ipsum cùm est contra elephantum pugnaturus, saxis exacuit, & limat: cætera non ei paria cum elephanto: nam hic & procerissimus est, & fortissimus. Cornu igitur cuspidato elephanti crura subiens, aluum discerpit, & lacerat: isque effuso sanguine decumbit. Pugna eorum est de pastionibus, pro iisque tuendis multi mori dicuntur: ac si aluum non præoccuparit Rhinoceros, sed in aliam elephanti partem aberrarit, elephantinis dentibus distrahitur: ac tametsi eius pellis ea existat firmitate, vt ægrè iaculo pentrari queat, tamen tam violentus est elephanti impetus, vt eam traiiciat.* Xiphilinus etiam ex Dione in Augusto. lib 51. *Est autem Rhinoceros similis elephanto, cornu iuxta nasum habens, quamobrem hoc nomine appellatus est.* Sed & Oppianus Græcus poëta.

Vbi supra.

Rhinoceros autem Oryge quidem est corpore violento
Non multo maior, paulum autem super summum nasum
At illic cornu sæuum, acutum, atrocem gladium:
Illo æs perforarit impetu fictio
Feriens, durúmque diuiserit saxum.
Ille tametsi validum inuadens elephantum,

Sæpe

Sæpenumero mortuum talemet tantum reddit.
Leuiter porrò in flaua pulchricoma fronte,
Et tergo guttæ crebrò purpurascunt.

Et hæc ferè sunt quæ de Rhinocerote scripsêre Antiqui, déque eius forma, quæ eadem omnino est cum ea Rhinocerotis illius, qui proximè præterito sæculo Emanueli inclyto Lusitaniæ Regi viuus allatus est ex India, qui quidem Rex, vt erat magnificentissimus, insigne dedit Olyssipone spectaculum Rhinocerotis cum Elephanto certantis Anno Domini (vt Surius refert in sui temporis commentariis) 1515. in quo certamine succubuit Elephantus: cuius etiam rei meminit Ludouicus Granatensis. Et eadem etiam forma visus est paucis abhinc annis Rhinoceros alter Toleti, & Madriti nostris diebus, cui tamen cornu illud, quod in nare gerit, erat resecatum, excœcatique oculi. Ex quibus omnibus facilè potest intelligi quàm diuersum animal sit Monoceros dictum peculiari nomine, de quo isthæc tractatio, ab eo quod Rhinoceros dicitur, licèt vtrumque vnico tantùm armatum sit cornu. Quanuis malè (ni fallor) aliqui ex Martiale, & Pausania geminum cornu habere Rhinocerotas contra omnem Antiquitatis autoritatem, imò & contra experientiam ipsam contendant, nam ex Martiale contrarium potiùs conuincitur, dum ait.

In introduct. ad symb. Fidei.

Quantus erat cornu, cui pila taurus erat? In Amphitheatr. ep. 9.

Versus verò qui deinceps in alio de Rhinocerote Epigrammate legitur, mendosus est; sic enim circumferetur communiter.

Ibid. Epigr. 22.

Namque grauem gemino cornu ſic extulit vrſum,
Reponendum nanque eſt in eo vbi *vrſum* habet, *vrum*, vt ita dicat.

Namque grauem gemino cornu ſic extulit Vrum,
Iactat vt impoſitas taurus ad aſtra pilas.

Et hoc modo grauem vrum gemino cornu,& nō Rhinocerotem.intelligendum, vt optimè cum Iano Doëza ſenſit Hadrianus Iunius,valere iuſſis Calderini, Politiani, Bulengeri, & aliorum in hunc locum interpretationibus. Locus autem Pauſaniæ nil nobis negotij faciet; ibi enim non de Rhinocerotibus propriè dictis, ſed de tauris agit ille Æthiopicis, qui ex forma, & analogicè Rhinocerotes dicuntur,eo nimirum quòd cornu etiam in naſo habeant, quid enim Rhinoceros, niſi in nare cornu? vt non malè poſt alios ſuprà citatos declarauit Politianus: quod vel ex ipſomet Pauſaniæ loco facilè conuincitur, in hunc enim ſe habet modum. *Vidi & tauros Æthiopicos, quos ex euentu Rhinocerotas nominant: quia in narium extremitate vnum cuilibet cornu eſt enatum, & ſub eo aliud non magnum. In capite autem prorſus nullum cornu gerunt.* Vnicorne igitur animal eſt Rhinoceros; atque ita intelligendum eſſe puto Septimium Tertullianum, Diuos Gregorium,& Iſidorum, & omnes quotquot Rhinocerotem vnicornem appellant, non ſcilicet intellexiſſe, vnum atque idem animal eſſe illud,quod propriè vnicorne dicitur, & quod Rhinoceros, ſed eo quòd vnicum etiam cornu habeat Rhinoceros, generali, & aliis etiam animantibus communi nomine appellare illud voluiſſe: quòd enim detur

Miſcell. c.56.
Buleng. de Venat. Circi,& Amph. cap.19.

Miſcellaneor. cap. 56. ſup. dict.
In Bœoticis l.9.

Tertullianus aduerſ. Proximam.
Greg. & Iſid. loc. ſuprà citato.

tur vnicorne peculiari nomine ita appellatum,& quod distinctum sit à Rhinocerote, satis(vt credo) superiùs probatum remanet. Neque solùm prædictis prophanorum autoritatibus,verùm sacræ etiam Scripturæ testimonio poterit hoc affirmari. Psalmis enim 21.28.77. 91.ac Esaiæ 34. vnicornis expressa fit mentio, nec non apud sanctos Patres, Iustinum Martyrem, & Alexandrinum Clementem malè à plerique citatum in Pædagogi cap. 4. cùm in 5. potiùs, & non alibi; *Qui sunt vnicornium cornuum amatores*; dicat. cuius etiam animalis meminit Diuus Damascenus. Rhinocerotis porrò in Vulgata nostra mentio etiam fit Numerorum 23. Deuteronomij 33. & Iob. 39. quanuis verum sit Græcam tralationem Μονοκέρωτα vertisse, vbicunque Hebræum Reem, seu Rem legitur in originali :sed Vulgatæ potiùs nostræ credendum Ecclesiæ totius Catholicæ autoritate confirmatæ. Cæterùm quia suprà ex Iouio tetigimus id quod vulgo persuasum est de vi, quam dicitur aduersus venena habere Monocerotis, siue Vnicornij cornu,non abs re erit, quid hac de re sentiamus, exponere iam in huius tractatus calce. Et quidem à nullo antiquorum mentionem fuisse factam talis huius cornu potestatis iure affirmat, quem modò nominauimus, Iouius; in hoc tamen fallitur, quòd ab vnico Æliano redactam fuisse in historiam refert. Ælianus nanque cùm de Monocerote ageret, de huiusmodi re (vt suprà vidimus) ne verbum quidem. Hanc tamen ille venenatis rebus medendi potestatem tribuit cornu Indici Asini, quem

In colloq. cum Tryphone Iudæo.

In Balaami historia.

etiam vnicornem eſſe ſuperiùs diximus, & cuius meminère Ariſtoteles; *At ſolipes, idémque vnicorne eſt, quanquam rarum, vt Aſinus Indicus: ille enim, & vnicornis, & ſolipes eſt.* Et Plinius de iis animantibus agens, quibus cornua tribuit natura; *Nec Solipedum vlli, excepto Aſino Indico, qui vno armatus eſt cornu.* Et inferiùs. *Cornigera ferè biſulca, ſolida vngula, & bicorne nullum, vnicorne Aſinus tantùm Indicus.* De his porrò Aſinis ita Ælianus; *Syluestres Aſinos equis magnitudine non inferiores apud Indos naſci audio, eóſque reliquo corpore albos, capite verò purpureo, oculiſque nigris eſſe, cornúque in fronte gerere, cuius ſuperius puniceum, inferius autem album, medium verò nigrum ſit: atque hac varietate diſtinctis cornibus non omnes quidem Indos, ſed potentiores, tanquam armillis quibuſdam brachia ornantes, ſic ea ipſa auro diſtinguentes bibere: ex hoc cornu bibentem ab inſanabilibus morbis tutum fieri, neque eum ipſum conuulſionibus corripi, neque ſacro morbo tentari, neque venenis vllis ferunt; quin etiam ſi quid priùs peſtilens biberit, tum id euomere, túmque ad ſanitatem redire. Cùm autem cæteri Aſini quibuſcunque in terris ſint, tam domeſtici, quàm ſylueſtres, tum ſolipeda animalia non talos habeant, Aſinos Indicos cornigeros Creſias inquit talis primùm, iiſque nigris præditos eſſe,* &c. Hactenus Ælianus. Nicolaus de Comitibus Venetus in ſuo Itinerario cuiuſdam meminit portentoſi animalis (fortè illud Aſinus hic Indicus, quale enim ſortitum ſit nomen non declarat hic autor, licèt Maiolus Rhinocerotem nominaſſe aliud agés dicat, cum quo tamen aliquam videtur habere ſimilitudinem.)

De hiſt. Animal. l. 2. c. 1.

l. 11. c. 37.

Eod. l. c. 46.

De hiſt. animal. l. 4. c. 51.

Dier Canicul. 1. p col 7

nem.) Hic igitur ſcriptor Mangi Orientalis Indiæ deſcribens Prouinciam; *Eſt ibi etiam* (ait) *quoddam animal, caput habens porcino ſimile, caudā bouinæ, & vnicum in fronte cornu, velut vnicorni, ſed breuius, quanuis brachio longius, color illi, & proceritas velut elephanti, cum quo illi perpetuum bellum, cornu illud omni dicitur venenatæ rei remedio eſſe, qua de cauſa magno eſt in pretio.* Vulgò certè creditur ab omnibus cornu huic vnicornij dicti talē ineſſe naturalem vim, vt venena à cibo expellat, vel potu, & ideo in magna vbique gentium æſtimatione eſt. Vidimus nos Romæ duo, Clementis V I I I. P. O. M. B. alterum; alterum verò ipſius nepotis Illuſtriſſimi Principis Petri Cardinalis Aldobrandini, quæ quidem inter pretioſam vtriuſque ſupellectilem non minimo habebantur in pretio: vtrumque bicubitali longitudine, brachiali craſſitudine; Videramus iam priùs aliud Toleti in Pharmacopolæ illius taberna, cui regio munere conceſſum, vt Theriaca ſolus conficiat: quod tamen multo erat breuius; vix enim palmum cum ſemiſſe implebat; & nigrius aliis, acutæ quidem cuſpidis, ſed adeò craſſum qua parte erat reſciſſum, vt vix tribus poſſet palmis orbis eius circumſcribi. Hoc verò cornu ingenuè faſſus mihi eſt Pharmacopola vnicornij non eſſe; talem tamen ei ineſſe naturalem virtutem experimento ſe comperiſſe affirmauit, vt præſentem contra venena omnia vim haberet, qua de cauſa illud ipſe ſibi ad conficiendum Theriaca comparauerat; cuius rei fides ſit penes autorem. Apponere tamen libuit Appollonij Thianei

nei circa hoc sententiam non quidem illepidam, quam sic retulit Philostratus. *Asinos praeterea syluestres in vicinis paludibus multos capi dicunt; esse autem huiusmodi feris in fronte cornu, quo taurorum more generosissimè pugnant. Conficere autem Indos ex illis cornibus pocula, asserúntque nullis morbis illo die affici, qui eiusmodi poculo potauerint, neque si vulnerati fuerint, dolere: & ex igne etiam incolumes egredi, neque vllis venenis lædi, quæcunque nocendi gratia in potu dantur, iccirco Regum esse eadem pocula, & Regi tantùm eiusmodi feræ venationem permitti. Appollonium itaque feram aspexisse, eiusque naturam cum admiratione considerasse ferunt. Interroganti autem Damidi, an sermoni, qui de poculo iam dicto ferebatur, fidem adhiberet: Adhibeo (inquit Apollonius) si huius regionis immortalem esse Regem intellexero: qui enim mihi, aut alteri cuicunque poculum ita salubre dare potest, nónne verisimilius est ipsum quotidie illo vti, & ex eo cornu frequenter ad extremam vsque plenitudinem bibere? nemo enim, vt puto, calumniabitur eum, qui tali poculo etiam inebrietur.*

Vitæ Appollonij l. 3.

Hæc Philostratus. Sed quidquid sit de medica cornu Asini Indici virtute (Vnicornij enim propriè dicti cornu haud puto talem inesse potestatem; non enim tot latuisset veritatis, & arcanorum naturæ diligentissimos indagatores antiquos) cornua certè, quæ sub hoc nomine circumferuntur, neque Monocerotis, neque Indici Asini, sed neque Rhinocerotis etiam esse puto, sed vt plurimùm piscis potiùs cuiusdam, qui in Septentrionali plaga reperitur, Monocerotis dicti, eo quòd vnicum in fronte maximum cornu

nu habeat, de quo Olaus Magnus. *Monoceros est monstrum marinum, habens in fronte cornu maximũ, quo naues obuias penetrare possit, ac destruere, & hominum multitudinem perdere, sed in hoc pietas diuini numinis nauigantibus prouidit, cùm ferox sit hæc bellua, tarditas sua, quam habet maximam, præuisa timentibus eius accessum, fugam concedit.* Cuius etiã piscis meminit in Monocerote Albertus Magnus, & alii, qui de piscibus copiosè tractarunt. Non itaque nos omnino circulatores cornua vẽditantes Monocerotis circumueniunt, si huius venditant piscis cornua: ab illorum tamen emptione sensatus quisque, ni suas in cassum abire pecunias velit; abstineat necesse est. Rerum Septentrion.l. 21 c. 10.

An pulmonem habeant pisces, & an respirent.

CAPVT X.

INTER omnes quidem conuenit, piscibus etiam aliquibus & pulmonem inesse, & respirationem effectum pulmonis, quem Medici, ac Philosophi flabellum cordis vocant, ij sunt quotquot fistulam branchiarum loco habent, veluti Delphini, balenæ, vituli marini, & alia cete, ita docente Aristotele: sic enim ille; *Spirant quæ fistulam habent omnia, & recipiunt aërem: haud enim carent pulmone.* l. 6. de Hist. animal. c. 1.

l. Natur. Hist. 9. c. 7. *pulmone.* Quod etiam ex ipso,& aliis retulit Plinius,& apertiùs multo docuit experientia. Dissidium tamen maximum est inter Aristotelem, ac Plinium, eorúmque asseclas circa reliquorum piscium naturam, cùm alter carere pisces pulmone,& respiratione; alter verò vel non carere pulmone, vel aliquam in eis viscerum partem vicem adimplere pulmonis asseuerarit, qua nimirum media illi respirent. Et vt Aristotelis priùs referamus placitum, carere pisces pulmone, & respiratione non vno in loco scripsit ille: in ipsius enim doctrina, quæcunque animalium habent pulmonem, respirant omnia, aliorum autem quæcunque non habent pulmonem, nullum respirat, vt

cap. 4. in libello de vita & morte, & respiratione bene
l. 3 c. 6. Hist. anim. l. 2. c. 15. probauit, & in libris etiam de partibus animalium. sic igitur de piscibus Aristoteles. *At verò pulmo non omibus datus est; pisces enim & omnino, quæ*

De part. animal. l. 4. c. 1. *branchias habent, carent pulmone.* & alibi. *Pulmonem atque arteriam* (habent scilicet) *omnia præter pisces.* Plinius autem métione facta eorum piscium, qui confessione omnium spirant (vt suprà retulimus) & eorum etiam, qui nec pulmonem habere putantur à multis, nec spirare, subdit statim;

l Nat. hist. 9. c. 7. *In qua sententia fuisse Aristotelem video, & multis persuasisse doctrinæ indaginibus. Nec me protinus huic opinioni eorum accedere, haud dissimulo: quoniam & pulmonum vice aliis possunt alia spirabilia inesse viscera, ita volente natura: sicut & pro sanguine est multis alius humor.* Cuius opinionis quædam iacit ipse fundamenta, quæ referre non alienum erit ab instituto, si priùs, quod paulo antè de pulmonis officio

ficio tetigimus, nunc manifeſtiùs tam ex Plinij, quàm ex Ariſtotelis doctrinâ referamus. De eo ita Ariſtoteles; *Pulmo igitur ſpirandi officio delegatus eſt, qui originem quidem ſui motus accipit ex corde, ſed ſua tum amplitudine, tum inanitate aditum ſpiritui patefacit: cùm enim attollitur, influit ſpiritus, cùm contrahitur, effluit.* Plinius cùm de corde priùs egiſſet, hæc ſubdidit; *ſub eo pulmo eſt, ſpirandiq́ officina attrahens, ac reddens animam, idcirco ſpongioſus, ac fiſtulis inanibus cauus.* Quo poſito, ſuam aſtruere cônatur ſententiam Plinius quibuſdam argumentis, atque congruentiis. Primò enim non impoſſibile eſſe ait penetrare in aquas vitalem hunc halitum, quandoquidem in terras, quæ ſunt ſpiſſioris naturæ, penetrat argumento animalium, quæ ſemper defoſſa viuunt, vt talpæ. Secundò, quia piſces æſtiuo calore anhelare adnotati ſunt ſæpe, & tranquillo tempore velut oſcitare. Deinde, quia confeſſione omnium dormiunt; nullus autem ſine reſpiratione ſomno locus. Prætera bullantium aquarum ſufflatio, luneq́ue effectu Concharum quoque corpora augeſcentia. Denique, quia auditum, & odoratum piſcibus ineſſe non eſt dubium. Hæc omnia latiùs ille libri noni capite ſeptimo per totum. Quibus ſatis (vt puto) fiet, ſi Ariſtotelicæ fundamẽta opinionis breuiter perſtringamus: his enim poſitis vnuſquiſque luce clariùs iudicare valebit vter eorum rectiùs circa hanc rem fuerit opinatus. Sic igitur Ariſtoteles; *Quæcunque autem branchias habent, omnia refrigerantur ſuſcipientia aquam; habet autem branchias genus eorum, quæ cartilaginea vocantur, & aliorum,*

l. 3. De partib. ca. 6.

l. 11. ca. 37.

l. De vita & morte, & Reſpir. c. 1.

quæ

quæ sine pedidus; sine pedibus autem pisces omnes: etenim quæ habent, secundùm similitudinem alarum habent; pedes autem habentium vnum, habet branchiam solum eorum, quæ visa sunt, qui vocatur cordulus; simul autem pulmonem, & branchias nullum visum est vnquam habens. Causa autem, quia pulmo quidem gratia refrigerationis à spiritu est (videtur enim & nomen accepisse pulmo propter susceptionem spiritus) branchiæ autem ad refrigerationem ab aqua; vnum autem ad vnum opportunum instrumentum: & vna refrigeratio sufficiens est omnibus. Quare quoniã frustrà nihil videmus facientem naturam: duobus autem existentibus, alterum vtique esset frustrà, propter hoc hæc quidem habent branchias; illa autem pulmonem; ambo autem nullum. Et inferiùs; *Tendit autem ex extremitate cordis fistula venineruia ad medium, qua continguntur inuicem omnes branchiæ. maxima igitur ista est; hinc autem & inde à corde protenduntur, & alteræ in extremitatem singularum brãchiarum, per quas refrigeratio fit ad cor, decurrente semper aqua per branchias. Eodem autem modo & respirantibus pectus sursum, & deorsum mouetur, frequenter suscipientibus spiritum & emittentibus, vt branchiæ piscibus.* Hæc ille, confutatis priùs & deinceps Democriti, Anaxagoræ, Diogenis, Platonis, & Empedoclis circa piscium respirationem opinionibus, & hoc validissimis, & immortali laude dignis rationibus. Sed & in libris de partibus animalium idem autor, *Pulmo* (ait) *ideo habetur, quia genus animalium quoddam pedestre est: calorem enim refrigerari necesse est, quod extrinsecus ea, quæ habent sanguinem, desiderant: sunt enim*

Eodem l. c. 13.

l. 3. cap. 6.

enim calidiora: at quæ sanguine carent, vel suo natiuo spiritu satis refrigerari possũt: extrinsecus autẽ vel aëre, vel aqua refrigerari necesse est: quamobrem pisciũ nullus habet pulmonem, sed pro eo branchias obtinent, vt cùm de spiratione ageremus, retulimus: aqua enim refrigerantur, vt aëre, quæ spirant. Hæc sunt Aristotelicæ fundamenta doctrinæ, quæ adeò mihi arrident, vt in hanc sententiam pedibus ire non dubitem: Plinianis enim argumentationibus maxima ex parte fit satis ex suprà dictis. Nec enim aut pulmo, aut aliqua pars viscerum, quæ vicem pulmonis adimpleat, requiritur in piscibus ad refrigerationem, cùm eam ipsi ex aqua sumãt branchiarum ope: non itaque necessum erit admittere vitalem halitum in aquas penetrare ad hunc effectum, quemadmodum & in terras penetrare dicit Plinius, siquidem absque eo sola aquæ per branchias attractæ frigiditate piscium corda refrigerantur. Videntur autem pisces æstiuo tempore veluti anhelare, & oscitare, branchias motitando ea de causa quòd æstu calefacta aliquantulùm aqua, ipsis opus sit, remoto calido ambiente branchiarum, frequenti motione frigidiorem, qua viuant, aquam quærere, quẽadmodũ & nos flabellis æstiuo tẽpore facimus; nã ob defectũ huius refrigerationis, siue ab aëre, siue ab aqua tã respirantia, quàm aquatilia emoriuntur. Aristoteles; *Et respirantia quidem in pauco aëre, & eodem; aquatilia autem in pauca aqua, & eadem suffocantur: celeriter vtrumque ipsorum fit calidum: calefacit enim sanguinis contactus vtrumque. calidus autem existens sanguis prohibet refrigerationem; &* De vita, & morte, & respirat. c. 13.

non potentibus mouere, reſpirantibus quidem pulmonem, aquatilibus autem branchias propter paſſionem, aut propter ſenectutem, tunc accidit mors. Ex hac etiam motitatione branchiarum proueniũt aliquando bullæ in aqua: nam repercuſſa illis ſæpius aqua, & vna aliam impellente ſurſum,& ſubintrante aliquantulùm aëris, bullæ fiant neceſſe eſt. Dormire etiam piſces fatetur ipſemet non vno in loco Ariſtoteles, ſed ad ſomnum nõ requiritur (contrà quàm credidit Plinius) reſpiratio, cùm tamen refrigeratio caloris cordis requiratur, quæ quidem branchiarum motione in piſcibus fit, etiam dum dormiunt:niſi quando ex toto quieſcunt tantiſper,vt ait Ariſtoteles,neque parte alia,quàm cauda leuiter mouentur: ad pauxillum enim temporis frigiditas ambientis,refrigerationi cordis ſatis eſt. Sed neque concharum corpora lunæ effectu augeſcunt reſpirando, & ſuſcipiendo aërem in Plenilunio,niſi ob eam quã ex Ariſtotele referemus, cauſam. *Laborant enim* (inquit ille) *teſtata omnia per frigus, & æſtum,atque exuperantiam temporis pati nequeunt; Argumento eſt, quòd echinis euenit; habent enim id iam inde ab ortu naturæ, & pleniluniis vberius, & non quia per id tempus copioſius paſcantur, vt quidam putant, ſed quia noctes tepidiores ſint propter lucem pleniorem; calorem enim deſiderant, quoniam frigori patent, vtpote quæ ſanguine careant.* Odoratũ porrò, & auditum piſcibus eſſe,vt argumentatur Plinius,verum eſt,& pluribus id probat Ariſtoteles,licèt horum ſenſuum nullum in eis appareat membrum manifeſtum; quod enim tale videri poteſt per loca narium,

l.4.c.10.& l. 6.c.12.

De hiſt.animal.l.4.c.10.

l.4 de part. anim.c 5.

De hiſt animal.l.4.c.8.

narium, id non ad cerebrum vſque tranſmeat, ſed partim obſeptum, & cœcum mox deſinit, partim ad branchias fertur: non tamen ideo dicendum reſpirare piſces; horum enim ſenſuum ſenſatio ex communi omnium conſenſu in capite duntaxat, vnde in illis piſcium occultis inſtrumentis fiet etiam, neque quicquam commune cum reſpiratione habebit, cùm ad cor, & viſcera ſenſatio illa non pertineat:niſi dicas, quòd delati ad branchias ſonus, & odor ab aqua inde ad cor deferantur, quod futile eſſe nemo non videt. Ex omnibus igitur iam dictis facilè elici poteſt Ariſtotelicæ aſſertionis veritas; vt enim optimè dixit ille, cùm natura nihil faciat fruſtrà, dicendum non eſt dediſſe piſcibus pulmonem, quandoquidem habentibus branchias, quibus refrigeretur cor, alterum redundaret inſtrumentum refrigerationis, quod non eſt admittendum, quando etiam in iure noſtro, quod præcepta ſequitur naturæ, fruſtrà fieri per plura, quod poteſt fieri per pauciora, dicatur: & hoc ipſum manifeſtiſſimis etiam probatur argumentis; Piſcibus enim ideò non ineſt guttur, quia non indigent reſpiratione. Ariſtoteles; *Guttur ſpiritus cauſa datum eſt; hoc enim ſpiritum animalia trahunt, & reddunt, & reſpirando, & expirando. Quamobrem quæ carent pulmone, collo etiam carent, vt genus piſciũ.* De part. an. l.2.c.3. Itidem neque vocem habent, quia nec reſpirationem. Idem Ariſtoteles; *Multa autem animalium vocem non habent, vt & quæ ſunt ſine ſanguine, & ſanguinem habentium piſces, & hoc rationabiliter, ſiquidem ſonus aëris motus eſt: ſed qui dicuntur vocem* l. 2. de Anima, text 87.

Eodem l. text. 91. *edere, vt qui in Acheloo sunt pisces, sonant branchiis, aut quodam alio huiusmodi.* Et inferiùs. *Manifestum autem & cur pisces sine voce sunt: non enim habent guttur. hanc autem partem non habent, quia non recipiunt aërem, neque respirant.* Duobus etiam aliis argumentis id probat Aristoteles, cuius verbis ea nos referemus. *Praeterea omnibus respirantibus, & trahentibus spiritum, videmus quendam motum fieri particulae trahentis; in piscibus autem non accidit: nihil enim videntur mouere eorum, quae circa ventrem, nisi branchias solùm & in humido, & in siccum incidentes cùm palpitant. Praeterea cùm moriuntur suffocata in humidis omnia respirantia, fiunt ampullae spiritu exeunte violenter, vt si quis cogat testudines, aut ranas, aut aliquid aliud talium generum: in piscibus autem non accidit, experientibus omnem modum, tanquã non habentibus spiritum de foris vllum.* Adhuc ille.

De vita, & morte, & respirat. c. 5.

Antiq. lect. l. 4. c. 15. Quibus, vt puto, motus rationibus Rhodiginus spretis aliorum, & Plinij etiam sententiis, Aristoteli in hac parte iure optimo adhaesit, vt & nos nunc facimus lubentes.

An

An verum sit pisces alicubi fossiles dari.

CAPVT XI.

FOssiles pisces in aliquibus reperiri terrarum tractibus, qui tale ideo sortiti sunt nomen, quòd effossa terra cuniculorum, aut talparum more, inde extrahantur, graues certè tradidêre autores, quod quia creditu difficile est, atque à naturæ ordine longè discretum, verũ sit nécne, examinare nũc libuit, cùm præcipuè ad nostram Hispaniam, quâ Pyrenea protendit iuga, etiam pertineat. Aristoteles igitur in libello de mirandis auditionibus (simodò Aristotelis liber ille est, & non Theophrasti, vt non leui coniectura Maiolus, & alij opinantur) hæc de his piscibus. *Circa Babylonis rigua decedentibus fluuiis in cauernas aqueas hebetes pisces nonnullos remanere proditur, quos inde exire ad pabula pinnulis gradientes crebro caudæ motu, contráque venantes refugere in suas cauernas, & in his obuersos stare, ac sæpenumero viros aliquos eorum cauernas ingredi, ipsósq; irritare aiunt. Illorum autem capita ranæ marinæ proxima extant, reliqua partes, gobiis, branchiæ cæteris piscibus.* Idem mox. *In Heraclea, quæ in Ponto est, & in Rhegio defossos pisces innasci legitur, qui iuxta amnes aquatilésq; regiones incolunt; cùm verò certo tempore*

Dierũ Canicular. colloq. 9.
Arist. l. dicto. c. 69.
Cap. 70.

hæc exſiccantur, exareſcuntq́, in terram iter contendũt; poſtea autem terra magis deſiccata, humorem inſectantes ad ſyluam confugiunt; poſtremò verò hac arefacta, adhuc in humore perſeuerant, quemadmodum animalia, quæ in latebris remorantur; cùm autem eos effodiunt, antequam aquarum ſucceſſio eueniat, motu demum corporum ipſos viuere approbant. Et deinde.
cap. 71. *Apud Paphlagoniam effoſſos ex altis ſcrobibus piſces oriri aſſerunt, virtute quidem præſtantiſſimos in locis, vbi nullæ propè reſtagnant aquæ, ſola tellure vitam illis*
c.87. *ſuppetente.* Demum ipſe; *Circa Liguriam in Maſſilienſium agro ſtagnum quoddam reperiri aſſerunt, quod ebullire, ac aquas ſupereffundere aiu.it, tantámq; piſcium copiam eiicere, vt nec credere dignum ſit. Cùm verò Eteſiæ efflant, terræ puluerem ſuper ſe obducit, cumq́; talem illic procreat, vt ſuperficiem eius ceu ſolum firmet: Ceterùm indigenæ tridente id interrumpunt, & quotquot piſces voluerint, promptè excipiunt.* Adhuc
l.8.c.1. Ariſtoteles. Athenęus; *Opus eſt autẽ* (inquit ex perſona Democriti) *vt vos etiam piſces, effoſſos dictos in obſoniũ parũ capiatis, qui naſcuntur in Heraclea, & apud Tium Mileſiorum coloniam; de quo ſcribit Theophraſtus. Hic idem Philoſophus de piſcibus in glacie per hyemem compactis, qui non priùs ſentiunt, aut mouentur, quàm in ollas coniecti coquantur. Illud propriũ eſt, quod præter hos, iis piſcibus accidit in Paphlagonia, qui effoſſi dicuntur: nam in profundum in iis locis excauari inquit, quæ neque fluuiorum, neque calidarum aquarum habeant fluxus, piſceſq́; ibi viuos inueniri.* Idem paulo inferiùs. *Polybius libro trigeſimo quarto hiſtoriarum planitiem eſſe inquit, poſt Pyrenem ad Narbonẽ vſque fluuium, per quã Illybernis, & Roſcynus*

nus fluuij ciuitates à Celtis conditas eiusdem nominis alluentes defluunt, in qua pisces sint effossi. habet autem hæc planicies terram exolutam, multúmque gramen innatum: subter terra est sabulosa ad duas vel tres vlnas, sub qua aqua inuenitur, quæ à fluminibus aberrauit, in qua pisces sub terra discurrunt per riuos ipsos cibi gratia, quia graminis radicibus mirum in modum delectantur, totam planiciem idcirco pisces subterranei occuparunt, quos excauantes capiunt. Hæc ille. Strabo etiam. *E Pyrena fluunt Roscyno, & Illybernis, vterque vrbem habens cognominem: Roscynoni etiam lacus est propinquus, ac paulo supra mare locus aquosus, plenus salinarum, is etiam fossiles habet mugiles; vbi enim duos, aut tres pedes foderis, immisso in aquam limosam tridente configere licet piscem eum iustæ magnitudinis, is alitur limo sicut anguillæ.* & mox; *Retuli iam antè vnum huius litoris miraculum de fossilibus piscibus.* Plinius eadẽ prorsus verba Aristotelis retulit de subterraneis piscibus, nisi quòd quemadmodum Athenæus, non Aristoteli, sed Theophrasto id tribuit, & piscium Narbonensis agri nullam fecit mentionem, cuius locum vt aliquanto diffusiorem hic apponere non placuit. Verùm, licèt tot habeat assertores hæc narratio (nam præter antiquos, id ex recentioribus Leonicenus Ioannes Camers, Casaubonus, Maiolus, & alij pro vero retulére) nulla inniti videtur veritate. Primò enim certo certius est, ac proinde vulgatissimum, nullum animal extra suum viuere posse elementum, atque ita quemadmodum pereat necesse est, quodcunque terrestre, aut volatile, quod in aquas ad longiusculum tempus immittatur:

l. Geog. 4.

l. nat. hist. 9. c. 57.

Leon. Variæ hist. l. 2. 15. & l. 3. c. 12. Camers in Solinum. c. 56. Casaub. in Strabonẽ. Maiol. Can. colloq. 9.

ita etiam & quodcunque aquatile, aqua carens, ac terra opertum animam exhalet necesse est, ni iam piscium illud naturam exuisse, ac in vermem mutatum dicamus. Secundò, impossibile id esse probatur vel in doctrina eorum, qui respirare pisces credunt, vel in eorum, qui non respirare, quod certius esse nos demonstrauimus: si enim pisces ij mugiles terræ sunt veluti inserti, quomodo aëre ad respirationem necessariò fruentur? Talpæ enim, quamuis defossæ viuant, viuunt tamen aëris ope, qui quidem per aliquas fistulas illas suas subingreditur cauernulas pro corporis sui mole satis amplas; si verò branchiarum auxilio sua humectant, & refrigerant corda pisces, aquam attrahentes, elementum nimirum frigidum, humidũ, fluidúmque, quomodo terra elemento quantunuis frigido, sicco tamen, & concreto viuere poterunt, quod quidẽ nec dimouere brãchiis valẽt? Vnde facetè quidẽ noster Seneca hãc irridet fabellã; cũ enim ex Theophrasto pisces alicubi è terra erui retulisset, hęc subiũgit;

Natural. quæst. l. 3. c. 17. *Multa hoc loco tibi in mentem venêre, quæ urbanè in re incredibili fabuloseq́; dicas: Non cum retibus aliquem, aut cum hamis, sed cum dolabra ire piscatum. Expecto vt aliquis in mari venetur. Quid est autem quare pisces in terram non transeant, si nos maria transimus? Permutabimus sedes.* Vltimò, fabulosum id esse in cæteris partibus, exemplo eius quod antiqui in nostra finxêre Hispania, argumento à paritate rationis ducto manifestè deprehenditur. Dixêre vno ore Græci omnes (Aristotelem excipias, qui etiam in eo errauit, quòd in Massilien-

sium

sium agro circa Liguriam hoc euenire scripsit) pisces hos è terra extrahi in Roscynonensi agro (vulgò *Condado de Ruysellon.*) At quàm longè à vero aberrauerint Græci in huius nostræ occidentalis Europæ rebus enarrandis (vt nos alibi diximus, & dicemus inferiùs) autoritate Pomponij Melæ nostratis comprobabo. Is enim sic; *Vltrà est Leucata litoris nomē, & Salsulæ fons non dulcibus, sed salsioribus, quàm marinæ sint, aquis defluens; iuxtà campus minuta arundine, gracilíq; peruiridis, cæterùm stagno subeunte suspensus: id manifestat media pars eius, quæ abscissa proximis velut insula natat, pelliq; se, atque attrahi patitur. Quin & ex iis, quæ ad imum perfusa sunt, suffusum mare ostenditur: Vnde Graiis, nostrisq; etiam autoribus verine ignorantia, an prudentibus etiam mendacij libidine visum est tradere posteris, in ea regione piscem è terra penitus erui, qui vbi ex alto penetrauit huc vsque per ea foramina ictu captantium interfectus extrahitur.* Ita Mela. Ecce tibi indigenæ testimonium, Græcos, cæteróśque qui hac de re scripserunt, aut ignorantiæ, aut mendacij conuincens. Sed & alterius recentioris, oculati testis autoritate antiquitas redarguitur, Gasparis nimirum Barrerij Lusitani; is enim se hunc Salsularum (vulgò *Salsas*) fontem vidisse refert, haberéque illum circumferentiæ 160. altitudinis vero ad 70. aut 80. palmos, salsúmque esse, ac prope viam situm, qua Salsulis Narbonem itur, exoneraréque se in lacum quēdā dimidio leucæ, seu milliaribus duobus ab illo distantem, per meatus quosdam, qui quandoque gramine, & cannis cooperiuntur, per quos etiam

l.2.cap.5.

In sua Chorographia.

è lacu optimi pisces tam æstate, quàm hyeme in fontem ascendunt, inibíque à Perpinianensibus piscatoribus obstructis meatibus capiuntur diuersis retium generibus, & non fuscina, aut tridente excauata terra, quemadmodum scripserant antiqui, excepto Mela, cuius testimonium iure laudat Barrerius, sicut & reprehendit Græcos, præcipuè verò Polybium, non ob ea duntaxat, quæ de fossilibus piscibus scripserunt, sed quòd campum illum fluuiis duobus Roscyno, & Illyberni intersecari affirmarint, cùm tamen longè ab eo campo, vbi fons est, hæc distent flumina. Sed quid miretur ille Græcorum imposturas, si Aristoteles illorum scientissimus (quem tamen aliàs nos, & laudamus, & suspicimus) Danubium è Pyrenis oriri scripsit? si Tragicus Æschylus Italum Eridanum hodie Pó, Hispaniæ fluuiũ fecit, cumdémque cum Gallico Rhodano? Si Euripides, & Appollonius Rhôdanum in Adriaticũ defluere dixerunt? Si deniq; Ephorus Historicus
l.1. contra Appionem. apud Iosephum Hispaniam vnicam tantùm ciuitatem esse testatus est? Iure igitur abroganda illis fides in rebus præcipuè ad has Europæ nostræ occiduas partes pertinentibus, meritóque diligentissimus autor Plinius, qui aliquando Hispaniæ cum imperio præfuit, cùm cætera ex Theophrasto retulisset de fossilibus piscibus, totam hanc de Roscynonensis campi terrestri piscatione narrationem omnino tacuit, in honorem fortasse antiquitatis: sed neque reliquis Theophrasti narrationibus plenam illũ adhibuisse fidem (vt erat iudiciosissimus) nullus non videbit; recensitis

censitis enim Theophrasti opinionibus, demum concludit; *Quidquid est hoc, certè minus admirabile facit talparum vita, subterranei animalis, nisi fortè vermium terrenorum & piscibus natura est.* Dicendum igitur, fabulosum esse id omne, quod de subterraneis piscibus Græci scripsère, vt ex iam dictis patet, nec non ex Liuij immortalis memoriæ historici doctrina, nostram confirmante sententiam; ille enim maximi prodigij loco inter alia quædam: *In Gallico agro, qua induceretur aratrum subexistentibus glebis pisces emersisse*, retulit; non itaque pisces concedemus effossiles, nisi fortè in aliqua aquarum vena, quæ terra latuerit operta; ex ea enim detecta, quemadmodum & ex puteis, aliquando pisces extrahi poterunt; cęterùm ingrati, ac noxij saporis, & non iucundi, ac salubris, vt de Paphlagonicis, ac Roscynonensibus piscibus dixerant antiqui: id enim reperiri non potest in piscibus luce carentibus, quemadmodum pro colophone, Senecæ nostri probabo testimonio, qui sic; *Sed vt ad propositum reuertar, accipe argumentum magnam vim aquarum in subterraneis loculis fertilem fœdo situ piscium: si quando erumpit, affert secum immensam animalium turbam, horridam aspici, ac turpem, ac noxiam gustu. Certè cùm in Caria circa Myndum vrbem talis exilisset vnda, perière quicũque illos ederant pisces, quos ignoto ante eum diem cœlo nouus amnis ostendit. Nec id mirum; erant enim pinguia, & differta, vt ex longo otio corpora; cæterùm inexercitata, & in tenebris saginata, & lucis expertia, ex qua salubritas ducitur.*

Vbi suprà.

l. hist. 42.

Natural. quæstionũ l. 3. cap. 19.

An

An verum sit viperas in Venerem furentes suos mares trucidare, ipsasque deinde dirupto vtero à filiis nasci gestientibus occidi.

CAPVT XII.

RIDEBIS fortasse in re adeò vulgari laborem impensum, ac nihil æquè frequenter à concionatoribus pro suggesto audisse te iurabis, credam. Scriptitatum hoc ab antiquiorum plurimis à nonnullis recentiorum, dices. Fatebor. Parum referre inquies, veráne sint, nécne, quæ de viperæ conceptu, partúve vulgò creduntur. At ibo inficias. quid enim vel in re leuissima splendidius veritate? quid mendacio obscurius? qui enim quouis mendacij genere delectatur, is & nihilo, & minimè bono: aliquid enim bonum, ac verum. Dicam ergo, quid hac de re scripserint alij, dicam quid sentiam: quòd si nihil aliud boni, at certè amicis ita iubentibus obsequium præstiterim. Antiquissimus igitur Herodotus in sua Thalia ita hac de re; *Quare si viperæ, & alati Arabiæ serpentes ita gignerentur, vt ipsorum natura fert, non esset hominibus viuendi facultas. Nunc autem cùm libidine agitantur, & per paria coëunt, fœmina*

siue l.3.

collum

collum maris in emittenda genitura comprehendit, sorbénsque non priùs dimittit, quàm deuorauerit: & mas quidem hoc modo perit. Fœmina verò talem luit masculo pœnam: quia filij, dum adhuc intra vterum sunt, patrem vlciscentes, matricem ambedunt: eiusq́; aluo ambesa, ita partum faciunt. Horus Apollo Niliacus; *Liberos matri insidiantes vt demonstrent, viperam pingunt. nam hæc non iuxta cæterorum animantium naturam in lucem editur, sed exeso diruptoq́; matris prodit vtero.* Plinius; *Vipera mas caput inserit in os, quod illa abrodit voluptatis dulcedine. Terrestrium eadem sola intra se parit oua vnius coloris, & mollia, vt pisces. Tertia die intra vterum catulos excludit: deinde singulos diebus singulis parit, viginti ferè numero. Itaque cæteræ tarditatis impatientes perrumpunt latera, occisa parente.* Plútarchus. *Acus memorant, & viperas cùm enituntur, dirumpi.* Ælianus. *Vipera sua circumplicatus fœmina cum ea coit; hæc verò sine molestia iniri se patitur, postquam ad coëundi finem peruenerunt, vxor pro coitus consuetudine, mala significatione amoris maritum excipit: nam ei ad collum inhærens, morsu abscindit caput. Itaque ex viperino coitu hæc perit; illa verò prægnans efficitur; non autem oua parit, sed animantes partus edit, iamiam idoneos natura ad perniciem inferendam. In ipso enim partu, matris aluum distrahunt, & lacerant, perq́; disruptum ventrem erumpunt, vlciscentes patrem in hunc modum.* Hæc ille ex Herodoti sententia; ex Theophrasti enim paulo diuersa. *Vipera catulos Theophrastus scribit parentis vterum non exedere, atque conficere: neque sanè, vt quiddam ludens dicam, foribus effractis obstructum exitum perrumpere, sed fœminam*

Hieroglyphic. 56.

l. 10. c. 62.

De Garrulitate.

De animal. hist. l. 1. c. 25.

Animal. hist. l. 15. c. 16.

nam vteri angustiis compulsam non parere, sed disrumpi. Cuius sententia ita rem habere mihi ad veritatem planè persuadet, si quidem marinæ Acus, quia tenues sint, & haud quaquam sinuosam, & capacem aluum habeant: iccirco similiter à suis fœtibus afficiuntur. Etsi iam antè fabulosè viperarum partus descripsi, tamen ne mihi Herodotus succenseat, quales ipse conscripsit. Apuleius. *Vipera, vt audio, exeso matris vtero in lucem proserpit, atq; ita parricidio gignitur.* Cl. Galenus de Theriaca ad Pisonem. *Ferunt enim ipsam* (viperam) *ore adaperto maris semen excipere: quod cum fecerit, insertum illius caput præcidere húncque viperis esse congressus morem: ex eo semine postea natos fœtus naturâ tacitè vltionē procurāte, genitricis ventrem rodendo diuidere; atq; ita foras exilientes in patris vindictam matrem occidere. Hæc nobis Nicander suis in carminibus eleganter describit; sunt autem hæc.*

Apologia pro se ipso 2.

Cap. 9.

In Theriacis.

O triuium moneo fugias, & aperta viator,
Distinctis maculis quoties mas vipera nigris
Congressum vitat, dentesq; subire maritæ
Diffugit, exardens tunc illa Cupidinis ira
Insequitur, saltuq; viri conatibus obstat.
Donec ab occursu, & Veneris dulcedine captus
Vxori demens caput inserit, illa mariti
Ora fouet, lambitq; diu, compressaq; tandem
Colla secat: tali prægnans de semine gestat
Progeniem, matris fraudes, cædemq; parentis
Vlturam, fracta cùm mox prorumpit ab aluo.

Quod ipsum Ænigmatū scriptor Symposius antiquus, & non infacetus poëta carmine ita descripsit.

Non

Non possum nasci, si non occidero matrem. Ænigmat.5
Occidi matrem, sed me manet exitus idem.
Id mea mors patitur, quod iam mea fecit origo.
Et huc pertinere aiunt quidam illud cóciuis mei Lucani, licèt aliter meo iudicio se res habeat.
Viperei coëunt abrupto corpore nodi. lib.6.
Ita enim legi in omnibus tam antiquis, quàm nouis exemplaribus inuenio, neque pro *nodi*, *nati*, vt noster legit Isidorus inferiùs citandus. Hanc verò opinionem sequuti etiam sunt ex sanctis Patribus complures. Diuus Athanasius. *Quare Baptista vocat Iudæos progeniem viperarum? quia illa bestia suæ matris ventrem exedit, & sic demum egreditur. qualia etiam isti patricidia patrauerunt, suos interficientes doctores, & prophetas*, &c. Sanctus Epiphanius. *Sic sanè tradunt & doloris pariendi exortem viperam concupiscentiæ affectu demulsam, tum fœminam ad masculum, tum masculum ad fœminam circumplicari, & simul per os hiante fœmina masculum caput immittere, illam verò affectu detentam, huius caput abscindere, & sic ab ore distillans virus in se ipsam deglutire, & ipsam ex hoc gemellos masculum, & fœminam concipere, qui in ventre maturi facti, & non habentes vndè gignantur, latus matris sauciant, & sic gignuntur, vt pater, & mater eorum pereat; Quapropter nomen inditum ex eo quòd dolores partus non experiatur. Grauis & horrida super omnia reptilia est vipera, ipsa in se ipsam interitum operans, & per os turpitudinem concipiens.* Adhuc ille. Magnus Basilius. *Et viperas vtero matris eroso, fama est in lucem exire, decentes scilicet mercedes præmiaq́, parentibus reddentes.* Diuus Hieronymus in epistola ad Præsidium Diaconum

In Quæstionibus ad Antiochum quæst.56.

Hæris. 26.

Hexam. homil.9.

Tomo 4. Diaconum (simodò Hieronymi est integra illa epistola.) *Viperæ per os coitum faciũt, masculi mortem contemnunt, sed fœmina in ipso coitu, siue magna dulcedine exagitata, siue futuri præscia periculi, dum absorbet semen, caput masculi abscindit, & sic eum occidit, sed cùm conceperit, viscera illius ab ipsis, quos concepit, comeduntur, & sic matrem occidunt.* Sanctus Augu-

Sermone 83. de Tẽp. stinus. *Et sicut aiunt viperas dilacerato, & dirupto illo ipso materno vtero, in quo conceptæ sunt, nasci.* Isidorus Pelusiota. *Viperarum progeniem Ioannes Iudæos*

l.1. epist. 105. *appellauit, vt improborum parentum improbiores fœtus; aiunt enim hanc feram maternum ventrem cùm in lucem editur, arrodere.* Gregorius Magnus. *Vi-*

l. Moral. 15. cap. 7. *peræ cùm conceperint, filij earum in ventre sæuiunt, qui ruptis lateribus matrum, ex earum ventribus procedunt, vnde & vipera, eo quòd vi pariat, nominatur. Vipera itaque sic nascitur, vt violenter exeat, & cum matris suæ extinctione producatur.* Noster Isidorus.

Originum l.12. c.4. *Vipera dicta, quòd vi pariat, nam cùm venter eius ad partum intumuerit, catuli non expectantes naturæ maturam solutionem, sed corrosis eius lateribus, vi erumpunt cum matris interitu. Lucanus; Viperei coëunt abrupto corpore nati. Fertur autem, quòd masculus ore inserto viperæ semen expuat. Illa autem ex voluptate libidinis in rabiem versa, caput maris ore receptum præcidit, ita fit vt parẽs vterque pereat, masculus dum*

Rhodig. l.6. c.13. *coit, fœmina dum parturit.* Idem etiam sensit Eu-

Volater. philolog. l. 25. thymius in Matthæum. Ex recentioribus verò hanc sequutus opinionem Rhodiginus, sequutus Volateranus, sed mordicùs illam tenent Solini

Maiolus Canicul. 1. p. colloq. 8. paraphrastes, Iulius Camers, Simon Maiolus, & nonnulli alij, cui certè & nominis etymologia

tam

tam Latina, quàm Græca videtur suffragari, neque parum fauere ratio ipsa. Vipera enim Latinè dicitur hoc animal, quòd vi pariat, testibus, vt vidimus, Gregorio, & Isidoro. Ἔχιδναν, Echidnem Græcè appellari Rhodignus, & alij dicunt, eo quòd ad interitum vsque fœtum intus contineat. Ratione verò astruitur, quia (vt inquit Herodotus) si vt cætera generarent, ac parerent animantia adeò virulentæ, ac fœcundæ bestiæ, iam non esset præ illarum multitudine hominibus viuendi facultas, quare ita prouisum à natura, vt in generatione, ac partu interirent parentes. Vel, si moralem huius rei causam velis considerare; voluisse Deum vindicati exempla parricidij in hoc animalculo nobis ante oculos ponere, cum Sanctorum Patrum quibusdam affirmabis. Oppositum huius sententiæ tenuit Aristoteles malè intellectus, & peiùs citatus pro superiori opinione à nonnullis recentiorum; Viperam enim animal in lucem edere, neque in partu occidi à filiis, non vno in loco ille testatur; in libris namque de historia animalium; *Vipera enim* (inquit) *animal edit, postquam intra se oua pepererit, cùm cætera serpentum omnia genera oua edant in lucem.* Et in libris de partibus. *Viperæ inter serpentes eadem à cæteris sui generis differentia discrepant, qua inter pisces cartilaginea à cæteris sui generis: nam & cartilaginea, & viperæ animal edunt in lucem, vbi primùm intra se oua pepererint.* In libris quoque de generatione animalium. *Cartilaginea verò, & viperæ cùm intra se oua generent, mox animal foras pariunt.* Sed meliùs, & clariùs hac de re in iis, quos superiùs citauimus,

Vbi suprà. l.3.c.1. l.4.c.1. l.1.c.10.

l.5.cap.34. libris de animalium hiſtoria. *Vipera (ait) è ſerpentibus vna animal edit : cùm intra ſe oua primùm pepererit. Ouum hoc vnius coloris, & molle, vt piſcium eſt, fœtus supernè conſiſtit : nec cortice continetur, ſicut nec piſcium quidem. Parit catulos obuolutos membranis, quæ tertia die rumpantur : euenit interdum, vt qui in vtero adhuc ſunt, abroſis membranis prorumpant. Singulos diebus ſingulis parit, plures quã viginti.* Hæc Philoſophus. Ex quibus verbis recentiores aliqui falsò opinati ſunt, in ea fuiſſe Ariſtotelem ſententia, vt exiſtimaret viperam in filiorum latera parientis corrodentium partu perire: tantùm enim abeſt, vt id ille voluerit, vt contrarium potiùs expreſsè doceat. Ait enim parere catulos ſuos membranis inuolutos; hos autem die tertia corroſis illis membranis, quæ iam ſunt extra vterum erumpere, ſicuti & pulli etiam cortice oui fracto emergunt, hoc tamen non inducit matri mortem. Dicit præterea, aliquando intra vterum catulos rumpere has membranas, & ſic ſingulos ſingulis diebus à ventre emitti, plures quàm vinginti numero, non autem dicit latera rumpi matris, at membranas illas, in quibus obuoluti naſci ſolent catuli illi, neque inde ſequitur matris interitus, ſicut neque in animantibus aliis, quæ in vtero geſtant membranis obuolutos fœtus, emittúntq; eos ruptis membranis in vtero, ipſaſque deinde membranas. Si enim vipera moritur lateribus apertis, quomodo poteſt ſingulis diebus ſingulos parere plures viginti? Neceſſe eſſet primo, aut ſecundo die mori, nec poſſet peruenire ad vigeſimum diem, vt vltimum pareret.

Si

Si ergo decem & nouem salua emisit, cur non & vigesimum? Aristotelis igitur sententia minimè fauet opinioni, quòd vipera in partu occidatur à fœtu, sed contrarium potiùs omnino docet, vt bene hisce rationibus ostendit conciuis noster Cardinalis Toletus in commentariis in Lucam. Appolonius Tianeus (referente Philostrato) fabulam putauit, quod vulgò creditur de lethali viperæ partu, his verbis. *Vipera visa est serpentes, quos pepererit, lingua lambere, & quasi expolire: neque enim assentior* (inquit) *imprudenti eorum sermoni, qui dicunt viperarum filios absque matre nasci; neque enim hoc natura patitur, neque comprobat experientia.* Albertus etiam Magnus vulgari sermoni de conceptu, & partu viperæ, fidem adhibentis irridet, & ipsum imprimis Plinium, veluti mendacium, & impossibile asserentem (ita verò ille hanc vocat narrationem.) *Natura enim* (inquit) *nunquam dedit actum, cuius non daret naturalem potentiam, & facultatem, quia aliter deficeret in necessariis.* Alberti autem opinioni, imò & Aristotelis, Pierius Valerianus, Dioscoridis paraphrastes Laguna, Brodæus, Iulius Cæsar Capaccius, Cardinalis Toletus, aliíque eruditi recentiores subscripsêre. Et quidem re, qua potuimus diligentia, pro virili examinata, hanc vt & nos veriorem fateamur, & tenendam opinionem, contrariámque improbemus multa nos mouent. Ratio primùm fundamentorum, deinde opinionis contrariæ destructio (autoritatibus enim vel vnico verbo fiet satis) ac demum rationum omnium potissima experientia. Et quidem hanc opinionem illa, quæ

cap. 3. annotat. 22.

l. 2. vitæ Appollonij.

l. hist. animalium 25.

Pier. Hieroglyphicor. l. 14

Lagu. l. 2. c. 16.

Brod. Miscellan. l. 3. c. 11. & 28.

ab Alberto Magno adducta, atque à nobis ſuperiùs recitata eſt, ratio validè, meo iudicio confirmat, quanuis aliquibus parui facienda nullo iure videatur. Primùm autem contrariæ opinionis fundamentum ab etymologia nominis deſumptum, vt cætera eiuſmodi argumenta vel nullam, vel perexiguam habere vim in comperto eſt apud omnes, qua de re latè agit Alciatus, & I. C. alij in l. Tabernæ. 193. D. de verborum ſignificatione. Verùm neque illi fauere opinioni nominis viperæ Latinum etymon (quod pace ſanctiſſimorum virorum Gregorij, & Iſidori dixerim) facilè ex eo conuincetur, ſi viperam dictam, non, quaſi vi parientem, ſed quaſi viuiparam, affirmemus cum recentioribus nonnullis: hæc enim ſola ex ſerpentibus animal parit viuum, vt vidimus ex Ariſtotele, atque inde ſortita nomen. Quin & Græca etymologia nihilo plus dictam corroborat opinionem. Ἔχιδνα enim, ſiue Ἔχις, dicta vipera proculdubio contra Rhodigini ſententiam à verbo Ἔχω, [illegible] .quod inter alia, *prægnare, grauidam eſſe, vterum ferre* ſignificat, vel quia animal hoc verè & propriè inter ſui generis omnia vterum geſtet ſolum, idcóque antonomaſticè ita appellàtum, vel quia maiorem prolis numerum in vtero ferat. Ratio verò Herodoti parum etiam vrget, alio namque modo huic malo natura prouidit, ne ob fœcunditatem prolis creſceret in immenſum, breue nimirum tempus vitæ iis animantibus tribuendo, vt inſectis cæteris, & venenatis, quemadmodum araneis, quos quater ſeptenis diebus conſummari aiunt Ariſtoteles, & Plinius,

Ariſt. de hiſt. animal. l. 5. c. 27. Plin. l. 11. c. 24.

nius, aut ob exiguas dispositiones, quibus vt citissimè generantur, ita diutiùs nequeunt conserseruari, vel ob veneni in se ipsas agentis copiam. Neque credendum naturam adeò ipsimet naturæ contrarium gignendi, ac pariendi modum eis tribuisse, cùm satius fuisset vel exiguam illis concedere prolem, vel omnibus aliis orbis partibus pestem hanc, præterquàm Lybicis negare desertis, vt cum aliis factum scimus virulentis monstris. Neque mouere nos debet, vt id credamus, moralis ratio, cùm quia non in vno quoque animalium genere quærendum nobis est vitæ exemplar, tum quia si parricidij vindictam expressam in animantibus adhuc velimus, eam in Hippopotamis, seu fluuialibus equis, in Phalangiis etiam araneis deprehendemus; de illis enim ita Ælianus. *Summe impius est, parentem enim suum exest, & conficit.* De his verò ita Aristoteles. *Cùmque ipsa proles increuerit, matrem amplexa consumit, & eiicit: sæpe etiam patrem, si ceperint.* Plinius etiam. *Phalangius tantùm in ipso specu incubat magno numero: qui vt emerserit, matrem consumit, sæpe & patrem.* Verùm iam omni exceptione maiori testimonio, experientia nimirum agendum, non eorum modò, qui antiquitus id experti, velut Aristoteles, Appollonius, Albertus Magnus, quanuis id sufficeret, sed recentiorum, qui aut nostra, aut patrum nostrorum ætate huius rei fecêre periculum, qua de re verba hic apponam Pierij. *Cum etiam fuerint ætate nostra, qui has, quas putamus viperas, vtriusque sexus electas vinariis inclusêre, easq́; aliorum instar animalium coniungi, concipere, parere, educareq́; fœtus*

De hist. animal. l. 5. c. 53.

Vbi suprà.

Vbi suprà.

Dicto l. 14

suos experimento compererint, nullo parentum desiderato. Iulius Cæsar Capaccius huius nostri sæculi autor à Ferdinando Imperatore grauidam viperam captam, ac vase fuisse inclusam refert, visamque ab eo nunc vnum, nunc duos parturire catulos, neque tamen à partu occisam. Andreas Laguna in commentariis in Dioscoridem, sæpiùs à se Romæ in domo Gilberti medici apprimè docti, & arcanorum naturæ scrutatoris diligentissimi, visas refert viperas plures vtriusque sexus cæterorum serpentium more coire, parere fœminas absque ventris laterúmve noxa, superuiuere, lambere, educaréque catulos suos. Scio ego in celeberrimo, ac religiosissimo Societatis Iesu Romano collegio aliquando experimenti gratia viperam vitreo in vase prægnantem inclusam, in eóque fœtum emisisse abque ventris diruptione vlla, ibíque per aliquod tēpus, quoad Patribus placuit, catulos fouisse. Certo igitur certius est hanc secundam veram esse, ac proinde credendam sententiam, contrariámque vt fabulosam explodendam, quippe quæ à Græcanicis imposturis originem sumpserit; incrementum verò à credulis, & minimè experiri curantibus. Quòd si Doctores sacri aliter ac nos sensêre, dicam cum Toleto; *Vulgarem illos sequutos opinionem, vt verba eorum indicant, eam satis sibi esse existimantes ad similitudines, quibus vtebantur, faciendas*: Neque in re (licèt forrasse etiam minùs ab ipsis credita) quæ ad sacram Fidem minimè pertinebat, aut sedulò laborare, aut terere tempus voluisse.

Vbi suprà.

Dicto loco in Lucam.

Quomodo

Quomodo fiat sternutatio, & quare sacra, & ominosa Antiquis; morem salutandi sternuentes ab eis emanasse.

CAPVT XIII.

STERNVTATIONEM effici ex subtili vapore incluso in ventriculis cerebri conante natura vehementiùs expurgare, & expellere, docent Aristoteles in Problemat. Galenus, Alexāder Aphrodiseus, nec non ex sanctis Patribus, Gregorius in Moralibus in illa verba capitis 41. Iob. *sternutatio eius splendor ignis.* Et quia perangustos narium meatus spiritus ille excluditur, ideo fit strepitus ille; sicut & quia binæ sunt nares, per quas exit, bis ferè semper sternutare solemus, ex Aristotele vbi suprà. Sacram fuisse habitam sternutationē docet etiam ibidem ipse Aristoteles, elegantémque reddit rationem, quia nimirum de capite membrorum præcipuè omniū diuino, vnde cogitatio est, suū ducit principium, vel quia cæteri corporis affectus, ratione morbi proueniant, hic valetudinis. Ominosam fuisse, & dextri quādoque, quandoque sinistri augurij docuerunt ex ipsismet antiquis complures. Theo-

Arist. Prob. sect. 33. pluribus quęst. Galen. l. 2. de Symptomat. causis c. 2. 3. 4. & 5. Alex. lib. 1. Probl. q. 144. Diu. Greg. Moral. l. 33. c. 34.

critus. *Simichidæ infaustum læua de nare Cupido*
Sternuit.

Catullus.

Hoc vt dixit amans, Amor sinistra
Dextram sternuit ad probationem.

(Sic enim primum locum iuxta Iosephi Scaligeri emendationem lego,& non vt habetur in vulgatis codicibus.

Hoc vt dixit, Amor sinistra, vt antè
Dextram sternuit ad probationem.

nullam enim mentionem Amoris sternuentis priùs fecerat poëta,& prætereà, quia nimium erat confusus hic locus cum inferiori, in quo iterum eadem hæc vltima repetebantur verba; quod etiam ante Scaligerum adnotauerat Muretus.) Propertius.

In commẽt. in Catullũ. l.Elegiar. 2.

Num tibi nascenti primis mea vita diebus
Aridus argutum sternuit omen Amor?

Meminit & ominosę sternutationis Philosophus loco citato, qui illud etiam peculiare docet manè, & in vniuscuiusq; rei inchoatione minùs boni, vesperi verò, & in fine rei boni fuisse ominis sternutamẽtum, cuius ibi rationem, licèt subobscurè, reddit; & quidem sternutationes obseruatas fuisse in auguriis, eas reprehendens obseruationes testatur Diuus Augustinus his verbis; *Illas verò non solùm sacrilegas, sed etiam ridiculosas sternutationes considerare, & obseruare nolite.* Quid verò in ridicula augurum doctrina significarent sternutamenta docuit Niphus in tractatu de Auguriis. Solitos fuisse Antiquos sternuentes salutem sibi, & Deos imprecari propitios, & eandem à circun

libro 1. Vide Pliniũ l.28 c.2.

circunſtantibus imprecationem audire ſatis cō-ſtat Apuleius. *Atque vt primùm è regione mulieris pone tergum eius maritus acceperat ſonum ſternutationis, quod cùm putaret ab ea profectum, ſolito ſermone ſalutem ei fuerat imprecatus, & iterato rurſum, & frequentato ſæpiùs.* Extat & ad hoc comprobandum lepidiſſimum è Græco epigramma, cuius lemma; *In vehementer naſutum*; quod ſic Thomas Morus vertit. Aſini aurei l. 9.

Nunquam Procle manu nares emungere poſſis,
Nam tua nare manus, magna licèt, minor eſt.
Quando Ioue inclamas ſternutās quippe nec audis,
Iam procul ab naſus prominet aure tuus.

Meminit huiuſmodi conſuetudinis, & illius cauſam explicauit ſimul Philoſophorum princeps loco toties repetito, cuius hæc ſunt verba; *Perinde igitur quaſi bona indiciū valetudinis partis optimæ, atque ſacerrimæ ſternutamentum adorant, benéque augurantur.* Vnde luce clariùs meridiana patet nos ab Antiquis mutuatos eſſe morem ſalutandi noſmetipſos cùm ſternutamus, ſiue alios idem facientes: meritóque explodenda videtur illa vulgò adeò recepta fabella, nimirum morem hunc à Diui Gregorij temporibus emanaſſe: aiunt enim laborante tunc temporis mortifera peſte Romano populo homines inter oſcitandum, & ſternuendum repètè mortuos procubuiſſe, quod mortis genus vt effugerent cæteri, crucis ſe ſigno oſcitantes, diuini nominis inuocatione ſternuētes muniebant, & inde id in poſteros tranſmiſſum. Quod de oſcitantibus (ſi alicuius probati Scriptoris autoritate mihi confirmetur) credam,

quia veriſimile : de ſternuentibus quàm ſit credibile ex iam dictis nemo non videt. Præcipuè cùm morem illum ſternuentes ſalutandi, non Europæorum modò hominum, ſed barbarorum noui Orbis partem, quæ Florida vocatur, incolentium proprium fuiſſe, & eſſe Garcias Laſſus Inca nobilis & clarus vir in ſua Florida teſtetur.

Defenſus à multorum calumnia Iuſtinianus Imperator.

CAPVT XIV.

ANicium Iuſtinianum Magnum variè à plurimis reprehenſum ſcio: alius enim imperitiæ eũ accuſat: alius ingrati animi vitium in eo damnat: alius vt impium, & hæreticum deteſtatur: alius deniq; ei alia crimini dat. Neque me latet à plurimis etiam defenſum, quorum ſententiam iure tueri debemus omnes, quotquot ſacræ dedimus nomina Iuriſprudentiæ; quia tamen multi fortaſſe mortales Iuſtiniano noſtro addicti aduerſariorum circumueniri poſſent calũniis, eo quòd autores, qui Iuſtinani defẽdendas ſuſcepere partes, ad manus non haberẽt, ideo nunc obiectionibus pro virili facere ſatis non omnino ſuperuacaneum duxi. Franciſcus Floridus Sabinus in libro, quem de Iuris interpretibus ſcripſit, Iuſtinianum

nianum imperitiæ arguit, & hoc pluribus verbis, & non ſine Suidæ teſtimonio: ſic enim de illo Suidas. *Iuſtinianus Romanorum Imperator imprimis orthodoxus, literarum omnino expers fuit, atque etiam, quod aiunt, analphabetus.* Cuius etiam teſtimonio vſus eſt in Iuſtinianum doctiſſimus æquè, ac piiſſimus Cardinalis Baronius, licèt nō ita exactè, vt Suidæ ſonant verba, intelligendū, ex aliquibus inferiùs dicendis fateatur, contrariū tamen docet Procopius grauis autor, qui Iuſtiniani prudentiam ſępe, ſæpe ingenium, & magnanimitatem laudat in omnibus ſuis operibus (illud excipias, quod *Anecdota* nuncupauit, conuitia in Beliſarium, ac Iuſtinianum, & Theodoram eius vxorem continens, teſte Suida; ſiue vt Nicephorus ait, retractationem earum orationum, quas apud Iuſtinianum habuit, laudibus eum vehens) ſed cùm opus illud non extet, circa quæ ſint conuitia, affirmare ex Procopio non poſſumus. Agathias etiam magnæ autoritatis ſcriptor mirè ſemper Iuſtinianum laudat, ſed alicubi ſic. *Imperatoris tamen ſententia alia quædam, & longè maiora conſpicabatur, vt non longè pòſt ex voto denique euaſura: ſiquidem qui prius ſe incuſaſſent, ſic ciuibus perſuaſit, vt ſui prudentiam ſimul, & ingenium mirarentur.* Marcellinus Comes in Chronico Iuſtinianum ſuum promulgaſſe Codicem Lampadio, & Oreſte Coſſ. aſſerit, quod eiuſdem Iuſtiniani confirmatur epiſtola, Digeſtorū initio præfixa, quæ aliàs lex eſt prima Cod. de veteri Iure enucleando. Hoc ipſum Paulus Diaconus in Iuſtiniano confirmat, Iuſtinianeos omnes legum

Tomo 7. Annal.

l. 5. in fine.

Roman. rerum l. 16.

legum Codices peculiariter enarrans, quod etiam in Longobardorum gestis recenset iterũ. Isidorus noster in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis hæc de Iustiniano, inter eos ipsum recẽsens. *Iustinianus Imperator quosdam libros de incarnatione Domini edidit, quos etiam per diuersas misit prouincias, condidit quoque rescriptum contra Synodum Illyricianam.* Ex recentioribus etiam non illiteratum prædicant Iustinianum, Platina, Volaterranus, Sabellicus, Ægnatius Baptista, Panuinus, & alij multi historiarum scriptores (Iurisconsultos enim consultò omitto.) Quòd si Etruscorum Poëtarum in hac parte fidem facere possunt carmina, Ioannes Georgius Trissinus in principio suæ liberatæ Italiæ.

Como quel giusto ch' ordinò le leggi,
Tolse al Italia il graue, & aspro giogo.

Verùm analphabetum saltem non fuisse, vt falsò testatus est Suidas, irrefragabili Vigilij Romani Pontificis testimonio conuincitur; is enim ita in quadam epistola; *His ita se habentibus per magnificum virum Petrum Referendarium die pride Kalẽdas Februarias quædam charta nobis allata est, quam à clementissimo Principe nullo modo credimus destinatam, quia nec fuerat pietatis eius manu scripta.* Sed & Vaticanus Codex, teste Baronio, Quintæ Synodi acta continens. *Iustinianus Imperator per Theodorum Decurionem Palatij ad eundem Vigilium Rom. Pontificem à se antè conscriptum volumen de tribus capitulus misit.* Eustachius etiam in vita Eutychij Constantinopolitani Patriarchæ. *Cúmque Imperator assumpta charta, in qua detestanda illa opinio*

L.1.c.17.

Plati. in Bonifacio 2. Volaterr. Anthropol. l.22. Sabel. Ennead. 85. l.2. Ægnat. in Iustiniano. Pan. in Fast. & Rom. Principibus, & alibi.

Epistol. Vigilij 7. tom. 1. Epistol. Rom. Pont.

Vbi suprà.

pud Sur. die 6. April. tomo 2.

opinio, quòd Domini corpus ex diuinæ naturæ copulatione incorruptibile fuerit, continebatur, eam diuino, magnóque pugili Eutychio perlegisset. Viden' iã non omnino literarum expertem, & analphabetum Iustinianum fuisse? valeant ergo iam garrulorum columniæ Rhetorum, qui (vt Alciatus ait) insanum, & illiteratum Christianissimum vocant Imperatorem, infideles ipsi, & athei. At ingratissimus fuit erga Belisarium summum Ducem Iustinianus, instant obtrectatores. Maximo certè laborasset vitio, & excusatione indigno vir tantus, si Belisarium tot rerum gestarum, tot triumphorum gloria illustrem post Vandalorũ, & Gotthorum captos Reges, post debellatos Persarũ exercitus, aut nulla, aut minima de causa honoribus, bonis, atque oculis priuatum, obolum à viatoribus petere coëgisset, vt Crinitus, Volaterranus, Pontanus, & nonnulli alij scripto testati sunt. Quod quidem neque rationi, neque magnorum autoritati scriptorum vllo modo videtur consentaneum: non enim verisimile fit magnanimum Principem adeò se inhumanè gessisse erga eum, qui tot illi victorias, tantum peperisset nomen, ac decus; quem denique ipse tãto prosequutus fuisset amore, tantis cumulasset honoribus, vt Cedreno teste, nummum percusserit, in cuius altera parte se, in altera verò Belisarium armatum effinxerit cum hac inscriptione, BELISARIVS ROMANORVM DECVS. Sed & in nostro asseruatur Musæo numisma quoddam, in cuius facie Belisarij cernitur imago cum inscriptione hac. BILLISARIVS. ex aduerso

Parergon l. 5. c. 2.

Crinit. de honest. disciplin. l. 9. cap. 6. Volaterr. Anthrop. l. 23.

aduerso verò Victoriæ effigies cum hac; GOT. DEVICTIS. quod post Gotthicam cussum victoriam facilè mihi persuadeo, ita Iustiniano Principe Belisarium honorare volente: quiduis itaque potiùs credet cordatus quisque (vt opinor) quàm Belisarium in tantum dignitatis gradum à Iustiniano euectum, luminibus deinde, bonis, & honoribus orbatum, liberum ab ipso dimissum, atque à viatoribus obolum petere præ paupertate coactum; neque enim adeò industrio viro, cui oculos, famam, & facultates ademerat, si sapuit Iustinianus, pedum, & linguæ facultatem reliquisset: Sed res iam testimoniis agatur.
l. Parerg. 4. c. 24. Procopius quidem (vt bene notauit Alciatus) nullibi fabellæ huius meminit, cùm tamen infensum ipsum & Iustiniano, & Belisario ad extremum fuisse, ex libro retractationum superiùs relato satis constet: Agathias, siue Agathius, qui
l. 5. illi in historia successit, ætate grauem Belisarium cum Hunnis manum conseruisse ait, quamprimúmque Constantinopolim reuocatum aduersa Procerum voluntate, qui eius inuidentes gloriæ, ne exanthlatis laboribus digna consequeretur præmia, curarunt; nullum præterea aliud verbũ. Constantinus Manasses in Annalibus, cecidisse Belisarium in maximas calamitates ob inuidiam dicit; Zonaras, & Glicas, sicut & Cedrenus bonis duntaxat, & honoribus priuatum dicunt; Vnus Ioannes Poëta nequaquam antiquus autor in Iambis, quos Græco exarauit sermone, ex aliquorum sententia, bonis, honoribus & oculis priuatum Belisarium, à viatoribus obolum exegisse;

giſſe; ex aliorum verò nequaquam excœcatum, ſed bonis tantùm, atque honoribus exutum, poſtea reſtitutum in gradum priſtinum, aſſerit; At Suidas, cùm Beliſarij deſcripſiſſet geſta, ac vitã, nihil de tali ſcripſit obitu, vnde communi eum deceſſiſſe morte, ſatis ſupérque cõuincitur. Annalium Conſtantinopolitanorum incertus autor Græcus, ante Iuſtiniani obitum detecta quadam conſpiratione inſimulatum à Sergio Beliſarium retulit, & hoc nomine domi ſuæ cuſtoditum fuiſſe, deinde poſt paucos dies abſolutum, priſtinos honores recepiſſe. De hoc ita Paulus Diaconus in ipſo vitæ Iuſtiniani fine. *Interea quinta die menſis Decembris fecit Imperator ſilentium adducens Eutychium Patriarcham, & iubens eorum recitari confeſſiones. Quo audito Beliſarius ingenti eſt mœrore grauatus; & mittens Imperator, comprehendens omnes homines eius, & ipſum domi ſedere præcepit cuſtodiẽdum.* Et paulo poſt. *Nona decima verò die menſis Martij dimiſſus eſt Beliſarius Patricius receptis omnibus dignitatibus ſuis.* Hæc ille duntaxat. Ex quo planè apparet commentitiam omnino eſſe Criniti, Volaterrani, & ſectatorum narrationem: & quidem nullus ſanæ mentis (vt bene aduertit Alciatus) adeò malè habitum à Iuſtiniano Beliſarium credat, cùm ex Procopio conſtet Arthabanem, quoſdámque alios viri tanti meritis & gloriæ longè impares, qui in caput ipſius Principis coniurauerant, deprehenſos, nõ vltrà punitos fuiſſe, quàm vt in cuſtodia eſſent, nihil prætereà paſſos mali. At de Religione malè audiit ab omnibus Iuſtinianus. Fateor ſummos

[margin: Vbi ſuprà.]

[margin: l. 3.]

viros

viros hæresis labe infectum Iustinianum dixisse: Euagrius sæpe. Isidorus noster Acephalorum hæresim suscepisse Iustinianum, omnésque in Regno suo Episcopos tria Chalcedonensis Concilij capita damnare compulisse, scriptum reliquit: Aphthartodocitarum hæresim illum secutum affirmat Nicephorus, quæ quidem hæresis carnē, quam Saluator noster Christus ex Diua assumpsit Virgine, ante passionem incorruptibilē fuisse prædicabat, ac proinde Eutychianæ quodámodo similis erat, quatenus videlicet hæc carnē Christi non fuisse nostræ similem asseuerabat, & hac proculdubio de causa Eutychianæ hæresis labe infectum Iustinianum Ægnatius Baptista dixit: Verùm prædictam Aphthartodocitarum illi videtur obiicere Paulus Diaconus. *Tricesimo octauo* (inquit ille) *Imperij sui anno Iustinianus de corruptibili, & incorruptibili dogmate commonens edicto vbqiue alieno à pietate trāsmisso, Deo praeoccupante defunctus est.* Cæterùm licèt aliquando hæresim amplexus videatur Iustinianus, religionem eius mirè ab omnibus commendatam nullus est, qui ire possit inficias; nam ipse Paulus Diaconus cùm alibi in fide Catholicum, in operibus, & in iudicij rectum dicit. Suidas (vt suprà vidimus) Orthodoxum imprimis appellat; Nicephorus tanto illum in Deum, ac Dominum flagrasse amore affirmat, vt multa hac de causa violenter fecerit: non enim Christi carnem corruptibilem fuisse, audire poterat æquo animo: æmulationē itaque Dei habuit absque dubio bonus Imperator, *sed non secundùm scientiam*, (vt ait Apostolus.) Sed

In Chronic.

l. Ecclesiast. hist. 17. c. 29.

Vbi suprà.

De gest. Lōgob. l. 1. c. 17.

Ad Rom. c. 10.

Sed pro eius excuſatione, aut encomio potiùs Nicephori audiamus verba: is enim cùm de Iuſtiniani morte egiſſet, atque illum Aphthartodocitarum opinionem non aboleuiſſe dixiſſet, eo quòd ſententiam huiuſmodi ad honorem Dominici corporis magis facere exiſtimauerit, hæc ſubdit. *Nonnulli certè veniam illi concedunt, neque eum ob talem opinionem itidem vt hæreſes alias ab Eccleſia proſcribendum eſſe dicunt. Id ex præfatione Sextæ Synodi magis liquet, quæ Iuſtinianum beata quiete dignatur verbis eiuſcemodi. Quandoquidem Sanctæ & Oecumenicæ duæ Synodi, quæ in Imperante hac, & religioſa vrbe coactæ ſunt, altera quidem Iuſtiniani diuinæ quietis temporibus, altera ſub piæ memoriæ Imperatoris noſtri Conſtantini clementiæ tuæ parentis, &c. Sed enim acta quoque eius Concilij, cùm mentio eius facienda eſt, ſemper eum, qui in ſanctis eſt, Iuſtinianum dicunt; in quibus & ſcholium ſiue breue annotationem inueni, quòd Ioannes Chalcedonis filius cùm Conſtantinopolitanæ præeſſet Eccleſiæ Alexij Comneni ætate in ipſo Dei verbi Sapientiæ templo quotannis magnificè memoriam eius celebrarit, populi vniuerſi concione ad rem diuinam coacta. Memoria eius Epheſi quoque in delubro diſcipuli eius, qui ſupra pectus Saluatoris recubuit, culta: quod delubrum ipſe Iuſtinianus conſtruxerat. In quacunque verò ille apud Deum demum, & homines eſt exiſtimatione, tum quidem hanc etiam ob cauſam illum Sacrum Eutychium, atque alios plures throno expuliſſe aiunt. Cæterùm moriturus ſicuti Diuus Conſtantinus Athanaſij, ita & hic Eutychij reſtitutionem in teſtamento Iuſtino ſucceſſori ſuo mandauit. Equidem opinor, non autem decer-*

l.17. dicto c. 31.

no propter alia ipsius egregiè, & rectè facta, & præstantem in diuinum numen æmulationem, piámque in omnibus religionem, interueniente quoque mirifico Dei verbi Sapientiæ templi opere, si quid tum in eo desideratum, id infinita Dei misericordia resartum, & contectum iri. Hæc Nicephorus. Sed & alia de Iustiniani pietate, ac Religione clarissima testimonia eadem nobis suggerit Sancta Synodus sexta Cóstantinopolitana; in Epistola enim sanctissimi viri Agathonis Romani Pontificis ad Constantinum, Heraclium, & Tiberium Augg. quæ recitata extat eius Synodi actione 4. post recitatos Sanctos Orthodoxos Episcopos, qui aduersus hæreticos pro Fide Catholica certamen inierũt, statim subditur. *Et præ omnibus æmulator veræ, & Apostolicæ Fidei piæ memoriæ Iustinianus Augustus, cuius fidei rectitudo, quantùm pro syncera confessione Deo placuit, tantùm Rempublicam Christianam exaltauit. Et vtique ab omnibus gentibus eius religiosa memoria veneratione digna censetur, cuius Fidei rectitudo per augustissima eius edicta in toto orbe diffusa laudatur: quorum vnum, quod ad Zoilum Alexandrinum præsulem aduersus Acephalorum hæresim missum est, pro Catholicæ Fidei rectitudine satisfacere sufficiens cum hac nostræ humilitatis suggestione vestræ tranquillissimæ Christianitati dirigentes per præsentiũ latores offerimus.* Ecce tibi luculentissimum Apostolicæ fidei Iustiniani testimonium, nec non dãnationis ab eodem factæ Acephalorum hæresis, in quam lapsum ipsum, nullo iure aliqui asseuerarunt. & in alia etiam epistola ad eosdem Augg. Roma ex Synodo centum vigintiquinque Episcoporum

ſcoporum ſub Agathone miſſa, vbi commemorata Magni Conſtantini, Theodoſij Magni, & Martiani Imperatorum Fidei Catholicæ præſtãtia, hæc de Iuſtiniano deinde. *Et ſicut extremi quidem, præſtantiſſimi tamen omnium, magni illius Iuſtiniani, cuius vt virtus, ita & pietas omnia in meliorem ordinem reſtaurauit: cuius inſtar fortiſſimæ veſtræ clementiæ Principatus, virtutis quidem conatibus Rempublicam Chriſtianam tuetur, & reſtaurat in melius, pietatiſque ſtudiis Catholicæ ſuccurrit Eccleſiæ, vt in vnitate veræ, ac Apoſtolicæ confeſſionis perfectiùs copuletur,* &c. Sed & acta eius Synodi Iuſtinianum Piiſſimum Imperatorum vocant, in Actione 10. cuius etiam fauſtis acclamationibus actionum 16. & 18. Imperatori Conſtantino quarto ſecũdùm aliquos, ſed veriùs quinto, Pogonato dicto factis, Orthodoxorum Imperatorum inditis ei nominibus Conſtantino, nouo Conſtantino Magno, nouo Theodoſio, nouo Martiano, nouóque Iuſtiniano multos annos imprecata eſt vniuerſa Synodus. Diuus quoque Gregorius Magnus omni exceptione maior teſtis, piæ memoriæ Iuſtinianum, quoties illius agit mentionem, conſtanter appellat. Piè itaque nos omnes ſentire debere exiſtimo de homine eo, qui tot vbique locorum delubra in honorem Dei ædificauit magnificentiſſima, vt Conſtantinopoli Sanctæ Sophiæ, cuius mirabilem ſtructuram latè Procopius, & ex ipſo deſcribit Nicephorus. Reſtaurauit etiam in eadem vrbe ſanctorum Apoſtolorum templum, quod (prædictorum teſtimonio) nulli vult primas concedere, & in quo Im- L.17.c.20.

peratores ſepeliebãtur, & Antiſtites. Epheſi, ſancti Ioannis Euangeliſtæ, & alia aliis in locis cõplura, quorũ meminêre Procopius, & Euagrius, & ex eis Nicephorus: vbique ferè demum plurimas ſacras ædes, aliáſque pietatis domos ad affectæ, vel imperfectæ ætatis, & cum variis morbis conflictantium virorum, & mulierum curam ædificauit, ingentibus, vnde fouerentur, redditibus eis attributis. Quòd ſi in hac templorum materialium ædificatione, quæ quidem ex arena, calce, lapidibus, lateribus, lignis, plumbo, ære, argento, auróve conflata, pietatem eluxiſſe Iuſtiniani negandum non eſt; quid, quæſo, dicendum de Spiritualium, ac pretioſiorum ædificatione templorum Dei, quales nos Chriſtiani

1. Cor. 3. cap. ſumus, teſte Apoſtolo? cùm certo certius ſit à nullo vnquam Imperatorum, ne dicam hominũ (magno illo, ſi placet, Conſtantino excepto) tot gentes in Catholicam euocatas Eccleſiam, quot à piiſſimo noſtro Iuſtiniano. Primo enim

Miſcell. autor l. 16. Euagr. l. 4. c. 2. Niceph. l. 17 c. 13 Procop. de ædificiis Iuſt. Imp. Orat 3 & de bello Perſico. l. 1. Procop. de bel. Perſico l. 1.

Imperij ipſius anno Hunnorum, qui ſunt iuxta Boſphorum, Rex Gorda nomine fidem recepit Chriſtianam illius opera; Abſagi gens ad Caucaſum ſita eodem Imperatore ſecundùm Deum autore Chriſtianis initiata ſacris Imperij ipſius anno tertio: quo etiam anno Tzani Armeniis finitimi abſque legibus, Regibúſve ferino viuentes more, Imperatore curante fidem amplexi Chriſtianam cum vicinis aliis barbaris gentibus, quarum ipſe in l. vltima C. de officio magiſtri militum, mentionem fecit. Quarto deinde anno Imperij Blemij, & Nabathæi ipſius diligentia

tia Christiani facti: nec non & Ægyllæ vrbes duæ Pentapoleos relicto Idolorum cultu fidem recepêre nostram, sicut & Boreum vrbs Maurusiis vicina in Ægypto à Iudæis primùm habitata, quorum in ea celeberrimum templum in Ecclesiæ speciem Iudaicis eliminatis ritibus transformari curauit Imperator. Mauri, qui Pacati deinde dicti, Africa superata à Iustiniano suasi Orthodoxam suscepêre Fidem Imperij eiusdem anno octauo. Auximitæ Æthiopiæ populi Cedreno, Axomitæ Vopisco, & Stephano (licèt Ptolemæo malè ab Ortelio citato Auximitæ Mauritaniæ Cæsariensis, Aximatæ Persidis incolæ) impetratis à Iustiniano sacerdotibus, & Episcopis Romanæ Ecclesiæ dogmatibus imbuti anno Imperij eiusdem decimoquinto. Rex Erulorum Gethes nomine cum populo suo baptismi suscipiẽdi causa Constantinopolim adiens initio principatus Iustiniani ab ipso est in sacro fonte susceptus. Quid referam Arrianam teterrimam hæresim cum Vandalis in Africa, Gotthisque in Italia ab ipso Imperatore ducibus Belisario, & Narsete penè extinctam? Quid innumeros Orthodoxos Episcopos, sacerdotes, aliósque fideles ob Apostolicæ fidei confessionem cruciatos, ac iamdudum solum vertere iussos, ipsius ope in sedes pristinas, ac veræ Fidei liberum exercitium restitutos? Extat profectò hodie in omnibus Græcorum Ecclesiis pietatis eius egregium monumentum, canticum nimirum ab ipsomet Imperatore compositum, quod inter sacros canitur Rhythmos, qua de re audiendus omnino

Procop de ædifi. Iust. Oratione 6. Idem ibidẽ.

Procop. de ædificiis Iust. Orat. 3.

Vopis. in Aureliano.

Cedrenus.

Miscell. autor. l. 16. Euagr. l. 4. c. 19. Nicep. l. 17. c. 13. Procop. de bello Pers. l. 2.

l. 17. cap. 28. Nicephorus. *Post Synodum Imperator troparium, seu cantilenam, cuius initium est, Vnigenitus filius, & Verbum Dei, composuit, atque eam Ecclesiæ inter psallendum vsurpandam tradidit. Ea porrò ad hoc vsque tempus lege insolubili frequentatur.* Quo magis appareat eorum error, vel mendacium, qui omnino illiteratum, & analphabetum illum asseruêre. Constat igitur ex his audiendos non esse eos, qui hæreticum iniustè appellant eum, cuius egregiam pietatem sacræ Synodi, summorum decreta Pontificum, optimæque ab ipso latæ leges tam in Ecclesiarum fauorem, quàm aduersus perfidiam hæreticorum satis, superque attestantur. Neque enim tyranni more (vt falsò quidam putarunt) in alienam messem falcem immittere voluit Iustinianus, atque pro arbitrio Ecclesiæ Dei leges præscribere, quas enim ille ad Ecclesiasticam pertinentes disciplinam leges promulgauit, in iis quidem sanciendis sese sacras Regulas sequutum profitetur pluribus in locis: in Authentico de Monachis. §. Sancimus. ibi. *Sancimus ergo sacras sequentes Regulas.* titulo 5. collatione 1. & in Authentico. Quomodo oporteat Episcopos, & cæteros clericos, &c. §. Sancimus. ibi. *Sancimus igitur sacras per omnia sequentes Regulas.* & in eodem Authent. §. quæ igitur. ibi. *Quæ igitur à nobis sancita sunt, & sacrum ordinem statumque custodiunt secundùm sacrarum regularum obseruationem, & virtutem.* titulo 6. collatione 1. Quòd si minùs credendus in hoc videatur, at Ioanni sanctissimo Papæ fidem adhibeamus

hibeamus necesse est; is enim in Epistola quadã ad Iustinianum, quæ aliàs lex est 4. C. de summa Trinitate, & Fide Catholica, hæc ait. *Quorum etiam relatione comperimus, quòd fidelibus populis proposuistis edictum amore Fidei pro submouenda hæreticorum intentione secundùm Apostolicam doctrinam fratrum, & Coëpiscoporum nostrorum interueniente consensu.* quod fecisse credendus, vt imperiali potestate, autoritate, & vi impios, & Ecclesiasticis legibus aduersari præsumentes temporalis pœnæ metu reprimeret, ac coërceret. Non itidem audiendum esse Euagrium constat, qui vt auarissimum Principem Iustinianum reprehendit, suo enim ipse superiùs allato conuincitur testimonio de tot ædificiis sacris, totque, ac tantis eis attributis redditibus inter immensos, ac perpetuos bellorum sumptus. Non qui deceptum à Triboniano dicunt, ei suadente immortalem futurum Principem, atque in cœlum cum carne euasurum, cuius rei autores fuêre Suidas, & Hesychius Millesius, quódque aliqui probant (ea est cauillationis vis) ex ipsiusmet Iustiniani verbis, in lege finali. §. finali, ibi. *Hæc igitur omnia quæ pietatis intuitu nostra sanxit æternitas.* Codice de Episcop. & Clericis. commentitium enim hoc totum est, non enim Tribonianus maximus ingenio vir (ipsomet Suida teste) quantumuis impius, has aniles fabulas Iustiniano persuadere voluisset, vel si tentasset ille, cordatissimus æquè, ac Christianissimus Princeps credidisset. Quòd se æternitatis se titulo condecorauit, id imperatorio fecit more, quemadmodum & in Au-

De Philosophis.

thentico de litigiosis titulo octauo, collatione 8. vbi numinis sese titulo insigniuit, neque id ei vitio vertendum, cùm præcedentium Imperatorum in hoc sectatus sit vestigia; Gratianus enim, Valentinianus, Theodosius, & Archadius Perennitatis, quæ idem ferè atque æternitas significat, titulum vsurparunt, vt patet in lege Nemo, quæ à prædictis Impp. lata est. C. de Episcopali audientia. *Nemo deinceps tardiores fortassis affatus nostræ perennitatis expectet.* cuius superbi tituli autor fortasse Constãtius Imperator, de quo hæc
lib. 14. Ammianus Marcellinus. *Quo ille studio blanditiarum exquisito sublatus, immunemq́ se deinde fore ab omni mortalitatis incommodo fidenter existimans; confestim à iustitia declinauit ita intemperanter, vt æternitatem eam aliquoties assereret, & ipse dictandi scribendoq́ propria manu orbis totius se Dominum appellaret.* Porrò eo quòd diuortium permiserit, & vsuras non aboleuerit, non minùs commodè audire debet Iustinianus noster: illum nanque in hac parte optimè defendit Alciatus, ad quem, ne plus iusto longiores simus, lectorem amãdamus.

Quid

Quid sit seruitus; & vnde dicta; ipsius origo; & quare à iure gentium introducta, & iuri naturali dicatur contraria, cùm ab ipsomet emanarit.

CAPVT XV.

SERVITVTEM tam de hominibus, quàm de rebus dici in confesso est apud omnes: eam verò, quæ de rebus dicitur, duplicem esse, personalem alteram, veluti vsus fructus, vsus, habitationis: alteram realem vrbanorum scilicet, vel rusticorum prædiorum, docent I.C. Martianus, & Pomponius. Sed quia de duplici hac, quæ de rebus dicitur, seruitute latè agunt consulti, disputántque Doctores nostri in Rubricis de seruitutibus, & seruitutibus vrbanorum, & rusticorum prædiorum, de seruitute legata, & aliis, ideo hac omissa, de ea, quæ de hominibus dicitur, à qua denominatione altera accepit, agam breuiter. Seruitus igitur ex Cicerone *Obedientia est fracti animi, & abiecti arbitrio carentis suo.* I.C. tamen eam dicunt Constitutionem Iuris gentium esse, qua quis dominio alieno contra naturam subicitur. ita Florentinus I.C. ita Iustinianus Imperator. Regia quoque nostra Partitarum lex.

l.1.& l. Quoties. D. de seruitutibus.

Paradox. Penultim.

l. libertas. §.1. de statu hom. D. & in §. seruitus Instit. de iure personar.

Seruidumbre es poſtura, e eſtablecimiento, que fiçieron antiquamente las gentes, por la qual los omes que eran naturalmente libres ſe façen ſieruos e ſe meten a ſenorio de otro contra raçon de natura. Quòd ſi libertati opponitur ſeruitus, quid hæc ſit, optimè per negationem explicabitur, cùm contrariorum eadem ſit diſciplina; Dicendum igitur erit nihil aliud ſeruitutem eſſe, quàm priuationem naturalis facultatis eius, quod cuique facere libet, niſi quod vi, aut iure prohibetur: hanc enim facultatem, li-

Vbi ſuprà. bertatem eſſe definiunt prædicti Florentinus & Iuſtinianus, licèt hæc (vt inferiùs dicemus) facultas ſeruitutem ſeruiẽti etiam competat, à qua etiam libertatis definitione non nimium diuer-

Vbi ſuprà. ſus abiit Cicero. *Quid enim (inquit) eſt libertas? poteſtas viuẽdi vt velis.* & alibi. *Libertatis proprium*

Officiorum I. *eſt ſic viuere, vt velis.* quanuis hanc legibus ſubdi-

Vbi ſuprà. tam fatetur ille poteſtatem, his verbis. *Is viuit vt vult, qui recta ſequitur, qui gaudet officio: cui viuendi via conſiderata, atque prouiſa eſt: qui legibus quidem non propter metum paret, ſed eas ſequitur, atque colit, quia id ſalutare maximè eſſe iudicat.* Vnde optimè

Pro Cluentio. ipſemet alio in loco. *Iccirco omnes legum ſerui ſumus, vt liberi eſſe poſſimus,* quod ipſum ita expoſuit Perſius.

Satyra 5. *Vindicta poſtquam meus à Prætore receſſi,*
Cur mihi non liceat iuſſit quodcunque voluntas,
Excepto ſiquid Maſuri Rubrica vetauit?

Seruitutem autem dictam fuiſſe à ſeruando vo-

l.4.§. final. D. de ſtatu hominum. lunt penè omnes I.C Florentinus. *Serui ex eo appellati ſunt, quod Imperatores captiuos vendere, ac per hoc ſeruare, nec occidere ſolent.* Idem repetunt Pomponius,

ponius,& Iustinianus.D.Augustinus.*Origo autem vocabuli seruorum in Latina lingua ideo creditur ducta, quod hi, qui iure belli possent occidi, à victoribus cum seruabantur, serui fiebant, à seruando appellati.* Isidorus noster. *Seruitus à seruando vocata: apud Antiquos enim, qui in bello à morte seruabantur, serui vocabantur.* Regia quoque nostra Partitarum lex. *E sieruo tomo este nome de vna palabra, que llaman en Latin seruare, que quiere tanto deçir en Romance, como guardar, e esta guarda fue establecida por los Emperadores ca antiquamẽte todos quãtos * criauan, matauan, mas los Emperadores tuuieron por bien, e mandarõ, que los non matassen, mas que los guardassen, e se seruiessen de ellos.* Cæterùm (simodò fas esset à tantorum autoritate scriptorum recedere, asseríque posset *Seruio* verbum non à nomine *seruus*; sed ab alio quopiam originem duxisse) dicerem ego cũ eruditissimo Brissonio à seruiendo potiùs, quàm à seruando seruitutis, ac serui fluxisse vocabula, & hoc duplici de causa. Primò, quia serui nomen ex iniuria natum est. Seneca. *Quid est eques Romanus, aut libertinus, aut seruus? nomina ex ambitione aut ex iniuria nata.* Quòd si à seruando, & non à seruiendo dicti fuissent serui, ex beneficentia natum fuisset eorum nomen & non ex iniuria, à qua certè emanasse seruitutem mox dicetur. Deinde, quia si Tabellarius, publicus dicitur seruus, à seruiendo, vt notat Glossa in §. seruitutem. 1. verbo, seruare; Institutis de Iure personarum, potiori (ni fallor) iure eum, qui seruitutem coactus seruit, à seruiendo nomẽ fuisse adeptum deberemus affirmare. Sed huius rei iudicium penes doctiores esto.

l. Pupillus. 239. §. 1 D. de verbor. signif. & §. 3. Instit. de Iure person.

De ciuit. Dei l. 19. c. 15

Originũ l. 5.

l. 1. tt. 21. partita 4.

* Criar, in antiqua Hispanorũ lingua idẽ quod capere in Latina, & in recentiori, tomar quod verbũ proprium est Lusitanæ.

Ioannes Barros l. 1. Decad. 2. Finalmente como criauan posse logo se intitulaõ por Xeques, ou Reyes de tal pouoaçam, ou cidade.

B. De verborum significatione.

Ad Lucil. l. 4. epist 31.

eſto. Initium autem ſumpſiſſe à iure gentium ſeruitutem præter allegata ſuperiùs iura docent Vlpianus I.C. in lege *Manumiſſiones*. D. de iuſtitia, & iure. ibi. *Sed poſteaquam iure gentium ſeruitus inuaſit*. Iuſtinianus in §. *Manumiſſio*. Ibi. *Sed poſtquã iure gentium ſeruitus ingenuitatem inuaſit*. Inſtitutis de Libertinis. Diuus Iſidorus. *Ius gentium eſt ſedium occupatio, ædificatio, munitio, bella, captiuitates, ſeruitutes*, &c. quæ verba in ſacris iuris Pontificij Codicibus ex eo ſumpta leguntur. Verumenimuerò ſeruitutem ipſo, quo nunc vtimur, iure gentium anteriorem eſſe, nullus (ita viuam) qui ſacra perlegerit volumina, inficias ibit: tunc enim primò ſeruitutis nomen legitur in Scriptura, cùm generis humani ſecundus Parens Noë in vindictam impudentiæ filij ſui Chami, eius filio Chanaano maledixit his verbis; *Maledictus Chanaan, ſeruus ſeruorum erit fratribus ſuis; Benedictus Dominus Deus Sem, ſit Chanaan ſeruus eius. Dilatet Deus Iaphet, & habitet in tabernaculis Sem, ſitq́ Chanaan ſeruus eius*. & hoc ſancti agnouêre Patres. Ambroſius. *Manebat autem, antequam vinum inueniretur, omnibus inconcuſſa libertas, nemo ſciebat à conſorte naturæ ſuæ obſequia ſeruitutis exigere, non eſſet hodie ſeruitus, ſi ebrietas nõ fuiſſet*. Auguſtinus. *Conditio quippe ſeruitutis iure intelligitur impoſita peccatori: proinde nuſquã ſcripturarũ legimus ſeruum, antequã hoc vocabulo Noë iuſtus peccatũ filij vindicaret: nomẽ itaque iſtud culpa meruit, non natura*. Vnde apertè comprobatur id, quod ſuperiùs diximus, ex iniuria ſeruitutis natum nomen. Patet etiam omnia iura ſeruitutem à iure gẽtium introductam affirmantia,

I. Originũ 5.

In c. Ius Gẽtium. diſt. 1.

Geneſis 9.

De Helia, & Ieiunio. c. 5. tom. 4. quæ verba etiam habentur in cap. ſexto dic. 35. diſt. De ciuit. Dei l. 19. c. 15.

mantia,ita esse intelligenda, vt non quidem à iure gentium primò inuentam illam velint, sed à iure quidem gentium propagatam, & vbique locorum approbatam, vbique constitutam dicant, & ita prædicta intelligi iura optima tenet Glossa in capite, *Ius gentium*, verbo *seruitus*, distinctione 1. Hinc vltimò deprehenditur falsum omnino esse id, quod Plinius asserit, seruitium nimirum à Lacædemonibus primò inuentum, quandoquidem tot antè inuentum sæculis irrefragabilis Scripturæ sacræ docet autoritas. Superest nunc explicare quomodo seruitus naturali dicatur iuri contraria, cùm ab ipsomet videatur emanasse. Et quidem omnibus credo notum esse liberum hominis arbitrium, nec ab ipsomet coactum Deo tam in seruis, quàm in liberis hominibus reperiri, sicque (vt huius tractationis initio diximus) illa libertatis definitio, quam Florentinus, & Iustinianus afferunt, facultatem esse dicentes agendi quicquid velis, nisi quod vi, aut iure prohibetur, æquè certè seruo, ac ingenuo competit, vt etiam notauit Glossa in §. *& libertas*, verbo, *libertas*, Institutis de iure personarum; neque enim dubium est eum, qui bellum aut sustinet, aut mouet, se præcipitare in casum, quo libertas eius periclitatur: nam si deinde capitur, vult seruus esse; neque enim cogi potest, si malit occidi. Vnde optimè ille alter apud Philonem; l. 7. cap. 56.

Quis seruus est, mortem qui potest temnere?

Idem dico de seruo pœnæ. Eodem igitur iure naturæ homo seruus fit, quo ipse liber erat. At verò quia nihil æquè naturæ contrarium est (Augu- In l. Quòd omnis probus liber sit. Vide syluiũ l. singulari in leges.

stino

ſtino teſte) quàm hominem homini, vt ſeruum, ac mancipium ſubdi (nam eſſe alteri ſubditum vt ab illo regaris, veluti Imperatori, Regi, ac Duci, ſecundùm ordinem naturæ eſt, atque ita præceptum à Doctore Gentium Paulo, & ſecundùm illum naturæ ordinem omnes ſerui ſumus, vt inquit Seneca, & poſt illum Calcagninus) ideo ſeruitus naturali dicitur iuri contraria. Diſtinguenda itaque ſunt meo iudicio in ſeruitute duo inſtantia. Primum, in quo liberè poteſt homo vel eam eligere, vel mortem. Secundum verò, in quo iam ſeruitutem elegit. Et quidem ſecundùm primum inſtans ſeruitus naturalis erit, vt pote quæ à libera hominis voluntate procedat. Si verò cõſideretur ſecundum inſtans, erit certè contra naturam ſeruitus, cùm hominem volentem, nolentem alterius imperata cogat facere; neque mirum videri debet cuipiam ex vna, & eadem cauſa contrarios oriri effectus non ſolùm in diuerſis ſubiectis:

Ad Epheſ. c. 6. ad Coloſſ. c. 3. ad Titũ 2. D. Petr. epiſtolæ 1. c. 2.

Limus vt hic dureſcit, & hæc vt cera liqueſcit
Vno eodemq; igni.

In Pharmaceutria.

Vergilianis vti liceat exemplis; verùm in eiſdem etiam ſubiectis, poſitis his, vel illis diſpoſitionibus, aut circumſtantiis: Vipera, & ſcorpius homini venenum, homini etiam medicina: Balnea ſanitatis quandoque, quandoque interitus cauſa, ſicut & pharmaca plura. Frigidus in Epiro fons, cuius meminêre Lucretius, Plinius, & Solinus, accenſas, ſi admoueantur illi, faces extinguit, extinctas accendit. Et ſic de ſexcentis aliis, quorum tractationem Phyſicis, ac medicis relinquemus.

Lucret. l. 6. Plin. l. 2. ca. 106. Solin. c. 12.

hoc dixisse sufficiat, à nulla re alia magis contrarios, quàm ab vna voluntate effectus produci.

Quis fuerit I. C. Labeo, & cur Horatio insanus dictus.

CAPVT XVI.

QVintus Antistius Labeo I. C. ex antiqua Labeonum familia fuit, ex qua multi prodière præclari viri, ac summis in Republica magistratibus functi. Sed ante omnes alios illustris Q. Fabij Labeonis memoria viget, non ex eo solùm quòd Prætor naualem de Creta insulâ triumphum à
Senatu impetrarit, autore Liuio: quòd Regem *l.37.in fine.*
Antiochum, quem bello superauerat, tota classe, celebri astu priuarit, nam cùm ex fœdere icto dimidiam partem nauium accipere deberet, medias ille omnes secuit, teste Valerio Maximo:
quòd consulatum cum M. Claudio Marcello *l.7. c.2.*
collega gesserit anno ab Vrbe condita, iuxta Panuinum DLXX. iuxta Sigonium verò DLXVII. *In Fastis*
cui assentitur Genebrardus; iuxta autorem verò *consul.*
qui fastos M. Verrij Flacci Capitolini tabulis *§. In Fastis.*
accommodauit, DLXXI. Sed quòd illo con- *Gen. in Chron.*
sule quædam accidere memoratu dignissima. In- *Obseq. in*
sula enim Vulcania iuxta Siciliam, quæ antè non *libel. de*
fuerat, repentè emersit, testibus Obsequente, & *Prodigiis.*
Orosio:

Oroſ.l.4. hiſt. Orofio : Hannibal apud Pruſiam in Bithynia veneno hauſto periit ; vt volunt Probus ex Attico (ſeu quiſquis ille eſt autor libri de viris illuſtribus) nec non Obſequens, Oroſius, & Caſſiodorus : interiit etiam ex Oroſio Aphricanus Scipio ; pacatique ex eiſdem Obſequente , & Oroſio , Celtiberi trecentis eorum oppidis exciſis. Poſterioribus deinde temporibus ex eadem floruiſſe gẽte Aterium Labeonem Prætorium virũ, & Narbonenſis Prouinciæ Proconſulem , autor eſt Plinius. Labeones porrò à labiis ſortitos fuiſſe cognomen idem eſt autor Plinius : Chariſius verò ex Verrio Flacco à labiis Labiones dictos autumat. Ex hac igitur ortus familia noſter Antiſtius Labeo patrem habuit Labeonem Antiſtiũ, cui falsò Cinnæ cognomen adiecit Hotomanus (Cinna enim alius ex decem Iuriſconſultis Ser. Sulpicij auditoribus à Pomponio in lege ſecunda de origine iuris enumeratis.) Seruium audiuit Sulpicium referente his verbis Pomponio; *Labeo Antiſtius Labeonis Antiſtij Pater.* Tribunus Pleb. fuit Coſſ. Sylla, & Pompeio , quo in magiſtratu mira Iuris prudentiæ, ac animi roboris patefecit ornamenta; de eo Cicero. *Rabula* (inquit) *ſanè probabilis, qui multos cùm tacuiſſet annos , neque contemni ſolùm , ſed irrideri etiam ſolitus eſſet, in Tribunatu primùm contra Caij Iulij illam conſulatus petitionem extraordinariam veram cauſam agens eſt probatus. Itaque poſt Tribunatum primò multæ ad eum cauſæ, deinde omnes maximæ quæcunque erant, deferebantur.* Mortuus demum eſt M. Lepido Triumuiro Reip. Conſtituendæ , & L. Munatio Planco Coſſ.

Prob. in Hãnibale. Obſeq. vbi ſuprà. Oroſ. vbi ſuprà. Caſſiod. in Chronic. l.35. cap.4. l.11. cap.37. Inſtitut. Gram. l.1. In I C. deſcript. dicta l.2. D. de Origine Iuris. In Bruto.

Coss. Anno ab Vrbecondita 712. iuxta Panuinum, eodem nempe, & eadem in acie, in qua cecidêre Brutus, & Cassius, quorũ ipse partes fuerat secutus, vt Bruti scilicet Legatus. Plutarchus. *Paulo post amicos, qui in pugna ipsum* (Brutum) *defendẽtes ceciderant, nominatim recensens, Flauij maximè, & Labeonis recordatione ingemuit, quorum hic legatus eius, ille præfectus fabrorum fuerat.* eius mortem si enarrat Appianus. *Labeo item vir notæ sapiẽtiæ pater Labeonis eius, qui nũc quoque inter iurisconsultos celebratur, effossa in tentorio ad sui corporis modum fouea, vbi reliqua seruis mandauit, vxori quoque & liberis scripsit quæ voluit, & literas seruis commisit, fidissimum autem ex eis dextra prehensum circum egit, vt mos est Romanis libertos facientibus, moxque gladium ei dedit, & iugulum præbuit, & huic quidem tentorium pro sepulchro fuit.* Atque hęc illi contigit mors; quare non possum non valde mirari adeò longè à vero aberrasse Hotomanum, qui cùm hæc ignorare aut non posset, aut non debuisset, eundem facit Labeonem Antistium cum Publio Antistio ædilitio, qui à Damasippo Prætore, eo quòd Pompeij socer esset, prioris nimirum vxoris illius Antistiæ pater, quasi Syllanarum partium, in curia veluti ad consultandum vocatus, crudeliter, & nefariè occisus est Coss. Cn. Carbone tertiùm, & C Mario iuuene, Anno ab Vrbe condita iuxta omnes ferè classicos autores 672. quantunuis Sigonius horum Consulatum in Annum 668. referat. Sed exiguum fortasse discrimen putauit Hotomanus constituere potuisse inter vtrunque nomen, magistratum, lo-

In Bruto.

De bellis Ciuilib. l. 4. in fine.

cum, modúmque mortis, & quadraginta annorum tempus. Huius itaque filius Quintus Antistius Labeo (tali enim prænomine ab A. Gellio quanuis falsò illi, Marci, tribuat Lambinus) citatur. Labeo noster parternis insistés vestigiis. Iuris prudentiæ operam nauauit, auditórque Cascelij, Ofilij, Tuberonísque I. C. sed Trebatij præcipuè discipulus fuit, cuius ingenium, iuris peritiam, autoritatem, & animi magnitudiné satis ostendunt, extollúntque grauissimi, qui de illo meminerunt autores, Pōponius. I. C. *Post hunc* (inquit) *maxima autoritatis fuerunt Atteius Capito, qui Ofilium secutus est, & Antistius Labeo, qui omnes hos audiuit, institutus est autem à Trebatio; Ex his Atteius consul fuit, Labeo noluit, cùm ei offerretur ab Augusto consulatus, quo suffectus fieret, & honorem susciperet, sed plurimam studiis operam dedit, & totum annum ita diuiserat. vt Romæ sex mensibus cum studiosis esset, & sex mensibus secederet, & conscribendis libris operam daret: itaque reliquit quadraginta volumina, ex quibus plurima inter manus versantur.* & inferiùs idem. *Labeo ingenij qualitate, & fiducia doctrinæ fretus, qui præ cæteris sapientiæ operam dederat, plurima innouare instituit.* Tacitus de Atteio Capitone agens. *Consulatum ei accelerauerat Augustus, vt Labeonêm Antistium iisdem artibus præcellentem dignitate eius magistratus anteiret, namque illa ætas duo pacis decora simul tulit, sed Labeo incorrupta libertate, & ob id fama celebratior. Capitonis obsequium dominantibus magis probabatur. Illi quòd Præturam intra stetit commendatio ex iniuria, huic quòd consulatum adeptus est, odium ex inuidia oriebatur.* Suetonius in Augusto.

Noct. Attic. l. 20. c. 1.

d. l. 2. De Origine Iur.

l. Annal 3. in fine.

Augusto. *Antistius Labeo senatus lectione cum Triumuirum legeret Marcum Lepidum hostem olim eius* (Augusti scilicet) *& tunc exulantẽ legit: interrogatusq́; abeo*(Augusto) *annon essent alij digniores? suum quemque iudicium habere respondit.* Quod tamen Dio in Augusto ita narrat. *Cùm Antistius Labeo (cuius arbitrio legendum senatum Augustus permiserat) in senatorum numerum Lepidum retulisset, periurium ei Augustus obiecit, suppliciumq́; minatus est: at cùm is respondisset non videri sibi rem indignam hanc à se factam, quòd eum virum in senatu retinuisset, quem ipse Augustus adhuc pateretur esse Pontificem Maximum, iram omnem Augustus remisit, qui sanè cùm sæpenumero, & priuatim, & publico iudicio hoc sibi sacerdotium expetiisset, non censuit tamen id viuo Lepido occupandum. Hoc itaque dictum Antistij haud importune prolatum esse videbatur, sicut ne illud quidem cùm in senatu mentione aliquando illata conuenire, vt Augustum ipsi per ordinem singuli custodirent, neque contradicere ausus, neque assentiri, sustinens somnolentum se, & excubiis pro eo agendis inhabilem esse dixit.* Hęc Dio. Tantum homini ingenij acumẽ, tanta in dicendo libertas, tanta inerat constantia; vnde mirum non est si ab Horatio Flacco Principibus blandiri cupiente insanus vocetur. Cap.54. lib.54.

——Labeone insanior inter Satyr.l.3.

Sanos dicatur. Satyr.3.

vt rectè ibi notauit Lambinus. Adderẽ ego aliam causam. Libertino nimirum, ac proinde infimæ penè conditionis homini iure quodammodo insanum eum visum, qui summum in Republica magistratum offerente etiam Principe respuerit,

sed cur id fecerit dicetur inferiùs. Labeonis certè honorificam ab omnibus quantumuis maledicis, vel ipsius parum amicis factam fuisse mētionem, Attei Capitonis, qui cum eo de Iuris peritiæ contendit principatu, testimonio nobis erunt hæc ab

Noct. Attic. l.13.c.12. A. Gellio relata verba. *In quadam epistola Attei Capitonis scriptum legimus, Labeonem Antistium legum atque morum Populi Romani, iurisque ciuilis doctum apprimè fuisse; sed agitabat, inquit, hominem libertas quædam nimia, atque vecors, vsque eò vt Diuo Augusto iam Principe, & Rempublicam obtinente, ratum tamen, pensumq; nihil haberet; nisi quod iustum, sanctúmq; in Romanis antiquitatibus legisset. Ac deinde narrat, quid idem Labeo per viatorem à Tribunis Plebis vocatus responderit: cum à muliere, inquit, quadam Tribuni Plebis aduersum eum aditi, Gellianum ad eum misissent, vt veniret, & mulieri responderet: iussit eum, qui missus erat, redire, & Tribunis dicere: ius eos non habere neque se, neque alium quemquam vocandi, cùm moribus maiorū Tribuni Plebis prehensionē haberēt, vocationem non haberent: posse igitur eos venire, & prehendi se iubere: sed vocandi absentem ius non habere.* Adhuc A. Gellius. Petronius Labeonem Seruio Sulpitio summo viro non dubitauit adæquare, sic enim ille.

In satyris.

Iurisconsultus Paret, non Paret, habeto,
Atque esto quicquid Seruius, & Labeo.

Cur autem oblatum ab Augusto repudiarit ille consulatum, quo suffectus fieret, duplicem ego assignarim causam. Primò enim ominosum erat iuxta quorundam sententiam, in demortui, vel abdicati locum vocari, id enim sufficì est, licèt

præci

præcipuè id in Cenſoria obſeruaretur dignitate. Liuius. *C. Iulius Cenſor deceſſit, in eius locum M. Cornelius ſuffectus, quæ res poſtea religioni fuit: quia eo luſtro Roma capta eſt, nec deinde vnquam in demortui locum Cenſor ſufficitur.* Idem. *Niſi vniuerſam Rempublicam eo nefario obſtrinxeris: quod ominari etiam reformidat animus, vrbs eo luſtro capta eſt, quo demortuo collega C. Iulio Cenſore L. Papyrius Curſor, ne abiret magiſtratu, M. Cornelium Maluginenſem collegam ſubrogauit.* Secundò, quia minùs certè honorificum erat in alterius ſuffici locum, nam neque tãtæ autoritatis ſuffecti erant Conſules, quantæ Ordinarij, ſiue Maiores, neque ab illis anno dabatur nomen, ſicut ab Ordinariis. Panuinus. *Hi enim Conſules, qui Kal. Ianuarij magiſtratum inibant, appellabantur Conſules Ordinarij, ſiue Maiores, qui etſi toto anno Conſules non eſſent, quicquid tamen eo anno memoria dignum agebatur, ita ſub eorum conſulatu notatum erat, ac ſi anno integro Conſules fuiſſent; cùm ipſi anno nomen darent, annorumq́; ſeries ab eorum conſulatibus numeraretur, quamquam iam antea alius ſuffectus Conſulatu abiiſſent. hi vero Conſules, qui Ordinariis abdicantibus in aliquot reliquos anni menſes ſubrogabantur, dicebantur Conſules ſuffecti, ſiue minores; hi plerunque non ita nobiles erant, ſicut Ordinarij, qui, vt dixi, in binos, ternóſve, aut plus, vel minùs anni menſes magiſtratum gerebãt, vt Imperatoribus libuiſſet.* Labeo itaque antiqui moris vir, qui ſe omnibus eius ætatis hominibus iuriſperitia, & animi magnitudine anteire (nec falsò credebat) is eſſe noluit Conſul, qui minor diceretur, qui minùs haberetur nobilis, qui nomen anno non daret, &

l. 5.
l. 9.

à quo annorum series non numeraretur, vt ante oppressam fiebat Rempublicam, quando annales erant Consules. quanuis C. Atteius Capito Principibus obsequentissimus huiusmodi consulatu contentus fuerit; hic nanque ex Kal. Iuliis cum C. Vibio Posthumo collega Consul fuit Anno ab Vrbe condita iuxta Panuinum 759. cui Consules adnotantur Ordinarij M. Lepidus, & L. Aruntius. Quo autem obierit anno Q. Antistius Labeo adhhuc non liquet; liquet tamen ante annum Imperij Tiberij Cæsaris octauum vita functum esse, & habita ratione temporis, in quo illius decessit pater, & quia eo Tiberij anno
l.3.in fine. obiit (vt vult Tacitus) Capito, qui Labeonis (vt suprà ex A. Gellio retulimus) tanquam iam mortui mentionem fecit.

An Noe idem cum Iano fuerit.

CAPVT XVII.

l.3. NOA eundem fuisse cum Iano affirmat Ioannes Annius Viterbiēsis in commentariis ad suppositititium illum suum ipsius Berosi librum, latéque probare contendit, quem ta-
Syntagma. l.4. men planè irridet Lilius Gregorius Gyraldus, ridiculum esse dicens asseuerare Noa eundem esse cum Iano. Verùm hisce valere iussis quid hac de re

re sentiam, paucis diam. Noa inuentorem fuisse vini constat ex sacris literis, eundemque generis reparatorem humani, vt pote qui vniuersali terrarum inundationi superstes fuit,& à cuius filiis, ac nepotibus totus denuò cœperit habitari orbis. Manifestum etiam est gubernatorem,vel gubernationem, Ianoë dici apud Hebræos, sicut & Iain, vinũ, quæ certè nomina nulli potiùs, quàm Noë conueniunt: quis enim potiori iure gubernator? quis à vino denominari aptiùs quàm inuentor potuit? à Iain autem proculdubio desumptum Græcum verbum ἰαίνω, Iæno, quod est exhilaro,lætifico; proprium enim vini lætificare, quod præter Horatium, & alios Regius testatus est vates.*& vinum lætificet cor hominis*.quare crediderim certè ego, Ἰαίνων priùs, deinde antiquata diphtongo Ἴανων Græcis, Ianum Latinis dictum Noa, quod ex Iani attributis planè deprehenditur: Gemina enim pingebatur facie Ianus, quarum vna ea, quæ ante, altera verò ea,quæ post se erant, apertè cernebat, teste Macrobio, quod & videre est in aliquot nostris vetustissimis æreis, & argenteis numismatibus; Noa scilicet innuere simili pictura voluit antiquitas, qui primam vidit,ac præteritam iam mundi ætatem, quæ diluuium præcessit, & eàm etiam, quæ subsecuta est diluuiũ. Pingebatur etiam baculum tenens dextra, sinistra verò clauem.Ouidius.

Gene∫.9.& aliis.

Psalm.103.

Satur.1.c.7.

Ille tenens baculum dextra,clauémque sinistra. Fastor .1.

cuius rei causam ipsemet Ianus reddit apud eundem.

Quicquid vbique vides,cœlum,mare,nubila,terras, Ibidem.

Omnia sunt nostra clausa, patentq; manu.
Me penes est vnum vasti custodia mundi,
Et ius vertendi cardinis omne meum est.

Satur. 1. c. 9. Cui etiam consonat Macrobius. *Nam & cum claui (ait) ac virga figuratur, quasi omnium & portarum custos, ac rector viarum.* & clauibus certè custodiam, virga verò gubernationem, & imperium designari, videre est apud Pierium, sed & in sacris literis, *tibi dabo claues regni cœlorum,* dixit Saluator Petro.

Psalm. 109. *Virgam virtutis tuæ emittat Dominus ex*
Psalm. 2. *Sion. Reges eos in virga ferrea. Non relinquet Domi-*
Psalm. 124. *nus virgam peccatorum super sortem iustorum. Virgam*
Hierem. 1. *vigilantem ego video;* & sexcentis aliis in locis. Quis autem Deo auspice æquè generis humani custos, quis rector, & gubernator, vt Noë, qui vniuersum terrarum orbem in sua progenie rexit, ac gubernauit? vnde optimè illi quadrat Hebraicum nomen Ianoë, quod Latinè gubernatorem significat. Pingebatur in numismatibus antiquis ex aduerso bifrontis Iani nauis quædam (vt in iis quæ in nostro asseruantur musæo apparet) cuius

Fast. 1. rei causam refert Naso in aduentum Saturni in Italiam regnante Iano, qui ob hospitis honorem, nauim, qua aduectus fuerat, depingi fecit. Plutarchus tamen veriorem attingere videtur inter

In Quæst. Centur. Rom. alias. *An hoc (*inquit*) accommodare est multis? etenim Ianus, Euander, Æneas mari sunt aduecti.* verissima tamen causa est ob memoriam Noëticæ nauium

De inuentorib. rerũ l 3. c. 15. inuentionis, quam iure illi Polydorus tribuit. Arcam enim, quã diuino præmonitus iussu Noë

l Antiquit. 1. c. 4. fecit, nauim appellauit grauissimus autor Berosus teste Iosepho, sicut è contrà arcã vocitauit Plu-

tarchus

tarchus nauigiũ illud, in quo Deucalion diluuiũ dicitur vitasse Thessalicũ. Posteros ergo Noë credẽdũ est salutis Symbolũ nauim simulcũ Noëtica effigie gestare voluisse. Adde quòd *Cõsiuius dictus fuit Ianus a cõserẽdo*(vt Macrobius ait)*id est à propagine generis humani, quæ Iano autore conseritur.* Quod quidem (Adamum excipias) nulli hominum, præter Noa, potest conuenire. Amplius agricolam dicit sacra Scriptura fuisse Noa. *Cœpitque Noë vir agricola exercere terram, & plantauit vineam*, &c. De Iano autem sic Plutarchus, agens de Numa rege. *Ianúmque ad ingentes honores prouexisse, vt eum qui politicus fuisset, agricolationisque quàm bellandi potiùs studiosus.* Ex quibus omnibus bene(vt credo) probatum est Iani nomine reuera parentem nostrum Noa significasse antiquos, licèt multa illos latuerint ex præcipuis Noë gestis, plurima de illo finxerint. Neque est cur dicas Ianum hunc Italum, & indigenã fuisse, cum Macrobio Hyginium citante, qui Protarchum Trallianum secutus id tradit, nam (vt alibi diximus ex Lucretio, & aliis) ante Troianum, & Thebanum bellum nihil certi reperitur apud Antiquos, & quidem Plutarchus Græcum facit Ianum, ac gente Perrhæbum, vtrumque ergo errasse iure credetur. Dicendum ergo Noa eundẽ esse cum Iano, neque Iani nomine significari Iauan Noë nepotem ex Iaphet (à quo nos etiam Hispani originem ducimus) filio Noë natu maiore (vt & Hebræorum autoritate, & validissima ratione bene probat Genebrardus aduersus quosdam ex nostris) quòd nullo argumento cre-

De animãtium cõparatione.

l. Saturn. 1. c. 9.

Genesis 9.

In qu. Cent. Rom.

l. Saturn. 1. c. 7.

In Quæst. Cent. Rom.

In Chron.

In libello de Numismatibus.n.1 | l. Antiq. 1. c. 7. | In Genes. | Esai. 66.c. | Ioel.c.3. | Dan.c.8.&9 | Herod. l. 7. | Strab. l. 8. | Vitruu. l. 4. | Pauf. In Achaicis.

didit Constantius Landus; falsò enim pro hac sententia citat ille Iosephum, nec non & sacram paginam: Iosephus enim, Hieronymus, & Isidorus, cæterique nihil aliud de Iauan retulêre, nisi quòd ab ipso Iones Græci originem trahãt, quod ipsum sacra etiam confirmare videtur scriptura, dum sub nomine Iauan Græciam intelligit apud Esaiam, Ioelem, & Danielem. Quantumuis prophani scriptores Herodotus, Strabo, Vitruuius, ac Pausanias Iones Græcos (nam ab iis deriuati sunt Asiatici) ita denominatos affirment ab Ione Xuthi filio, ac Deucalionis pronepote, qui certè Deucalion (vt ex Eusebio & aliis colligit Genebrardus) octingentis ad minimum annis Noa posterior fuit.

Lucanus in enarrandis Massiliensium sacris à Iosephi Scaligeri calumnia vindicatus; humanis litandi hostiis Gentium aliquot ritus.

CAPVT XVIII.

IOsephus Scaliger hominum nostræ tempestatis bonarum literarum cognitione postponendus nulli, sed qui immeritam Hispanorum gentem hæreditario prosequutus videtur odio, conciuem

meum Lucanum immortali laude dignum poëtam non poëtices dūtaxat, Astronomiæ, ac Geographiæ (nam & in hoc iudicio iampridē ipsius Pater Iulius Cæsar ineptierat) verùm historiæ etiam, &, quod peius est, suorum ferè temporū historiæ ignarum, ac nescium prædicat. Eius verba in commentariis ad librum Manilij 1. hæc sunt. *Quid in historia rerum qualis est? vt cùm Massilienses ait homines immolare, quia sciebat eos esse in Gallia, & Galloseas victimas immolare solitos apud Cæsarem legerat, sed non meminerat Massiliotas, non Gallos, sed Græcos esse.* Hæc ille. Verùm priùs quā calumniæ faciam satis, Scaligerum vel coram maximis Hispani nominis hostibus iudicio sistam, atque hoc ab illis declaratum velim, vtri maior hac in re adhibenda fides, Scaligeróne, qui tot sæculorum serie Lucanum subsequutus est, an Lucano ipsi, qui Massiliensium ritus non audisse, sed vidisse, si paulo illi superior contigisset ætas, & manibus, vt ita dicam, potuit cōtrectasse? cùm ante Diui Claudij tempora, qui seuerissimo illas sustulit edicto, humanæ mactari hostiæ non desierint, quod tamen vsque ad Adriani tempora omnino abolitum non est: hic enim, teste Eusebio, id fieri prohibuit penitus. Eufeb. de Præp. Euāg. lib. 4. cap. 7. quod etiam habet Lact. l. 1. de fals. Relig. c. 21. Pronuntiabunt certè illi pro Lucano. At vnica se poterit exceptione defendere Scaliger, si nimirū Massiliensium hunc mactandorum hominum morem à nullo præter Lucanum autore memoratum fuisse, probauerit. Sed vt ita factitatum credatur, id iam à Lucano dictum fuisse, omnibus (vt opinor) videbitur satis. Ad rem tamen propiùs

propiùs accedẽdo, Lucanum dico in tertio Pharſaliæ libro lucum, quem Cæſar in oppugnatione Maſſiliæ excidit, deſcribentem, ita hunc mactandorum hominum ritum tetigiſſe.

Hunc non ruricolæ Panes, nemorumque potentes
Syluani, Nymphæq; tenent, ſed barbara ritu
Sacra Deûm ſtructæ diris altaribus aræ,
Omnis & humanis luſtrata cruoribus arbos.

Primò ergo affirmare auſim Lucanum malè intellectum fuiſſe à Scaligero, dum ex hoc loco Maſſilienſes iuxta Lucani ſententiam homines immolare ſolitos colligit Scaliger: Poëta namque nullo modo (meo iudicio) hos tribuit Maſſilienſibus ritus, ſed Gallis. Druides enim Gallorum Sacerdotes, Philoſophi, & Magi in lucis ſemper, & habitare, & ſacra facere conſueuerant, vnde & ſortiti ſunt nomen teſte Plinio, δρῦς namque quercus, robur, imò & omne arboris genus; cúmque ipſis nulla ferè alia in toto illo tractu relicta eſſet ſylua, priore enim Gallico bello exciſſæ penè omnes à Cæſare fuerant, vt Lucanus ibidem docet;

l. 16. c. vlt.

Hanc iubet immiſſo ſyluam procumbere ferro,
Nam vicina operi, bellóque intacta priore
Inter nudatos ſtabat denſiſſima montes.

reliquum erat, vt ibi & degerent, & ſua peragerent deteſtanda ſacra Druides, & Equites Galli: & hoc voluiſſe Lucanum planè indicant ſubſequentes verſus.

——— *propulſáq; robore denſo*
Suſtinuit ſe Sylua cadens, gemuêre videntes
Gallorum populi, muris ſed clauſa iuuentus
Exultat.

Exultat.

Et hoc non Lucanum ſolum, ſed Ciceronem etiam ſenſiſſe, non dubitarem aſſeuerare, dum de Maſſilia Ciuitate in Oratione pro Flacco ait ille. *Cum in vltimis terris cincta Gallorum gentibus barbariæ fructibus alluatur.* quibus enim barbariæ fructibus, niſi vicinis his nefariis ſacris allui potuit Maſſilia? nullis certè, quos legerim aliis: Propria enim Maſſilienſium inſtituta Valerio Maximo, Iuſtino, Straboni, & ipſi denique Ciceroni laudatiſſima ſemper fuiſſe paſſim apud omnes reperimus. Sed iniuriam faciamus Lucani verbis: demus hoc Scaligero, Maſſiliotas homines immolaſſe: quid tunc? hiſtoricæ ignorãtiæ reus erit celeberrimus poëta? minimè certè gentium. Si enim per Scaligerum alienum fuit à Maſſilienſium moribus homines immolare, quia Græci Maſſilienſes, & non Galli, cùm id à Græcorum ritibus non alienum oſtenderimus, nec à Maſſilienſibus etiam alienum fuiſſe, neceſſe erit fateri; & quidem apud interpretem Lycophronis relatum eſt, cùm vrbs Græcorum aliqua peſtilitate, aut fame, vel maiore vi, atque calamitate affligeretur, conſueuiſſe hominem in ea fœdiſſimum perquiri, quem caſeo cum placenta, & caricis allectum, ſepties virgultis quibuſdam circa pudenda verberatum, tandem facta ſcrobe comburebant, eiuſque cineres in mare proiiciebant, ſic expiari ciuitatem credentes, cuius rei & Hipponax in Iambis, & Lycophron in Locride meminêre. Ita Epheſiorum vrbem peſte laborantem ab Appollonio expiatam, obruto lapidibus

Val. Max. l. 2. Iuſt. l. 43. Strab. l. 4. Cic. vbi ſuprà, & alibi.

dibus

In vita Apollonij l. 4 dibus ſeniculo quodam autor eſt Philoſtratus. Sic Abderæ Theſſalicæ Ciuitatis incolas ſtatis diebus deuotum hominem lapidibus obruere ſolitos Ouidius illo in Ibim carmine cecinit.

Aut te deuoueat certis Abdera diebus,
Saxaque deuotum grandine plura petant.

Pelaſgos Græcam gentem, vt à grauibus liberarentur calamitatibus, & morbis omnium ſuæ gentis hominum decimas Diis quondam ſacrificaſſe Dionyſius Halicarnaſſeus retulit. Roman. Antiq. l. 1. Lacædemonas humano ſanguine feciſſe Dianæ Orthiæ, ſiue Tauricæ, ita teſtatur Pauſanias. In Laconic. *Edito propterea oraculo iuſſi ſunt aram humano ſanguine cruentare. Cùm autem immolaretur quemcunq; ſors tetigerat, Lycurgus rem in adoleſcentum flagra commutauit. Et ſic quoque humano ſanguine ara implebatur.* Idē præterea narrat ad bellum vſque Troianum ſingulis annis Achæos puellam ac puerum forma præſtantiſſimos Dianæ Triclariæ ſacrificaſſe. In Achaicis. Sed & aliarum Græciæ gentium hos diros ſeruantiū ritus meminit Alexandrinus Clemens. In adhort. ad Gentes. *Et Ariſtomenes quidem Meſſenius Ithomete Ioui trecentos* (ſcilicet homines) *mactauit, ſe tot, & tales hecatombas ritè ſacrificare exiſtimans, in quibus etiam Theopompus Rex Lacædemoniorum, erat præclara victima. Tauri autem populi, qui habitant circa Tauricā Cherſoneſum, quoſcunque hoſpites apud ſe ceperint, ex iis qui mari aberrarunt; Dianæ Tauricæ eos ſtatim ſacrificant. Hæc tua ſacrificia Euripides in ſcena tragicè decantat. Monimus autem in collectione rerum mirabilium refert in Pella Theſſaliæ Achæum hominem ſacrificari Peleo, & Chironi. Lycios autem* (*ſunt hi verè*

rò gens Cretensium) pronuntiat itidem Antiddes in reditibus, Ioui mactare homines, & Lesbios Dionysio simile offerre sacrificium dicit Dosidas. Phocenses autem (neque enim eos præteribo) eos scribit Pythocles in tertio de concordia, hominem holocaustum offerre Dianæ Tauricæ: Erechtheus autem Atticus, & Marius Romanus sacrificarunt filias suas. Quorum ille quidẽ Persephonæ, vt Demaratus in primo rerum Tragicarum: hic autem, nempe Marius Diis Auerruncanis, seu malorum depulsoribus, vt Dorotheus scribit in quarto rerum Italicarum. Adhuc Clemens. Simile quiddam scribit Plantiades Fulgentius in libello de sermonum antiquorum expositione. *Diophãtus* (inquit) *Lacædemonius, qui de sacris Deorum scripsit, ait apud Messenios Ioui solere sacrificari sacrum, quod* ἑκατονφόνια *appellatur: siquis enim centum hostes interfecisset, Ioui hominẽ sacrificabat apud Ithomen: quod sacrificatum est à duobus, Aristomene Gortynensi, & Theoclo Elæo, sicut Sosicrates scribit.* Meminêre etiam detestandi huius Græcorum ritus non vulgaris notæ poëtæ: Latinorum Princeps Vergilius in 2. diuini operis.

Sanguine placastis ventos, & virgine cæsa,
Cùm primùm Iliacas Danai venistis ad oras:
Sanguine quærendi reditus, animáque litandum
Argolica.

Meminerat & priùs Lucretius.

Relligio peperit scelerosa, atque impia facta, lib. 1.
Aulide quo pacto Triuiai virginis aram
Iphianassæo turparent sanguine fœdè.

Propertius.

Hoc iuuene amisso classem non soluit Atrides, lib. 3.

Pro

Pro qua mactata est Iphigenia mora.
Idem de Calchante agens augure.
lib. 4. *Idem Agamemnoniæ ferrum ceruice puellæ*
Tinxit, & Atrides vela cruenta dedit.
Horatius Agamemnonem alloquens.
Satyrar. l. 2. Saty. 3. *Tu cùm pro vitula statuis dulcem Aulide natam*
Ante aras, spargisque mola caput improbe salsa,
Rectum animi seruas?
Et paulo inferiùs Agamemnonis indutus personam.
Verùm ego vt hærenteis aduerso littore naueis
Eriperem, prudens placaui sanguine diuos.

lib. 12. Rem narrat Ouidius in Metamorphoseon libris. Extat & huius argumenti elegans Euripidis Tragœdia, Iphigenia in Aulide, nomine; qua de re latè etiam agit Sophocles in Electra. Retulit & hunc Iphigeniæ casum Cicero, causam tamen longè aliam illi tribuit. 1. Officiorũ 3. *Quid?* (inquit) *Agamemnon cùm deuouisset Dianæ quod in suo regno pulcherrimum natum esset illo anno, immolauit Iphigeniam; qua nihil erat eo quidem anno natum pulchrius. Promissum potiùs non faciendum, quàm tam tetrum facinus admittendum fuit.* Verùm non Diis duntaxat humanis litare hostiis consucuêre Græci, quin & mortuorum etiam hominum manibus mactatis itidem hominibus parentare soliti. Vnde apud Homerum Achilles in Patrocli funere.

Iliad. l. 23. *Bis sex nobilium Troum de sanguine natos,*
His ego mactabo manibus, tibi amice, tuisq;
Manibus inferias, cinerum hîc ad busta tuorum.
Et inferiùs.
——*Ter quatuor addit*

Egregios

Egregios iuuenes præstanti ex sanguine Troum,
Infesto mactans animo.

quem imitatus ait Vergilius, Æneam Pallantis parantem exequias optimo suo more describens.

———Sulmone creatos Æneid. l. 10
Quattuor hic iuuenes totidem quos edidit Vfens,
Viuentes rapit, inferias, quos immolet vmbris,
Captiuoq́; rogi perfundat sanguine flammas.

& alibi de eisdem agens inferiis.

Vinxerat, & post terga manus, quos mitteret vmbris l. 11. Æneid.
Inferias, cæso sparsurus sanguine flammas.

Sed & manibus etiam Achillis à Neoptolemo filio mactatæ ad aras Polyxenæ sanguine parentatum, primus, vt credo, Euripides autor fuit in Troadibus, & Hecuba, quem alij multi, tũ Græci, tum Latini sequuti sunt. Naso.

Rapta sinu matris, quam iam propè sola fouebat, Meta. l. 13.
Fortis, & infelix, & plusquàm fœmina, virgo
Ducitur ad tumulum, diróq́; fit hostia busto.

Quam quidem narrationem latè deinde prosequitur poëta; latè etiam Tragicus noster Seneca in Troade, latiùs tamen quisquis ille fuit, Quintus Calaber in libris Paralipomenon, seu lib. 14. prætermissorum ab Homero. Verũenimuerò ne Romanos quidem ipsos, nedum Græcos (quò minùs Massilienses miremur) ab huiusmodi abstinuisse execrandis sacris, quoties aliqua ciuitati imminentia mala auertere curabant, autor est Aristophanis interpres, fortassis quia profecta existimabant mala à malis Diis, quos humanis

De Ciuit. Dei l. 2. c. 11. cædibus placari credebant. Diuus Auguſtinus. *Cùm præſertim Labeo, quem huiuſcemodi rerum peritiſſimum prædicant, numina bona à numinibus malis iſta etiam cultus diuerſitate diſtinguat, vt malos Deos propitiari cædibus, & triſtibus ſupplicationibus aſſerat: bonos autem obſequiis lætis, atque iucundis.* & quidem huiuſmodi ſacris vſos illos aſſerit his

lib. 22. verbis Liuius. *Interim ex fatalibus libris ſacrificia aliquot extraordinaria facta, inter quæ Gallus, & Galla, Græcus, & Græca in foro Boario ſub terra viui dimiſſi ſunt in locum ſaxo conſeptum, ibi antè hoſtiis humanis minimè Romano ſacro imbutum.* Pli-

lib. 30. c. 1. nius. D C L V I I. *demum anno Vrbis conditæ Cn. Cornelio Lentulo, P. Licinio Craſſo Coſſ. ſenatuſconſultum factum eſt, ne homo immolaretur: palámque in tempus illud ſacra prodigioſa celebrata.* Sed & ad ipſius Plinij tempora, & deinceps etiam perduraſſe dira hæc ſacra, ipſius Plinij, & aliorum te-

lib. 28. c. 2. ſtimonio comprobatur. ille igitur ſic; *Boario verò in foro Græcum, Græcámque defoſſos, aut aliarum gentium, cum quibus tum res eſſet, etiam noſtra ætas*

in M. Marcello. *vidit.* Plutarchus. *Præterea noui ſacrorum ritus, ſoliti enim antehac nihil barbaricum, aut inuſitatum facere, ſed quàm maximè Græcorum ceremonias imitari, eo tum bello* (ſcilicet Punico Annibalis) *incidente, coacti ſunt Sybillini oraculi iuſſu duos Græcos, virum, & mulierem, itémque duos Gallos in foro Boario viuos defodere: quomodo etiamnum menſe Nouembri*

In qu. Cent. Rom. *Græcis, & Gallis arcana ſacra fiunt.* Idem alibi. *Cùm ipſi non multis antè annis viros duos, & duas fœminas in foro Boario, alteros Græcos, alteros Gallos ſub terra viuos demiſiſſent.* Et Ioui quidem Latiari,

ſeu

seu Latiali humano fieri sanguine multi prodidêre non spernendæ autoritatis scriptores. Tertullianus. *Latio ad hodiernum diem Ioui media in vrbe humanus sanguis ingustatur.* Et alibi idem. *Romæ Iupiter quidam, quem Ludis suis humano proluūt sanguine.* Minutius Felix. *Iupiter cùm Latiaris dicitur, de cruore perfunditur.* Item. *Hodiéque à Romanis Latiaris Iupiter homicidio colitur, & quod Saturni filio dignum est, mali, & noxij hominis sanguine saginatur.* Lactantius Firmianus.. *Nec Latini quidem huius immanitatis expertes fuerunt: siquidem Latialis Iupiter etiam nunc sanguine colitur humano.* Aurelius Prudentius in Symmachum; In Gnostic. In Apolog. De falsa Relig. l. 1. c. 21.

In cassum arguere iam Taurica sacra solemus: lib. 1.
Funditur humanus Latiari in munere sanguis,
Consessúsq́, ille spectantum soluit ad aram
Plutonis fera vota sui, quid sanctius ara,
Quæ bibit egestum per mystica tela cruorem?

Et hæc ferme sunt quæ de talibus referunt sacris à Græcis, & Romanis factitatis classici autores prædicti: mitto enim huiusmodi barbararū gétium ritus, mitto Magorum, quales Ericthonis Thessalæ apud Lucanum, impij Iuliani Augusti apud Theodoricum in Cassiodori tripartita historia. Si ergo Romani Liuio, Plinio, Plutarcho, Tertulliano, Minutio, Lactantio, Prudentio testibus, humanis vsi hostiis; si Ephesij, teste Philostrato; si Abderitani, Ouidio; si Pelasgi, Dionysio Halicarnasseo; si Lacædemonij, & Achæi Pausania; si Pellei Thessali, Lycij Cretenses, Lesbij, Phocenses Clemente Alexandrino autoribus; si denique Rhodij Saturno, Chij Diony- lib. 6. l. 6. cap. 48.

Euſ. l. 4. de præpar. Euang. c. 7. & 8. Lactant. vbi ſuprà. lib. 43.

ſio ex Euſebio; Salaminique Cyprij ex Lactantio Ioui hominem immolabant; cùr Lucano credendum non erit de Maſſilienſibus id aſſeueranti? (ſimodò aſſeuerat) cùm & Romanorum ſocij, ipſíſque æquo fœdere coniuncti fuerint Maſſilienſes; vt autor eſt Trogus, ſeu ipſius abbreuiator Iuſtinus, & à Græcis Aſiaticis, Phocenſibus nempe (qui & Tauricæ Dianæ homines mactabant, vt ex Clemente retulimus) oriundi. Sed vt aliquid ad ſimilia pertinens ſacra de ipſiſmet Maſſilienſibus dicamus, tale illorum inſtitutum refert Seruius Grammaticus in illud ex tertio Æneidos. *Auri ſacra fames. Sacra* (inquit ille) *execrabilis, tractum ex more Gallorum: nam cùm Maſſilienſes peſte laborabant, vnus ſe ex pauperibus offerebat alendum anno integro publicis, & purioribus cibis: poſtea verbenis veſtibúſque ſacris ornatus circumducebatur per vrbem cum execrationibus, vt in eum inciderent omnia mala ciuitatis, & ſic proiiciebatur. hoc autem in Petronio lectum eſt.* Adhuc Seruius. Quòd ſi hac in re Petronio fides adhibetur, cur & in altera Lucano ipſius coætaneo (ſimodò is arbiter delitiarum Neronis fuit) fides abrogabitur? Verùm vt finem faciam, duo mihi creditu difficilia videri ingenuè fateor, alterum, Maſſilienſes, quanuis nec Romanorum ſocij, neque à Græcis eſſent oriundi, à finitimis Gallis diros ritus, prauúmque ſacrificandi morem non deſumpſiſſe: hoc enim ferè ſemper in gentium, ac regnorum confiniis accidere videmus, vt vitia quibus vtraque gens laborat, vtraque participet, neque itidem virtutes, vt pronior eſt noſtra hæc

in

in malum natura: alterum verò, Iosephum Scaligerum virum literarum cognitione insignem, ac ingeniosum (vtinam æquè pium) isthæc, quæ retulimus nos, aut omnia, aut plura cognita iam dudum non habuisse: cæterùm præ liuore, aut odio in Lucanum, vel potiùs in omne Hispanum nomen, similia scripsisse deliramenta.

Quis primus carmina fecerit. Ianus Parrhasius, & Iulius Cæsar Scaliger reprehensi.

CAPVT XIX.

POësim (quam nihil aliud, quàm imitationem esse rectè dixit Aristoteles) simul cum hominibus natam ex Democriti sententia retulit Horatius, affirmauit Cicero, idque etiam sensisse Euripidem asseruit Plutarchus. Sed longè meliùs idem, quem modò nominauimus, Aristoteles. *Cùm vero* (inquit) *nobis natura insita sint imitatio, harmonia, numerus (metra enim numeri partes esse satis apparet) ab initio ad hæc maximè facti, ea paulatim promouentes ex ipsis quidem extemporariis Poëticam genuerunt: in diuersa verò abiit pro vniuscuiusq; natura.* Quòd si mundum non ab æterno, sed in tempore factum, primúmque parentem nostrũ fuisse Adamum hic cognouisset Philosophus, pri-

Poëtic. c. 1. De Arte Poëtica. Cicero Pro Archia. Plut. De Pythiæ orac. Arist. Poët. c. 2.

mum proculdubio in mundo Poëtam fuisse Adamum affirmasset: & iure quidem optimo, quandoquidem Hebræi Psalmum 92. ab Adamo
Chron. l. 1. & in Ps. 91. compositum asseuerant, Genebrardo teste. Sed omissa Adami Poësi, hunc enim omni scientia sibi ab Opifice Deo reuelata imbutum, extra controuersiam esse debet, quis naturali, & elaborata industria primus carmina fecerit, iam videamus.
l. Bibl. 1. c. 2. Diodorus certè ex Ægyptiorum sententia hanc Mercurio Ægyptio tribuit adinuentionem,
lib. 6. c. 15. qui tamen alibi Musis. *Musis* (ait) *à Patre* (Ioue nimirum) *concessa est literarum inuentio,*
In Proëmio. *& carminum, quæ Poësis appellatur, ratio.* Laërtius illam quodam modo ex Barbarorum sententia Orpheo videtur tribuere, ex Græcorum verò Musæo Eumolpi, & Lino, quem Mercurio Musaque Vrania genitum dicit contra Vergilij placita, qui sic.

In Pollione. *Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus,*
Nec Linus, huic mater quanuis, atq; huic pater adsit,
Orpheo Calliopea, Lino formosus Apollo.

Horatius carminis Heroici autorem videtur facere Homerum, Iambici Archilocum, Tragœdiæ Thespim.

De Arte. *Res gestæ Regúmque, ducúmque & grandia bella,*
Quo scribi possent numero, monstrauit Homerus.
Archilocum proprio rabies armauit Iambo.

&,

Ignotum Tragicæ genus inuexisse Camœnæ
Dicitur, & plaustris vexisse poëmata Thespis.

Tragœdiam tamen, & Comœdiam sibi Dorien-

ſes vendicare, ac Megarenſium colonos tradit Ariſtoteles. Fabius Quintilianus Æſchylum primum in lucem edidiſſe Tragœdiam putat Bucolicum carmen adinueniſſe in Sicilia Daphnim Mercurij filium, Bucolon dictum à cura Boum, quibus nimium delectabatur, autor eſt Didorus. Elegorum Callinoum facit autorem Terentianus Maurus: alij Etheoclem Naxium, vt Parrhaſio placet. Sydo Neptuni ſoror ex Phœnicum Theologia apud Cæſarienſem Euſebium prima hymnos carminibus compoſuiſſe dicitur. Heroici carminis inuentionem oraculo tributam Pythio refert Plutarchus; Plinius certè varia variis. *Cithara ſine voce cecinit Thamyras primus, cum cantu Amphion, vt alij, Linus. Citharedica carmina compoſuit Terpander. Cum tibiis canere voce Trœzenius Dardanus inſtituit, ſaltationem armatam Curetes docuêre, Pyrrhicem Pyrrhus, vtranque in Creta. verſum Heroicum Pythio oraculo debemus. De Poëmatum origine magna quæſtio eſt, ante bellum Troianum probâtur fuiſſe.* Adhuc ille. Clemens Alexandrinus ex Græcorum opinione. *Modos autem Poëmatibus primus adiecit, & Lacædemoniorum leges numeroſis verſibus ſcripſit Terpander Antiſſæus. Dythyrambum autem excogitauit Laſſus Hermioneus. Hymnum Sterſichorus Imeræus. Choream Alcman Lacedæmonius. Amatorias Anacreon Teius. Yporcheſin, id eſt canticũ ad ſaltandum accommodatum Pindarus Thebanus, & Nomous, quos vocant, primos cecinit in choro, & cithara Timotheus Mileſius. Iam verò Iambum quidem excogitauit Archilocus Parius. Claudum autem Iabum Hipponax Ephe-*

Ariſt. Poët. c. 1.

Quint. l. 10. c. 1.

l. Bibliot. 5. c. 14.

In Horatij Poëticam.

De præpar. Euang. l. 1. c. 7.

Plutar. De Pythiæ Oraculis.

Plin. l. 7. ca. 56.

l. Stromatum 1.

sius, & Tragœdiam quidem Thespis Atheniensis. Comœdiam autem Sisarion Icarieus. Hæc ille. Verùm valere iussa Ethnicorum hallucinatione potiùs, quàm doctrina circa Poëseos originem, & inuentionem, aliqui (vt Posseuinus) refert, filium Lamech Caini abnepotis Iubal primum fuisse autumant Poëseos autorem, ea adducti coniectura, quòd sacra Scriptura illum fuisse Patrem canentium Cithara, atque organo dicat, Iosephúsque hunc Musicæ operam dedisse, psalteriúmque & Citharam inuenisse tradat, à quo iubilãdi vocabulum in aliquot linguas fluxisse putat Genebrardus. Cæterùm licèt possibile sit hunc Iubal versus cecinisse ad citharæ sonum, sícque primus ille post Adamum credi possit Poëta: tamen ad certiora nobis progrediendum est, neque hac in re coniecturis, licèt non omni ex parte futilibus, & vanis, sed certis autoritatibus, atque omni exceptione maioribus vtendum. Dico igitur rectè Polydorum Vergilium hanc Poëtices inuentionem seclusis gentium opinionibus Moysi tribuisse: hunc enim & Poëtam, & antiquissimum omnium, quos prophani celebrant autores, satis liquet extitisse. Et quidem Poëtam fuisse Moysem planè apparet ex sacra pagina, in libro enim Exodi sic legitur. *Tunc cecinit Moyses, & filij Israël carmen hoc Domino, & dixerunt. Cantemus Domino: gloriosè enim magnificatus est, equum, & ascensorem proiecit in mare.* & in Deuteronomio. *Scripsit ergo Moyses canticum, & docuit filios Israël.* Et paulo inferiùs. *Loquutus est ergo Moyses audiente vniuerso cœtu Israël verba carminis huius &*

Bibliothecæ selectæ l. 18. c. 3.

Gen. c. 4.

Chron. l. 1.

De inuentoribus rerum. l. 1. c. 8.

cap. 18.

cap. 32.

& ad finem vsque compleuit. Audite cœli, quæ loquor, &c. & licèt Scripturæ sacræ autoritas nulla indigeat corroboratione, Philonis tamen Iudæorum doctissimi verba circa Moysis carmina non abs re visum fuit hic apponere, sicut & aliorum grauium scriptorum; ait ergo Philo præmissa narratione transitus maris rubri. *Quamobrem propheta mentis hymnis celebrauit autorem tanti beneficij, distributa enim tota gente in duos choros, alterum virorum, alterum mulierum, ipse viris carmen præiuit, sororem dedit præcentricem fœminis, vt hymnos in Parentem, conditoremq́ alternis caneret versibus non discrepante à moribus carmine: dum certatim canunt suis vicibus, & carmen miscetur è sonis acutis, atque grauibus: nam virorum voces graues sunt, acutæ mulierum, vnde temperamentum fit commensuratæ, suauiterq́ aptatæ melodiæ.* Iosephus etiam enarrato eodem rubri maris miraculoso transitu, hæc subdit. *Quapropter tum sua salute, tum inimicorum supplicio læti magis, quàm nulli antehac homines in hymnis, & hilaritate totam noctem exegerunt: & Moyses carmen laudes Dei, & ob præsentem fauorem gratiarum actiones continens hexametro versu composuit.* Idem etiam de Moysis vitæ exitu. *Deinde carmen hexametrum eis recitauit, quod scriptum reliquit in sacro volumine, continens prædictionem futurorum, secundùm quam omnia facta sunt, atque fiunt, euentis nunquam non congruentibus.* Vndecim etiam Psalmos, videlicet è nonagesimo, cui titulus est, *Oratio Moysis serui Dei*, vsque ad centesimum, qui prænotatur, *In confessione*, Moysem scripsisse testatur D. Hieronymus, ac ex Rabbinorum doctrina

De vita Moysis.

l. Antiquitatũ 2. c. 7.

Antiquitat. l. 4. c. vlt.

Hieron. to. 3 epist. ad Cypria.

Genebr. in Psalm. 90.

Genebrardus. Librum autem Iob vel editum à Moyse, vel certè ex Syriaca in Hebraicam versum linguam, Polychronius Apameæ Episcopus, & qui sub Origenis nomine commentaria in Iobum edidit, nec non Bedæ, quæ Hieronymi nomine circumferuntur scripta, planè affirmant. Porrò libros Psalmorum, atque Iob opera quidem esse Poëtica, elegantissimísque constare carminibus, asserit Eusebius Cæsariensis de Hebræis agens. *Sunt etiam apud eos artificiosissima carmina, vt Moysis cantus ille magnus, & centesimus decimus octauus Psalmus Dauid heroico metro, quod hexametrum dicitur, componuntur: sunt alia quoque trimetra, & tetrametra: sed quæ ad dictionem pertinent, elegantissimè, grauissimè, iucundissimeq́; composita sunt.*

De Præparat. l. 11. c. 3.

Idem etiam non vno in loco docet Hieronymus, & aliquando his verbis. *Denique quid Psalterio canorius? quod in morem nostri Flacci, & Græci Pindari nunc Iambo currit, nunc Alcaico personat, nunc Sapphico tumet, nunc semipede ingreditur. Quid Deuteronomij, & Esaiæ cantico pulchrius? Quid Solomone grauius? Quid perfectius Iob? quæ omnia hexametris & pentametris versibus, vt Iosephus, & Origenes scribunt, apud suos composita decurrunt.* & alibi. *Iob exemplar patientiæ, quæ non mysteria suo sermone complectitur? prosa incipit, versu labitur, pedestri sermone finitur.* alibi denique. *A principio itaque voluminis vsque ad verba Iob, prosa oratio est. Porro à verbis Iob, in quibus ait. Pereat dies, in qua natus sum, & nox, in qua dictũ est, conceptus est homo, vsque ad eum locum vbi ante finem voluminis scriptum est. Idcirco ipse me reprehendo, & ago pœnitentiam in fauilla, & cinere; hexametri versus*

In Præfat. in Eusebij Chronic.

Tomo 3. ep. ad Paulinũ de studio diuinæ scrip.

In præfat. in Iob tom. 3.

versus sunt dactylo, spondæoq; currentes, & propter linguæ idioma crebrò recipiētes, & alios pedes, non earumdem syllabarum, sed eorumdem temporum; interdum quoq; rhythmus ipse dulcis, & tinnulus fertur numeris pedum solutis, quod metrici magis, quàm simplex lector intelligunt; à suprà dicto autem versu vsque ad finem libri paruum comma, quod remanet, prosa oratione contexitur. Quòd si cui videtur incredulum, metra scilicet esse apud Hebræos, & in morem nostri Flacci, Græciq; Pindari, & Alcæi, & Sapphus vel Psalterium, vel lamentationes Hieremiæ, vel omnia ferme scripturarum cantica comprehendi, legat Philonem, Iosephum, Origenem, Cæsariensem Eusebium, & eorum testimonio verum me dicere comprobabit. Hæc sanctus Doctor. Moysem verò fuisse antiquiorem omnibus gentium Theologis, & Poëtis, imò & multis, quos pro Diis cœca coluit antiquitas, iam ostendam. Clemens Alexandrinus latè agens de Moysis antiquitate. *Obserua mihi* (inquit) *tempora ad comparationem ætatis Moysis, & antiquissima, quæ eius tempore fuit philosophia, non solius autem Philosophiæ, sed etiam omnium ferè artium fuêre inuentores barbari.* Ipse deinde enumeratis, quos suprà retulimus, diuersorum autoribus Poëmatum ex Græcorum sententia, subiungit; *Tempora horum tradunt grammatici, longum autem fuerit ea accuratè dicere, cùm ipse mox ostendatur Dionysius, nempe Bacchus, propter quem celebrantur & Dionysia, & spectacula, esse Mose posterior.* Deinde postquam ex variorum opinione antiquorum Moysem ostendit floruisse temporibus Inachi primi Regis Argiuorum, quorum res cæteris Græcorum rebus antiquiores fuisse

Stroma. l. 1.

ex Dionysio Halicarnasseo probat, enumeratis plurimis generationibus Moyse posterioribus, non hominum solùm, verùm Deorum etiam, Bacchi nimirum, Æsculapij, Castoris, Pollucis, Herculis, & Isidis, addit. *Quare vel ante eam quæ ex Græcorum sententia fuit, hominis generationem Moyses videtur floruisse.* Demum, cùm nõ Orpheo, Musæo, & Lino, verùm Apolline etiam antiquiorem probasset Moysem, concludit. *Plurimis ergo, qui apud Græcos coluntur, Diis, non solùm iis, qui dicuntur Sapientes & Poëtæ, ostensum est nobis Mosem esse antiquiorem.* Lactantius Firmianus Moysem Troianum bellum antecessisse ait, nongentis ferè annis, siue (vt alia habent exemplaria) septingentis, quod propiùs videtur accedere temporum supputationi à Clemente Alexandrino factæ, nec non alicubi ab Eusebio Cæsariensi, qui eadem ferè Clementis latè repetens verba, sic tandem ait. *Quare omnibus Diis, ac heroibus Græcorum multo vetustior Moses inuenitur, non enim Homero solummodò Moses superior, verùm etiam omnibus, qui aliquid apud Græcos scripsêre.* & inferiùs. *Non ergo solùm Poëtis, ac Sapientibus, verùm etiam Diis Græcorum multo vetustior Moses inuenitur.* Hunc tamen ex Porphyrij sententia Semiramidis fuisse coætaneum, & octingentis quinquaginta annis bellum Troianum antececisse in libris de Præparatione Euangelica asserit: ex aliorum verò doctissimorum scriptorum, Inachi Argiui temporibus, cuius rei palinodiam in præfatione in Chronicon penè recantat, multo enim posteriorem facit, Cecropis videlicet Athenarum Regis

De vera Sapientia. l. 4. c. 5.

De Præparatione. l. 10 c. 3.

gis coæuum, qui 350. annis bellum Troianum antecessit. Idem sensit D. Augustinus, Cecropis nimirum tempore floruisse. Orosius noster Amphitrione tertio à Cecrope Athenis regnante Moysem dicit extitisse, tempore nimirum Deucalionei diluuij, anno ante vrbem conditam 805. Ex Diuo verò Isidoro Moysem ante Troianum bellum 280. annis vixisse colligitur. Ex quibus omnibus satis liquet & Poëtam, & Poëtarum antiquissimum fuisse Moysem, siquidē omnes ethnicorum Poëtas, imò & Græcorum Deos ætate præcessit, bellaque Thebanum, & Troianum, quibus nihil antiquius apud antiquos inueniri scriptum asseruit Lucretius. De Ciuitate Dei. l. 18. c. 8. Histor. l. 1. In Chron.

Præterea si nulla fuit genitalis origo
Terrarum, & cœli, semperq; æterna fuerunt. lib. 5.
Cur supra bellum Thebanum, & funera Troiæ
Non alias alij quoque res cecinêre poëtæ?

At poëmata dices ante bellum Troianum fuisse; affirmat (vt vidimus) Plinius; Linūque, Orpheū, & Musæum ante bellum floruisse Troianum, asserunt Clemens Alexandrinus, & Eusebius. Verùm quid inde? non certè ante Moysem, aut Moysis tempore: quanuis & id affirmanti Plinio, Lucretij negantis autoritatem opponere possemus, nec non & Iosephi, is enim sic de Hebræorum literis agens. *Quandoquidem etiam de iis, qui ad Troiam tam multis post annis militarunt, magna dubitatio, & quæstio est, num literis vsi fuerint, & verisimilius habetur, eum, qui nunc est, literarum vsum illis ignotum fuisse: Iam verò apud Græcos nullum omnino, de quo constet, scriptum extat, quod sit Homeri* Clem. lib. Strom. 1. Euseb. de Præparat. l. 10. c. 3. l. 1. Contra Appionem.

carmine antiquius. Homerũ autem poſt Troiana tempora vixiſſe patet: & aiunt, ne eum quidem in literas retuliſſe carmen ſuum, ſed memoriæ commendatum ex cantilenis poſtea compoſitum fuiſſe, eámque ob cauſam

De varia historia l. 11. c. 2. *multis in locis diſcrepare.* Hæc Ioſephus, licèt conſtet referente Æliano ex Trœzeniorum ſentẽtia (ſimodò vlla eis, vtpote Græcis habenda fides) Oræbantij Trœzenij poëmata ante Homerum extitiſſe: vixiſſéque etiam ante Homerum Daretem Phrygem, eiuſque Phrygiam Iliadem ad ſua tempora conſeruari idem retulit Ælianus, & hunc Gentilium primum hiſtoriás ſcripſiſſe, idq; in foliis palmarum, noſter Iſidorus ſcribit. Quod

Originum l. 1. c. 26. verò attinet ad Linum, Orpheum, & Muſæum, nihil nobis negotij facit, hi enim circa Troiani belli tempora fuerunt. Euſebius Cæſarienſis. *Li-*

De præparat. l. 10. c. 4. *num igitur Herculis magiſtrum fuiſſe conſtat, qui ante Troianũ bellum vna fuit generatione: Tlepolemus enim filius eius cum Agamemnone in Ilium militauit, Orpheus autem æqualis Herculi fuit, quem Muſæus audiuit.* At verò Moyſes viginti generationibus Troianum bellum præceſſit. Clemens Alexan-

Stromat. 1. drinus. *Ad tempus autem rerum Troianarum ab Inacho generationes quidem viginti, vel plures numerantur.* Euſebius, licèt aliter poſtea annos enumeret; *Fuerunt autem ab Inacho ad bellum Troianum generationes viginti, quare ante Iliacum bellum quadringentis ad minus annis ipſum fuiſſe concedendum eſt; ſi igitur poſt Inachũ omnia præclara facinora Græcorum fuerunt, neceſſariò etiam poſt Moſem fuerunt.* At Moſem dicet quis Muſæum à Græcis dictum, ex cuius doctrina multa Orpheus didicerit,

ex Numenio,& Artapano habet Eusebius. Ergo iure primus poëta Græcis Musæus.Iure equidem primus poëta Musæus, si idem, qui apud nos Moyses.Attamen Græcus poëtaMusæus Troiani belli tempore vixit,Orpheique auditor, non magister fuit,Eumolpi itidem filius,non Amaramis, ita enim pater Moysis vocabatur ex Iosepho. Non igitur idem Musæus poëta,ac Moses.Neque etiam Moysem Sydone Poëtria Neptuni sorore, antiquissima licèt illa fuerit (simodò vnquam fuit) posteriorem fuisse dicendum, longo enim tempore illam ætate præcessit, quandoquidem Sydo,Eusebio teste,longè extitit posterior Mercurio Trismegisto ex Maia Atlantis filia & Ioue tertio procreato, quem quidem Mercurium aut posteriorem Moyse, aut illi coætaneum facit D. Augustinus,&ex ipso Marsylius Ficinus.Insurges vltimò.At Pythium oraculum,cui heroici carminis tribuitur inuentio, non posterius Moyse, non ergo illi bono iure poterit huius carminis inuentio denegari,Moysi tribui.Fuisse autem antiquissimum Delphicum oraculum bene probat Strabo, & hoc Homeri testimonio, dicentis Agamemnonem ab illo responsum petiisse.

De Præparat.l.9.c.3. & 4.

Vbi suprà.

D.Aug.De Ciu.l.18.c.8. Marsyl. in comment. in Trism.

lib. Geograph.9.

—Quo nomine maior Atrides
Gaudebat Graiûm aspiciens contendere primos.
Sic enim in Pytho quondam responderat olli
Delius ingresso templum,ac responsa petenti.

Odyssee 8.l.

ipse etiam Homerus alibi.

—Non quanta feruntur
Esse reposta sacra in templo donaria Pythi,
Spicula ab arato mittentis Apollinis arcu.

Iliad.9.

Quin

Quin & Delphicam platanum Agamemnonis manu satam ex aliquorum sententia scribit Plinius. Neque mirum hoc si tempore ipsius Moysis fuisse Delphis constructum templum D. affirmat Isidorus, indéque primùm superstitiosam sæuam euasisse vocē autor est Cicero. Verumenimuerò licèt grauium autoritate scriptorum videatur comprobata hæc opinio, eam nihilominus Christianis, & egregiè cordatis hominibus indignam iudico: fas enim non est spretis interpretibus sacris, fabulosis Gentium scriptoribus aures porrigere, sicuti æquum non esset candida amandata veritate, caliginosa euocare, ac fouere mendacia. Dico ergo primò, quòd licèt Homericę autoritati cōcedamus ante Troiani excidij tempora oraculum Pythium extitisse: licèt demus Isidoro nostro, templum Moysis tempore fuisse constructum, quod tamen difficillimum scitu est, cùm omnia fuisse confusa tempora apud Græcos ante Olympiadas, fabulísque immixta, neque certam rei alicuius rationem, aut enumerationem post Censorinum ex Varrone referat, ex Africano Cęsariensis Eusebius his verbis. *Africanus igitur in tertio annalium his verbis vtitur. Vsque ad Olympiadas nihil exploratum in historia Græcorum inuenitur, sed omnia confusis conscripta temporibus sunt.* Quin & Thucydides. *Siquidem quæ ante nos natos queq; vetustiora adhuc sunt, planè comperta esse propter longitudinem aui non quiuerunt.* Olympiades porrò, quæ ab Iphito Æleo Lycurgi coætaneo (vt volunt Paterculus, Plutarchus, & Pausanias) institutæ sunt, enumerari cœperunt annis post

[Marginal notes: L.16.c.44. — In Chron. — l.2. de Diuinatione. — De die Natali. cap. 21. — De Præparat. l.10. c.3. — In prefatione suæ historiæ. — Patercul. in prin. — Plutarch. in Lycurgo. — Pausan. in Eliacis.]

post Troiam captam iuxta Clementis Alexandrini sententiam, quadringentis septem, iuxta Eusebij verò alicubi, totidem; alicubi verò quadringentis quiquaginta Esaiæ Prophetæ temporibus, cuius discrepantiæ causam imperitiæ librariorum, aut amanuensium, quibus non facile fuit seruare collationes illas temporum, rectè tribuit Viues. Non igitur Moysis tẽpore templum Delphis fuisse cõstructum certò poterit affirmari, præcipuè cùm Diodorus, qui latè de Oraculi inuentione agit, à caprísque repertum ait, & à Caprario quodam (cui nomen fuisse Corata ex Plutarcho scimus) nihil de inuentionis tempore dicat; nihil Plutarchus ipse; nihil Strabo, cùm tamen hi omnes multa de templo, multa de oraculo referant. At certè non ex eo quòd templum Delphis tunc temporis fuisse constructum demus, hexametri carminis inuentionem Pythio esse oraculo dandam concedemus; ex Pausania enim didicimus, priscis temporibus Oraculum Delphis, non Apollinis, sed Telluris, & Neptuni fuisse, quod ille quibusdam antiquissimi poëtæ Musæi versibus comprobat.

Cle. Stro. 1. l. de Præpa. rat. 1. c. 3. In Præfat. in Chronic.

In lib. Aug. de Ciuit. Dei 18 c. 8. Bibliot. l. 16.

De Oraculorum defectu. De Pythiæ Oraculis.

In Phocaicis.

Inclyta confestim tellus oracula dixit,
Neptuniq; simul famulus, qui nomine Pyrcon.

Paulo autem pòst à Tellure perhibent diuinationem Themidi datam, à Themide Apollinem dono accepisse. Oraculi porrò Themidis mentionem etiam fecit Naso.

Fatidicamq; Themim, quæ tunc oracla tenebat. Metam. 1 1.

At neque Apollinis ipsius oraculum primò sortes versibus dedisse, sed soluta potiùs oratione,

testatur Plutarchus; & Phemonoëm primam fuisse Pythiam vatem, primamque hexametrum carmen cecinisse referunt Strabo, & Pausanias, quam viginti septem duntaxat annis anteriorem Orpheo, Musæo, & Lino Clemens Alexandrinus probat. Non ergo Pythio oraculo vlla carminum tribuenda inuentio. Vnde miror Ianum Parrhasium magis videri approbare ethnicorum opinionem, quàm Iudæorum (vt ipse dicit) qui excluso Apolline putant Mosem carmine hoc primum cecinisse. Si enim recta ille mentis acie hoc inuestigasset, non à Iudæorum Rabbinis, sed à sacris Scripturis, à sacris scriptoribus exordiũ vidisset hanc sumpsisse sententiam. Sed qui Parrhasium miratur, iure doctiorem ille detestabitur Scaligerum, qui in suis de poëtica libris nulla facta Moysis mentione, Pierio Macedoni posteriorum Musarum (vt vult Cicero) Patri Poëseos originem tribuit. Sed caligat ille in Sole, siquidem & prima poëmata facit pastoralia, & Pastores ex Thucydide, & Varrone antiquiores fuisse aratoribus dicit, pastorémque in otio, aratorem verò in opere esse, ideóque aptiorem illum cantui, & carminibus, minùs aptum hunc, illum priùs fecisse carmina, hũc posteriùs. Quòd si mẽtem reuocasset Iulius Scaliger ad sacram Genesim (vt bene ait Posseuinus) Abelem vtique pastorem, & Caimum agricultorem eodem vixisse tempore meminisset: quin & ipsummet Adamum, non pastorem, sed agricolam fuisse legimus. *Emisit eum Dominus de paradiso voluptatis, vt operaretur terram, de qua sumptus est.* Verùm si Scaliger,

Vbi suprà vterque.
Vbi suprà.
Super Horatij Poëticam.
lib. 1. c. 2.
l. 7. De natura Deorum.
l. Bibliot. 1 c. 25.
Genes. c. 3.

Scaliger, non vt Apollinei fiſci procurator duntaxat, ſed etiam vt diſciplinæ ſtudioſus, cultiſſimum poëtam verſaſſet Tibullum, neque id filio Ioſepho reliquiſſet, didiciſſet certè ab eo Paſtores agricultoribus, ſaltem in carminibus, priores non fuiſſe: ſic enim Tibullus traditione proculdubio ab Antiquis accepta.

Agricola aſſiduo primùm ſatiatus aratro, l.2. Elegia 1.
Cantauit certo ruſtica verba pede.
Et ſatur arenti primùm eſt modulatus auena
Carmen, vt ornatos diceret ante Deos.
Agricola & minio ſuffuſus, Bacche, rubenti
Primus inexperta duxit ab arte choros.

Cæterùm de Scaligeri effræni iudicio alibi; & nunc de Poëſis primordio ſatis.

Quis ſit Poëticæ finis, aliquot autorum conciliata loca.

CAPVT XX.

QVIS Poëtæ ſcopus, quem ad finem tendat Poëſis, multis abhinc non annis modò, verùm ſæculis dubitatum. Quidam enim ex veteribus delectationem duntaxat propoſitam eſſe Poëtæ ſenſerunt: alij iuuare ſolùm ab eodem eſſe intentum: alij verò vtrumque; locuples huius rei teſtis Horatius.

De Arte Poëtica. *Aut prodeſſe volunt,aut delectare Poëtæ,*
Aut ſimul & idonea,& iucunda dicere vitæ.
Nam & ante ipſum, & poſt ſuos opiniones hæ aſſertores habuerunt. Plato quidem in dialogis de Amore,ac Decimo de Republica, ſed in Gorgia præcipuè Poëticam aut ſolùm,aut maximè tendere ad voluptatem aſſeruit.hoc idem ſenſiſſe viſus Terentius in Andriæ Prologo,dum ait.

Poëta cum primùm animum ad ſcribendum appulit,
Id ſibi negoti credidit ſolùm dari,
Populo vt placerent,quas feciſſet fabulas.

1.Definib. Cicero. *An ille tempus in Poëtis euoluendis, vt ego & Triarius te hortatore fecimus, conſumet, in quibus nulla ſolida vtilitas,omniſq́; puerilis delectatio?* Alibi Tuſcul.4. ipſe ironicè. *O præclaram emendatricem vitæ Poëticam,quæ amorem flagitij,& leuitatis auctorem,in conſilio Deorum collocandum putet !* Denique idem. 1. De legibus. *Quippe cùm in illa* (hiſtoria ſcilicet) *ad veritatem* Serm.29. *Quinte, referatur, in hac* (Poëſi) *ad delectationem pleraq́;*.Maximus Tyrius Platonicus. *Poëta autem mollis habetur, & multitudinem oblectat, vt pote qui propter voluptatem à populo diligatur, propter virtutem nequaquam cognitus ſit.* Contrà verò iuuare, ſolùm ſpectare Poëticam ſenſit Xenophon in Sympoſio,ſub Niceratis enim perſona ita ait.*Pater meus, inquit, cùm daret operam vt in bonum virũ euaderem,omnia Homeri carmina ediſcere coëgit.*Senſiſſe Cap.23. etiam id viſi Ariſtoteles in Poëtica; *An verò rectè, vel non rectè à quoquam ſiue dicatur,ſiue fiat, ſi quis inquirere velit, non modò id ipſum factum, dictúmve cõſiderare debet,vtrùm laudabile, an prauum ſit,*

sit, verum etiam ad agentem, dicentémve respicere, ad quem videlicet, vel quando, vel cui, vel gratia cuius: verbi causa: boni maioris gratia, vt fiat: mali maioris, ne fiat; Isocrates oratione secunda, Antiquos inquiens Poëtas vitæ reliquisse documenta, quibus homines euaderent meliores; quod sub Euripidis Persona Aristophanes in Ranis dixit. Sed & idem Isocrates in Panethenaico Poëticam nos à multis auocare delictis affirmauit. Plautus, in Asinariæ Prologo.

Ridicula res est, date benignè operam mihi,
Vt vos item aliàs, pariter nunc me ars adiuuet.

Quin & Terētius ipse in Heauton timorumenos prologo.

Et cùm esse quæstum in animum induxi maxumū,
Quàm maxumè seruire vostris commodis.

quæ verba in prologo Hecyræ iterum repetit. Sextus Empiricus (quantumuis, vt disciplinarum insectator aliter postea sentiat) ita in libro aduersus Mathematicos (sic enim vocat ille quarumlibet artium professores.) *Quòd autem Poëtica ad fœlicitatem magna det adminicula, ex hoc est perspicuum, quòd planè optima, quæ in formandis moribus versatur, philosophia, in Poëtarum sententiis omnino radices egerit.* & inferiùs. *Ex quibus narratur quidem Pyrrho perpetuò legisse Poësim Homericam, hoc nunquam facturus, nisi cognouisset vtilem esse Grammaticam* (sic porrò Poësim quandoque appellat) *& propterea necessariam. Epicurus autem deprehenditur suorum dogmatum potissima surripuisse à Poëtis.* Socratem autem virum integerrimum, virtutis potiùs, quàm voluptatum sectatorem ex Cap. 17.

De audiendis Poëtis. certis insomniis dedisse se Poëticæ refert Plutarchus. Verumenimuerò Poëticam circa vtrumque, vtile nimirum, ac delectabile versari apertè colligitur ex Aristotelis doctrina, dum ille in suo

Cap. 2. de Poëtica tractatu, ex voluptate, quam parit imitatio, quæ est poësis anima, ratiocinationem natam, ac honesti imitationem, & laudationem ait; Sed apertè Horatius.

De Arte. *Omne tulit punctum, qui miscuit vtile dulci*
Lectorem delectando, pariterq́ monendo.

Vbi suprà. Plutarchus. *Illud verò non semel iuuenti subiiciendum, demonstrandumq́ Poësim cùm argumentum habeat simulatum in rebus, quas tractat, & moribus quidem pigmenta adhibere, & splendorem, affinitatem tamen non abiicere veri, habereq́ æmulationem in pro-*

In Disputatione amatoria. *babili delectabile.* Idem. *Quo modo autem est Poësis sermonis condimentum, qua temperat in eo modos, metra, & numeros, atque acriorem reddit ad docendum.*

Sermone 7. Maximus Tyrius suprà nominatus. *Quamobrem existenti duplici causa, quare vel Homerus, vel Hesiodus, vel quilibet alius ob harmoniam Poëticam adepti*

Vbi suprà. *sunt laudem, quòd scilicet prosint, ac delectent.* Sextus etiam Empiricus. *Humani enim animi perturbationum ac motuum est veluti quoddam propugnaculum Poëtica. Et vt senex habet linguam suauissimam.* qua

lib. 6 c. 1. de re videndus omnino optimus Athenæi locus; hic enim, quia longior, non apponetur. Isthæc sunt antiquorum placita circa Poëticæ finem, quibus quidem pro ingeniorum varietate varij inhæsêre recentiores, qui & rationibus confirmare nisi opiniones, qui enim Poëticæ finem voluptatem, ac delectationem audientium tenent, quid

quid aliud, inquiunt, Dithyrambica, quid aliud Lyrica Poësis vel voce, & choris, instrumentis musicis, ac voce, vel hisce omnibus simul intendit, nisi delectationem? Quid Comica? iuuandóne an delectando natæ in scenam à Comœdia productæ personæ, Parasiti pecuniis inhiantes, Meretrices non minùs amantium substantiæ, quàm Veneris auidæ, Lænæ mulieres, fraudulenti serui, perditæ prodigalitatis adolescentuli, fatui senes, milites gloriosi? Ipsa porrò Tragœdia quid aliud quàm delectationem curat? cùm ipsum videre Heroum calamitates, & miserias; ipsum illorum audire eiulatus, & querelas; ipsa eorum commiseratio animos hominum mirum in modum oblectet? iam verò Epica poësi, quæ partim in narratione, partim in imitatione consistit, nil dulcius, nil suauius, nil denique quod magis voluptate quadam aures æquè & animos quantumlibet seueriorum Catonum trahat, vnquam excogitatum. In iuuandis enim animis potiùs, quàm delectandis, & iurisperitia, & ea, quæ de moribus tractat, Philosophiæ pars tota versatur. Contrà verò illi, qui iuuare credunt à Poëtica intentum. Antiquos asserunt Poëtas, Maximo Tyrio, Clemente Alexandrino, & Eusebio Cæsariensi testibus, eosdem fuisse cum philosophis, cum Theologis, ac proinde neque in re adeò ludicra, & futili, ac est delectatio, vnquam versatos, Si enim Poëtæ finis nullus esset alius, quàm sese, atque alios oblectare, & illiberalis, ac vulgaris res Poësis ipsa, scurrilisque, & leuis quidam, ac ridiculus homo, & parasiti persimilis existe-

ret Poëta, extitissétque semper, qualem Ennium accepimus ab exteris nationibus habitum, cùm à P. Scipione carmina quędam recitare iussus esset, ac proinde perfectam omnem Poësim, ni in his peccet Poëta, non delectabile, verùm quod iuuet, sequi debere: quæ enim in choris, quæve ad Citharam, aut tibias canitur Poësis, iuuandis per imitationem animis inuentam dicunt. Comicam porrò eo ipso quòd parasitos, meretrices, lænas, perditos adolescentes, senes fatuos, fraudolentos seruos, milites gloriosos inducat, nihil aptius ad hominum emendandos mores inuentum affirmant, in ea enim quod malum timere, quod fugere vitium debeas, quale detrectare sodalitium, ac proinde quâ sequi virtutem, ante oculos tibi propositum vides. Tragœdiam verò Principum virorum veluti speculum existere, in quo maxima ipsorum pericula, bella, seditiones, tumultus, inuidiam, Fortunæ libidinem, quibus domi ac foris exagitari solent, planè perspiciant; quin & his animos hominum à perturbationibus purgari, atque fortiores reddi. Epicum verò carmen totum esse publicæ consecratum vtilitati, vt pote in quo illustres magnorum ducum actiones, Terrarum, ac Marium situs, gentium mores, bellórum stratagemata, militare robur, facundię vires, Deorum sacra ediscantur. Qui autem & iuuare, & delectare scopum esse Poëtæ dicũt; & aurium, & animorum iudicium in testem proferunt, eo enim ipso quòd carminibus, quòd fabula, quòd sententiis, quòd agnitionibus, peripetiis, perturbationibus, episodiis, aures ad se omnium Poëta volu

voluptate maxima trahit, animos quoque exemplo mouet, moribus informat, quæque agere quæve fugere debeant, optimè docet, & rem quidem ita sese habere tam scriptorum autoritates, quàm pro vtraque parte adductæ, rationes eorum videlicet, qui iuuare finem constituêre Poëticæ, & eorum, qui delectare, tertiam hanc opinionem optimè confirmant: neque enim dubium erit perlegentibus, antiquos omnes à nobis superiùs citatos pedibus (vt aiunt) in eam iuisse sententiam (Platonem Ciceronémque excipias Poëticæ parum fauentes.) Illam itaque ex recentioribus secuti non pauci, Horatianæ artis interpretes Parrhasius, Acron, Porphirio, Franciscus Luisinus, Ioannes Sambucus, Iacobus Falconius, Dionysius Lambinus: Ex aliis verò Hieronymus Fracastorius, Antonius Minturnus, Franciscus Nausca, Iulius Cæsar Scaliger; ex Etruscis autem scriptoribus Alexander Carrerius, & immortalis memoriæ Torquatus Tassus. Neque est quòd cures recentiorum quorundam opinionem, officium Poëtæ, ac finem esse affirmantium, appositè dicere ad admirationem, in qua quidem Iouianus Pontanus fuit, vt ex eius Dialogo, qui *Actius* inscribitur patet, relatus etiam à Fracastorio in suo Naugerio, siue de Poëtica. Falsum enim id esse conuincitur duplici ratione. Primò, quia admiratio non finis, sed comes potiùs est grandiũ, & præter spẽ accidẽtium rerum, peripetiarum, agnitionum, & id generis aliorum: deinde quia per hoc nullo modo distingueretur ab oratore, nullo modo ab histori-

Fracast. in Naugerio, siue de Poëtica.
Mint. l. 2. De Poëta.
Nausc. Primord. in Poët. sect. 2.
Scal. l. Poët. 1. c. 1.
Carrer. nel discurso cõtra l'opera del Dante.
Tass. nel 1. l. de i discorsi intorno al Poëma Heroico.

co; nam & illi appositè dicere ad admirationem curant. Quòd si finem etiam esse quis dicat Historiæ, & Rhetoricæ artis delectando iuuare, ac proinde neque differre per nos à Poëtica, dabimus hoc illi, quanuis non omni ex parte verum sit, vt artes hæ delectent etiam, ac iuuent (neque enim inconueniens est, sicut omnes artes vnum prospiciunt generalissimum finem, vt inferiùs dicetur, ita & affines has subalternum quendam respicere, sicuti Geometria, & Arithmetica circa quantitatem, tanquam commune obiectum, at verò vt particulare, illa circa continuam, hæc circa discretam versatur: & Physica, ac Medicina quæ corpus quidem naturale considerant, illa tamen vt naturale, seu vt mobile; hæc vero vt curabile.) Cæterùm à Poëtica illas non differre facultates negauimus; Historia enim, & Rhetorica dicendo efficere id curabunt, hæc verò imitando, illæ quæ gesta sunt, quomodo gesta dicẽdo: hæc verò nõ quæ gesta, quomodo gesta sunt, sed quomodo agi debuerint, aut debeant, si agãtur, effingendo, qua de causa præstantiorem illã

Poët.c.7. esse historia rectè dixit Aristoteles. Neque etiam est, quòd mouere pariter præter delectare, & iuuare, finem esse Poëticæ dicas cum Syncero a-

L 2. de Poët. pud Minturnum; hoc enim esset (vt Logicorum verbis vtar) entia sine necessitate multiplicare velle; quis namque ignorat, vt superiùs diximus, animum nostrum eo ipso, quòd delectatur, quòd iuuatur, moueri vel in positiuè, vel saltem in priuatiuè contraria? Maior oriri posset ex dictis dubitatio, quis nimirùm præcipuus sit finis Poëticæ,

Poëticæ, delectaréne, an iuuare, quandoquidem diuersa hæc? Et quidem præter communẽ scientiarum omnium atque artium finem, bonum,nimirum teste Aristotele; proprium vnamquamque artem habere finem, neque vnicum duntaxat, sed plures (nam & in ipsis actionibus, & operationibus quandoque finis: quandoque in operibus quibusdam extra ipsas) ex eiusdẽ philosophi doctrina didicimus. Sed quia duplicem præcipuum finem nulli arti contingere patitur concors vniuersi dispositio; hinc est, quòd si duplicem finem vnica respiciat ars, alterum præcipuè, alterum verò minùs principaliter, & in ordine ad illum alium attingere curet, vt bene post alios immortalis memoriæ Tassus filius aduertit. Dico igitur positis hisce, Poëticam primò & principaliter iuuare tanquam suum architectonicum finem (ita enim eum vocat philosophus) intendere: minùs verò principaliter, aut secundariò, delectare. Cæterùm hoc veluti instrumento, & fine, vt ita dicam, instrumentali, ad consecutionem finis architectonici semper vti. Quod & ratione, & autoritatibus probatur. Ratione, quia nimirum ille est præcipuus alicuius artis finis, qui licèt alterius superioris, & generalissimi respectu dici possit subalternus, magis, ac magis accedit ad illum artium omnium supremum, atque optimum finem, quem esse constat summum morale bonum: at verò iuuare, quod cum vtili, & honesto coniunctum est, magis accedit ad rationem boni huius, quàm voluptas, & delectatio, igitur iuuare, & non delectare,

Moralium Nicomach. l. 1. c. 1.

Vbi suprà.

Dicto l. 1. Moral. c. 1.

lectare, præcipuus Poëticæ finis debet credi: nam & experimento constat, aures, atque oculos primò, animum deinde velut inescari, & capi ea voluptate, quæ ex concinnitate carminum, fabulæ pulchritudine, peripetiis, atque agnitionibus oritur. Vtile postremò, quòd iuuet, rebus hisce, veluti vehiculo, in animum ipsum vehi, ac ibi voluptatis amoto famulitio, residere, ac dominari: atque hoc, vt vltimum in exequutione, præcipuum finem: illud vero, vt in exequutione primum, non ita. Autoritate verò id probatur minimæ vulgaris notæ scriptorum. Maximus Tyrius, quid intendat Homerus explicare

Serm. 16. volens paulo post principium. *Commentitia hæc omnia fuerunt, sed qui expedito animo vsus quasi leui quodam vehiculo, magis quàm corpus ipsum sit ad peregrinandum idoneo, in omnem partem vagabatur, naturámque considerauit vniuersam, quot videlicet motus sunt cœli, quales affectiones terræ, Deorum con-*

De audiendis Poët. *silia, hominum naturas,* &c. Sed meliùs Plutarchus. *Ne nos quidem Poëticam, quæ est Musarum vitis, extirpemus, neque perimamus. Caterùm sicubi præ effusa voluptate ad gloriam ferociens procaciter lasciuiat, luxurietúrque fabulositas eius, ac fastus, ibi manu iniecta frœnos ei imponamus, & reprimamus. At si quando festiuè attingat aliquid doctrinæ, orationisque mel, & illecebræ non infrugiferæ sunt, vel otiosæ: hic philosophiam inducamus, admisceamúsque. Vt enim iuxta vites nascens mandragora, atque vim suam in vinum transfundens, impressionem eius potantibus efficit leuiorem, ita doctrinam Poësis ex philosophia accipiens cum fabulis confusam, leuem gra-*

támque

támque iuuentuti eam reddit ad discendum Itaque non sunt philosophari intendentibus Poëmata defugienda, sed in Poëmatibus nauiter philosophandum assuescentibus in delectabili venari fructum & amplecti. Quod Lucretius Poëta (simodò hoc nomine,& non philosophus appellandus) perpulchro ostendit simili in primo libro, ac deinde in quarti initio eisdem ferme versibus, vbi sic.

Nam veluti pueris absynthia tetra medentes
Cùm dare conantur, priùs oris pocula circum
Contingunt mellis dulci, flauóque liquore,
Vt puerorum ætas improuida ludificetur,
Labrorum tenus interea perpotet amarum
Absynthi laticem, deceptáque non capiatur:
Sed potiùs tali facto recreata valescat.
Sic ego nunc quoniam hæc ratio plerunque videtur
Tristior esse quibus non est tractata, retróque
Volgus abhorret ab hac: volui tibi suaue loquenti,
Et quasi Musæo dulci contingere melle,
Si tibi fortè animum tali ratione tenere
Versibus in nostris possem, dum percipis omnem
Naturam rerum, ac præsentis vtilitatem.

Et in hac opinione aliquando fuit nunquam satis laudatus Torquatus Tassus; sed expresè Alexander Carrerius suam sententiam superioribus Lucretij versibus comprobans, quòd si aliquando secus fiat, & delectetur potiùs animus, quam iuuetur Poëtica, non artis peccatum erit, sed vel artificis, qui aut carminum vtitur genere, Poëticæ perfectam rationem vix participante, attingéréve; aut fabulam prauè texuit: vel audientis certè, cuius animus prauè dispositus eam, quæ ex

Vbi supra.
Vbi suprà.

ex Poëtica prouenit, vtilitatem, ſeu non ſentiat, ſeu reiiciat, voluptati duntaxat addictus.

Comœdiæ, ac Tragœdiæ differentiam aliam eſſe ab ea, quæ vulgò creditur.

CAPVT XXI.

MVlti non ſpernendæ autoritatis viri, quíque tam noſtra, quàm parentum, & auorum ætate noſtrorum non mediocrem in ſcribendo adepti ſunt laudem, aliud agentes, cùm tamen de Tragœdiæ, ac Comœdiæ agerent differentia, eam aut in hoc duntaxat, aut ſaltem præcipuè verſari dixerunt, quòd Comœdiæ finis lætus, ac hilaris, Tragœdiæ è contrà terribilis ſemper, ac funeſtus debeat eſſe. Ita cenſuit opinionis huius anteſignanus (vt credo) priſcus ille Grammaticus Diomedes, hæc enim de Tragœdiæ, ac Comœdiæ differentia inter alia. *Deinde* (inquit) *quod in illa* (Tragœdia nimirum) *frequenter & pene ſemper lætis rebus exitus triſtes, & liberorum, fortunarúmque priorum in peius agnitio: in hac* (Comœdia) *triſtibus lætiora ſuccedunt.* Hæc ille, quamuis non à neceſſariis, ſed à communiter accidentibus differentiam videatur ſumpſiſſe. abſolutè tamen deinceps id cenſuêre Cœlius Rhodiginus, Lilius Gregorius Gyraldus, Franciſcus

lib. 3.

Rhod. lect. Antiq. l. 7. c. 4. & l. 24. ca. 10.

Gyral. l. de Poët. tract. de Comœdia.

ciſcus Nauſea, Floridus Labinus, Alexander Carrerius: Cæſar Scaliger; Iaſon de Nores, licèt hic parum ſibi conſtans, contrarium deinde affirmarit; Sed quid enumerandis ſcriptoribus immoror? omnes ferè, qui de Poëtica ſcripſerunt, ſensêre ita, communis hæc vulgi opinio. Verumenimuerò quanuis certò ſciam maximè periculoſum ſcribenti eſſe communem contradicere ſententiam, atque eam niti eradicare opinionem, quæ in animis hominum altis inhæret infixa radicibus, tanto tamẽ veritatis detegendæ deſiderio flagro, vt non dubitem Statianus alter Hippomedon hinc intumeſcentis magiſtellorũ Gurgitis vndis, inde contra ſentientis vulgi telis pectus opponere meum: ſed diſpari exitu (vt ſpero) ille enim infenſum ſibi Deum expertus occubuit, me verò veritatis vindex numen victorem reddet. Dico ergo fere,

Nauſ. in l. Primord. in Poëſ. tract. de Comœd. Sabin. Succiſſiuor. l. 1. c. 15. Carrer. nel' diſcorſo cõtra l'opera del Dante. Scalig. Poët. l. 1. c. 4. Nores nel diſcorſo de la Tragicomedia. Et deinceps. nel Apologia contra l'autore del Verato.

Horatio ſol contra Toſcana tutta:

ſatis conſtare ex Ariſtotele aliam eſſe definitionem Comœdiæ, aliam Tragœdiæ, & quidem valde inter ſe differre. Comœdia nanque prætermiſſis aliorum definitionibus, de quibus Lilius Gyraldus, ex Ariſtotele hæc. *Comœdia autem eſt peiorum quidem imitatio, non tamen ſecundùm omne vitij genus: quanquam ridiculum à turpi proficiſcitur: ridiculum enim aliquo pacto peccatum eſt, & turpitudo ſine dolore, minimeq; noxia: perinde ac ridicula ſtatim appareat deformis facies diſtorta ſine dolore.* Tragœdiæ autem talis definitio ex Ariſtotele bene à Minturno explicata, quantumuis eam reiiciat Cæſar Scaliger. *Tragœdia eſt imitatio actionis illuſtris,*

Vbi ſuprà. Ariſt. de Poët. c. 2. De Poët. l. 3. Vbi ſupra. Poët. c. 3.

illustris, absolutæ, magnitudinem habentis sermone suaui separatim singulis generibus in partibus agentibus, non per enarrationem; per misericordiam verò atque terrorem perturbationes huiusmodi purgans. Si ergo tam verũ est, quàm quod verissimũ, res primò, & principaliter per suas differre essentias (liceat nunc logico loqui sermone) & rationes generis, aut speciei constitutiuas, veluti animatum quod ab inanimato differt per animam animatum illud constituendum, & homo ab equo per rationem, quæ illum animal rationale reddens differre simul facit ab equo, leône, & aliis rationis expertibus. Differentia certè Tragœdiæ, & Comœdiæ in actione consistet, quæ in altera est illustris, & illustrium personarum terrorem continens, ac misericordiam: in altera verò humilis, humiliorum, & ridicula, seu turpis. & non in exitu fœlici, aut infœlici, hilari, aut mœsto, cuius certè in definitionibus nullam fecit mentionem Aristoteles. At hilaris, dicet aliquis, in Comœdia exitus, & funestus in Tragœdia, sin minùs essentiæ, propria tamen sunt quarto modo (vt Logici dicunt) id est absque subiectorum corruptiône inseparabilia: vel certè conditiones, sine quibus non: aut complementa, & aliquo saltem ex hisce modis necessario in similibus requiruntur poëmatibus. Sed nullo ex prædictis modis requiri iam probabo autoritate, ratione, & exemplo. Aristoteles humanorum omnium studiorum princeps de Tragicæ fabulæ magni-

Poët. c. 5. tudine agens, hæc subdit. *Eum sanè dicimus legitimum huic fore magnitudinis terminum cùm siue ad*

commodam

commodam fortunam ex incommoda, siue ex commoda ad incommodam perpetua serie mutata fuerit Hoc etiam ratione conuincitur, & exemplo. Nam si proprium quarto modo esset hilaris exitus Comœdiæ, funestus Tragœdiæ, cùm proprium sic, seu propria passio conuenire debeat illi, cuius proprium est, omni, soli, & semper, non posset ab eis separari absque subiecti destructione; dãtur tamen Comœdiæ aliquot exitus nequaquam hilares, & Tragœdiæ læti euentus, non igitur illud proprium est Tragœdiarum, & Comœdiarum. Neque potest esse conditio, sine qua non: si enim talis esset conditio, neque dici posset absque illa Comœdia, Comœdia, neque Tragœdia, Tragœdia, neutraque suum assequerentur finem, non enim delectando iuuarent: at verò Comœdiæ absque læto exitu, & Tragœdiæ etiam absque tristi exitu, seu exodo (ita enim vocat Aristoteles eam Tragœdiæ partem extra quam nullus est chori cantus) & sua retinent nomina, & suum assequuntur finem: in Tragœdia nanque à timore, misericordiáve delectationem per imitationem Poëta parat, teste Aristotele, non igitur est necessarius assignatus ab aliquibus hisce Poëmatibus finis: retinere nomen patet: assequi finem per peripetias, agnitiones, & perturbationes, quæ in illustrium virorum actionibus reperiuntur, satis apparet, intentum ergo habemus. Rursus neque tanquam complementum requiritur hilaris, aut lugubris finis, absque illo enim Comœdia, & absque hoc Tragœdia perfectæ sunt, nullo igitur modo requiritur. Exemplis cõ- Poët. ca. 11.

firmabitur hoc totum, ex ipsis nanque dependet ferè superiùs dictorum comprobatio; In Comœdiis nãque Aristophanis Comœdia *Nebulæ* nũcupata, Strepsiadis vindicta, Socraticæ domus incendio, ipsius Socratis, ac discipulorum lacrymis terminatur. Plauti *Asinaria*, & *Miles gloriosus* pœna, & luctu terminantur, senis illa, hæc militis; cùm tamen ambo essent præcipuæ actionis personæ. Inter Tragœdias prætermissa Sophoclis *Electra* (de qua iure potest disputari, lætusne dicendus illius finis sit, in qua iniustam parentis necem, suásque ipsius iniurias Tyranni, & matris nece Orestes vlciscitur, regnóque potitur terno.) *Philoctetē* certè illius nullus negat, imò neque negare poterit, lætitia terminari, in illa enim intentum assequitur Vlysses, qui Philoctetem secum ad Troiam vehit ex Lemno, neque iam reluctantem. Quod si negent, testimonio nobis erit Chorus, sic enim vltimam Tragœdiæ manum imponens canit,

Cho. *Eamus ecce omnes congregati,*
Nymphis marinis precati
Reditus saluatores venire.

Quòd si parum videatur hilaris Tragœdiæ huius Sophocleæ finis, Euripidis duæ Iphigeniæ, altera in Aulide, in Tauride altera, Iò, Alcestísque, nec non Oetæus Hercules cælitibus iam adscriptus, gloriosúsque matri apparens, fidem nobis in hac parte satis, supérque facient. Neque est cur effrons ex aduersariis quis errasse hos dicat Poëtarum proceres; Aristotelis enim testimonio, non minimam in hoc meruisse laudem affirmabimus:

mabimus: sic nanque ille de Euripide. *Quamobrem illi quidem decipiuntur ob id ipsum, quo Euripidem damnant, vt qui in Tragœdiis suis illud obseruet, earumq́; plures in fœlicitatem terminentur, id quod omnino, vt diximus, ex arte est, argumento verò illud sit maximo, quòd in scenis, atque adeò in certaminibus hæ, si rectè recitentur, maximè quidem Tragicæ appareant, Euripidésque ipse tametsi aliqua parum rectè dispenset, omnium tamen Poëtarum maximè Tragicus videri potest.* Hæc Aristoteles, & hæc ex illo nostra, ac verissima circa Tragœdiæ differentiam, & finem sententia, cui nullus, quod sciam, adstipulatus est, exceptis duobus, Minturno videlicet in suo Poëta, qui licèt dubiè priùs loqui visus sit, demum de Tragœdiæ actione agens concludit ita. *Id porrò in Tragœdia seruandum omnino censemus, vt actio sit luctuosa, ancépsque fortuna, siue tristem, siue iucundum exitum habeat, & quorum quidem res agitur in maximo illi discrimine versentur*; atque illo qui sub Altizzati nomine libellum contra Iasonem de Nores vulgari sermone, sed non vulgari elegantia conscripsit: & (si placet) excepto etiam ipsomet Iasone de Nores vel parum sibi constante, vel iam saniore facto in sua Apologia. Cæterùm quoniã Iasonis de Nores incidit mentio, æquum erit nostras aduersus ipsum tueri partes, nec non contra alios Hispanicarum Comœdiarum detractores. Prædictus nanque autor cùm non satis fortasse habuisset iure, vel iniuria, imò iniuria certè illud reprehendere immortali laude dignum, ac nunquam in memoria doctorum, æuorúmque om-

Poët.c.11.

lib.3.

Replica del Altizzato contra l'Apologia del Nores.

nium intermoriturum opus ingenioſiſſimi equitis, ac Poëtæ Ioannis Baptiſtæ Guarini, *Il Paſtor fido Tragicomedia Paſtorale*, maximo cum iudicio nuncupatum, falcem etiam mittere voluit in alienam meſſem (Hiſpanum idioma intelligo) peregrè natus ille, ídque etiam damnare opus, quod omnes noſtri admirantur, prædicant quot quot linguam callent exteri, Tragicomœdiam videlicet *Caliſti*, & *Melibea, Caleſtina* vulgò dicimus, & licèt eius patrocinium facilè poſſem ſuſcipere, nec caderem, vt puto, à cauſa, quantumuis alicuius Medeæ præſtigiis bonus noſter vteretur Iaſon; iis tamen commitere ſatius duxi, quibus Guarini Tragicomœdiæ curæ fuit, aut erit deinceps iuſtiſſima defenſio, quandoquidem apud Nores in eadem ſunt ambæ damnatione. Cæteras quidem Comœdias noſtras aliqui dicũt longè ab Ariſtotelicis aberrare præceptis, quippe quæ in ipſorum ſententia & temporis ab Ariſtotele Comœdiis præfixi ſpatium longè excedant, quæ Regum, & Illuſtrium virorum fabulis texantur; quæ denique ex præclaris partim, partim ex infimis conſtent perſonis. Fateor in Hiſpania, ſicut & in Prouinciis aliis, plurimos reperiri imperitos (eorum enim, vt vetus aſſerit prouerbium, infinitus eſt numerus) qui cùm in omnibus quid faciant, ignorent, omnia tamen facere aggrediuntur; ij dubio procul quantùm diſtat ortus ab Occidente, ab artis ſemper aberrabũt ſcopo, neque vitio dabunt actioni duabus, aut tribus horis duraturæ decem, aut viginti annorum tempus accommodare. Cordati verò homines

mines (vt sunt multi in Hispania) quibus nec læua mens, nec leuis literatura vnius diei duntaxat spatio suam concludunt actionem; quòd si duobus concluderent diebus, id in Heaut. fecit Terentius: Fabulam itidem sententiarum grauitate, facetiarum dulcedine, argutiarum (quibus præ aliis nostra scatet lingua) venustate ornant; qualem hisce diebus Cordubæ vidimus cuiusdã amici, & conciuis mei Comœdiam nihil non salis, leporis, ac venustatis, nihil non argutiarum, nihil non exactissimæ artis continentem. Versari autem circa Illustres personas Comediæ actionem erratum certè Hispanorum non fuit; & hoc Aristophanes Græcus in Ranis, & Equitibus fecit, & Italus Plautus in Amphitruone Comœdiis; neque improbauit (vt mox dicam) Aristoteles, quemadmodum neque Comœdiam, quæ partim ex humilioribus, partim ex præstantioribus constet personis: sic enim ille. *Secundo loco sequitur quæ à nonnullis in primo collocatur, illa ex duplici genere compositio, quo ex ordine Odyssea est: vt quæ diuersa ratione partim ex præstãtioribus personis, partim ex humilioribus constet. huic sanè primas tribuit theatralis imperitia, quippe vates hanc auram sequuntur componentes quidem ad vota spectatorum. Ceterùm voluptas illa non Tragœdiæ, sed Comœdiæ propria est, in hac enim siqui velut Orestes, & Ægysthus secundùm fabulam inimici fuerint, reconciliata tandem inter se amicitia, neuterq; ab altero obtruncatus discedet.* Ecce tibi vtriusque rei exemplum in Oreste, & Ægystho illustrium in Comœdia; constantis verò ex illustribus, & humilibus, vt

Pridie Kal. Mai.

Poët. c. 11.

in Odyssea: quam Aristotelis opinionem secutus proculdubio Cicero dum ait. *Comœdum in Tragœdiis, & Tragœdum in Comœdiis placere vidimus.* Quod etiam lepidissimè suo more ostendit Plautus mixtæ huic compositioni Tragico Comœdiæ imponens nomē in illa, quā modò nominauimus, Amphitruone, in cuius Prologo ita Mercurius.

De Orato.

Post argumentum huius eloquar Tragœdiæ,
Quid contraxistis frontem, quia Tragœdiam
Dixi futuram hanc? Deus sum, commutauero
Eandem hanc, si voltis: faciam ex Tragœdia
Comœdia vt sit omnibus iisdem versibus.
Vtrum sit annon vultis? sed ego stultior,
Quasi nesciam vos velle, qui Diuos siem.
Teneo quid animi vostri super hac re siet.
Faciam vt commista sit Tragico Comœdia.
Nam me perpetuò facere, vt sit Comœdia,
Reges, quo veniant, & Dij, non par arbitror.
Quid igitur? quoniam hic seruos quoque partis habet,
Faciam hanc proinde, vt dixi, Tragico Comœdiā.

Nihil ergo cùm hac in re peccent Hispani, obmutescant necesse est accusatores cæteri.

Morem

Morem appendendi ad parietes ædium sacrarum tabellas pictas, cereos, hominum simulachra, arma, vestes, cæsariem, donariáque alia ab Antiquis desumptum, & cur voti causa capilli tondeantur.

CAPVT XXII.

SOlent nunc, qui maximum aliquod euasêre periculum vel mortis, vel valetudinis aduersæ, vel naufragij, vel qui gloriosum aliquod facinus in bello patrarunt, tabellas rerum gestarum seriem continentes, aut earum loco vestes quibus ægrotantes fuerant induti, arma quibus vel ab hostibus se occisum iri crediderant, vel quibus ipsi hostes deuicerunt, catenas & compedes, quibus detenti captiui, cæsariémque ex voto ad templorum parietes appendere: quod in omnibus ferè Christiani orbis partibus factum visitur. Hoc nos inter alia ab Antiquis accepisse paucis demonstrabo. Et de Tabellis quidem Tibullus.

Nunc Dea, nunc succurre mihi, nam posse mederi l. 1. Eleg. 3.
Picta docet templis multa tabella tuis.

& in Catalectis.

Non ego thure modò, aut picta tua templa tabella

Vide Strabonem l. 8. de Epidauro, Coo, & Tricea. *Ornabo, & puris ſerta feram manibus.*

Et quia tabellarum picturis inſcriptio addi ſolet, quæ nomina dicantium, & cauſam vel carmine, vel ſoluta oratione aperiat, ideo (vt credo) Propertius.

lib. 2. *Pro quibus optatis ſacro me carmine damno,*
Scribam ego; per magnum eſt ſalua puella Iouem.

Amor. l. 1. Eleg. 11. Ouidius.

Non ego victrices lauro redimire tabellas,
Nec Veneris media ponere in Æde morer.
Subſcribam. Veneri fidas tibi Naſo tabellas
Dedicat: at nuper vile fuiſtis acer.

Ad quod etiam alluſiſſe videtur ipſemet Naſo.

Amor. 2. Eleg. 13. *Ipſe ego thura dabo fumoſis candidus aris,*
Ipſe feram ante tuos munera vota pedes.
Adiiciam titulum. Seruata Naſo Corinna.

Cereos, & hominum ſimulachra Diis, ſed præcipuè Saturno dicaſſe Antiquos autor eſt Macrobius. (Saturn. 1. c. 11.) *Cœpiſſe* (inquit) *Saturno cereos potiùs accendere, & in ſacellum Ditis aræ Saturni cohærens oſcilla quædam pro ſuis capitibus ferre, ex illo traditum, vt Cerei Saturnalibus miſſitarentur, & ſigilla arte fictili fingerentur, ac venalia pararentur, quæ homines pro ſe, atque ſuis piaculum pro Dite Saturno facerent.* Mitto nunc oſcilla alia, quæ (autore Paulo) Feſta quædam erant in honorem Bacchi, in quibus homines ſe, aut ſuas imagines per funes iactabant, vulgò nobis, *mezerſe, o, columpiarſe*, de illis enim intelligendus Vergilius, *—tibique* (Georgic. 2.)

Oſcilla ex alta ſuſpendunt mollia pinu.

Bacchum alloquens: cuius rei varias referunt cauſas Feſtus, ac Seruius. Dicationis armorum (Feſt. in verbo Oſcilla. Ser in prædict. Verg. verſ.)

ſacra

ſacra fecit mentionem pagina in Machabæorum libris; *Et audiuit eſſe ciuitatem Elymaidem in Perſide nobiliſſimam, & copioſam in argento, & auro, templúmque in ea locuples valde: & illic velamina aurea, loricæ, & ſcuta, quæ reliquit Alexander Philippi Rex Macedo.* Qua de re elegantiſſimè more ſuo diuinus Poëta. L.1.cap.6.

Ære cauo clypeum magni geſtamen Abantis
Poſtibus aduerſis figo, & rem carmine ſigno.
Æneas hæc de Danais victoribus arma.

Ouidius.

Dij precor à nobis omen remouete ſiniſtrum, In Heroidibus.
Et ſua det reduci vir meus arma Ioui.

Idem.

Miles vt emeritus non eſt ſatis vtilis armis, Triſt.4.
Ponit ad antiquos, quæ tulit arma, Lares. Eleg.7.

Romulum, & alios Ioui Pheretrio optima deuictis hoſtibus retuliſſe Liuius, & Florus non vno in loco teſtantur. de hoc Lucanus (nam & arboribus ſua ineſſe numina ſuperuacaneum probare.)

Qualis frugifero quercus ſublimis in agro l.Pharſ.1.
Exuuias veteres populi, ſacrataq́ geſtans
Dona ducum.

cuius etiam religionis meminit Claudianus libro de Raptu Proſerpinæ 3. dum furentem Cererem arboribus ſpoliaſſe ait lucum antiqua horrendum religione, ſpoliis Gigantum onuſtū. Strabo de noſtra agens Hiſpania. *Is monumenta quædam de Vlyſſis errore in Mineruæ templo eſſe commemorat, parmas ſuſpenſas, paluſtria, roſtraq́ nanalia.* lib.3. Hūc etiam morem Suetonius in Caligula refert

Cap.24. his verbis; *Tres gladios in necem ſuam præparatos Marti vltori addito elogio conſecrauit.* Idem in Vitellio.

Cap.10. *Pugionémque, quo ſe is occiderat* (Otho nimirum) *in Agrippinenſem coloniam miſit Marti dedicandum.* de qua armorum dedicatione qui plura velit, Pauſaniam plurimis in locis conſulat. Manumiſſos catenas, & compedes Deis dicaſſe autor eſt Horatius.

Satyr.1.
Satyr.5.

— donaſſet iámne catenam
Ex voto laribus, quærebat.

Vbi Lambinus hoc fuiſſe in vſu veteribus refert. Martialis.

l.3.Epig.29.

Has cum gemina compede dedicat catenas,
Saturne tibi Zoilus annulos priores.

Veſtem voti cauſa ad vitandum imminens aliquod periculum Deis dicari ſolitam teſtis eſt Silius,

lib.7.

Fœmineus matres graditur chorus ordine longo,
Iunoni pallam, conceptáque vota dicabant.

Veſtium ex voto appenſarum ſimul cum tabellis naufragij periculum enarrantibus expreſsè meminit Lyricus.

Carm.1.
Od.5.

—me tabula ſacer
Votiua paries indicat vuida
Suſpendiſſe potenti
Veſtimenta maris Deo.

Veſtium etiam, & comarum Deo dicatarum mentionem fecit Statius.

Thebaid.l.12.

Mœſtarumq́, ſuper libamina ſerta comarum
Pendent, & veſtes mutata ſorte relictæ.

Syluar.l.3. De coma idem Statius in Sylua, cui lemma, *Coma Farini*, quam puerum pro Imperatoris ſalute

Æſcu

Æsculapio dicasse ibi narrat Poëta: tondebantur autem capilli, vt significaretur, eum qui cęsariem deponebat, vi maioris potestatis oppressũ in tutelam eius Dei, cui cæsos mandabat capillos, sese recipere; vnde qui in mari tempestate iactabantur, capillis recissis, ac in medios fluctus eiectis, Neptuno se commendabant, vt refert Antonius Syluius. Petronius in Satyric. *Vnus fortè ex vectoribus, qui aclinatus lateri nauis exonerabat stomachum nausea grauem, notauit sibi ad Lunam tonsorem intempestiuo inhærentem ministerio, execratusq́; omen, quod imitaretur naufragorum vltimum votum.* & inferiùs. *Audio enim non licere cuiquam mortalium in naui neque vngues, neque capillos deponere, nisi cùm pelago ventus irascitur.* Iuuenalis. l. Singul. in ll. c. 11.

Tunc stagnante sinu gaudens ibi vertice raso
Garrula securi narrare pericula nautæ. Satyr. 12.

Et de hoc nautarum more quidam (licèt minùs verè meo iudicio) interpretantur illa Diui Pauli verba ex Actuum 27. *quia nullius vestrûm capillus de capite peribit.* quæ phrasim potiùs Scripturæ, quàm aliquid aliud planè redolent, quemadmodum id Regum secundi. *Viuit Dominus, quia non cadet de capillis filij tui super terram.* & illud tertij. *Si fuerit vir bonus, non cadet ne vnus quidem capillus eius in terram.* & Lucæ 21. *& capillus de capite vestro non peribit.* Qui è seruis fiebant liberi ad instar nautarum capillos etiam sibi abscindebant. Nonius. *Qui liberi fiebant, ea causa calui erant, quòd tempestatem seruitutis videbantur effugere, sicut naufragio liberati solent.* quem tamen in manumissis morem potuerunt Ethnici ex Hebræis sumere, ita enim Cap. 14. Cap. 1.

enim eis præceptum Deuteronomij 21. *Si egreſſus fueris ad pugnam contra inimicos tuos, & tradiderit eos Deus in manu tua, captiuoſq; duxeris, & videris in numero captiuorum mulierem pulchrã, & adamaueris eam, volueriſq; habere vxorem: introduces eam in domum tuam, quæ radet cæſariem, & circumcidet vngues, & deponet veſtem, in qua capta eſt.* quæ mulier libera poſtea remanebat; nec vendi poterat, ſi vir eam repudiare vellet. Similiter & capitalis criminis reus abſolutus tondebatur apud Romanos (fortè quia etiam maximam euaſiſſet tempeſtatem) ſicque in Capitolium gratias acturus aſcendebat. Martialis.

l.2.Epig.74. *Ad alta tonſum templa cùm reum miſit.*

Aliis etiam Diis, quos ſibi tutelares deligebant Antiqui, comam conſecrabant detonſam Apollini illuſtris familiæ adoleſcentes ex Plutarcho in Theſeo, cuius rei, & Martialis meminit, quanuis non de illuſtri, ſed de manumiſſo agat.

l.1.Epig.32. *Hos tibi Phœbe vouet totos à vertice crines*
Encolpus, domini centurionis amor.
Grata pudens meriti tulerit cùm præmia pili.

Cap.12. Neronem Ioui Capitolino ſuam cõſecraſſe barbam ex Suetonio conſtat. Addamus & hoc pro colophone capitis; mulieres in lege Moyſis captiuas gratiam libertatis abſciſſa coma, hodie incolumitatis plerunque meruiſſe abciſſa, & diuis dicata; abſciſſione enim capillorum, quibus præcipuè condecoratur caput, maximum fœminæ, quæ pulchritudinem adeò curant ſuam, humilitatis, & abiectionis edunt ſpecimen, quod apertè colligo ex illis verbis capitis citati ex Deuteronomio.

ronomio. *Dimittes eam liberam, nec vendere poteris pecunia, nec opprimere per potentiam, quia humiliasti eam.* abſciſſione nimirum capillorum, quos adeò diligunt illæ. Vbi ſuprà.

Petronij locus alter explicatus.

CAPVT XXIII.

ET quoniam Petronij in ſuperioribus incidit mentio, operæpretium duxi alium autoris eiuſdem explicare locum, adeò difficilem, deſperatum adeò, vt fruſtra illi medicinam facere adhuc (meo iudicio) recentiores curarint: neque id certè mirum, quando ille Satyricon liber mutilus, aſteryſcis plenus, ac totus ferme lacer in noſtras peruenit manus; vt vt tamen potero & ſuſtinere, & elucidare lectionem pro virili conabor. Eius igitur verba hæc. *Cùm Aſcyltos grauatus tot malis in ſomnum laberetur, illa, quæ iniuria depulſa fuerat ancilla, totam faciem eius fuligine longa perfricuit, & non ſentientis labra, humeroſq́; ſopitionibus pinxit.* Sciendum ergo antiquis (vt & nobis hodie) in vſu fuiſſe ludicrum quoddam, quo dormientium ora ſublinebantur, Alciato, & Budæo, qui illud ex Nonio didicerunt, aſſeuerantibus, quod etiam apertè Vergilius indicat in Sileno.

—Iámque videnti

Sangui

Sanguineis frontem moris, & tempora pingit.
Vnde sublinire os, pro illudere frequenter Plauto in Aulul.

Act.4 scen.5 *Fidei censebam maximam multo fidem*
Esse, ea subleuit os mihi penissumè.
In Epidici Prologo.
— Mox compressæ, ac militis
Cognoscit opera sibi senex os sublitum.

In Milite gl.Act.2.sc.1 *Subleuit os ille lenæ, & matri mulieris.*
& alibi sæpe. Quæ quidem oris sublitio vel vigilantibus maioris irrisionis causa fieri aliquando solebat, vnde intelligere licet illud Plauti in Pœnulo.

Act.5.scen.3. *Stulta soror es magis quàm volo, an verò pulchra videre obsecro,*
Si tibi illic non os oblitum est fuligine?
ac si diceret Hispano sermone; *Necia eres hermana mas delo que yo quisiera, por ventura pare çes hermosa, por que alli* (in Veneris fano) *note tineron de hollin la cara,* vt planè ex anterioribus liquet versibus.

Festus dies Venus, nec tuum fanum, tātus ibi clientarum erat numerus,
Quæ ad Callydoniam venerāt Venerem, certo enim quod quidem ad nos duas
Altinuit præpotentes, pulchræ pacisq; potentes soror fuimus,
Neque ab iuuentute ibi irridiculo habitæ, quod pol soror cæteris omnibus factum est.

Iam ergo hinc liquet, quam ob causam Petroniani Ascylti facies fuligine fuerit ab ancilla deturpata, siue fuligo illa ex aliquo, qui illo esset in cubiculo,

cubiculo, desumpta camino, siue ad vsum mundi muliebris priùs fuerit comparata, fuligine enim supercilia tingere pulchritudinis causa fœminis mos erat, quare illud in viris vt muliebre & indecorum reprehendit Iuuenalis.

Ille supercilium madida fuligine tactum
Obliqua producit acu, pingitq́, trementes
Attollens oculos.

Vbi notandum obiter me, *tactum*, non *tinctum*, legere cum Turnebo, & Pulmano; ex illis enim veteres tangere, pro tingere, imbuere, linire, aspergere etiam dixerunt, atque ita legunt Plantiniana, nec non Lugdunensia quędam exemplaria annó 1532. apud Trechseles fratres excussa. Sed ad rem. *& non sentientis labra humerosq́, sopitionibus pinxit.* Quid *sopitionum* nomine intelligat Petronius difficillimum certè scitu est, ideoque variis ansam opinionibus, ne dicam hallucinationibus, præbuit. Alij enim *scriptionibus*, legendum putant, vt captiuis olim fieri solebat, quorum ora scrptionibus notabantur, Plinius. *Atque nunc eadem illa, vincti pedes, damnatæ manus, inscripti vultus exercent.* Suetonius in Caligula. *Ex noxiis adnotauit multos honesti ordinis deformatos priùs stigmatum notis.* Apuleius. *Frontes literati.* Alij *scipionibus* reponendum dicunt, illud Catulli sequuti. lib.18. Cap. 27. Asini aurei l.9.

——namque totius vobis
Frontem tabernæ scipionibus scribam.

Sed neutra mihi arridet emendatio, quia scilicet emendatio est, quam omni conatu effugere curaui semper, dum manifestissimum in scriptura mendum non appareat. Deinde quia prima futi-

lis

lis est, captiuorum enim notæ in frontibus, aut genis, non in labris, aut humeris visebantur. Secunda verò, vtpote vana omnino, quæ videlicet adulterinæ Catulli innititur autoritati, ibi enim mendum latere, perperámque *scipionibus*, positum Scaliger filius, & alij veraciter tenent, reponendúmque *titionibus*, cum doctioribus plane crediderim. Alij, *sublitionibus* reponendum, pro *sopitionibus* in hoc Petronij loco asseuerant, quasi velit autor ancillam rudibus quibusdam coloribus Ascylti os humerósque pinxisse; sublitio enim primum tabellæ tectorium est, fundamentúmque coloris eius, quem inducere volumus, à sublinire, quod est leuiter perungere, deductum. Sed neque hæc lectio magis mihi probatur, quem enim ad finem in illa domo picturæ apparatus? instrumenta ingenuarum artium in illa luxuriæ taberna quorsum? præterquàm quòd nulla mihi (vt dixi) dum sustineri lectio potest, placuit vnquã emendatio. Neque vllum facit nobis negotium mentio in præcedentibus de penicillo facta, ad hoc vt sublitionibus assentiamur; penicillum enim illud, quod puella satyrio tinxerat, non ad picturæ, sed ad luxuriæ vsũ ex textu deprehẽditur: ea enim vis inest satyrio, vt vel solo contactu comparatũ Venerẽ excitet autore Plinio; quare cõgruum est vt penicillũ illud non ex caudæ animalis extremitate compactum, quale requiritur ad pingendum, sed ex linteo, vel ex gosipio, aut spongia factum credamus, cùm omne id, quo ad aliquid mũdandum, detergendum, illiniendúmve vtimur, peniculum vocitemus. Terentius.

l.26.cap.10.

Thras.

Thras. Quid ignaue peniculon pugnare, qui istum huc portes cogitas? Eunuch. act.4.scen.7

Sanga. Egóne? Imperatoris virtutem noueram, & vim militum

Sine sanguine hoc fieri non posse: qui abstergerem vulnera?

Quin & peniculum pro spongia apposuit Ammianus. *Centonem* (inquit) *quem sub galea vnus* lib.19. *ferebat è nostris, vltima aptauimus summitati, qui per funem coniunctus, aquasq; hauriẽs ad peniculi modum facilè sitim, qua hauriebamur, extinxit.* Spongias autem ideo penicillos vocari quòd ad oculorum tumores; & ad extergendas lippitudines vtiles sint, noster Isidorus affirmat. Quare alij pristinam l.Origin. retinentes lectionem *sopitionum* nomine penicil- 12.c.6. los medicamine aliquo imbutos, & soporatos intelligunt, Vergiliana freti autoritate: ille enim, *ramum vi soporatum stygia. & offam melle soporatam* Æneid. 5. & 6. dixit. Sed meo iudicio ridicula etiam hæc erit interpretatio, cùm enim Vergilium constet soporatum ramum, soporatam offam tanquam vim soporis inducentem dixisse, nihil à Petronij mente alienum magis excogitari poterit, quàm si dicamus penicillo medicamine soporem inducente delibuto Ascylti os fuisse ab ancilla depictum, quandoquidem in pœnam intempestiui somni illius faciem fuligine perfricatam, & os patet sopitionibus depictum, quia nimirum peruigilium, quod nefariorum sacrorum causa Priapo debebatur, & Veneri, dormiens violarat Ascyltos Petronius immediatè antè. *excepti etiam pluribus ferculis cùm laberemur in somnũ, itáne est, inquit Quar-*

tilla,etiam dormire vobis in mēte est,cùm sciatis Priapi genio peruigilium deberi? Quamobrem ex mea certè sententia vulgata retinenda erit lectio, ibíque *sopitionibus*,pro *sopitis titionibus* vsum fuisse autorem ex duabus vnicam conflãntem dictionem plane credendum,quemadmodum illicet,scilicet, videlicet vsurparunt frequēter veteres, eapse pro ea ipsa Plautus, & Festus, & legirupionem, pro legis ruptionem,apud eundem Plautum, domuitionem, pro domum itionem legimus apud Lucium Apuleium.Sensus ergo huiusmodi erit; Ancilla quæ iniuria depulsa fuerat, vt Ascylton pari afficeret iniuria, fuligine illius faciem perfricuit, & nihil sentientis os,humerósque sopitis titionibus,carbonibus videlicet pinxit, vtpote quibus longè faciliùs quàm fuligine lineæ quæuis duci possint. Sopitis autem titionibus pro carbonibus vsum esse,quasi ij contrarij sint ardentibus,nemo (vt opinor) dubitabit,nam & Vergilius

In Penulo. In Rudente. In Asino aureo.

—*Sopitos suscitat ignes.*

l.Æneid.5. & 8

quasi extinctos non semel dixit.Cornelius autem Celsus simillima vsus loquutione,sic ait; *Fomētisq́; protinus totum corpus circumdare conuenit, maximeq́; inuolutis testis,& extinctis titonibus.* ita igitur locus hic meo iudicio intelligendus, ne emendationi subiaceat,

l.3.cap.12.

De

De Cothurni significatione multiplici ad D. Bernardum Aldrete virum eruditissimum, amicum optimum.

CAPVT XXIV.

NONNVLLIS abhinc diebus (si meministi, & neministi Bernarde) incidit inter colloquẽdum Cothurni mentio, occasionẽ corporis mei breuitas præbuit, arripuit, quæ tua est, eruditio, ac me, quo procerior fierẽ, cothurnis calceãdum dixisti. Parum me cothurnis adiutum iri, humili, venatorio quippe calceamenti genere, Vergilio teste, respondi; aliud te ex optimis didicisse autoribus, subdidisti contrà, ac te docente silentium mihi indixisti. Domum inde reuerso meam aliquantulùm laboris hanc in rem impendere venit in mentem, feci, ac quid ex optimis quibusque didicerim scriptoribus, iam percipe. Multiplex cothurni significatio multùm quidem negotij facessit interpretibus, iam enim pro Tragœdorum calceis, iam per synecdochem pro Trogœdiis ipsis, seu ipsarum stylo; iam pro altiori, ac sublimiori dicendi genere, iam denique pro venatorio sumitur calceamento, quorum nobis exempla quàm plurima suppetunt. Pro Tragœ-

dorum calceamento ſumpſit Horatius.

Epiſtol. ad Piſones de Arte Poëtica. *Poſt hunc perſonæ, pallæq́ repertor honeſtæ*
Æſchylus, & modicis inſtrauit pulpita tignis,
Et docuit magnumq́ loqui, nitiq́ cothurno.

Philip. 3. Quò ſpectat illud Marci Tullij. *At auus nobilis, Tuditanus nempe ille, qui cum palla, & cothurnis nummos populo de Roſtris ſpargere ſolebat.* Pro Tragœdiis, ſeu ipſarum ſtylo idem Horatius.

Ibidem. *Hunc ſocci cœpêre pedem, grandeſq́ cothurni.*

l. 2 Carm. Od. . . *—grande munus*
Cecropio repetes cothurno.

Naſo.

Amor. 3. eleg. *Quantùm non poteris duro reſerare cothurno.*
Impia nec Tragicos tetigiſſet Scylla cothurnos.

Triſt. 2. *Et dedimus Tragicis ſcriptum regale cothurnis,*

Ibidem. *Quæque grauis debet verba cothurnus habet.*

Martialis.

l. 5. Epig. 31. *Varro Sophocleo non infitiande cothurno.*

l. 8. Ep. 3. *An iuuat ad Tragicos ſoccum transferre cothurnos?*

Eod. l. Ep. 8. *Et Vario ceſſit Romani laude cothurni.*

l. 11. Epig. 10. *Clarus fronde Iouis Romani laude cothurni.*

l. 12. Ep. 96. *Tranſtulit ad Tragicos ſe noſtra Thalia cothurnos.*

Iuuenalis.

Saty. 7. *—poſcimus vt ſit*
Non minor antiquo Rubrenus Lappa cothurno.

l. Inſt. 10. c. 1 Quintilianus. *Quibus grauitas, & cothurnus, & ſonus Sophoclis videtur eſſe ſublimior.* Vnde pro ſublimi dicẽdi genere, quale Tragicum eſt. Vergilius.

In Pharmaceutr. *Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno?*

Martialis.

l. 5. Epig. 5. *Grande cothurnati pone Maronis opus.*

l. 7. Epig. 62. *Sacra cothurnati non attigit antè Maronis*

Iuuenalis.

Iuuenalis.

Fingimus hæc altum Satyrâ ſumente cothurnum. Satyr. 6.

Apuleius. *Iam ergo lector ſcito te Tragœdiam, non fabulam legere,& à ſocco ad cothurnum aſcendere.* Pro venatorio denique calceamento ſumpſit Vergilius in Melibœo, vbi ſic Deliam alloquens. Aſini aur. l. 10.

—leui de marmore tota Siue Eclog.

Puniceo ſtabis ſuras euincta cothurno. 7.

& in diuino opere.

Virginibus Tyriis mos eſt geſtare pharetram, Æneid. 1.

Purpureoq; altè ſuras vincire cothurno.

Seruius Grammaticus in hos verſus. *Cothurno.* (inquit) *Calcei ſpecies eſt venatorij, quo etiam ſura vincitur,& aptus vtrique pedi, vnde ſingulari vſus eſt.* Hæc ille, adhuc nobis intactam de cothurnorum forma, ac diſcrimine quæſtionem relinquens, quod & recentior fecit Alexander ab Alexandro. *Cothurnum enim* (aìt) *calceamenti genus eſſe quatuor angulorum fabrefactum ita, vt vtrique pedi,& viris ac mulieribus aptetur commodè, perſpicuè conſtat.* Cui dubitationi vt ſatisfiat, animaduertendum quidem eſt duo fuiſſe cothurnorum genera, craſſus alter, & ſuberis acceſſione eximiè procerus erat cothurnus, quales hodie crepidæ illæ, quibus noſtræ vtuntur fœminæ, *Chapines*, vulgò noſtris *pianelle* Italis. Alter nullo erat fulcitus ſubere, planus & humilis: ille in vſu Tragœdis fuit; Diis hic, & venatoribus accommodatus, vt ex ſuprà dictis patet, quibus adde illud ex Georgicorum 2. Genia. Dier. l. 5. c. 5.

Huc Pater ô Lenæe veni, nudataq; muſto

Tinge nouo mecum direptis crura cothurnis.

cuius forma, vt credo, perſimilis erat calceaméti il-

lius apud nos *botillus*, hodie *stiualleti* apud Italos dicti, quod ex eo, quòd suras amplexaretur, apertè colligo; cur autē ipsas operiret, in promptu causa est, ne scilicet carduis, sentibus, tribulis, & similibus obnoxiæ forent aculeatis herbis: hunc humilem fuisse, quia venatorum, ex nostri Poëtæ locis satis constat, illum procerum præter superiùs allegata. optimus Nasonis locus demonstrat.

Amor. 3. Eleg. 1. *Altera me sceptro decoras altoq; cothurno.*
& Iuuenalis.

Satyr. 6. *—Si breue parui*
Sortita est lateris spatium, breuiorq; videtur
Virgine Pygmæa nullis adiuta cothurnis.

l. Orig. 19. cap. 34. Clariùs tamen Isidorus noster. *Cothurni sunt quibus calceabantur Tragœdi, qui in theatro dicturi erát, & alta, intonantique voce carmina cantaturi; est enim calciamentum in modum crepidarum, quo Heroes vtebantur, sed tale est, vt dextro, & læuo conueniat pedi.*
Ibidem. Idem. *Mulei sunt similes cothurnorum solo alto.* atque ita intelligendi Suetonius & Vopiscus: ille in
Cap. 52. Caligula dum ait. *Sæpe gemmatas depictasq; penulas indutus, manuleatus & armillatus in publicū processit: aliquando sericatus, & cycladatus, ac modò in crepidis, & cothurnis, modò in speculatoria caliga, nonnunquam socco muliebri.* Hic verò in Carino. *Memorabile maximè & Carini, & Numeriani hoc habuit imperium, quòd ludos Romanos nouis ornatos spectaculis dederunt, quos in Palatio circa porticum stabuli pictos vidimus, nam & Neurobatem, qui velut inuentis cothurnatus ferretur, exhibuit.* quod proculdubio vo-
l. 7 cap. 20. luit Plinius. *Nos quoque vidimus Athanatum nomine prodigiosæ ostentationis, quinquagenario thorace*

plumbeo

plumbeo indutum, cothurnisq́; quingentorum pondo calciatum per ſcenam ingredi. Cothurni huius inuentionem Athenienſibus tribuunt plerique ex eo quòd iuxta Flaccum, & Clementem Alexandrinum Athenienſis Theſpis Tragœdias primus ediderit, quòd Æſchylus etiam Athenienſis, pallam eis, perſonam, & cothurnos dederit. Sed toto hi errant cœlo: Lydorum enim inuentum fuit, gentis Aſiaticæ mollitiei omni (vt ex Herodoto, & Plinio conſtat) voluptati, & luxui deditæ, quorum fœminæ (vt credere par eſt) tale calceamenti adinuenerunt genus, quò procerioris, & eximioris ſtaturæ, ornatioréſque viderentur, nam & pictum erat; Ouid. Stromat. 1.

Hactenus & monuit pictis innixa cothurnis. Amor. 3. Eleg. 1.

Quod inter alios luxuriæ apparatus deuictam Aſiam victrici dediſſe Græciæ, à qua Thragœdiis fuit applicatum non dubito; Lydios verò fuiſſe cothurnos teſtis vbi ſuprà Ouidius.

Venit & ingenti violenta Tragœdia paſſu, Amor. l. 3.
Fronte coma torua palla iacebat humi. Eleg. 1.
Laua manus ſceptrum latè regale tenebat,
Lydius alta pedum vincla cothurnus erat.

Neque eſt cur contendat quis Horatij ſecutus autoritatem Atticum fuiſſe cothurnum, ex eo quòd Cecropium ille dicat, vt ſuprà vidimus; Horatius enim ibi, non de calceamento, ſed de ſublimiori loquitur ſtylo, quòd nimirum Æſchylus, & Euripides Athenienſes fuerint, quorum primus, vel Tragœdiæ primus illuſtrator, vt Horatio placet, vel inuentor primus, vt Quintiliano, maximè grandiloquus, & ſublimis; alter verò De arte. l. 10. cap. 1.

ex eiusdem sententia, nec non ex Aristotelica
Poëtic.c. 11. optimus Tragicorum. Cur vero Tragœdis fami-
Poëtic.l.1. c.13. liaris fuerit cothurnus, causam reddit Cæsar Scaliger, vt scilicet Heroum magnitudinem æquarent Tragœdi. Heroes enim omnes mira traduntur fuisse proceritate, vnico excepto Tydeo, sic ille. Licèt omnium suæ tempestatis hominum oculatissimus Scaliger, inter vtrunque cothurnum differentiam non videns anxius dubitet, quare venatricem eo calciet Vergilius quam decet esse expeditissimam? hanc etiam causam non obscurè innuit Horatius Satyrarum primo, dum quendam scurram Sarmentum nomine inducit rogantem Messum, vt Cyclopa agat, & quia facie deformis, & procerus corpore esset Messus, subiungit.

Satyra 5. *Nil illi larua, aut Tragicis opus esse cothurnis.*

quia nimirum oris fœditate, & corporis mole Cyclopem adæquaret, vt ibi vetustiores interpretes, & post eos Lambinus exponunt. Quibus nostra remanet absoluta disceptatio: ac si iuridicundo ex probatis, & allegatis idoneum me iudices (mi Bernarde) te iure quidem cothurni proceritatem commendasse, me humilitatem non iniuria defendisse, liberè pronunciabo

Dæmogorgonis fictitium numen, & nomen, nullámque eius reperiri mentionem apud Antiquos aduersus Boccacium, & alios.

Cap. XXV.

IOannes Boccacius Florentinus, alioqui nobilis ſcriptor, in libro illo quẽ de Theogonia ſermone conſcripſit patrio Dæmogorgonem neſcio quẽ effinxit Deorum omnium Protoparentem, in imis Tartarorum viſceribus latitantem, trucẽ, terribilem, quem inferi Dij, quem Parcæ, quem Furiæ metuant ipſæ, ad cuius denique nutum cõtremiſcant. Somniabat dubio procul dum iſthæc commentabatur Boccacius; qui enim vegeti ingenij vir, & literarum cognitione clarus, ni dormiens has contexuiſſet aniles fabulas? Verùm Boccacij autoritas tanta fuit apud non indoctos vtriuſque Heſperiæ viros, (ea eſt aliquorum parum indagatrix veritatis credulitas) vt pedibus in ipſius ſententiam ierint. Ex Italis, qui in eodẽ cœno hæſitarunt, Pylades (quiſquis ille fuit auorum noſtrorum memoria) genealogiæ ſcriptor ſic in principio.

Quem primum longæua Deum commenta Vetuſtas
Dicitur, huic nomen Gorgonis illa dedit.

Ludouicus Areostus in quinque Canticis Furioso superadditis, (simodò illa Areosti sunt, nec suppositiria) sic de illo;

Cant. 1.

Quiui Demogorgon che frena, e rege
Le fate, e dà lor forza, e ne le priua.

Ex nostris verò conciuis meus Ioannes Menæ non inelegans illius tempestatis Poëta.

Copla 251.

Pues ven, y obedece, sino llamaré
A Demorgon, el qual inuocado
Treme la tierra, que tiene tal hado,
Que à las Estygias no mantiene fé.

& ibi Ferdinandus Nunez. Ex recentioribus verò Barahona deSoto in Poëmate, *Lagrimas de Angelica*, vulgò nuncupato. Nec defuêre ex Poëtarũ interpretibus, qui huic etiam subscripserint sententiæ; Sulpicius certè Verulanus in illa Lucani verba.

Pharsal. l. 6.

——paretis? an ille
Compellandus erit, quo nunquam terra vocato
Non concussa tremit?

sic ait. *Ille; Dæmogorgon, qui est omnium Deorum pater, & iacet in imo Tartaro, interpretatúrque terræ Deus, siue terribilis Deus.* Omnibonus etiam ita in hæc eadem Lucani verba. *Dæmogorontem significat; multi dicunt per hunc Dæmogorontem intelligi animã mundanam, quæ vegetat omnia, quæ omnibus naturis præposita est, de cuius semine Solem, & Lunam, & stellas natas esse dicebant, & hoc secundùm Seruium; sed secundùm Theocletem Philosophi dicunt Dæmogorontem esse rerum omnium, & Deorum principem, & genitorem terræ, Erebi, & Parcarum, quia intelligentiam maximam rerum omnium habeat.* Beroaldus in

eundem

eundem Lucani locum. *An ille compellandus erit. Dæmogorgonem intelligit Deum conſcium terræ.* Placidus Lactantius in illa Papinij verba.

Et triplicis mundi ſummum, quem ſcire nefaſtum, Thebaid. 4.
Illum ſed taceo; prohibet tranquilla ſenectus.

ita. *Et triplicis mundi. iuxta picturam illam veterem, in qua hæc tormenta deſcripta ſunt, & aſcenſio ad Deum. dicit Deum Dæmogorgona ſummum, cuius nomen ſcire non licet. Infiniti autem Philoſophorum, Magorum, Perſæ etiam confirmant reuera eſſe præter hos Deos cognitos, qui coluntur in templis, alium principem, & maximè Deum cæterorum numinum ordinatorem, de cuius genere ſint ſoli Sol atque Luna: cæteri verò, qui circumferuntur, aſtra nominantur, quæ eius clareſcunt ſpiritu, maximis in hoc autoribus Pythagora, & Platone, & ipſo Tagete conuenientibus.* Hæc ille, à quo Dæmogorgonis numen, & nomen parum oculatus deſumpſit Boccacius (vt refert Antonius Syluius) ſimodò Boccacium ætate præceſſit Lactantius, nondum enim mihi compertum. Sed vt verum in genuè fatear, interpretes in re adeò graui lapſos fuiſſe vt credam nunquam adducar, Boccacium aſſeram: & vt ſingillatim ſingula expendamus, nunquam tale extitiſſe numen Orpheus vetuſtiſſimus Poëtarum, & æqualis ipſorum Deorum (vt Lactantius Firmianus ait) teſtimonio mihi ſit, qui Deum verum, & magnum, *Protogonon*, id eſt, primogenitum appellat, quòd ante ipſum nihil ſit genitum, ſed ab ipſo ſint cuncta generata; eundem etiam *Phaneta*, id eſt apparētem nominat, quòd cùm adhuc nihil eſſet, primus ex infinito apparuerit, neque

l. ſingulari in ll. c. 13.

l. 1. de Falſa relig. c. 5.

Dæmo

Dæmogorgonis meminit vſquam. Homerus nuſquam. Heſiodus Theogeniæ ſcriptor Chaos Deorum primum parentem fecit, & inter triginta Deorum gentium millia (tot enim ex ipſo Heſiodo retulit Clemens Alexandrinus hoc recenſito carmine.)

In hortatoria ad Gentes.

Dæmonium decies ter habet nam millia tellus.

nunquam abeo vlla fuit facta Dæmogorgonis mentio; nulla à cæteris antiquis Poëtis; à Philoſophis nulla, nam de Platone quid ſentiam, dicam inferiùs. Cicero in libris de Natura Deorũ de hoc nullum verbum. Latinorum Poëtarum quotquot clari fuerunt nominis nullus de Dæmogorgone loquitur. Eruditiſſimis Fulgentio, & Natali Comiti in Mythologicis, ac Lylio Giraldo in libris de Diis Gentium talem Deum ne in mentem quidem venit nominare. Cæcutiunt ergo illi omnes, & vnus eſt oculatus Boccacius? Sed quid ipſius errori anſã præbuerit, iam dicã. Græci Deos omnes illos ſuos *Dæmones* appellabant, & verè, cùm non ſolùm Poëtarum teſtimonio id pateat (vt ſuperiùs ex Heſiodo dictum eſt) verùm ipſorum Deorum oracula ſe eſſe Dæmonas fateantur, vt refert Lactantius Firmianus, & quod omni exceptione maius teſtimonium eſt Regius vates. *Omnes Dij Gentium Dæmonia.* Dæmonas autem (vt idem Lactantius ait) Grammatici dictos aiunt quaſi δαήμονας, id eſt peritos, ac rerum ſcios; Dæmonibus enim antiquitas humanarum artium inuentionem tribuebat, & ſuis quidem cohærenter principiis, cùm eos omnes, qui vnaquaque in re viuentes excelluiſſent,

l. cit. c. 7.

Pſalm. 95.

l. 2. de Orig. Erroris.

luissent, mortuos in Dæmonas mutari, & pristinum suum retinere studium ipsi putarent, vt ex Maximi Tyrij eximij Philosophi Platonici scriptis constat. *Gorgos* autem terribilis interpretatur; vnde meritò coniectari licet Dæmonem Gorgona, id est Deum terribilem in veneficiis, & magicis carminibus inuocatum, non quidem ex eo, quòd aliquis sit huius nominis peculiaris Deus, sed pro effectibus Dei attributum, quemadmodum Iouem Optimum, Maximum ab effectis appellauit Antiquitas. Cicero. *Te* (inquit) *Capitoline, quem Populus Romanus propter beneficia Optimum, propter vim Maximum appellauit.* Eundem quia lucis auctorem, *Lucetium*; quia diei patrem; *Diespitrem* dictũ Macrobius affirmat. Quod mihi videntur voluisse interpretes, vnico excepto Boccacio, qui, Dæmogorgon, non compositum (vt par erat) nomen, sed simplex simplicior ipse credidit. Qua de re optimè Lambertus Hortensius Lucani interpres in suprà dictos illius versus ex Micyllo. *Adiicit Micyllus ex Boccacio, qui tum temporis mihi non erat ad manus, cùm ista commentarer, qui eundem Dæmogorgonem terribile exponit, quod de solo Principe, ac summo Deo dicitur, vt Propheta Dauid in Psalmo suo. Magnum, sanctum, & terribile nomen eius. Sed alij, inquit idem Micyllus (cui inter interpretes primas tribuo) contrà Dæmogorgonis nomen, vt fictitium, ac vanum reiiciunt, & pro eo, Dæmogorgi vocem restituendam esse contendunt, quòd hoc potissimùm nomine summum, ac primum Deum, creatorem omnium, Plato. atque alij quidam appellarint. Quod quidem, inquit, vt ipse in medio relinquo, ita*

Sermon. 27.

Pro Domo sua.

1. Satur. c. 15

ita illud rursum existimo, vtrunque Poëtam Statium, & Lucanum ad consuetudinem, & morem Magorum respexisse, vt qui inter cætera Deorum nomina, quibus exorcismos suos conficiunt, arcanum atque ineffabile illud suum atque potentissimi Dei, quoties ad extremum ventum esset, & cùm iisdem summam necessitatem spiritibus, atque vmbris eliciendis adhibere vellent, tum demum citare solerent: siue hoc aliud, atque diuersum aliquod: siue idem cum tetragrammato illo censendum, Iehoua, quod ne hodie quidem Iudæi suis literis, suáque voce enunciant, in hoc enim nomine cùm Magi, tum alij multi summam vim, summámque potentiam inesse arbitrati sunt. Hactenus ex Micyllo Hortensius, & eruditè quidem: quando inter sua nefaria sacra arcanum Dei nomen habuisse Magos vel Romanorum exemplo deprehendi potest, quibus (teste Cicerone) Bonæ Deæ ne nomen quidem scire fas erat, sicut & propium Romæ, de quo ita Plinius; *Supérque Roma ipsa, cuius nomen alterum dicere arcanis ceremoniarum nefas habetur: optimáque, & salutari fide abolitum enũciauit Valerius Soranus, luítque mox pœnas.* cuius rei Plutarchus etiam, ac Solinus meminêre. Sed clariùs adhuc Placidus Lactantius hac de re in suprà dictos Papinij versus, dum ait; *Hetrusci confirmant nympham, quæ dum non nupta fuerit, prædicasse maximi Dei nomen, exaudire hominem per naturæ fragilitatem, pollutionemque fas non esse: quod vt documentis assereret, in conspectu cæterorum ad aurem tauri Dei nomen nominasse, quem illicò, vt dementia correptum, & nimio turbine coactum exanimasse.* Hæc ille. Quibus omnibus Micylli sententia

De Aruspic. Respons.

lib. 3. c. 5.

Plutarc. in Quæst. Cēt. Rom.

Solin Polyhist. c. 2.

ſententia corroboratur ſatis, niſi quòd pro Dæmogorgi, *Demiurgi* vocem reponendam putarim; *Demiurgos* enim Græcè (cuius nomine Comœdiam edidit Roſcius, vt eſt apud Ciceronem) idem quod artifex, opifex, creator, Princeps Latinè ſonat, quæ omnia ſoli ſummo Deo non dicam congrua, ſed neceſſariò debita affirmauit Plato, & dubitabit nemo. Vnde & magiſtratus nomen apud Achæos. Liuius. *Tum inter magiſtratus gentis (Demiurgos vocant, decem numero creantur) certamen nihilo ſegnius, quàm inter multitudinem eſſe.* Idem. *Et ſub aduentum conſulis, Demiurgis ciuitatum, qui ſummus eſt magiſtratus, Ægium euocantibus, Philopœmenes (Prætor tum erat) Argos conuentum edixit.* Verùm de Dæmogorgone nimis multa.

I. Fam. 9. Epiſt. Amo verecundiam.

lib. 32.

Ioui taurum immolari nefas fuiſſe; defenſus à recentiorum calumnia Seruius; Poëtarum loca aliquot explicata.

CAPVT XXVI.

Eruius Grammaticus ſupra illud ex 3. diuini operis,

Cœlicolûm regi mactabā in littore taurū.

Ioui taurum mactari contra rationem ſacrorum fuiſſe affirmat; Vnde quia illi taurum immolauit Æneas, ſtatim ſubſecutum prodigium: Ser-

uij verba hæc; *Contra rationem taurum mactat Ioui: vnde putãt ſubſecutum prodigium. Ioui enim iuuencus vbique mactatur, vt, ſtatuam ante aras aurata fronte iuuencum. item, cornu petat, & pedibus qui ſpargat arenam. & Iuuenalis. qui vexat naſcenti robora cornu, nam in victimis ætas eſt conſideranda.* Ita Seruius; illum ſecutus Natalis Comes eadem habet: reprehenditur vterque ab aliquibus recẽtioribus Criticis, ſed præcipuè à Martinantonio Delrio autoritate imprimis Vergilij omni exceptione maiori, nec non etiam aliorum non vulgaris notæ Poëtarum, qui Ioui taurum immolatum, ſeu immolandum dicunt. Ouidius.

Mythol. l. 1. c. 15.

In Comm. Hercul. Furentis Senecæ.

Metam. l. 4.

Diis tribus ille focos totidem de ceſpite ponit,
Læuum Mercurio, dextrum tibi bellica virgo,
Ara Iouis media eſt, mactatur vacca Mineruæ,
Alipedi vitulus, taurus tibi ſumme Deorum.

Faſtorum 1.

Idem.

Immolat ex illis taurum tibi Iuppiter vnum.

Seneca noſter Tragicus.

In Hercul. Furent. act. 2.

Tibi Deorum ductor indomiti ferent
Centena tauri colla.

In Medea.

&, *Primus ſceptriferis colla tonantibus*
Taurus celſa ferat tergore candido.

In contrarium tamen Attei Capitonis, & Antiſtij Labeonis inſignium conſultorum facit autoritas (hi ſunt de quibus in l. 2. D. de Origine Iuris honoratiſſimam fecit mentionem C. Pomponius, quorum ita refert ſententiam Macrobius.

Saturnal. 3. cap. 10.

aut ſi didiciſſet quod Atteius Capito comprehendit; cuius verba ex libro 1. de iure ſacrificiorum hæc ſunt. Itaque Ioui tauro, verre, ariete immolari non licet. Labeo

vero

verò 68. libro intulit; nisi Neptuno, Apollini, & Marti tauro non immolari. Et inferiùs. *Ateius quidem Capito, quem in acie contra Maronem locasti, adiecit hæc verba. si quis Ioui tauro fecerit, piaculum dato.* Ita illi, quorum verbis stemus necesse est, nec ideo tamen Vergilium, Ouidium, & Senecam rituum ignorantiæ damnemus. Dicendum ergo in mactando Ioui tauro piaculum committi, sicut & in verre, & ariete, nisi cum Triumphi nomine tauro fiebat, (vt Hercules apud Ouidium loco citato deuicto dicitur fecisse Caco) tunc enim & Sue quoque fiebat. Homerus.

Mactandúmque suem Soli, Iouique supremo. Iliad. 7.

Theocritus etiam.

Atque marem mactare Ioui decet è grege porcum. In paruo Hercule.

Aliàs, quia contra sacrorum ritus immolabatur, statim prodigium, vel maximum aliquod sequebatur malum. Suetonius in Caligula prodigia quæ eius præcesserunt necem enarrans. *Superuenitque illicò quidam Cassius quoque nomine iussum se somnio affirmans immolare taurum Ioui.* Vnde consultò Vergilium Æneam induxisse Ioui taurum immolantem dubium non est, vt scilicet monstro locum faceret secuturo, ita asseuerante Macrobio, similiter & Ouidium & Senecam consultò idem fecisse credendum: ille enim Perseum ante nuptias Ioui tauro facientem inducit, vt ingenti prælio, quod in nuptiis deinde commissum est, & Phinei, ac sociorum Metamorphosi ansam præberet: hic verò in Hercule furente post Alcidis è Tartaro redeuntis sacrificium, ipsius statim furorem: in Medea post Chori promissa sacrifi- cap. 57. Vbi suprà.

Ita ibi ſenſère Aſcenſius, & Daniel Senecæ interpretes.

cia, Medeæ finxit parricidia; inauſpicatas enim fore nuptias non rite peragendum ſacrificium oſtendebat: minùs nanque ritè peracta ſacra immane aliquod malum portendebant, quod nō obſcurè innuit Lucanus, dum Aruntem Tuſcum Diis aliis à Ioue tauro ſacrificantem, ac viſo in extis maximo portento, ſic proclamantem inducit.

Pharſal. 1.

——vix fas ſuperi quæcunque mouetis
Prodere me populis, neque enim tibi ſumme litaui
Iuppiter hoc ſacrum, cæſiq; in pectore tauri
Inferni venêre Dei.

Ac ſi Aruſpex dicat; quare talia portendunt fibræ, ſi nullum piaculum admiſſum, nec erratum in hoſtia eſt? ita nanque illum exponit locum egregius Lucani interpres Lãbertus Hortenſius; cur autem taurorum ſacrificia dedignetur Iupiter, cauſam reddit Natalis, quia nimirum furibundum animal rerum omnium gubernatori, quem cæteris Diis humaniorem, temperantiorem, ac prudentiorem eſſe decebat, minimè cōuenit. Triumphi verò nomine Ioui mactabatur (inquit Seruius) quia non tantùm Ioui, ſed aliis etiam Deis, qui bello præſunt, ſacrificabatur. Aliam ego rationem addo. Hoſtiæ Diis duplici de cauſa cenſebantur gratæ, vel quia ſimiles, vel quia diſſimiles ipſorum qualitatibus, & placitis, ita latè referente in Faſtis Naſone, nec non & Mureto; Ioui ergo triumphatores taurum immolabant, vel vt hoſtilis ferociæ, & furoris domitori, vel vt forti ſimul, ac temperato (qualem eſſe Iouem credidit antiquitas) talem enim per

Vbi ſuprà.

Æneid. 9.

Ouid. Faſt. 1.

Muret. Var. l. 3. c. 7.

taurum

taurum designabant Ægyptij, vt Horus Apollo Niliacus in suis Hieroglyphicis testatur, cui ex parte quoque Pierius assentitur. l. 1. Hierog 44. Pier. l. Hierog. 3.

Qui sint Machaonæ Martiali, & à calumnia Petri Victorij vindicatus Cicero. Lucani locus illustratus.

CAP. XXVII.

MArtialis noster epigrammate quodam in Zoilum facetè (vt assolet) sic ait. Epigr. 16. 2. libri.

Quid tibi cum medicis? dimitte Machaonas omnes.

Ex epigrammatis serie planè colligitur Machaonum nomine medicos intelligi debere: Vnde autem Machaonæ illi appellentur, in comperto est (vt credo) Machaonem medicum fuisse insigne, Æsculapij nimirum (à quo medicinam edoctus) ex Epione vxore filium; notum ex Homero.

Talthybiades celerémque Machaona ducito nobis Iliad. Δ. seu l. 4.
Præstantis medici natum, huius Asclepius olim
Nam pater ipse fuit.

Hunc cum reliquis Græciæ Proceribus Troiam adnauigasse ex eodem etiam Homero satis constat, nec non ex Marone, qui quidem illius Troianum equum ingressi mentionem fecit.

Demissum lapsi per funem Athamasque, Thoasque Æneid. 2.

Pelidesq́, Neoptolemus, primúsque Machaon.
quem demum ab Euripilo aiunt occisum. hic ergo adeò medicæ artis peritus perhibetur, vt Philoctetem Pæantis filium Herculearum dominũ sagittarum desperato iamdudum & immedicabili laborantem vulnere, vel casu Herculeæ (vt Seruius Grammaticus, & aliqui voluêre Græci) sagittæ Lerneæ belluæ sanie tinctæ, vel viperæ morsu (vt Sophocli placuit) effecto, pristinæ reddiderit sanitati. Propertius.

In 3. Æneid.

In Philoct.

Elegiar. l. 2.

Tarda Philoctetæ sanauit crura Machaon.
qua de causa præstantes medici Machaonæ dicuntur Martiali, quo in sensu à Nasone illud fuerat vsurpatum priùs.

De Remed. Amor. l. 2.

Ille Machaonia vix ope sanus erit.
id est præstantis medicinæ auxilio; hos ergo omnes Machaonas, id est medicos vitare Zöilum poëta noster iubet. Sed quoniam Philoctetæ incidit mentio, non possum non succensere Victorio aliàs erudito viro, qui libro variarum secundo, capite decimõ quinto Ciceronem in Philoctetæ historia narranda peccasse ait, eo quòd in secunda Tusculana Philoctetem Herculem in Oeta morientem vidisse, ab eóque sagittas dono accepisse, Cicero dicat. *Neque enim Philocteta* (inquit Petrus Victorius) *Herculem in Oeta acerrimis doloribus oppressum vidit, muliebremque fletum edentem, sed pater ipsius Pæan, temporáque manifestè repugnant: Ad Troianum enim bellum, cuius dux Agamemnon fuit, profectus est Philocteta: Hercules verò multo antè inter Deos relatus erat: Pæanẽ autem ab eo sagittas dono accepisse, quas postea filio reliquit,*

liquit, certũ est testimoniis multorum scriptorũ. Quod ipse deinde Apollodori duntaxat, nec non Sophoclis in Philoctete autoritate confirmat. Sed quidquid Apollodorus dicat, (Græcorum enim placita mirum quantùm dissentiant inter se) Sophoclem certè pro sua sententia falsò citat Victorius: locus enim, quem ille adducit Sophocleus Latinitati redditus, in hunc sonat modum,

Ille sum ego tibi ille, quem audis fortè
Herculeorum existentem dominum armorum,
Ille Pæantis filius Philoctetes.

Quo in loco quis non videt nihil Ciceronianæ opinioni reperiri contrarium? iniustè ergo Oratorem nostrum accusat Victorius, præcipuè cùm Ciceronis sententia omnibus fere Latinis Poëtis extiterit probatissima, de hoc enim ita Ouidius. Metam. l. 9.

———At tu Iouis inclyta proles
Arboribus cæsis, quas arduus gesserat Oete,
Inque pyram structis, arcum, pharetramque capacem,
Regnaq; Troianas iterum visura sagittas
Ferre iubes Pæante satum, quo flamma ministro
Subdita.

Tragicus noster in Hercule Oetęo. Actu 5.

Vt pressit Oetem, ac suis oculis rogum
Lustrauit, omnes fregit impositus trabes,
Arcumque poscit: accipe hæc, inquit, sate
Pæante dona, munus Alcidæ cape

& latiùs inferiùs. Ausonius.

Herculis hæredi, quem Lemnia suasit egestas. Epigr. 79.

cuius etiam opinionis fuit Vergilianus interpres Seruius Grāmaticus supra illud ex tertio Æneidos.

———*hic illa ducis Melibœi*
Parua Philoctetæ ſubnixa petilia muro.

Vnde intelligendus conciuis mei Lucani ex 6. Pharſaliæ locus.

———*pretióque nefandæ*
Lampados Herculeis audax Melibœa ſagittis.

Veniſſe enim ait inter alias Græciæ vrbes, Melibœam Magneſiæ oppidum, teſte Plinio, ac Philoctetæ patriam Herculeis audacem ſagittis, quas nimirum ab Hercule Philoctetes acceperat in pretium lampadis (qua Herculeum ille accenderat rogum) nefandæ, eo quòd fari ei locum, vbi cineres iacerent Herculei, iureiurando aſtricto non licebat; atque ita verſus hos bene expoſuêre Sulpitius, Omnibonus, Beroaldus, & Hortenſius Lucani interpretes. Hanc denique Ciceronis ſententiam (licèt in contrarium ſtet Apollodorus) communiorem eſſe dicit Natalis de Comitibus. Et ne reſpondere poſſet Victorius Ciceroné in errorem traxiſſe cæteros ſcriptores, qui illum ſubſequuti ſunt: hæc eadem opinio antiquiori placuit Græco ſcriptori Diodoro Siculo, ita enim ille. *Hercules deſperata ſalute, in pyram cùm aſcendiſſet, rogabat accedentes, vt ignem ſubiicerent: quod cùm nullus auderet, ſolus Philoctetes in gratiam ſagittarum, quas ei Hercules reliquit, pyram ſuccendit.* Imò & ipſiuſmet Sophoclis in Philoctete hæc fuit opinio (quo clarior Victorij error appareat, ipſum pro contraria citantis ſententia) ſic enim Sophocles.

Mytol. l. 7. c. 1.

Bibl. l. 5. c. 2.

Patre generoſo ſate adoleſcens Lemnio hoc
Mihi ſæpe fruſtrà hei inuocato, age igne nunc

Artus

Artus adure, nec mihi illud tu nega,
Quod præstiti officium ego olim Ioue sato Herculi,
Ac tela, quæ seruanda tradidi tibi,
Præmium habui.

& alibi idem Philoctetes de sagittis agens Herculeis.

Bene faciens enim ipse hæc acquisiui.

Quomodo autem benefaciendo illas acquisiuit, nisi Herculi morem gerendo? si enim hæreditario acquisiuisset iure, nihil certè boni, aut mali in hoc diceretur fecisse. Neque argumentum Victorij à temporum discrepantia quicquam valet: licèt enim Hercules ante Troiæ excidium, cui inseruiuit Philoctcta, inter Deos sit relatus, Eusebius tamen Cæsariensis, & Isidorus noster in Chronicis, Herculis mortem, & Troiani belli initia in Iephte Iudicis, qui sex tantùm annis Israëliticum rexit populum, tempora conferunt: & quando certum est superstitem fuisse Priamũ Laomedontis filium primę Ilijvastationi ab Hercule factæ, vixisseque ad vltimam vsque, in qua ipse demum cum regno occubuit patrio; ambigendum non erit, & morienti adstitisse Herculi Philoctetem, & Troiæ excidio interfuisse. Ex quibus satis remanet aut calumniæ, aut inscitiæ in hac parte conuictus Victorius, ac defensus Cicero.

Quid sint Sculponeæ, Plauti locus in Casina declaratus.

CAP. XXVIII.

QVID Sculponearum nomine intellexerint veteres, non facilè diiudicare licet, singularium enim, & parum vsitatarum vocum comes hallucinatio. Fabius Plantiades Fulgentius in libello de sermonum Antiquorum expositione, quem citat, & sequitur Alciatus, Sculponeas diciait, cestus plumbo ligatos. Contrà verò Robertus Stephanus, & Calepinus diligentes viri Sculponeas esse volunt calceos lana confectos, & quo magis mirer, pro sua vtrique opinione eosdem afferũt autores, Næuium imprimis, qui iuxta Fulgentium in Philemporo Comœdia sic ait.

In Plautin. vocum Lexic. Steph. in suo Thesauro. Calep. in Dictionar.

Sculponeis batuenda sunt huic latera probè.

Plautum deinde, qui ita in Casina.

Act. 2. serm. 8.

—qui quæso, potius quàm sculponeas.

Quis batuatur tibi os senex nequissime?

quæ ferme verba Prouerbi loco vsurpauit Scaliger filius in commentariis ad librum Manilij primum. Sed, vt verum ingenuè fatear, neutra mihi videtur vero consentanea opinio; non Fulgentij, tum ex inferiùs dicendis, tum quia cur quæso laboriosum cestorum pódus desideraret Chalinus, vt os, aut latus batueret senis, cùm longe faciliùs id

id fustes, lora, flagra, quæ frequenter ad manus habentur, præstare possent? Non Roberti, & Ambrosij, & quia nullo illi testimonio probant, sculponeas fuisse ex lana confectos calceos, & quia nullo quempiam afficere possent dolere, si lanei essent calcei, contrà quàm superiùs adducta Poëtarum loca intendunt. Quare sculponeas ego calceos esse credo rusticanos ex durissimo confectos bouino corio, illos nimirum, quos *Abarcas*, vel quos *Capatos bacunos*, vulgus nostrum vocat. Et hoc Catonis testimonio, is enim in libris de Re rustica, de Vestimentis rusticanæ familiæ præstandis agens. *Sculponeas* (inquit) *bonas alternis annis dare oportet.* Familiæ autem Rusticanæ calceos non ex lana, sed ex durissimo potiùs bouino corio conuenire, quis nō videt? quod etiam Varronis confirmatur autoritate quam pro sua opinione, imò contra ipsam adduxit Robertus Stephanus. Cap. 59.

Aspicio sculponeatam bigas sequi cornutas.

non enim verisimile est peditem aut cestorum onustam pondere, aut laneis calceis bigas alicubi sequuturam. Iam verò ad Plautinum locum vt nostram comprobet sententiam, accedamus. Parat Stalino senex conuiuiū, Olympio villico imperat, vt varia piscium genera coëmat.

Emito sepiolas, lepadas, lingulacas
Hordeias

Tunc Chalinus seruus herum senem illudens, quòd hordeias afferri iussisset.

—Immò triticeias si sapis.

inquit. Iubet etiam senex villico vt emat

Soleas.

l.9.cap.15.& 16.& l.31. cap.vlt. Piſcium nempe genus aliud à Plinio inter non illaudata commemoratum. tunc ludens in ambiguo Chalinus, ac hero illudens, quia ſoleæ plura

l.8.cap.11. ſignificant, vt docet Quintilianus, ſolearum piſcium loco ſoleas calceos intelligit, hoc enim ex

Actu 2. Soleæ ſignificatis vnum. Idem Plautus in Moſtellaria.

Cedo ſoleas mihi, vt arma capiam, pol ego occidam patrem.

& in Truculento.

Date iam ſoleas, atque intrò me actutum ducite.

Propertius.

Elegiar. l.2. *Deſilit in laxa nixa pedem ſolea.*

cuius ſignificationis meminit & Iſidorus noſter. tunc inquam ſoleas intelligens calceos, non ſoleas, quin potiùs ſculponeas, vt pote duriores in eodem calceamenti genere, quibus ſeni os batuatur, importari deſiderat, quemadmodum hodie apud nos vulgò dicitur. *des haçerle la boca con vn capato, o chinela*, & dixit Iuuénalis.

Et ſolea pulſare nates.

& hæc de ſculponeis, à quibus proculdubio originem traxit Italicum vulgare nomen, *Scarponi, Scarpe, Scarpinelli.* & noſtrum etiam emollito ſignificatu, *Scarpines.*

Salta

Saltationem variè audiuisse apud Antiquos, inter plurima tamen eius genera pessimè Gaditanam, à qua hodie lasciuæ Hispaniensis vulgi saltationes originem ducunt.

CAPVT XXIX.

SALTATIONEM plurimi habitam, ac proinde laudatam ab antiquis testimonio nobis erunt summorum virorum, Socratis, & Platonis sentẽtię, illũm enim laudibus cumulasse saltationem affirmat Plutarchus. *Tumet (*inquit*) laudationibus illis, quas Socrates de Saltatione peregit*, nam & ipse Socrates in Poëmatibus apud Athenæum ita. Quæstion. conuiual. l. 7. q. 8. l. 14. cap. 12.

Qui rectè sciuère choros decorare Deos, hi
Optimi & in bello.

Plato autem in suis dè legibus libris, Deos ait laboriosam hominum vitam miseratos, remissiones laborum cõstituisse, Musas quoque & Apollinem Musarum ducem, & Bacchum concelebratores adhibuisse, qui cum voluptate tripudia, & saltationes nobis ducunt. Rationem verò ob quam non indecora fuerit existimata saltatio ex mente (vt credo) Socratis reddit Athenæus. *Erat enim per id tempus saltationis genus, & decorum, & magnificum in choris, atque id ferè, quod motiones,* lib. 2. Vbi suprà.

qua

quæ fiunt in armis, imitaretur. Sed & aliam opinor posse reddi, illius nimirum cum Poësi, quæ maximo olim in honore fuit, similitudinem; nam, vt
De Poët. cap. 1. Aristoteles ait, & saltatio, & Poësis in imitatione quidem conueniunt, solùm verò ex parte instrumentorum differunt; Poëtica enim (Epopeia præcipuè, quæ nullis adiuuatur musicis instrumentis) voce duntaxat imitatur, nudis sermonibus, & metris; at verò saltatio numero ipso seorsum ab harmonia: saltantes enim gesticulationis numerosa varietate mores, perturbationes, actionésque imitantur. Vnde Ammonius apud
Quæst. conuiual. l. 9. cap. 15. Plutarchum. *Breui, ait Simonidis dictum, à pictura ad saltationem traducendum, tacitam eam Poësim esse, contrà Poësim loquentem saltationem, quare inquit, nihil habet cum Poësi Pictura germanitatis, neque Poësis cum Pictura, neque habent quicquam inter se commercij. At inter artem saltandi, & Poëticam omnis societas, & communio intercedit.* Sed hæc de saltatione Græci, qui theatris præ reliquis gentibus dediti fuêre; nunc ad Romanos transeamus, quos quidem saltandi artem à Græcis mutuatos, eámque priscis temporibus in honore habuisse, quippe quam nobiles suos illi edocerent, testis est Isido-
l. Origin. 18. c. 47. rus noster, ita enim ille ex Varrone, *Saltatores autem nominatos Varro dicit ab Arcade Salio, quem Æneas in Italiam secum adduxit, quique primò docuit Romanos adolescentes nobiles saltare.* Macrobius.
Saturn. l. 3. c. 14. *At inter illos saltatio certatim vel ab honestis appetebatur. ecce enim, vt ab illo ordiar tempore, quod fuit optimis moribus, inter duo bella Punica, ingenui, quid dicam ingenui? filij senatorum in ludum saltatorium commeabant,*

meabant, & illic crotala gestantes saltare discebant. Taceo quòd matronæ etiam saltationem non inhonestam putabant, sed inter probas quoque earum erat saltandi cura, dummodò non curiosa vsque ad artis perfectionem. Ita Macrobius qui testimonium deinde citat Scipionis Aphricani Æmiliani sese vidisse affirmantis in ludo saltatorio plus pueris, virginibúsque quingentis, & in his vnum puerum bullatum candidati filium annorum duodecim cum crotalis saltare, quia scilicet turpe non habebatur, si enim haberetur, se suósque ab omni probro vindicare curasset pater, quo tempore magistratum adipisci sperabat. At contrà grauibus certè, ac honestis viris inhonestum, atque indecorum visum est saltandi studium. Idem Macrobius. *Testis est Scipio Aphricanus Æmilianus, qui in oratione contra legem iudiciariam Tiberij Gracchi sic ait: docentur præstigias inhonestas: cum cinædulis, & sambuca psalterioq; eunt in ludum histrionum, discũt cantare, quæ maiores nostri ingenuis probro ducier voluerunt. Eunt inquam in ludum saltatorium inter cinædos virgines puerıq́; ingenui.* & inferiùs ex eadem Oratione ea, quæ modò iisdem ferè retulimus verbis. *In his vnum (quo me maximè Reipublicæ miseritum est) puerum bullatum petitoris filium non minorem annis duodecim cum crotalis saltare: quam saltationem impudicus seruulus honestè saltare non posset.* & mox. *Sic nimirum M. Cato senatorem non ignobilem Cæcilium Spaciatorem, & Fescennium vocat: eumq́; staticulos dare his verbis ait: descendit de Cantherio, inde staticulos dare, ridicularia fundere. & alibi in eundem. præterea cantat vbi collibuit: interdum Græcos versus agit,*

Vbi suprà.

agit, iocos dicit, voces demutat, ſtaticulos dat. Hęc Cato. & hęc Macrobius; Cicero verò hac de re in hunc modum; *Saltatorem appellat Lucium Murenam Cato, maledictum eſt, ſi verè obicitur, vehementis accuſatoris.* Talia fermè de Saltatione Ethnici Antiqui (Sanctorum enim Patrum ſententiam hic apponere non libuit) quæ quidem ſicut neque omni ex parte probanda, ita neque improbanda eſſe iudico. Saltandi enim ars (dum modò ea quis debitè vtatur, neque vbique locorum, neque quocunque ſaltationis genere, aut tempore quocunque veluti hiſtriones, mimi faciunt, ac paraſiti) rationem potiùs boni, quàm mali ſortiri debet, vel ex eo quòd agilitatem, & robur bona corporis præſupponat, vel ex eo quòd animi curas relaxando, & corporis exercendo membra, ad ſanitatem non parum conferat, vnde etiam rationem ſumit boni iuxta Ariſtotelis placitum: atque ita in Dei honorem geſtientem præ lætitia Regem, ac Prophetam Deo dilectum Dauid coram arca fœderis ſaltaſſe legimus. Hodie verò ſaltationem exerceri in Regum, ac Principum virorum curiis, vel ab ipſis ſummis Principibus videmus in feſtiuis illis conuentibus, qui noctu in ipſorum palatiis fiunt, *Feſtines*, aut *Saraos*, vulgò dicimus, vbi non theatrales, aut vulgares, quales facere fidicinæ mulierculæ ſolent, ſed decoræ, atque honeſtæ exercentur ſaltationes; duo enim nobis diuerſa ſaltationis genera. Alterum quod pedum motu duntaxat ad tibiarum, vel fidium cantum fit: alterum verò quod pedum, ac digitorum pulſatione ad ſcabillorum, crumatúmque & fidium etiam ſonum:

Pro Murena

Magnor. Moral. l. 1. cap. 3.

Reg. 2. c. 7.

ſonum : illud, *Danzar*, hoc verò *Bailar* vulgus vocat Hiſpanorum: hoc parum honeſtum, ac Theatrale, & vulgare plane, decorum illud, ac nobilitati conueniens; Vtriuſque variæ ſpecies nobis,ſicut & antiquis, apud quos plurimi fuêre ſaltationis modi, quos, quia recenſere longum eſſet,qui ſcire velit,ex antiquis Athenæum legat, & Lucianum, præter Xenophontem, & Plutarchum; ex recentioribus verò Cæſarem Scaligerũ, hi enim hac de re ad ſatietatẽ vſque:tot enim ferme fuêre modi quot gentes,quot populi, nam & ſuos etiam noſtra habuit Hiſpania, militarem Luſitani, quem ſaltantes prælium inibant, Diodoro teſte,non militarem Gaditani,cuiuis Feſceninorum,aut Lupercalium obſcœnitate non diſſimilem.Fiebat enim (pudet dicere,& non pudet proh dolor! hodie noſtros exercere, ad hodiernum namque diem,vt inferiùs dicetur, perdurat hæc ſaltatio) frequenti lumborum in vtrunque latus agitatione, ac motu, & corporis demiſſione.Martialis.

Nec de Gadibus improbis puellæ l.5.Epigra.
Vibrabunt ſine fine prurientes 79.
Laſciuos docili tremore lumbos.

Cantante choro.Iuuenalis.

Forſitan expectes vt Gaditana canoro l.4.Satyr. 11.
Incipiat prurire choro,plauſuq; probatæ
Ad terram tremulo deſcendant clune puellæ,
Irritamentum Veneris languentis.

Nam & proprium habebat cantum.Martialis.

Cantica qui Nili,qui Gaditana ſuſurrat. l.3 Epig. 62.

Fiebat etiam ad muſici cuiuſdam inſtrumenti ſonum

num nostris peculiaris. Idem Martialis.

l.6.Epig.71. *Edere lasciuos ad Bœtica crumata gestus,*
Et Gaditanis ludere docta modis.

Crumata verò (Græcum nomen) Κρῦμα enim idem quod pulsatio, sonus, à verbo Κρέω, id est, pulso, vt Iosepho Scaligero placet, testulæ sunt, & ossicula, vsúmque crotali præstant, Hispanorum tunc temporis quin & hodie propria, *Tetoletas* dicimus, quod confirmat ille Iuuenalis autoritate, qui quidem suprà dictis versibus subiungit paulo pòst.

—audiat ille
Testarum crepitus cum verbis nudum olido stans
Fornice mancipium, quibus abstinet.

Crumata putant alij instrumentum illud significare quod æreis quibusdam constat crepitaculis in orbem dispositis, atque se inuicem contingentibus non iniucundum reddens sonum, quod frequentissimum hodie apud nos, *Sonaias*, aut *Panderetes* vulgò dicitur; hoc videtur apertè confirmasse Papinius tinnulas tralatitiè vocans Gades.

l.Syluar. 1. *Illic cymbala, tinnulæq; Gades.*

tinnullum enim propriè dici de metallis nullus ignorat; ni mauis instrumentum esse aliud *Pandero*, aut *adufe* Hispanis dictum, tympani instar corio vndequaque contectum, quadrata figura, æreis quibusdã clauis globulis perforatis, ac minutis plenis lapillis, maximè sonoris refertum, *Cascabeles*, globulos illos nostri vocant, *Scabella*, antiqui (quod à nemine adhuc notatum scio) Cicero pro Cœlio; *Mimigo etiam est exitus, non fabula:*

bulæ: in quo cùm clausula non inuenitur, fugit aliquis è manibus, deinde scabella concrepant, aulæum tollitur. Suetonius in Caligula. *Deinde repente magno tibiarum, & scabellorum crepitu cum palla tunicaq; talari prosiluit, ac desaltato cantico abiit.* Scabilla verò, ni mendum est in Codice, vocauit Arnobius, quod ab Scaligero filio animaduersum iam est. *etiámne æreis tinnitibus & quassationibus cymbalorum? etiámne tympaniis? etiámne symphoniis? quid efficiunt crepitus scabillorum?* Huic ergo musico instrumento & tinnuli etiam conuenit nomen: Græcum enim cruma tribus hisce generibus conuenire dubium non est, quin & aliis multis, pulsantur enim huiuscemodi omnia; verùm crumatis peculiare nomen, de quo Martialis duobus his posterioribus musicis instrumentis quadrare potiùs quàm primo, parum dubito. ad horum enim sonum vel hodie multi saltant ex nostris, ad sonitum verò testularum præter baiulos, & infimæ sortis homines nullus. Meritò tamen vt obscœnum malè audiisse Gaditanum hunc saltandi modum probatum iam est, quandoquidem & Gades ipsæ improbæ non alia de causa dictæ sunt, vt vidimus superiùs, & saltationis huius magister improbus etiam Martiali.

Cap.54.

l.7.aduersus Gentes.

Quod de Gadibus improbus magister. l.1.Epig.42.

quanuis ipsemet Poëta iocosas alibi Gades hac de causa honestiori vocet nomine.

Gaudent iocosæ Canio suo Gades. l.1.Epig 62.

Verùm vt prona est in malum natura nostra, saltationem hanc (quæ vel ipsis improbis, ac lasciuientibus Poëtis improba, & nimium visa est las-

ciua) intermissam iamdiu hisce diebus nescio quo nostro malo ab inferis euocauit, atque lubenti animo amplexum est nostrum vulgus, eámque iam, *Zarabanda*, iam *Chacona*, quæ parum differunt inter se, nisi quòd inhonestior hæc, vocituit: Vnam certè, & eandem esse hanc cum antiqua Gaditana, motus saltantium, atque instrumenta demonstrant, quam, licèt suo non prodiisset in lucem tempore, bene diuinauit Cæsar Scaliger cõseruari adhuc apud Hispanos. Hanc certè à Christiana Republica procul amandandam vel ex Ethnicorum mente affirmare non dubitabo, quandoquidem languentis Veneris incitamentum illam (vt vidimus) dixit Iuuenalis, & certè non alia de causa saltantem Venerem induxit, Satyros verò Diuinus Poëta.

Asini aurei l.6.

Eclog.5.

Saltantes Satyros imitabitur Alphesibœus.

Satyrorum enim genus petulantissimum. Ouidius.

Fastor.1.

Venit & in Venerem Satyrorum prona iuuentus.

Germana

Germana Tibulli lectio tribus in locis à Iosephi Scaligeri calumnia verius, quàm castigatione vindicata.

CAP. XXX.

IOSEPHI Scaligeri castigationes in Tibullum, si nunc esset animus cribare, plus fortasse lolij, & palearũ, quàm tritici secernerem, sed quia nunc otiũ non suppetit, ea, quæ inter legendum adnotaui, referam breuiter. In Elegia ergo primi libri 7. ad Massalam ita cecinit Tibullus.

Carnuti & flaui cœrula lympha Liger.

In verbo *Carnuti*, discrepant Codices, alij enim, *Carmoti*, alij, *Carnoti*, cùm tamen ex Cæsare, & Geographis omnibus, *Carnuti*, sit legendum: Cætera versus verba agnoscunt omnes, vnicum excipias Iosephum Scaligerum hic.

Carnuti & fluuij cœrula lympha Liger.

legendum dicit, nullius membranæ, aut vetusti exemplaris ope: id friuolis quibusdam firmare nititur exemplis. Sed (bone Deus) quantam facit iniuriam Tibullo, cuius versus trium præcipuè librorum, vtpote cultissimi Poëtæ, si vllius vnquam, auribus mulcendis maximè accommodati sunt: at non ita hic castigatus Scaligeri, stagnat enim potiùs, quàm currit in verbo *Fluuij*.

Neque aurium timuit ille iudicium, quod superbissimum, & commune stultis, ac sapientibus sciisse debuerat Cicero. *Graues sententiæ inconditis verbis elatæ offendunt aures, quarum est iudicium superbissimum.* & alibi. *Vnum est enim & simplex aurium iudicium, & promiscuè, & communiter stultis, ac sapientibus à natura datum.* Quorsum ergo ille rubiginosum prætulit auro ferrum? Verùm excusatione dignus est in media viuens Gallia, & humanioribus literis deditus homo: non enim meminerat vidisse se, aut legisse Gallos vt plurimùm Flauos esse; atque ita *Carnutis* (hodie illorum regio, Chartraine, quam Liger Fluuius, nunc Loire, præterfluit) optimè conuenire flauorum epitheton. Antiquis enim temporibus Galli & natura, & arte flaui fuerunt. De eis ita Diodorus. *Comas quamuis habeant natura rufas, studio tamen augent naturæ colorem.* Plinius *Gallorum hoc inuentum rutilandis capillis ex seuo, & cinere.* Ammianus. *Celsioris staturæ, & candidi penè Galli sunt omnes, & rutili, luminumq́; toruitate terribiles, auidi iurgiorum, & sublatiùs insolescentes*, Rutilus porrò, flauus, & rufus idem penè color. A. Gellius alibi à nobis citatus. *Non enim hæc sunt sola vocabula rufum colorem demonstrantia, quæ tu modò dixisti, rufus, & ruber, sed alia quoque habemus plura, quàm quæ dicta abs te Græca sunt; fuluus enim, & flauus, & rubidus, & Phœniceus, & rutilus, & luteus, & spadix appellationes sunt rufi coloris, aut acuentes eum, quasi incendentes, aut cum colore viridi miscentes, aut nigro infuscantes, aut virenti sensim albo illuminantes.* Quin & flauos etiam dixit Gallos Claudianus.

De Orat.

Pro Fõteio.

Bibliot. l. 6. c. 9.

l. 28. cap. 12.

lib. 15.

l. 2. cap. 26.

—— tum flaua repexo
Gallia crine ferox. De laud. Stilcon

Ecce ergo tibi flauos proculdubio dicendos, *Carnutos*, vt pote Gallos, quales sunt omnes penè in Septentrionem vergentes populi, ac proinde ab Antiquis ita dicti. Manilius.

Flaua per ingentes surgit Germania partus, Astronomic. 4.

Lucanus.

Fundat ab extremo flauos Aquilone Sueuos. lib. 2.

Festus Auienus.

Flauaq́ caesariem Germania porrigit ora. In descriptione orbis.

cuius rei rationem reddit Plinius, id cœlo tribuens. *Namque Æthiopas vicini syderis vapore torreri, adustisq́ similes gigni barba, & capillo vibrato non est dubium; & aduersa plaga mundi atque glaciali candida cute esse gentes, flauis promissas crinibus, truces verò ex cœli rigore has & illas mobilitates habentes.* l. 2. cap. 78. Galliam porrò Septentrionalem censeri regionem, occasum licèt spectet, qua Hispaniæ annectitur, in confesso est apud omnes. Diodorus. *Natio vt plurimùm ad Arctum sita.* l. Bibliot. 6. Cæsar. *Quòd Gallia sub Septentrionibus, vt antè dictum est, posita est.* Lucanus noster de Gallis agens (simodò quicquam ille apud Scaligerum valet.)

——Certè populi quos despicit Arctos. l. Pharsal 1.

& alibi. Eod. l.

Tunc inter Rhenum populos Alpesq́ iacentes.
Finibus Arctois.

De quo tamen latiùs Strabo. lib. 4. Sed quid huic defendendæ immoror lectioni, quam ipse olim Scaliger, quando non ita læua illi mens, plane probauit in annotationibus nimirum in Catale-

cta? nihil enim ibi in hac Elegia præter Tarbella Pyrene, repondendum censuit. Rursus in eadem Elegia ipsemet Tibullus.

Quantus & ætherio contingens vertice nubes
Frigidus intonsos Taurus alat Cilicas.

Arat, pro *Alat*, plurimi habent codices: hanc lectionem tueri contendit Scaliger, credo vt Paradoxos videatur, triplicémque hic figuram committi à Poëta, duas nimirum synecdoches, & vná hypallagen. Gerionem dicas, ni Chimeram malis. Taurus (inquit) Synedochicos pro ipsis incolis, Cilicas altera Synedoche, pro Cilicia. (Metonymiam dicere debuisset, ita enim figuram hanc vocat Quintilianus, Hypallagē Cicero; Synecdochem præter Scaligerum nullus.) Hypallagen demum esse ait, *Taurus arat Cilicas*. pro Cilices arant Taurum; nónne grandis error legi velle, & vt intonsi Cilices quantum ætherio contingentem vertice nubes frigidum arant Taurum? Sed ecce tibi nouissimus error peior priore, exemplo id confirmat Vergiliano.

l.8. cap. 6. In Bruto.

Talem diues arat Capua.

Georgic. 3. Rem profectò acu tetigit iam. Sed quis, quęso bone vir, dubitabit Capuam ibi pro Capuanis metonymicè sumi? quemadmodum.

Æneid. 2. *Vltrò Asiam magno Pelopea ad mœnia bello*
Venturam.

Id est gentes Asiaticas, & non regionem ipsam. & in illo.

Æneid. 6. *——illa inclyta Roma*
Imperium terris, animos æquabit Olympo.

Id est Romani, quod hodie etiam frequentissimum.

mum. Cæterùm non hysteron proteron in exemplis, non ordinis inuersio: exemplum igitur extra calcem. Neque obstat Scaligeri, vt Grammatistæ obiectio, non conuenire dicentis subiunctiuum, *alat*, nullũ enim ego inconueniens reperio, ac si fortè in Grammatica foret aliquis error, nullius esset momenti, nam (vt multis probat A. Gellius) maior habita est ab elegantissimis scriptoribus cura soni vocum, atque verborum iucundioris, quàm regularum Grammaticæ disciplinæ. at prætermissis aliis suauior est vox *alat*, quàm *arat*; Martiano enim autore *L*. lingua, palatóque dulcescit; *R*. verò spiritum lingua crispante corraditur. Iure igitur miratur Muretus inuentos fuisse, qui scripturam defenderent, in qua *arat* legeretur, hypallagénque dicerent esse. Vlteriùs. l.13.cap.19. lib.3.

Alba Palæstino sancta columba Syro.

Omnes agnoscunt Codices in hac eadem Elegia, Scaliger nescio cuius ope, *suo*, pro *Syro*, legendum dicit; quemadmodum enim nec Celta Gallus, neque Romanus Latius, ita nec Syrus (inquit) Palæstinus dicendus. Solus cucurrit Scaliger, sua omnis lis erit: Palæstinum Syrum esse fatendum est (Palæstina enim Syriæ, quæ latissima olim, plurimísque distincta nominibus, pars proculdubio, testibus Ptolemæo, Mela, Plinio, Martiano, Sexto Victore, & aliis) Syrísque sacras & inuiolatas columbas, vt Xenophon, Diodorus, & Lucianus tradidêre, ex eo nimirum quòd Semiramim in hanc mutatam auem fabulosè crediderint, ita referente Diodoro, quod & significare voluit Ouidius. Pt. Tabula Asiæ 4. Mel.l.1.c.11. Plin: l.5.c.12 Mart.l.6. Vict. in Vespasiano. Xenoph.l.1. de Cyri minoris expeditione. Dio.l.3.c.2. Lucian.in Ioue Tragœdo. Diod.vbi suprà.

Metam.l.4. *An magis vt suaptis illius filia pennis,*
Extremos altis in turribus egerit annos?

Verùm (si bene memini bone Scaliger) iniuriarum tecum iure agere poterit prædictus Tibulli versus, cùm illam in eo exprobres loquendi formulam, quam in aliis autoribus vel laudes, vel l.hist.40. non improbes necesse est. Liuius. *Cum hoc exercitu Apuanis Liguribus vt bellum inferrent.* & inferiùs. *In eum cùm traducere Ligures Apuanos vellent.* Ouidius.

Trist.5. *Dardana quot Graio Troia sub hoste tulit.*

l.Geog.13. Dardania verò, & Dardanus Troadis prouincia, De gestis Rom.l 1.c. 18. & ciuitas Straboni. Florus. *Galli Senones gens natura ferox;* Idem. *Quippe iam Ligures, iam Insubres* Idem l.2.c. 3.& 4. *Galli.* & idē. *Gallis Insubribus, & his accolis Alpium.* Festus Pompeius. *Senonas Gallos Verrius ait existi-* De viris Illustribus. *mari appellari.* Plinius Iunior. *Mox cùm Galli Senones relictis ob sterilitatem agris suis Clusium Hetruriæ obsiderent.* Quòd si modicæ in Latina lingua autoritatis prædicti videantur autores, ecce summus De bello Gallico.l.6. in omnibus vir Cæsar. *Ea quæ secuta est hyeme, qui fuit annus Cn. Pompeio, M.Crasso Cos. Vsipetes Germani, & item Tenchtheri magna cum multitudine hominum flumen Rhenum transierunt.* Videbere ergo iam ex his ô Scaliger Pattæcione calumniosior. Sed cyatho mare metietur, qui tuas enumerabit calumnias.

De

De Choaspis fluminis aqua. Festus Auienus & Dionysius Afer reprehensi. Tibullus duobus in locis, in vnico Ausonius explicati.

CAPVT XXXI.

De laudatissima Choaspis fluminis aqua multa quidem autores, ex quibus visum est referre aliqua: licèt an priùs, aut potiùs delicatissimas illius aquas laudem, an Medorum, Persarum, ac Parthorum Regum nimias vituperem delicias dubius sim. Sed tamen hæc de Choaspe. Oritur fluuius hic (teste Aristotele) ex Paropamisso maximo Asiæ monte, qui iuxta Plinium, & Arrianũ idem cum Caucaso est, (quanuis perperam in aliquibus Aristotelis Codicibus pro *Paropamisso*, *Parnassus* legatur, ni fortè legendum *Parachoatro*, huius enim nominis mons in Parthia Mediæ proximus Straboni, & Ptolemæo: in Asia enim nihil minus, quàm Parnassus mons) siue ab Vxiis, qui (vt Strabo) Mediæ sunt populi; Mediam præterlabitur, ac Susianam, quæ in sacris literis Arphassad Ariæ Montano, nec non & Persiam, in Tigrímque demum influit, vbi nomen perdit: ita Herodotus, Strabo, Plinius, Solinus, Ammianus, & Isidorus. Meminisse etiam Choaspis

l. 1. Meteorol. sum. 4. c. 1. l. 6. c. 20. De gestis Alex. l. 5. Strab. lib. Geog. 11. Ptol. Tabula Asiæ 5. Strab. l. 15. Herod. l. 1. Strab. l. 15. Pli. l. 6. c. 27. Solin. c. 50. Amm. l. 23. Isid. l. Orig. 14. c. 21.

Prolemæũ in Mediæ deſcriptione ſub Eulæi nomine putat Ortelius in ſuo Theſauro, ſed fallitur; ille enim Eulæum in Tabula Aſiæ quinta nõ in Tigrim quemadmodum Choaſpes, ſed in ſinũ Perſicum defluere ſatis oſtendit, non longè à paruulo Sino, quem ille ſenoſum vocat; Quòd ſi Choaſpis fluminis quod in Cophem influat, aliquando meminit Strabo, aliud eſſe ab hoc noſtro intelligendum eſt prope Indiam, ac Nyſſam vrbem, cuius etiam Curtius mentionem fecit: Vnde miror certè Feſtum Auienum, ac Dionyſium Afrum longè diuerſa à prædictis de Choaſpe protuliſſe, ille eum in Indicum pelagus defluere dicens, hic verò ex Indo fonte oriri, cùm procul ab India oriri Choaſpem hunc, & Tigridis aquis immixtum ab Euphrate in ſinum Perſicũ deferri certò conſtet. Sed tamen ſic Auienus.

l. etiam 15.

De geſtis Alex. l. 9.

In Orbis terræ deſcr.

Plurima præterea percurrunt flumina terram
Perſidis, & rigidas curuant lambentia ripas,
Arua ſecat Cyrus, perrumpit rura Choaſpes,
Indica prouoluens procul æquora.

Sic verò Dionyſius à Priſciano Latinus factus.

In ſua Periegeſi.

Quique tenent populi diuiſos Perſidis agros,
Amnibus hæc multis recreatur, & vbere pingui,
Hinc Coros immenſus profunditur, inde Choaſpes
Fonte cadens Indo, qui ſtringit gurgite Suſas.

niſi forte ex fonte aliquo, Indo nuncupato, oriri ſomniarint hi autores, de quo ne per ſomnium quidẽ Antiqui. Huius igitur Choaſpis aqua adeò erat ſuauis, dulcis, leuis, ac potui accommodata, vt Medorum, Perſarum, ac Parthorum Reges ex ea duntaxat bibere, ſecúmque quocunque

irent,

irent, in eum vſum ferre ſolerent, optimas diuerſorum fontium aquas aſpernati. Herodotus de Cyro exercitum in Babylonem ducente. *Portatur item aqua ex flumine Choaſpe Suſa præterfluente, quo vno ex omnibus fluminibus Rex potat. Cuius Choaſpis aquam decoctam, & in argentea vaſa diffuſam ferentes permultæ carrucæ quatuor rotarum mulis trahentibus aſſiduè comitantur quocunque ille proficiſcitur.* Athenæus. *Inducitur ab Herodoto libro primo Perſarum Rex ex Choaſpe apud Suſam fluente aquam bibens: ex quo etiam ſolus bibit, quem plurimi currus quatuor rotarum à mulis tracti huiuſmodi aquam ferentes in vaſis argenteis ſequuntur. Declarat Cteſias Cnidius quomodo aqua hæc Regia ſequebatur, & quomodo in vaſis poſita afferebatur, eam & leuiſſimam eſſe inquiens & ſuauiſſimam.* Ex Latinis Plinius. *Parthorum Reges ex Choaſpe, & Eulæo tantùm bibunt, & ea quantuis in longinqua comitantur illos.* Plinij aſſecla Solinus de Cydno agẽs. *Hunc Cydnũ alij præcipitari Tauro, alij deriuari ex alueo Choaſpis tradiderunt. Qui Choaſpes ita dulcis eſt, vt Perſici Reges quandiu intra ripas Perſidis fluit, ſoli ſibi ex eo pocula vendicarint. & cùm eundum foret peregrè, aquas eius ſecum vectitent; ex illo igitur parente Cydnus miram trahit ſuauitatem.* Iſidorus noſter. *Choaſpis fluuius Perſarum vocatus eorum lingua, quòd miram aquæ dulcidinem habeat: adeò vt Perſici reges quamdiu inter ripas Perſidis fuerunt, ſibi ex eo pocula vendicarint.* Hæc ille. ex quibus intelligendus apertè venit Tibulli locus, dum cultiſſimus ait Poëta.

[l. 1. ſiue in Clio.] [l. 2. cap. 2.] [l. 31. cap. 3.] [cap. 51.] [Adde Clementem Alexandrinũ Pædagogi. l. 2.] [l. Orig. 13. c. 21.]

Nec qua vel Nilus, vel Regia lympha Choaſpes lib. 4

Pro

Profluit.

nimirum quia Regum duntaxat potui erat destinata,(quamuis malè in aliquibus Tibulli codicibus etiam à doctissimo viro Mureto recognitis pro *Choaspe*,*Diaspes* legatur, nescio quo iure, sicut & in aliis *Hidaspes)* cuius etiam rei mentioné fecit Ausonius de Burdigalensis vrbis amne agens.

In claris vrbibus.

Hunc cuperes Rex Mede tuis coniungere castris,
Flumina consumpto cùm defecêre meatu.
Huius fontis aquas peregrinas ferre per vrbes,
Vnum per cunctas solitus portare Choaspem.

Vbi animaduertendum obiter est Medi Regis nomine Cyrum intelligi debere, & non Xerxem Persam, flumina licèt Græciæ dicatur consumpsisse, Cyrus nanque ex Mandane Meda Astyagis Medorum Regis filia, & Cambyse Persâ natus vnde semiasinus, aut mulus dictus est. Hic verò flumina consumpsit, cùm enim Babylonem peteret, Gyndem rapidissimum amnem, eo quòd quendam Soli sacrum equum vorticibus absorpsisset suis, ab exercitu per totam æstatem laborare iusso, in trecentos & sexaginta riuulos diuidi fecit, sícque eius penè consumpsit aquas. Rem narrat Herodotus; Et hinc etiam intelligitur alter Tibulli locus superiori connexus.

in Clio, seu l. 1.

Eodem. l. 4. ———*aut rapidus Cyri dementia Gyndes.*

Bonitatis porrò huius aquæ Choaspis eã esse caussam puto, quòd per Achatis lapidis venas fluit, cuius quidem gemmę maxima esse miracula, maximámque contra venena vim, latè ostendit Plinius. Dionysius Afer de Choaspe agens.

lib. 37. c. 10.

In cuius ripis praeclarus fulget Achates. InPeriegesi.
Festus Auienus etiam de Choaspe.
———cuius ad vndam In descript. Orbis.
Incola flauentem studio sectatur Achatem.
Nam cùm brumali ceciderunt sydere nimbi,
Imbribus & cœlo fusis furit auctior amnis,
Hos lapides latè flumen trahit.

Achatem porrò eandem esse existimo cũ Choaspite viridi, & fulgoris aurei gemma, à flumine (vt Plinius vult) ita dicta. Nam (eodem teste) Achatem viridem plurimis in locis reperiri certò scimus. Vbi suprà. Vbi suprà.

Quid sit Lunae silentium. Vergilij locus explicatus.

CAPVT XXXII.

Quid sit luna silens, seu lunę silentium, multis quidem satis constare apud antiquos, mihi verò (bona illorum pace dixerim) vix, aut ne vix quidem videtur. Et certè Marcus Cato grauissimus æquè ac vetustissimus autor sic de stercore agens. *Euehito* (inquit) *luna silenti.* & mox, *Ficos, oleas, mala, pyra, vites inseri oportet luna silenti post meridiẽ.* Denique. *Prata primo vere stercorato luna silenti.* Quibus in locis, licèt quid lunæ silentis nomine intelligatur, ipse non explicet, certum tamẽ est hoc nomine

l. de Re Rustica.c.29.c. 40. & 50.

nomine significare ipsum voluisse lunæ coitum (coniunctionem vulgò dicimus) ex iis, quæ tali tempore fieri debere certò scimus: quemadmodum & Columella, *Silente (ait) luna fabam vellito ante lucem.* Apertiùs affirmauit hoc Plinius, dum de roboribus cædendis agens hæc subdit; *Inter omnes verò conuenit vtilissimè in coitu eius sterni, quē diem alij interlunium, alij silentis lunæ appellant.* & idem. *Silente luna noctu, aut si interdiu plena.* Itaque recentiores communiter ferè lunæ silentium idem esse quod interlunium, aut lunæ coitum ex prædictis locis asseuerant. Sic Rhodiginus, sic Calcagninus, sic Robertus Stephanus, ante omnes verò politissimæ literaturæ vir Politianus, qui illud Vergilij.

lib. 2. de Re rust. c. 10.

l. 16. ca. 30.

l. 18. c. 31.

lect. Antiq. l. 20. c. 5.

Cal. Epist. quæst l. 1.

R. St. In suo Thesaur.

——*Tacitæ per amica silentia lunæ.*

hoc interpretatur modo. Verùm contrarium videtur docere Plutarchus in quæstionibus Centuriatis Romanis (saltem secundùm Cruserij trāslationem, Xilander enim omnino hoc tacuit, neque quis rectiùs verterit ob Græcorum Codicū inopiam potui iudicare.) Is enim de lunæ varietatibus agens hæc inter alia. *Primam, cùm occultatur coitu cum Sole: Secundam, quando effugit Solis radios, ac primùm ad Occidentem nitescit. Tertiam, pleno orbe eius in plenilunio, nominant silentem lun[am] & interlunium.* Hæc ille, nisi Gruserius & vim, [&] verba intulit textui; & hoc etiam fortè voluit Horatianus interpres Acron, satis à Politiano derisus, dum ad enucleandum illum Horatij locū,

Pol. Miscel. c. 100.

Æneid. 2.

l. Carm. 2.

——*Dum Capitolium*
Scandet cum tacita Virgine Pontifex.

Ver

Vergiliana vtitur autoritate, tacitámque ac silentem lunam pro clara, ac splendente accipiendam putat. Sed quicquid sit de Acrone, nostrum hoc in certamine interponere iudicium, non ingratum fore humaniorum literarũ studiosis confidimus: itaque primum de luna silenti in communi, peculiari deinde examine de Vergiliano agemus loco. Et significari silentis Lunæ vocabulo lunæ coitum, nulli dubium esse debet in doctrina eorum, qui tractationem de re rustica sunt aggressi: id enim satis perspicuè ostendũt prædictæ Catonis, Columellæ, ac Plinij autoritates, & hoc eleganti quadam tralatione ab auribus ad oculos, (vt bene in hac parte ait Politianus) vt nimirum tunc dicatur silere, cùm nullum oculis offerat lumen. Quod verò attinet ad Vergiliani interpretationem loci, valere iussa Seruij Philologia, vt parum ad rem de qua agimus, pertinẽte, Vergilium dico silentis lunæ, seu silentij lunæ nomine, contrà quàm alij, plenam lunam intelligere voluisse: & hoc duplici de causa, & vtraque meo iudicio validissima. Primò, quia dici nequit saltem in Vergilij doctrina accidisse Troiæ casum in lunæ coitu; qua enim nocte Troia capta est, lucebat luna, ex ipso Vergilio,

—*Oblati per lunam Hypanisq́, Dymásque.*

ergo luna non erat in coitu. dum enim in coitu est, nullum emittere potest lumen. Neque est quòd dicas cum Politiano, fuisse tunc proximam coitui, sícque cùm à Tenedo profecti sunt Danai, nullum emisisse lumen, deinde verò emisisse. Quod priùs tetigerat Donatus, non enim hoc admit

Eodem l. 2.

admittendum, cùm quia duabus, aut tribus noctibus circa coitum nullo modo ipſa lucet luna: tum quia aliud eſt, lunam eſſe decreſcentem, aliud eſſe in coitu, quemadmodum & aliud eſt eſſe creſcentem, aliud plenam: non igitur dicendum fuiſſe in coitu. Fuiſſe verò in plenilunio validè hac probatur ratione, qua ſecundò, & vltimò noſtra corroboratur ſententia. Capta Troia eſt iuxta communem Græcorum, & Latinorum ſententiam in plenilunio: ergo iuxta illam Vergilius ſilentij lunaris nomine plenilunium intellexit. Et vt Græcos primùm audiamus, ita

l.1.Stromatum. Clemens Alexandrinus hac de re. *Octauodecimo autem anno regni Agamemnonis captum eſt Ilium regnantis Demophontis Theſei filij anno primo, duodecimo menſis Thargelionis, vt ait Dionyſius Argiuus. Ægias autem, & Dercylus in tertio, octauo menſis Panemi deſinentis. Helanicus enim dicit duodecimo menſe Thargelionis. & nonnulli eorum, qui Attica ſcripſerunt, octauo deſinentis poſtremo anno regnante Meneſtheo in plenilunio. Noctis quidem erat mediũ, inquit is, qui paruam fecit Iliadem, & ſplendebat lucida luna. Alij autem eodem die Scirrophorionis.* Hæc ille ex plurimis autoribus, quorum omnium opiniones in eo conueniunt, vt in plenilunio capta Troia ſit, licèt in menſibus diſcrepent. cùm alij

Antiq. lect. l.17.c.30. menſe Thargelione (qui ex Rhodigino, Februario ſecundùm aliquos, ſecundùm alios verò Aprili reſpondet) captam dicant. Alij verò menſe Panemo (qui iuxta Alexandrum ab Alexan-

Dier. Gen.l.3.c.24. dro Iulius nobis eſt.) Alij demum Scirrophorione, qui Latinis Martius. Quam quidem Græcorum

rum ſententiam de Ilij caſu, & ruina in plenilunio amplexi etiam ſunt (vt diximus) Latini Scriptores. Petronius Arbiter Troianum deſcribens excidium ſic ait;

Iam plena Phœbe candidum extulerat iubar, In Satyric.
Minora ducens aſtra radianti face:
Cùm inter ſepultos Priamidas nocte, & mero
Danai relaxant clauſtra, & effundunt viros, &c.

Nemini itaque dubium eſſe poteſt, quin eandem communem opinionem ſequutus fuerit Vergilius. Quare autem plenam lunam ſilentem ille appellauerit, ac ſi qui alij ipſum imitati ſunt, ea mihi videtur cauſa, quòd cum plenò orbe refulget luna, ſilentes, ac velut ſtupefactos præ admiratione homines reddat, quippe quorum oculos, atque ora ſua pulchritudine ad ſe alliciat.

Somni parentes qui fuerint; Senecæ in Hercule Furente locus aduerſus aliorum ſententiam congruè declaratus.

Cap. XXXIII.

SOmnum Nocte, & Erebo natum Cicero in libris de Natura Deorum autor eſt. *Quòd ſi* (inquit) *ita eſt, Cœli quoque parentes Dij habendi ſunt Æther, & Dies, eorumque fratres, & ſorores, qui à genealogiis antiquis ſic nominãtur, Amor, Dolus, Metus, Labor, Inuidentia, Fatũ,* lib. 3.

Senectus, Mors, Tenebræ, Miseria, Querela, Gratia, Fraus, Pertinacia, Parca, Hesperides, Somnia, quos omnes Erebo, & Nocte natos ferunt. Ioannes Boccacius eosdem somno parétes tribuit; idem fecit & Burcardus Pylades; Hesiodus verò in Theogonia Nocte procreatum absque parente Somnum dixit.

In Deorum Genealog.

In sua Theogonia.

lib. 15.

Nox præterea peperit odiosum Fatum, & Parcam atram,
Et Mortem, peperit etiam Somnum, peperit verò agmen somniorum.
Non vlli condormiens Dea peperit Nox obscura.

Hesiodum forsitan secuti plures Noctis filium duntaxat Somnum dixère: Silius.

Nox Somni genitrix mortalia pectora curis
Purgarat.

In Lyricis. Ex recentioribus Pontanus.

Nox parit Somnos, hominum quietem.

Ioannes de la Casa Etrusco Idiomate & celebris, & celebrandus semper Poëta.

O sonno, o de la queta, humida, ombrosa
Notte placido figlio.

Iliad. l. 14. Quod etiam planè voluerunt quotquot Mortis fratrem Somnum appellarunt. Homerus.

Tum mortis fratrem Somnum conuenit & ipsa.

In hymno in Somnū. Orpheus.

Qui mortis formam inducens animalia seruas;
Non germana tibi cum lethe pallida mors est.

lib. 6. Atque huc spectant Cynici Diogenis, & Gorgiæ Leontini dicta; *Ille enim* (teste Laërtio,) *lethali Somno experrectus cùm esset, ac Medicus interrogaret quidnam ageret? rectè, inquit, habeo, nam frater*

ter fratrem amplectitur. *Gorgias verò* (referente Stobæo) *iam vicinus morti viribus deficiens cùm sensim in Somnum delapsus iaceret, à familiaribus quid ageret,* interrogatus. *Iam Somnus incipit me fratri suo tradere*, respondit. Vnde Diuinus noster vates.

Tum consanguineus Lethi sopor.

Elegantissimus etiam Poëta Franciscus Petrarcha.

Il Sonno è veramente qual huom dice
Parente de la morte.

Et demum hanc Somni progeniem vno ore fatentur omnes, vnico excepto Varrone, qui iuxta Festi traditionem, non Erebo, & Nocte Sōnum natum, sed noctem ipsam Erebo natam dixit.

Erebo creata fuscis crinibus Nox te inuoco.

Euripides certè in Oreste ipsam duntaxat deprecatur, vt ex Erebo veniat.

Verenda, Verenda Nox,
Quæ das Somnia miseris mortalibus,
Ex Erebo veni, cede, cede, volucris.

Naso etiam.

Et Noctem, noctisq; Deos Erebóque Chaóque Metam. 14
Conuocat.

Quod ideo illos dixisse certum est, quia in tenebricosis locis Noctem degere opus erat, qualia finxerunt ij, qui Noctis domum descripsere Ouidius, & Statius; Vnde & Vergilius Charōtem sic loquentem inducit. Æneid. 6.

Vmbrarum hic locus est, Somni, Noctisque soporæ.

Seneca tamen noster in Hercule ferente Somnū

Astrææ matris genus vocat.

———Tuq́, ô domitor
Somne malorum, requies animi,
Pars humana melior vitæ,
A. C. Volucer. *Volucre matris genus Astrææ.*

Quæ quidem verba omnibus ipsius interpretibus magnum facessunt negotium, magnamque hallucinandi, ne dicam cœcutiendi præbent occasionem. dum nescio quæ de Iustitiæ, quā Astrææ nomine intelligunt, Somníque effectis, comminiscuntur; Ego tamen nihil aliud voluisse Poëtá intelligere Astrææ nomine, nisi Noctem ipsam, satis mihi persuasum habeo, & quia nullo modo Astræam, cùm pro Iustitia sumitur, habuisse filios ex Hesiodo constat, & Ouidio, qui sic;

Metam. 1. *———& virgo cæde madentes*
Vltima cœlestum terras Astræa reliquit.

In Arat. Phænom. Germanicus Cæsar;
Deseruit properè terras iustissima virgo.

& quia Seneca ipse Somnum Mortis fratrem ibi facit,

Frater duræ languide Mortis.

Certum autem est ex matre Somnum Mortis fratrem fuisse, vt ex plurimis autoribus superiùs diximus. Sed iam causam cur Astræam Noctem cognominarit, inquiramus. Ex pluribus certè capitibus tale cognomen oriri potuit, vel enim ab Astræis fratribus, quo nomine Astræi filij venti ipsius Noctis ex sorore abnepotes cognominati Metam. 14. sunt. Ouidius.

Aëraque & tumidum subitis concursibus æquor
Astræi turbant, & eunt in prælia fratres,

quia

quia nimirum Noctis tempore maximè vigeant venti; vel quia Astris sit Nox ornata. Claudianus. 2.de raptu. Proserp.

Stellanteis Nox picta sinus.

Fulgentius in Mythologicis. lib. 1.

Tum Nox stellato mundum circumlita peplo,
Cærula rorigenis pigrescere iusserat alis.

Vel quia ipsarum sit moderatrix. Ouidius;

———Nox cœlum sparserat astris. Metam.11.

Seneca in Agamemnone.

Nox prima cœlum sparserat stellis.

Vel quia Astrorum alumna habita sit Nox à Poëtis; Apud Euripidem certè sic Electra loquitur. Actu 1.

Nox aureorum furua alumna syderum.

Vel demum quia Astrorum existimata fuerit mater. Tibullus. 1. Eleg 2.

Ludite: iam Nox iungit equos, currúmque sequuntur
Matris lasciuo sydera fulua choro.

Quò respexisse videtur Theocritus, dum ait. Eidyll. 2.

Salue luna, aliæ saluete & vos mihi stellæ,
Post axem tacitæ subeuntia sydera nocti.

Quin & Sophocles in Trachiniis syderum regis, id est Solis ipsam parentem facit.

Quem velox Nox destructa
Parit, sopítque ardentem
Solem precor.

Nec mirum, cùm ab Orpheo in Deorum hymnis omnium parens dicatur.

Te canimus Nox alma parẽs hominúmque Deûmque

Cunctorum Alma parens, quam Cyprida dicimus eſſe.

Noſter igitur Seneca vel vnius ex his rationibus, vel omnium ſimul intuitu Noctem proculdubio Aſtræam nominauit.

Lapſum fuiſſe Donatum in expoſitione illius Terentiani loci ex Eunucho. Accede ad ignem hunc.

C A P. XXXIV.

Terentianus interpres Donatus verba illa Eunuchi.

Accede ad ignem hunc,

Act.1.Scen.2 ita interpretatur, vt ignis nomine muliebris auaritia denoterur à Poëta. *Vel quia auida* (inquit) *& auara eſt, vt ignis alimentorum*; Et hoc fortaſſe ea de cauſa, quòd ignem auarum, auidum, rapidúmque viderat à Poëtis dici. Propertius.

l. 2.Eleg.19. *Et quæcunque erat in numero Romana puella*
Occidit: has omnes ignis auarus habet.

Vergilius, ſeu potiùs Cornelius Seuerus, is enim Ætnæ autor.

Et circa geminos auidus ſibi temperat ignis.

Ouidius.

In Heroid. *Adſit, & vt noſtras auido fouet igne medullas.*

l.3. De Pō- Idem.
to. *Sic nunquam rapido lampades igne vacent.*

Sed

Sed tamen fallitur Donatus: ignis enim nomine fœmina designatur amans, aut amata, quod ex contextu patet apertissimè, cum enim Phædria dixisset Parmenoni.

——— *totus Parmeno*

Tremo, horreoque postquam adspexi hanc.

Phædriam Parmeno bono esse animo iubet, atque ipsam Thaidem accedere, sperarêque posse, vt postquam ad eam accesserit, si præ timore nũc tremit, ac horret, quæ frigoris sunt effecta, deinceps plus satis, aut plus æquo caleat, subiungit enim.

——— *bono animo es,*

Accede ad ignem hunc, iam calesces plus satis.

quo in sensu dixit Horatius.

Nec tenerũ Lycidam mirabere, quo calet inuentus l.Carm. 1. Od. 4.

Nunc omnis, & mox virgines tepebunt.

Ignis verò nomine tam fœminam, quàm virum amantem denotari familiare semper fuit tam priscis, quàm recentioribus Poëtis Græcis, ac Latinis. Vnde est illud incerti Poëtæ Græci tetrasticon, quod sic vertebat Bergius.

Huc properate omnes, qui ardentem quæritis ignem, Ex l.1. Epig Græc.

Quos iuuat accensam corde fouere facem.

Flammiger est animus, mea sunt præcordia flãma,

Hinc lucem à nostra sumere mente licet.

Quod imitati esse videntur Valerius Æditiuus, ac Portius Licinius veteres Poëtæ, referente A. Gellio. ita Æditiuus.

Quid faculam præfers Phileros, qua nihil opus nobis?

Ibimus; hic lucet pectore flamma satis.
Istam non potis est vis saeua extinguere venti,
Aut imber coelo candidus praecipitans.
At contra hunc ignem Veneris, si non Venus ipsa,
Nulla est quae possit vis alia opprimere.

Portius verò Licinius.

Custodes ouium, teneraeq; propaginis agnûm
Quaeritis ignem? ite huc, quaeritis? ignis homo est.
Si digito attigero, incendam syluam simul omnem,
Omne pecus, flamma est omnia, quae video.

Meritò itaque diuinus Poëta.

Æneid. 4. *Carpit enim vires paulatim, vritque videndo*
Foemina.

quia scilicet vel ipsa amans est, vel spectatores amore capit, nam & Amor ipse ignis. Idem Vergilius.

Eclog. 3. siue in Pal. *At mihi sese offert vltrò meus ignis Amyntas*
&,

Georgic. 3. *Omne adeò genus in terris hominùmque ferarumq;*
In furias, ignémque ruunt.

Naso.

In Heroid. ——*quis enim celauerit ignem,*
Lumine qui semper proditur ipse suo?

Aurelius Nemesianus.

Nam Mopso Meroe, Lycidae crinitus Iolas
Ignis erat.

Ignescat ergo, atque ardeat necesse est quisquis amore captus; sic Dido apud Poëtarum Principem.

Æneid. 4. ——*& coeco carpitur igni.*

Sic Phaedra apud Ouidium.

In Heroid. *Vrit Amor grauius, quo serius, vrimur intus,*

Vrimur, & cœcum pectora vulnus habent.

Sic apud eundem Sappho.

Constitit, & dixit, quæ nunc non ignibus æquis Ibidem.
Vreris.

Quod etiam decantatum sæpe est à nostræ ætatis Hispanis, Etruscis, Gallis, Anglis, Germanis, & Arabibus Poëtis. Iure igitur si ad ignem hunc accesserit Phædria, calescet plus satis, quando ignis hic amatorius elementari adeò potentior est, vt in procul intuentes, ac longo terrarum tractu dissitos ardentes immittat radios, contrà quàm elementaris, qui solo lædit contactu, vt bene adnotauit Xenophon.

Qui essent Fasti Dies, qui Nefasti, illorum origo. Ouidij locus explicatus.

CAPVT XXXV.

NOn omnibus notum esse puto, quid Fastorum Dierum nomine, quid Nefastorum, apud antiquos intelligeretur, licèt sæpissime nomen hoc in veterum monumentis legatur. Et quidem in elegantissimis Ouidianorum Fastorum libris multi se huius nominis significationem deprehendisse fortasse arbitrabuntur. sic enim ibi Poëta.

Ne tamen ignores variorum iura dierum, libr. 1.

Non habet officium lucifer omnis idem.
Ille Nefactus erit per quem tria verba silentur,
Fastus erit, per quem lege licebit agi.

Ecce tibi, sed ignotum per ignotius (vt credo) declaratum: quæ enim tria verba prolata Fastum declararent diem, quæve silentio prætermissa Nefastum, hinc non liquet. Dicam itaque, qua maxima potuero breuitate, loci huius, & rei explanationem. Festus Pompeius. *Fastis diebus* (inquit) *iucunda* (siue vt alij Codices habent, *iura*, aut *Iuridica*) *fari licebat: Nefastis, quibus quadam non fari licebat.* in quibus verbis vitiosam credo scripturam, legendúmque *Nefastis, quibus quadam fari non licebat.* Verùm hæc Fasti explicatio

l.5. de lingua Latina. Ouidianæ persimilis. Varro tamen sic. *Dies Fasti per quos Prætoribus omnia verba sine piaculo licet fari, comitiales dicti, quòd tum esset populus constitutus ad suffragium ferēdum, nisi siquæ feriæ conceptæ essent, propter quas non liceret, vt compitalia, & Latinæ. Contrarij horum vocantur dies nefasti, per quos dies nefas fari Prætorem. Do, Dico, Addico. itaque non potest agi: necesse est enim aliquo eorum vti verbo, cùm lege quid*

Saturnal. 1. c.16. *peragitur.* Macrobius. *Fasti sunt quibus licet fari prætori tria verba solemnia, Do, Dico, Addico. his contrarij sunt nefasti.* Ex recentioribus Alexander ab Alexandro. *Fasti dies, in quibus ius fatur, id est dicitur, Nefasti in quibus non dicitur ius nec fari licet* Quod ídem alij. Ecce tibi qui Fasti dies, qui Nefasti, quę tria verba aut silerētur, aut proferrentur. Illorum

lib.1. autem origo à Numa Rege. Liuius. *Idem* (scilicet Numa) *Nefastos dies, Fastosq̃, fecit, quia aliquandò nihil cum populo agi, vtile futurum erat.* Additi deinde

inde fastis sunt Dies comitiales,& Fasti,solemnia Deorum sacra, ludíque & feriæ in eorumdem honorem constitutæ,aliquot victoriæ,resque insignes,item atri aliquot,vitiosique dies,quæ omnia vno corpore clausa Fasti appellati sunt, quæ nos hodie Kalendarium dicimus. Festus Pompeius.*Fastorum libri appellantur,in quibus totius anni sit descriptio,Fasti enim dies Fasti,* aut (vt alij Codices habent) *Fandi*, siue (vt Panuinus legit) *Festi* (vt verò ego coniicio) *Fausti sunt*. Hi Fasti dies in quadam Scripti tabula (vt ex Cicerone collegit idem Panuinus.) à Decemuirorum tempore reliquis aliis propositis à Pontificibus occultabantur,donec centum & quinquaginta circiter exactis annis post Decemuiros Cn. Flauius M.Filius,siue (vt Plinius ait) Annij libertino patre genitus Ap. Cæci Scriba, qui tum Pontifex fortè erat, Fastósque dies apud se habebat, Dies ipsos Fastos ex diu occultatis tabulis excepit, & sagaci ingenio consultando assiduè eos ediscendos singulis diebus populo proposuit,&publicauit,qua de causa adeò Populi Romani promeruit gratiam,ac fauorem, vt libertinus ipse clarissimis viris C. Pætilio, & L. Domitio, quorum Patres consules fuerant,repulsam passis,cum Q.Aurelio Prænestino Ædilis Curulis creatus sit, ac simul Tribunus Pleb.(vt Plinio placet)factus cuius rei autores sunt Liuius Val.Max. Plinius, A Gellius. Horum Fastorum exemplo dicti etiam sunt Fasti libri hi,in quibus nomina Magistratuũ pręsertim Consulũ scripta erant,vt ex Ouidio,Lucano,Stario,Martiale; Claudiano, & Auson.satis apparet.

Liu.l.3.& 9. Vale.l.2.c.1. Plin l.34. c.1. A.Gell.l.6. c.9.

Mortem

Mortem sibi consciscentes malè audisse ab Antiquorum sapientissimis. Rem ad restim redire, quid Terentio; Martialis locus restitutus: quid Restio Plauto.

Cap. XXXVI.

Antiquorum complures, quibus vt ethnicis hominibus maior cura erat honoris, aut vitæ, quàm nimæ aiacturæ, quoties vel duram seruitutem, vel turpem, aut laboriosum vitæ exitum ab hostibus capti, aut morbis conflictati effugere volebant, de iniiciendis sibi manibus in vltimam desperationem redacti, statim cogitabant, gloriosum id esse suadente (vt opinor) Cacodæmone credétes. Rem profectò non piis modò viris, sed verè viris (pace Themistoclis, Annibalis, Catonis, Bruti, & aliorum dixerim) prorsus indignam. Meritò itaque tale facinus, vt non à pietate duntaxat Christiana, sed ab animi magnitudine, imò & ab ipsamet natura propriam appetente conseruationem omnino alienum damnarunt Sancti Patres, Augustinus latè, & argutè in libris de Ciuitate Dei, & alibi, Hieronymus & Concilium Bracharēse primum, quorum sententiæ XXIII. q. 5. continentur, nec non complures alij Sacri Doctores. Sed vt ipsos

l. 1. à c. 22. ad 27. Aug. contra Petiliani literas. Hieron. in Ioan. Concil. Brach. can. 34.

Anti

Antiquos Antiquorum etiam testimonio conuincamus, sapientissimum virum audiamus Platonem, qui cùm in Phædone sub Socratis iamiam venenum bibituri persona, nefas esse dixisset, hominem sibi ipsi manus inferre, rationem deinde reddens hæc subdit. *Profectò sermo ille, qui de his arcanis habetur, in quadã custodia esse homines, neque decere quenquam ex hac se ipsum soluere, neque aufugere, magnus quidem mihi videtur, neque cognitu facilis. Veruntamen id mihi, ô Cebes, rectè apparet dictum, Deos quidem curam habere nostri, nos verò homines vnam quandam ex possessionibus esse Deorum, annon ita tibi videtur? mihi quidem, inquit Cebes. Non igitur, inquit, & tu si quod ex mancipiis tuis seipsum perimeret, cùm tu nullo modo id permisisses, irascereris vtique illi? & si potestatem haberes, pœna quadam afficeres? Omnino, inquit. Fortè igitur hac ratione aut præter rationem est, non priùs decere seipsum interficere, quàm Deus necessitatem aliquam imposuerit, qualem nobis imposuit in præsentia.* Hæc ille, qui in suis de legibus Dialogis talem ii, qui se interfecerũt pœnam imponit. *Sepultura igitur istis solitaria fiat, vbi alius nemo condatur: deinde in his locis sepeliantur quæ de duodecim regionis partibus vltima, deserta, innominataq; sunt: sic obscuri, vt nec statua, nec inscripto nomine sepulchra notentur.* Summus etiam Philosophorum Aristoteles. *Mori autem, vt vel paupertatem, vel amorem, vel molesti quippiam fugiamus, fortis viri minimè est, sed potiùs timidi: quippe cùm laboriosa fugere mollicies sit, neque hanc mortem sustinet quispiam, quia honestum sit, sed vt malum euitet, ac fugiat.* Idem. *At qui ob iram se ipsum iugulat, sponte præter legem*

l.34. Dialog. de leg. 9.

Moral. Nicomach. l.3. cap. 7.

Eorundem Moral. l.5. cap. 11.

legem rectam id agit, quod lex non permittit: iniuriam igitur facit. Sed cui? ciuitati nimirum non sibi: quippe cum sponte patiatur: nemo verò sponte iniuria afficiatur. vnde etiã ipsum ciuitas mulctat, eique qui se ipsum necauit, quasi ciuitatem iniuria affecerit, ignominia quædam irrogatur. Denique idem. *Verùm nec nisi ob eiusmodi, nec ob alias voluptates malorúmve grauiorum fugam mortem obeat, verè fortis quispiam propterea meritò dicatur.* Cicero. *Vetat ille dominans in nobis Deus iniussu hinc nos suo demigrare: cùm verò causam iustam Deus ipse dederit, ne ille medius fidius vir sapiens lætus ex his tenebris in lucem illam excesserit, nec tamen illa vincula carceris ruperit, leges enim vetant: sed tanquam à magistratu, aut ab aliqua potestate legitima, sic à Deo euocatus, atque emissus exierit.* Idem. *Non est iniussu Imperatoris, id est Dei, de præsidio, & statione vitæ decedendum.* & de somnio Scipionis. *Quare & tibi Publi, & piis omnibus retinendus animus est in custodia corporis, nec iniussu eius, à quo ille est vobis datus, ex hominum vita migrandum est, ne munus humanum assignatum à Deo defugisse videamini.* Quæ quidem verba latè explicat Macrobius, refutatis contrariis, Platonis etiam pro hac sententia, quam nos suprà retulimus, opinionem adducens, nec non quandam Plotini Philosophi Platonici non inelegantem rationem, quæ talis est. *Oportet, inquit, animam post hominem liberam corporeis passionibus inueniri, quam qui de corpore violenter extrudit, liberam esse, non patitur. qui enim sibi sua sponte necem comparat, aut pertæsus necessitatis, aut metu cuiusquam ad hoc descendit, aut odio, quæ omnia inter passiones habentur. Ergo etsi antè fuit his sordibus*

Moral. Eudemior. l.3. c.3.

Tuscul. 1.

De senectute.

l.1. in sõniũ Scip. c.13.

ſordibus pura, hoc ipſo tamen, quo exit extorta, ſordeſcit. Seneca noſter quanuis aliàs mortem propriis adſcitam manibus probaſſe videatur, vi tamen veritatis coactus aliquando ſic. *Aliquando etiam ſi certa mors inſtabit, & deſtinatum ſibi ſupplicium ſciet, non cõmodabit pœnæ ſuæ manum, ſtultitia eſt timore mortis mori. Venit qui occidat. expecta, quare id occupas? quare ſuſcipis alienæ crudelitatis procurationem? Vtrùm inuides carnifici tuo, an parcis?* Quò pertinet illud Martialis in Fannium. l. Epiſt. 10. epiſt. 71.

Hoſtes cùm fugeret, ſe Fannius ipſe peremit,
Dic mihi, non furor eſt, ne moriare, mori?

Rectè igitur Curtius; *Fortium* (inquit) *virorum magis, eſt mortem contemnere, quàm odiſſe vitam: ſæpe tædio laboris ad vtilitatem ſui compelluntur ignaui.* Vnde Critognatius apud Cæſarem. *Animi eſt iſta mollities, non virtus, inopiam pauliſper ferre non poſſe, qui ſe vltrò morti offerant, faciliùs reperiuntur, quàm qui doloren patienter ferant.* Ad quod etiam elegans extat Cleomenis reſponſum apud Plutarchum, cùm enim poſt acceptam in bello contra Antigonum cladem Cleomenes deſperatis rebus omnibus admoneretur à Theryclone vt ſe interficeret. *Tu verò (reſpondit) improbè fortis videris mortem appetens, qua nihil omnium humanarum rerum omnibus magis in promptu eſt ſitum: turpior hæc tua priori eſt fuga. hoſtibus quidem etiam alij nobis præſtantiores cõceſſerunt aut fortuna aduerſante, aut multitudine oppreſſi: qui verò ob labores & miſerias, aut opinionem, reprehenſioneſq́ hominũ animum deſpondet, is à ſua ipſius vincitur mollitie.* Qua de cauſa benè, & ſecundùm rectum virtutis, & rationis dictamen

De bello Gall. l. 7.

In vita Cleomenis

dictamẽ laſciuus al iàs Poëta; quem ſuprà nominauimus, Martialis.

l.1.Epig.9. *Nolo virum, facili redimit qui ſanguine famam:*
Hunc volo laudari, qui ſine morte poteſt.

Sed qui hac de re plura velit, elegantiſſimum videat Ioſephi locum de bello Iudaico libro tertio, Cap.14. nec non alium Hegeſippi de eodem bello eodem libro, Lactantiique alia libro tertio capite deci- Cap.17. mo octauo, & vigeſimo tertio. Quæ quidem licèt reuera ita ſe habeant, inuenti tamen ſunt amentes plurimi, qui aut metu, aut inanis gloriæ ſpe anteactam præclarè vitam voluntaria fœdauerint morte, ferro quidam, veneno alij, alij aquis, igne nonnulli, nonnulli præcipitio, inedia aliqui, ſuſpendio multi, de quo quidem cogitaſſe iampridem Antoninum Heliogabalum Romanorum impuriſſimum Imperatorum apud Lampridium reperio. *Parauerat igitur funes* (ait Lampridius in vita) *blata, & ſerico, & croco intortos, quibus ſi neceſſe eſſet, vitam finiret.* Atque huiuſmodi morte Achitophelem Abſalonis conſiliarium deſperatis illius rebus periiſſe legimus in ſacris literis. Quod tamen mortis genus adeò apud Antiquos turpe habebatur, vt nulla nominum eorum, qui tali occubuiſſent morte, à cognatis mentio fieret. Artemidorus. *Et fugitiuus factus ſe ipſum ſuſpendens vitam finiuit, vt neque mortuus nomen haberet, hos enim ſolos in mortuorum cœnis cognati, & affines non nominant.* Quia tamen frequens deſperatis hoc mortis genus, ideo prouerbij loco, rem ad reſtim redire, vſurpauit Terentius in Phormione; ſic enim apud ipſum Antipho, perditas Getæ

L.1. De interpret. ſomn. cap.5. Adde Vlpianum I.C. In l.liberorum 11.§. Non ſolẽt. & ibi Accurſium D. de iis qui notantur infamia quicquid dicat Petrus Faber l.Semeſtr. 2.c.9.

opera

opera res ſuas credens,

—Opera tua

Ad reſtim mihi quidem res rediit planiſſumè, Actu 4. Scen.4.

Ac ſi diceret, nihil iam ſupereſt, niſi vt laqueum collo meo iniiciam: aui non abſimile illud Apuleij. *& cum dicto reſtim, qua erat intextus* (grabatulus ſcilicet) *aggredior expedire, ac tigillo quod feneſtræ ſubditum altrinſecus prominebat, iniecta, atque obdita parte funiculi, & altera firmiter in nodum coacta, aſcenſo grabatulo ad exitium ſublimatus, & miſſo capite laqueum induo.* Ex quibus intelligendus Iuuenalis. Aſini aurei l. 1.

Ferre potes dominam ſaluis tot reſtibus vllam? Satyr.6.

Optimè itaque emendauit illud Martialis de Ammiano, quod vulgò ſic legitur, l.4.Epig.70.

Nihil Ammiano præter aridam veſtem

Moriens reliquit vltimis pater ceris.

ille, cui omnem ſuum hiſce temporibus ſplendorem humaniora debent ſtudia, quem magna totius literariæ reipublicæ iactura cœlo nuper receptum ingemiſcens perdidit terrarum orbis, Lipſius, ita vt non *veſtem*, ſed *reſtem* legatur, ac ſi dicat, nihil Ammiano præter aridam reſtem, qua ſeſuſpenderet, moriens reliquit teſtamenti tabulis pater. Et quia reſte pendebant, qui ſimili morte agebant animam, ideo Reſtiones dicti Plauto in Moſtellaria. Actu 4. Scena. 4.

Illi buccædæ erunt multò potiùs quàm ego

Sim Reſtio.

Id eſt, illi potiùs cædentur bubulis loris, quàm ego me reſte ſuſpendam, vt optimè expoſuêre Beroaldus, & Lambinus, quibus ègo lubens aſ-

ſentior potiùs (ignoſcat Antiquitas) quam Cornelio Frontoni veteri Grammatico, *Reſtiarium eum eſſe, qui Reſtim facit, Reſtionem, qui vendit*, aſſeuerantі; quale enim quæſo ſupplicij genus eſſet reſtes vendere? facere aliquod tandem, vendere certè nullum.

Antiquis, vt & nobis digitus medius contractis cæteris in alterius contemptum erigi ſolitus; Martialis, Perſius, Iuuenalis illuſtrati.

CAPVT XXXVII.

FAmiliare Antiquis fuit quoties aliquem contemnere videri volebant, digitum illi medium protentum, reliquis contractis oſtendere: hoc nanque ſummæ apud ipſos deſpicientiæ loco habebatur, quod ad hanc vſque diem inter ſordidæ conditionis homines apud nos perdurat. Meminêre huius rei Antiqui complures, apertiùs tamen Martialis, qui ſic;

Rideto multùm qui te Sextille cinædum
l.2.Epig.8. *Dixerit, & digitum porrigito medium.*

Et non obſcurè Iuuenalis, qui ſic de Democrito.

—cum Fortunæ ipſe minaci
Mandaret laqueum, mediumq; oſtenderet vnguem.

Sed-

Sed quare in ſignum contemptus porrigeretur iam dicam. Digitus hic medius Verpus appellatus eſt antiquitùs,vt quidam putant, à verrendo podice, vt ego tamen arbitror, & veriùs fortaſſe, non à verrendo podice,ſed à verpa, quo nomine membrum virile appellabant veteres,cuius quandam ille,vt inferiùs dicetur,ſimilitudinem refert, vtralibet autem de cauſa impudicus etiam appellatus.Martialis.

Oſtendi digitum,ſed impudicum l.7.Epig.70.
Alconti, Daſioq́ᵹ, Simachoq́ᵹ.

Nec non & infamis.Perſius. Satyr.2.

— Frontem atque vda labella
Infami digito,& luſtralibus antè ſaliuis
Expiat.

Quia ergo digitus hic porrectus contractis cæteris verendorum imaginem præ ſe fert, eum,cui ſic oſtenditur, mollem, effœminatum, ac patichum procudubio deſignat. Suetonius in Caligula. *Primas ſibi partes Caſſius Charea tribunus cohortis prætoriæ depopoſcit, quem Caius ſeniorem iam, vt mollem,& effœminatum denotare omni probro conſueuerat: modò ſignum petenti,Priapum,aut Venerem dare,modò ex aliqua cauſa agenti gratias,oſculandam manum offerre formatam, commotamqᵹ in obſcœnum modum.* Cap.56. Lampridius in Heliogabalo. *Neque enim vnquam verbis pepercit infamibus,cùm & digitis impudicitiam oſtentaret.* Quod voluiſſe puto Iſidorum noſtrum,qui ſic de digitis.*Tertius impudicus, quia plerunqᵹ per eum probra inſectatio exprimitur.* Origen.l.11. Et huc pertinet illud Cynici Diogenis à Laertio relatum,qui hoſpitibus quibuſdam Demoſthenem

videre cupientibus, non indice digito, vt moris est, sed medio porrecto demonstrauit, parum virum, & effœminatum innuens. Hac ergo de causa maximi contemptus signum & erat, & est digitum in hunc modum efformatum ostendere, vt etiam doctissimus retulit Nebrissensis in commentariis in Persium, nec non in Chiliadibus Erasmus.

Chil'iad. 2. Cent. 4. adag. 68.

Quot nominum generibus vsi fuerint Romani tum viri, tum fœminæ: quot Græci; Trium literarum homo quid apud Antiquos, quid apud Plautum.

Cap. XXXVIII.

Consueuêre Romani quatuor vti generibus nominum, Prænomine videlicet, Nomine, Cognomine, & Agnomine, ita testantur veterum monumenta scriptorum, ita antiqui lapides, qui Romæ, aliísque in locis adhuc extant, ita Prudẽtum responsa, Imperatorum rescripta: Gordianus Imperator l. 4. Cod. de testamentis. *Si in nomine, vel prænomine, seu cognomine, seu agnomine testator errauerit.* Iustinianus in §. *si quis*, Inst. de legat. *Si quis in nomine, cognomine, prænomine, agnomine legatarij testator errauerit.* In quo autem quatuor hæ nomi

nominum ſpecies differant ex Chariſij Soſipatri verbis patebit. *Propria* (inquit) *nomina in quatuor ſpecies diuiduntur, Prænomen, Nomen, Cognomen, Agnomen, vt Publius Cornelius Scipio Aphricanus. Prænomen eſt quod nomini præponitur, vt Publius: Nomen, quod familiæ originem declarat, vt Cornelius: Cognomen, quod nomini ſubiungitur, vt Scipio: Agnomen, quod extrinſecus adiici ſolet, vt Aphricanus.* Idem ferè habent Iſidorus noſter, Diomedes Grammaticus, & ex ipſis Alciatus: quod licèt ſic ſe habeat, frequentiùs tamen tribus duntaxat vſi ſunt ex his nominum ſpeciebus antiqui, nomine videlicet, prænomine, & cognomine: agnomina enim niſi vel præclari aliquot duces ante Imperij tempora, vel Imperatores deinceps à deuictis vel à ſe ipſis, vel à ſuis exercitibus Prouinciis vſurpabant, & hæc tot, quot deuictæ fuerant Prouinciæ, vt videre eſt in Triumphalibus Seueri, & Conſtantini arcubus Romæ, & alibi, nec non in Inſtitutionum Proœmio. Vſos autem prædictis nominum ſpeciebus antiquos præterquàm quòd librorum ab ipſis exaratorum tituli hoc præ ſe ferunt, docet Vlpianus I. C. in l. *Hæredes* 21. §. *ſi quid poſt factum*. D. de teſtamentis. & in l. 1. D. de liberis, & poſthumis, nec non Iulianus in l. *Si ita ſcriptum*. §. *ſed & cùm in Prænomine, nomine, & cognomine.* D. de bonorum poſſeſſione ſecundum tabulas. Præclarus Philoſophus & conciuis meus Seneca. *Si quod à Seneca accepiſſes, Annæo te diceres debere, vel Lucio, non creditorem mutares, ſed nomen: ſiue cognomen, idem tamen ille eſſet.* Plutarchus in Quæſtionibus Centuriatis Romanis, quod opuſ-

Grammat. Inſt. l. 2.

Iſ. Origin. l. 1. cap. 6. Diom. l. 1. Alc. l. 4. diſpunct. c. 1.

De beneficiis l. 4.

culum Problemata vocant nonnulli. *Viuntur autem nominibus fœminæ duobus, tribus viri.* Ex cuius verbis illud declaratione indiget, quibus nimirum nominibus vterentur Romanæ fœminæ: Alexander ab Alexandro vsas fuisse nomine ac prænomine asserit, cuius etiam opinionis fuit Carolus Sigonius. Verius tamen est caruisse prænominibus fœminas, nominibúsque duntaxat, ac cognominibus, quibus distinguebantur, vsas, vt eruditissimè disseruêre Antonius Augustinus, Iosephus Castilioneus, & ante illum sensisse visus est Onuphrius Panuinus. Quod probatur optimè negatiua tum veterum autoritate scriptorum Liuij, Dionysij, Pliniorum, Suetonij, Taciti, & aliorum, qui nunquam muliebriũ prænominum meminerunt: tum lapidum, in quibus nullum mulierum Prænomen reperitur inscriptum, vt videre est in Iacobi Mazochij, Petri Appiani, Cyriaci Anconitani, Aldi Manutij, Iani Grutteri, Iusti Lipsij antiquis marmoreis inscriptionibus, nec non apud Castilioneum, qui quàm plurimis inscriptionibus, quæ Romæ adhuc extant, suam confirmat sententiam, inter quas illa quidem meo iudicio celeberrima, quæ extra Portam Capenam via Appia ad S. Sebastiani visitur hodie in monumento, quod vulgò *Capo di boue* appellatur.

Genial. l. 5. cap. 4. l. Emendat. 2.

Ant Aug. Dialog. 10. de las medallas. Castil. in libell. aduers. Assert. Prænom. fœmi. Panuin de Antiquis Rom. nominibus.

CÆCILIÆ
Q. CRETICI. F.
METELLÆ CRASSI.

Neque obstat Valerij Maximi nomine, qui circumfertur libellus, decimúsque operum illius, & in

in Epitomem per Caium Titum Probum dicitur redactus, in cuius calce varia mulierum prænomina connumerãtur, cùm quia liber ille suppositius est, ideóque inter Valerij opera iure ab Aldo Manutio, & plerisque eruditis viris non est agnitus, licet Alexandro ab Alexandro, Alciato, & aliis recensioribus imposuerit, dissimilitudinem Valeriani styli in eo parum aduertentibus, & reuera semper mihi suspecti fuere isti Titi Probi, Septimij Romani, Cornelij Nepotes, sicut & Berosi, Xenophontes, Sempronij, & cæteri Viterbiensis Annij pseudoscriptores; tum quia nulla ex his, quæ ibi referuntur, prænomina, vel in scriptoribus classicis, vel in lapidibus quis deprehendet, *Caiam* semper excipio, quod commune mulieribus prænomen fuit, in lapidibúsque ad distinctionem virilis prænominis Ɔ. inuersa fere semper reperitur scriptum. Sed iam ad virorum nomina. Græcos etiam aliquos tribus vsos fuisse nominibus, vno scilicet proprio, duobus ex causa aliqua quæsitis, ex Aruntio Claudio tenet Alciatus, vt in hoc exemplo Alexander Dardanus Paris, Achilles Æacides πόδας ὠκυς. id est, pedibus celer. vtriusque testimonia apud autores notiora, quàm vt opus sit adducere: frequentiùs tamen duobus solitos esse denominari Græcos, altero proprio, altero Patronimico, inuenio apud scriptores: Homerus enim Atridas Menelaum, & Agamemnonem, Æacidam Achillem, Tydidem Diomedem frequenter appellat. Nec non Vergilius. Vbi suprà.

Et gemini Atridæ Danaûmq́, exercitus omnis,

libr.1. *Sauus vbi Æacidæ talo iacet Hector.*

lib.1. *— Danaûm fortissime gentis*
Tydide.

lib.8. *Æneas Anchisiades,& fidus Achates*

& sexcenta eiusmodi apud eundem,& alios Poëtas Latinos à Græcis sumpta, à quibus puto mutuatos fuisse maiores nostros Hispanos Patronimica,quibus nunc etiam vtimur, siquidem Perez à Petro,Sanchez à Sancho,Rodriguez à Roderico,Fernandez à Fernando, &c.constat esse deducta.& hæc de Græcis & Hispanis. Quod attinet ad Romanos, certum est apud eos nullum tribus insignitum nominibus,nisi qui aut ingenuus, aut

l.8.cap.3. liber esset. Quintilianus. *Propria liberi,quæ nemo habet nisi liber, prænomen, nomen, cognomen,tribum.* dum enim quis seruitutem seruiebat, vnicum tãtùm habebat nomen, postquam verò manumissus erat, & ciuis fiebat Romanus, vt ex §. finali Instit.de libertin. constat, & tribus condecorabatur nominibus,duobus manumissoris,pristino ipsius nomini superadditis, vt ex Cicerone refert

loc.cit. Alciatus,nec non ex antiquioribus Artemidorus,

l.1.de Somn. interpret. c.47. qui sic; *Et cùm esset seruus liber factus est, & pro vno nomine tria accepit duobus nominibus à manumittẽte assumptis.* Hinc effectum est, vt (quia nota erat ingenuitatis trinum nomen, quod tribus literis dictionum primariis notari solitum, nimirum pro Quinto Valerio Maximo.Q. V.M.) trium literarum homo prouerbij loco diceretur in eum, qui generosus, & ingenuus videri cuperet testibus Erasmo, & Manutio in adagiis, quam tamen loquutionem facetissimè Plautus aliò detorsit,

ita

ita enim ille in Aulularia. Act.2.Sce.1.

——tu trium literarum homo
Me vituperas?

quibus illum verbis furem appellat: fur enim tribus scribitur literis, quod, ne vllam pateretur dubitationem, ipsemet declarat Poëta, subdit namque.

—etiam fur, trifurcifer?

Quæ quidem locutio simillima est illi: quam antiqui prouerbij, aut ænigmatis loco vsurparunt, nimirum duplex K K, quo malum aliquod significabant, gemino siquidem K K, κακὰ, id est mala scribuntur.

Nubere, pro meretricari, veteribus quandoque dictum. Dicterij cuiusdam Hispani origo. Uxor pro meretrice. Martialis illustratus.

CAPVT XXXIX.

Plautus in Cistellaria ita lenam cum Silenio meretrice de Gymnasio etiam meretrice, quam ipsa educarat, sic loquentem inducit.

Hac quidem Ecastor quotidie viro nubit, nupsitque hodie, Act.1. Scen. 1.
Nubet mox noctu, nunquam ego hanc viduam cubare sini.

Nam ſi hac non nubat, lugubri mihi fame familia pereat.

Idem in Caſina in fine.

Qui faxit clàm vxorem ducat ſcortum ſemper, quod volet.

Viden' quàm pulchrè, & lepidè *nubere*, pro meretriciam facere, apponat poëta? Hinc proculdubio mihi videtur emanaſſe dicterium illud, quod hodie apud nos in puerorum, aut infimæ plebis hominum ore verſatur, quando nimirum fœminam aliquam palliato(vt cum Apuleio loquar) ſermone meretricem appellare volunt, vt ſemper nuptam dicant. Similiter & *Vxoris* nomine meretricem intelligebant aliquando veteres. Plautus in Milite.

Actu 4. Scen. 2.

Nihil tu amaſſis, mihi hæc deſponſata 'ſt, tibi ſi illa hodie nupſerit,
Ego hanc continuè vxorem ducam.

Vbi & *Nubere*, & *Vxorem ducere*, in malam ſumuntur partem. Idem fecit Martialis.

lib.3. Epigr. 80.

Conuiua quiſquis Zoili poteſt eſſe,
Sumenianas cœnet inter vxores.

Sed quia locus hic ſubobſcurus altiori indiget indagatione, paulùlum in eo demoremur, vt quas dicat ſumenianas mulieres, aperiamus. Sumeniani igitur loci nomine nihil aliud ſignificari poſſe arbitror, niſi locum, qui ſub mœnibus ſit, vt & ſuburbiorum nomine domus, & viæ quæ ſub vrbe ſunt, ſignificantur, quo poſito ſumenianarũ mulierum nomine illas, quæ in lupanariis ſub mœnibus conſtitutis turpem exercebant quæſtum, intelligi debere ſuſpicor, ídque

pro

pro certo habuit Robertus Stephanus. Lupenaria autem fuisse sub mœnibus, vt in remotiori, & secretiori vrbis parte, facilè deprehendi potest, Petronius de lupanari loquens. *At subinde vt in locum secretiorem venimus.* Et inferiùs. *Per anfractus deinde obscurissimos egressus in hunc locum me perduxit.* Iustinianus in Authético de lenonibus, collatione 2. de lupanariis agens. *ita vt primùm quidem in vltimis partibus ciuitatis essent.* Quòd si aliquatenus valet hoc ex more nostro confirmari, apud nos certè sub ipsis oppidorum mœnibus solere ferè semper huiusmodi turpitudinis domicilia collocari, omnes norunt. Ac demum sumenianarũ nomine, nihil aliud nisi prostibulas intellexisse Martialem ex alio ipsius loco satis liquet, in eo enim sumeni nomine publicum turpitudinis locum designat.

In suo Thesauro.

In Satyric.

At meretrix abigit testem velòque seráque,
Raráque sumeni fornice rima patet.

l. 1. Epigr. 35.

Ait ergo poëta in superiori in Zoilum epigrammate, illum, qui posset conuiua esse Zoili spurcissimi, ac libidinosissimi hominis, sumenianas, id est lupanaris cœnaturum inter mulieres, quæ libidinosæ adeò, adeò sunt spurcæ.

Quid sit Soricina Nænia Plauto in Bacchidibus. Næniæ significatio quotuplex; diuersorum poëtarum, nec non prædicti loci aliquot declarati, vnicus in Milite restitutus.

CAPVT XL.

SIt licèt quorundam eruditorum iudicio perpensus iamdudum Plautinianus hic locus, meam tamen nunc post illorum sententias opinionem adducere non inutile sum arbitratus, vel quia noui aliquid fortassis, vel quia ab aliis dicta magis explicatè in medium proferam. Plautus ergo in Bacchidibus sic.

Act.4. Scen. 6.

Si tibi est machæra, & nobis veruina est domi,
Qua quidem te faciam, si tu me irritaueris,
Confossiorem soricina nænia.

l.8. cap.2.

Næniæ nomine plura significari autor est Quintilianus, sed propriè næniam dici funebre carmen idem affirmat: quod & asserit Festus. *Nænia* (inquit) *est carmen, quod in funere laudandi gratia cantatur ad tibiam; sunt qui eo verbo finem significari putant. Quidam volunt næniam ideo dici, quòd voci similior querimonia flentium sit. Quidam aiunt næniæ ductum nomen ab extremi intestini vocabulo;*

bulo; Græci enim νήτον, extremum dicunt, siue quòd chordarum vltima νήτη dicitur, extremam cantionis vocem næniam appellarunt. Nonius etiam. *Nænia ineptum, & inconditum carmen quod adducta pretio mulier, quæ præfica diceretur iis, quibus propinqui nō essent, mortuis exhiberet. Varro de vita Populi Romani libro quarto. Ibi à muliere, quæ obtutum à voce esset* (siue vt alij legunt, *optima voce esset*) *per quam laudari, deinde næniam cantari solitam ad tibias, & fides.* Næniam etiam carmen esse extremum, atque vltimum, quod cum lamentatione mortuo accinitur, asserit Diomedes Grammaticus, quod antea ex veteribus docuerunt complures. Plautus in Truculento. lib. 3.

Huic homini amanti mea hera apud nos dixit næniam de bonis, Act.2.Sce.1.
Nam fundi, & ædes obligatæ sunt ob amoris prandium.

Subobscurus certè locus, sed cuius sensus, quicquid dicat Lambinus, hic meo iudicio est. *Huic homini iam cecinit hera carmen funebre de bonis, ia les hizo à sus bienes las obsequias, y les canto el vltimo responso, nam quæ illi supererant duntaxat bona fūdi nimirum, & ædes, obligata sunt huic prandio, quod illi hera parat.*

Horatius. Carmin. li. 2. Od.1.

Sed ne relictis Musa procax iocis
Ceæ retractes munera næniæ.

Idem. Eod. l.Od. vlt.

Absint inani funere næniæ.

Naso.

Quæritur in scena caua tibia, quæritur aris: Fastor. 6.

Ducit

Ducit ſupremos nænia nulla choros.

Ante illos Orator noſter 2. de legibus. *Hæc* (inquit) *habemus in duodecim, ſanè ſecundùm naturã, quæ norma legis eſt: reliqua ſunt in more, funus vt indicatur, ſi quid ludorum, domúſque funeris vtatur accenſo, atque lictoribus honoratorum virorum laudes in concione memorentur, eáſque cantus etiam ad tibicinem proſequatur, cui nomen næniæ, quo vocabulo etiam Græco* (ſiue vt Turnebus ibi legendum putat, *Graccho*) *cantus lugubres nominantur:* Sed legendum *Græco,* & non *Graccho*, aliter licèt ſentiat vetuſtorum codicum ope eruditiſſimus vir Turnebus, haud dubium eſt, quandoquidē barbarum certè fuiſſe huiuſmodi carmen origine, Phrygiorum nimirum inuentum, à Græcis tamē poſtea, vt proprium vindicatum indito næniæ nomine (quod illius demonſtrat origo, & nos deinceps oſtendemus) autor eſt, qui ea vtitur voce Hipponax in Iambis, Polluce teſte Onomaſticon 4. Ex quibus Hipponactis, & Ciceronis locis planè colligitur, voluiſſe Papinium ſignificare carmine hoc vſos fuiſſe in Archemori funere Argiuos, dum ait.

Thebaid. 6. *Dum ſignum luctus cornu graue mugit adunco*
Tibia, cui teneros ſuctum producere manes
Lege Phrygum mœſta: Pelopem monſtraſſe ferebãt
Exequiale ſacrum, carménque minoribus vmbris
Vtile.

Et, vt erat vanis ſuperſtitionibus addicta immēſum Antiquitas, huic etiam funebri cantui, ſicut & febri, & pallori Deam præfecerunt, quam cantus nomine Næniam appellabant. Diuus Auguſtinus.

gustinus. *Denique & ipse Varro connumerare, & enumerare Deos cœpit à conceptione hominis, quorum numeros exorsus est à Iano, eámque seriem perduxit vsque ad decrepiti hominis mortem, & Deos ad ipsum hominem pertinentes clausit ad Næniam Deam, quæ in funeribus senum cantatur.* Augustinum eius sequitur interpres Ludouicus Viues, illud addens, extra Viminalem Portam huius Deæ fuisse sacellum; Idem docet Alexander ab Alexandro, qui cur extra Viminalem sacellum haberet Nænia, rationem reddit; Cœlius etiam Rodiginus ex Varrone idem refert. Sed quia ineptum erat carmen nænia, & inconditum, quódque à muliere decantaretur in funeribus, vt ex Nonio vidimus, hinc fuit, vt næniæ nomen pro inepto, & incõdito carmine fuerit vsurpatum. Horatius.

De ciuit. l. 6. c. 8.

Dier. Genl. l. 2. c. 4.

Antiq. lect. l. 22. c. 3.

Dicetur merita nox quoque nænia.

Carmin. l. 3. Od. 28.

Qua de causa (vt bene notat Scaliger pater) nomen hoc ad nutricias cantilenas traduxit elegantissimus poëta Iouianus Pontanus: nutrices enim à cantiunculis fortasse ineptis, & præficarum cãtui similibus plurimum Italiæ locorum vulgus Nenas appellat; quin & nutrices apud nos voce hac sæpius decãtata, *nina, nina*, quiescere, ac dormire infantulos faciunt. Hinc etiã effectum est, vt *nænia* pro ridiculo sumpta fuerit. Plautus.

In Pseud. act. 5. Scen. 1.

—ubi circumuortor, cado, id fuit nænia ludo.

id est, id fuit ridiculum ludo; quanuis Lambinus dubitanter tamen, næniam ibi pro cantu, & carmine positam dicat; noster enim sensus genuinus magis est, vt ex sequentibus liquet eiusdem loci versibus.

Itaque

Itaque dum enitor, proh, iam penè inquinaui pallium, nimia tum
Voluptati Ædepol fui ob casum.

Eandem etiam ob causam pro ineptis sumitur anilibus fabulis, & cantiunculis. Horatius.

l. 1. epist. 1. *——an puerorum est*
Nænia, quæ regnum rectè facientibus offert,
Et maribus Curiis, & decantata Camillis?

Apolog. 1. l. 2. Hieronymus aduersus Ruffinum. *Et Hiberas nænias libris authenticis præferunt.* Et inferiùs. *Qui istiusmodi nænias consectatur, & scripturæ Hebraicæ veritatem non vult recipere.* Idem aduersus eundẽ.

Apolog. 2. *Nisi fortè non fuit in præsentiarum, qui tuas emendaret nænias.* Sumitur etiam pro magico carmine ab aniculis solito recitari veneficis. Ouidius.

Fastorum 6. *Siue igitur nascuntur aues, seu carmine fiunt,*
Næniáque in volucres falsa figurat anus.

Est vltimò nænia intéstini porrectio, per quam proluuies editur succis perexiccata vitalibus. Arnobius. *Quid tu ceta? quid nænia? quid offa? non vulgi, sed quibus est nomen, appellatióque penitæ: ex quibus quod primum est, in exiguas aruina est miculas, & ilia minutim insecta de more: quod in secundo situm est, intestini est porrectio, per quam proluuies editur succis perexiccata vitalibus: offa autem penita est cum particula visceris cauda pecoris amputata.* Hęc ille. Vnde manifestè patet huius nominis etymó; deducitur enim à Græco νήτη, quod est chordarum vltima, vel (quod verius puto) à νέατον, id est extremum, autore Festo suprà relato; quare per diphtongum æ, non rectè scribi hanc vocẽ, rectè sensit meo iudició Cæsar Scaliger: nam & apud

l. 7. aduersus Gentes.

apud Arnobium (ſaltem in meo codice) abſque diphtongo legitur. Alij volunt nomen hoc fictitium eſſe à ſimilitudine vocis eorum, qui querũtur, & dolent. Ita Horatianus interpres Acron, nec non Ludouicus Viues; ſed prior etymologia conuenire potiùs nomini huic mihi videtur, nam & cantui funebri, & Deæ, quæ funeri præeſt, & inteſtinorum vltimo optimè quadrat. Sed his ita præmiſſis ad præcipuum reuertamur inſtitutum. Donatus ad illum Terentiani Eunuchi locum,

Ego meo indicio miſer quaſi ſorex perij.

hæc notat. *Proprium ſoricum eſt vel ſtridere clariùs, quàm mures, vel ſtrepere magis cùm obrodunt friuola, ad quam vocem multi ſe intendentes, quanuis per tenebras noctis transfigunt eos. Plautus. Confoſſiorem te faciam ſoricina nænia.* Sic Donatus. Ex cuius verbis videtur colligi, ipſum ita locum intellexiſſe, vt ſoricina nænia confoſſa idem Plauto ſit, quod inepta, & importuna ſoricis vox, quæ cauſa eſt, vt ipſe confodiatur. Sed hæc interpretatio (bona ipſius venia) vel parum intelligibilis, vel parum textui congrua eſt, iuréque illam, palinodiam decantans, improbat Lambinus. Turnebus non multùm diuerſus à Donato, ſoricinam næniam eſſe ait, cantionem celebrem de confoſſo ſorice, qui dum quippiam rodit, & ſtridorem mittit, plerunque ſuo perit indicio, & cõfoditur. Sed hæc interpretatio quàm ad rem ſit, nemo non videt. Alia fuit Petri Danielis expoſitio, exiſtimantis idem valere, confoſſiorem te faciã ſoricina nænia, quod, te cõcidam in fruſtilla

Aduerſar. l. 24 c. 11.

ſcentior potiùs (ignoſcat Antiquitas) quam Cornelio Frontoni veteri Grammatico, *Reſtiarium eum eſſe, qui Reſtim facit, Reſtionem, qui vendit*, aſſeueranti; quale enim quæſo ſupplicij genus eſſet reſtes vendere? facere aliquod tandem, vendere certè nullum.

Antiquis, vt & nobis digitus medius contractis cæteris in alterius contemptum erigi ſolitus; Martialis, Perſius, Iuuenalis illuſtrati.

CAPVT XXXVII.

FAmiliare Antiquis fuit quoties aliquem contemnere videri volebant, digitum illi medium protentum, reliquis contractis oſtendere: hoc nanque ſummæ apud ipſos deſpicientiæ loco habebatur, quod ad hanc vſque diem inter ſordidæ conditionis homines apud nos perdurat. Meminêre huius rei Antiqui complures, apertiùs tamen Martialis, qui ſic;

Rideto multùm qui te Sextille cinædum
l.2.Epig.8. *Dixerit, & digitum porrigito medium.*

Et non obſcurè Iuuenalis, qui ſic de Democrito.

—cum Fortunæ ipſe minaci
Mandaret laqueum, mediumq́; oſtenderet vnguem.

Sed-

Sed quare in ſignum contemptus porrigeretur iam dicam. Digitus hic medius Verpus appellatus eſt antiquitùs, vt quidam putant, à verrendo podice, vt ego tamen arbitror, & veriùs fortaſſe, non à verrendo podice, ſed à verpa, quo nomine membrum virile appellabant veteres, cuius quandam ille, vt inferiùs dicetur, ſimilitudinem refert, vtralibet autem de cauſa impudicus etiam appellatus. Martialis.

Oſtendi digitum, ſed impudicum l.7.Epig.70.
Alconti, Daſioq;, Simachoq;.

Nec non & infamis. Perſius. Satyr.2.

— Frontem atque vda labella
Infami digito, & luſtralibus antè ſaliuis
Expiat.

Quia ergo digitus hic porrectus contractis cæteris verendorum imaginem præ ſe fert, eum, cui ſic oſtenditur, mollem, effœminatum, ac patichum procudubio deſignat. Suetonius in Caligula. *Primas ſibi partes Caſſius Charea tribunus cohortis prætoriæ depopoſcit, quem Caius ſeniorem iam, vt mollem, & effœminatum denotare omni probro conſueuerat: modò ſignum petenti, Priapum, aut Venerem dare, modò ex aliqua cauſa agenti gratias, oſculandam manum offerre formatam, commotamq; in obſcœnum modum.* Cap.56. Lampridius in Heliogabalo. *Neque enim vnquam verbis pepercit infamibus, cùm & digitis impudicitiam oſtentaret.* Quod voluiſſe puto Iſidorum noſtrum, qui ſic de digitis. *Tertius impudicus, quia plerunq; per eum probra inſectatio exprimitur.* Origen.l.11. Et huc pertinet illud Cynici Diogenis à Laertio relatum, qui hoſpitibus quibuſdam Demoſthenem

videre cupientibus, non indice digito, vt moris est, sed medio porrecto demonstrauit, parum virum, & effœminatum innuens. Hac ergo de causa maximi contemptus signum & erat, & est digitum in hunc modum efformatum ostendere, vt etiam doctissimus retulit Nebrissensis in commentariis in Persium, nec non in Chiliadibus Erasmus.

Chil'iad. 2. Cent. 4. adag. 68.

Quot nominum generibus vsi fuerint Romani tum viri, tum fœminæ: quot Græci; Trium literarum homo quid apud Antiquos, quid apud Plautum.

Cap. XXXVIII.

CONsueuêre Romani quatuor vti generibus nominum, Prænomine videlicet, Nomine, Cognomine, & Agnomine, ita testantur veterum monumenta scriptorum, ita antiqui lapides, qui Romæ, aliísque in locis adhuc extant, ita Prudẽtum responsa, Imperatorum rescripta: Gordianus Imperator l. 4. Cod. de testamentis. *Si in nomine, vel prænomine, seu cognomine, seu agnomine testator errauerit.* Iustinianus in §. *si quis*, Inst. de legat. *Si quis in nomine, cognomine, prænomine, agnomine legatarij testator errauerit.* In quo autem quatuor hæ nomi

nominum species differant ex Charisij Sosipatri verbis patebit. *Propria* (inquit) *nomina in quatuor species diuiduntur, Pranomen, Nomen, Cognomen, Agnomen, vt Publius Cornelius Scipio Aphricanus. Pranomen est quod nomini praponitur, vt Publius: Nomen, quod familia originem declarat, vt Cornelius: Cognomen, quod nomini subiungitur, vt Scipio: Agnomen, quod extrinsecus adiici solet, vt Aphricanus.* Idem ferè habent Isidorus noster, Diomedes Grammaticus, & ex ipsis Alciatus: quod licèt sic se habeat, frequentiùs tamen tribus duntaxat vsi sunt ex his nominum speciebus antiqui, nomine videlicet, prænomine, & cognomine: agnomina enim nisi vel præclari aliquot duces ante Imperij tempora, vel Imperatores deinceps à deuictis vel à se ipsis, vel à suis exercitibus Prouinciis vsurpabant, & hæc tot, quot deuictæ fuerant Prouinciæ, vt videre est in Triumphalibus Seueri, & Constantini arcubus Romæ, & alibi, nec non in Institutionum Proœmio. Vsos autem prædictis nominum speciebus antiquos præterquàm quòd librorum ab ipsis exaratorum tituli hoc præ se ferunt, docet Vlpianius I. C. in l. *Haredes* 21. §. *si quid post factum*. D. de testamentis. & in l. 1. D. de liberis, & posthumis, nec non Iulianus in l. *Si ita scriptum*. §. *sed & cùm in Pranomine, nomine, & cognomine.* D. de bonorum possessione secundum tabulas. Præclarus Philosophus & conciuis meus Seneca. *Si quod à Seneca accepisses, Annao te diceres debere, vel Lucio, non creditorem mutares, sed nomen: siue cognomen, idem tamen ille esset.* Plutarchus in Quæstionibus Centuriatis Romanis, quod opusc-

Grammat. Inst. l. 2.

Is. Origin. l. 1. cap. 6. Diom. l. 1. Alc. l. 4. dispunct. c. 1.

De beneficiis l. 4.

culum Problemata vocant nonnulli. *Vtuntur autem nominibus fœminæ duobus, tribus viri.* Ex cuius verbis illud declaratione indiget, quibus nimirum nominibus vterentur Romanæ fœminæ: Alexander ab Alexandro vsas fuisse nomine ac prænomine asserit, cuius etiam opinionis fuit Carolus Sigonius. Verius tamen est caruisse prænominibus fœminas, nominibúsque duntaxat, ac cognominibus, quibus distinguebantur, vsas, vt eruditissimè disseruêre Antonius Augustinus. Iosephus Castilioneus, & ante illum sensisse visus est Onuphrius Panuinus. Quod probatur optimè negatiua tum veterum autoritate scriptorum Liuij, Dionysij, Pliniorum, Suetonij, Taciti, & aliorum, qui nunquam muliebriũ prænominum meminerunt: tum lapidum, in quibus nullum mulierum Prænomen reperitur inscriptum, vt videre est in Iacobi Mazochij, Petri Appiani, Cyriaci Anconitani, Aldi Manutij, Iani Grutteri, Iusti Lipsij antiquis marmoreis inscriptionibus, nec non apud Castilioneum, qui quàm plurimis inscriptionibus, quæ Romæ adhuc extant, suam confirmat sententiam, inter quas illa quidem meo iudicio celeberrima, quæ extra Portam Capenam via Appia ad S. Sebastiani visitur hodie in monumento, quod vulgò *Capo di boue* appellatur.

Genial. l. 5. cap. 4. l. Emendat. 2.

Ant Aug. Dialog. 10. de las medallas. Castil. in libell aduers. Assert. Prænom. fœmi. Panuin de Antiquis Rom. nominibus.

CÆCILIÆ
Q. CRETICI. F.
METELLÆ CRASSI.

Neque obstat Valerij Maximi nomine, qui circumfertur libellus, decimúsque operum illius, & in

in Epitomem per Caium Titum Probum dicitur redactus, in cuius calce varia mulierum prænomina connumerãtur, cùm quia liber ille suppositius est, ideóque inter Valerij opera iure ab Aldo Manutio, & plerisque eruditis viris non est agnitus, licet Alexandro ab Alexandro, Alciato, & aliis recensioribus imposuerit, dissimilitudinem Valeriani styli in eo parum aduertentibus, & reuera semper mihi suspecti fuere isti Titi Probi, Septimij Romani, Cornelij Nepotes, sicut & Berosi, Xenophontes, Sempronij, & cæteri Viterbiensis Annij pseudoscriptores; tum quia nulla ex his, quæ ibi referuntur, prænomina, vel in scriptoribus classicis, vel in lapidibus quis deprehendet, *Caiam* semper excipio, quod commune mulieribus prænomen fuit, in lapidibúsque ad distinctionem virilis prænominis Ɔ. inuersa fere semper reperitur scriptum. Sed iam ad virorum nomina. Græcos etiam aliquos tribus vsos fuisse nominibus, vno scilicet proprio, duobus ex causa aliqua quæsitis, ex Aruntio Claudio tenet Alciatus, vt in hoc exemplo Alexander Dardanus Paris, Achilles Æacides πόδας ὠκυς. id est, pedibus celer. vtriusque testimonia apud autores notiora, quàm vt opus sit adducere: frequentiùs tamen duobus solitos esse denominari Græcos, altero proprio, altero Patronimico, inuenio apud scriptores: Homerus enim Atridas Menelaum, & Agamemnonem, Æacidam Achillem, Tydidem Diomedem frequenter appellat. Nec non Vergilius. Vbi suprà.

Et gemini Atridæ Danaûmq; exercitus omnis,

libr.1. *Sauus vbi Æacidæ talo iacet Hector.*

lib.1. *— Danaûm fortissime gentis*

Tydide.

lib.8. *Æneas Anchisiades,& fidus Achates*

& sexcenta eiusmodi apud eundem,& alios Poëtas Latinos à Græcis sumpta, à quibus puto mutuatos fuisse maiores nostros Hispanos Patronimica,quibus nunc etiam vtimur, siquidem Perez à Petro,Sanchez à Sancho,Rodriguez à Roderico,Fernandez à Fernando, &c.constat esse deducta.& hæc de Græcis & Hispanis. Quod attinet ad Romanos, certum est apud eos nullum tribus insignitum nominibus,nisi qui aut ingenuus, aut

l.8.cap.3. liber esset. Quintilianus. *Propria liberi,quæ nemo habet nisi liber, prænomen, nomen, cognomen,tribum.* dum enim quis seruitutem seruiebat, vnicum tãtùm habebat nomen, postquam verò manumissus erat, & ciuis fiebat Romanus, vt ex §. finali Instit.de libertin. constat, & tribus condecorabatur nominibus,duobus manumissoris,pristino ipsius nomini superadditis, vt ex Cicerone refert

loc.cit. Alciatus,nec non ex antiquioribus Artemidorus,

l.1.de Somn. interpret. c.47. qui sic; *Et cùm esset seruus liber factus est, & pro vno nomine tria accepit duobus nominibus à manumittẽte assumptus.* Hinc effectum est, vt (quia nota erat ingenuitatis trinum nomen, quod tribus literis dictionum primariis notari solitum, nimirum pro Quinto Valerio Maximo.Q. V.M.) trium literarum homo prouerbij loco diceretur in eum, qui generosus, & ingenuus videri cuperet testibus Erasmo, & Manutio in adagiis, quam tamen loquutionem facetissimè Plautus aliò detorsit,

ita

ita enim ille in Aulularia.

——tu trium literarum homo Act.2.Sce.1.

Me vituperas?

quibus illum verbis furem appellat:fur enim tribus ſcribitur literis, quod, ne vllam pateretur dubitationem, ipſemet declarat Poëta, ſubdit namque.

—etiam fur, trifurcifer?

Quæ quidem locutio ſimillima eſt illi: quam antiqui prouerbij, aut ænigmatis loco vſurparunt, nimirum duplex K K, quo malum aliquod ſignificabant, gemino ſi quidem K K, κακά, id eſt mala ſcribuntur.

Nubere, pro meretricari, veteribus quãdoque dictum. Dicterij cuiuſdam Hiſpani origo. Vxor pro meretrice. Martialis illuſtratus.

CAPVT XXXIX.

Plautus in Ciſtellaria ita lenam cum Silenio meretrice de Gymnaſio etiam meretrice, quam ipſa educarat, ſic loquentem inducit.

Hæc quidem Ecaſtor quotidie viro nubit, nupſitque hodie, Act.1. Scen. 1.

Nubet mox noctu, nunquam ego hanc viduam cubare ſini.

Nam si hac non nubat, lugubri mihi fame familia pereat.

Idem in Casina in fine.

Qui faxit clàm vxorem ducat scortum semper, quod volet.

Viden' quàm pulchrè, & lepidè *nubere*, pro meretriciam facere, apponat poëta? Hinc proculdubio mihi videtur emanasse dicterium illud, quod hodie apud nos in puerorum, aut infimæ plebis hominum ore versatur, quando nimirum fœminam aliquam palliato (vt cum Apuleio loquar) sermone meretricem appellare volunt, vt semper nuptam dicant. Similiter & *Vxoris* nomine meretricem intelligebant aliquando veteres. Plautus in Milite.

Actu 4. Scen. 2.

Nihil tu amassis, mihi hæc desponsata 'st, tibi si illa hodie nupserit,
Ego hanc continuè vxorem ducam.

Vbi & *Nubere*, & *Vxorem ducere*, in malam sumuntur partem. Idem fecit Martialis.

lib. 3. Epigr. 80.

Conuiua quisquis Zoili potest esse,
Sumenianas cœnet inter vxores.

Sed quia locus hic subobscurus altiori indiget indagatione, paululum in eo demoremur, vt quas dicat sumenianas mulieres, aperiamus. Sumeniani igitur loci nomine nihil aliud significari posse arbitror, nisi locum, qui sub mœnibus sit, vt & suburbiorum nomine domus, & viæ quæ sub vrbe sunt, significantur, quo posito sumenianarũ mulierum nomine illas, quæ in lupanariis sub mœnibus constitutis turpem exercebant quæstum, intelligi debere suspicor, idque

pro

pro certo habuit Robertus Stephanus. Lupenaria autem fuisse sub mœnibus, vt in remotiori, & secretiori vrbis parte, facilè deprehendi potest, Petronius de lupanari loquens. *At subinde vt in locum secretiorem venimus.* Et inferiùs. *Per anfractus deinde obscurissimos egressus in hunc locum me perduxit.* Iustinianus in Authĕtico de lenonibus, collatione 2. de lupanariis agens. *ita vt primùm quidem in vltimis partibus ciuitatis essent.* Quòd si aliquatenus valet hoc ex more nostro confirmari, apud nos certè sub ipsis oppidorum mœnibus solere ferè semper huiusmodi turpitudinis domicilia collocari, omnes norunt. Ac demum sumenianarũ nomine, nihil aliud nisi prostibulas intellexisse Martialem ex alio ipsius loco satis liquet, in eo enim sumeni nomine publicum turpitudinis locum designat.

In suo Thesauro.

In Satyric.

At meretrix abigit testem veloque seráque,
Raráque sumeni fornice rima patet.

l. 1. Epigr. 35.

Ait ergo poëta in superiori in Zoilum epigrammate, illum, qui posset conuiua esse Zoili spurcissimi, ac libidinosissimi hominis, sumenianas, id est lupanaris cænaturum inter mulieres, quæ libidinosæ adeò, adeò sunt spurcæ.

Quid

Quid sit Soricina Nænia Plauto in Bacchidibus. Næniæ significatio quotuplex; diuersorum poëtarum, nec non prædicti loci aliquot declarati, vnicus in Milite restitutus.

Capvt XL.

Sit licèt quorundam eruditorum iudicio perpensus iamdudum Plautinianus hic locus, meam tamen nunc post illorum sententias opinionem adducere non inutile sum arbitratus, vel quia noui aliquid fortassis, vel quia ab aliis dicta magis explicatè in medium proferam. Plautus ergo in Bacchidibus sic.

Act.4.Scen. 6. *Si tibi est machæra, & nobis veruina est domi,*
Qua quidem te faciam, si tu me irritaueris,
Confossiorem soricina nænia.

l.8.cap.2. Næniæ nomine plura significari autor est Quintilianus, sed propriè næniam dici funebre carmen idem affirmat: quod & asserit Festus. *Nænia* (inquit) *est carmen, quod in funere laudandi gratia cantatur ad tibiam; sunt qui eo verbo finem significari putant. Quidam volunt næniam ideo dici, quòd voci similior querimonia flentium sit. Quidam aiunt næniæ ductum nomen ab extremi intestini vocabulo;*

bulo; Græci enim νήτεν, extremum dicunt, siue quòd chordarum vltima νήτη dicitur, extremam cantionis vocem næniam appellarunt. Nonius etiam. *Nænia ineptum, & inconditum carmen quod adducta pretio mulier, quæ præfica diceretur iis, quibus propinqui nõ essent, mortuis exhiberet. Varro de vita Populi Romani libro quarto. Ibi à muliere, quæ obtutum à voce esset* (siue vt alij legunt, *optima voce esset*) *per quam laudari, deinde næniam cantari solitam ad tibias, & fides.* Næniam etiam carmen esse extremum, atque vltimum, quod cum lamentatione mortuo accinitur, asserit Diomedes Grammaticus, quod antea ex veteribus docuerunt complures. Plautus in Truculento. lib. 3.

Huic homini amanti mea hera apud nos dixit næniam de bonis, Act.2.Sce.1.

Nam fundi, & ædes obligata sunt ob amoris prandium.

Subobscurus certè locus, sed cuius sensus, quicquid dicat Lambinus, hic meo iudicio est. *Huic homini iam cecinit hera carmen funebre de bonis, ia les hizo à sus bienes las obsequias, y les canto el vltimo responso, nam quæ illi supererant duntaxat bona fũdi nimirum, & ædes, obligata sunt huic prandio, quod illi hera parat.*

Horatius. Carmin. li. 2. Od.1.

Sed ne relictis Musa procax iocis

Cea retractes munera næniæ.

Idem. Eod. l.Od. vlt.

Absint inani funere næniæ.

Naso.

Quæritur in scena caua tibia, quæritur aris: Fastor. 6.

Ducit

Ducit ſupremos nænia nulla choros.

Ante illos Orator noſter 2. de legibus. *Hæc* (inquit) *habemus in duodecim, ſanè ſecundùm naturã, quæ norma legis eſt: reliqua ſunt in more, funus vt indicatur, ſi quid ludorum, domúſque funeris vtatur accenſo, atque lictoribus honoratorum virorum laudes in concione memorentur, eáſque cantus etiam ad tibicinem proſequatur, cui nomen næniæ, quo vocabulo etiam Græco* (ſiue vt Turnebus ibi legendum putat, *Graccho*) *cantus lugubres nominantur:* Sed legendum *Græco*, & non *Graccho*, aliter licèt ſentiat vetuſtorum codicum ope eruditiſſimus vir Turnebus, haud dubium eſt, quandoquidẽ barbarum certè fuiſſe huiuſmodi carmen origine, Phrygiorum nimirum inuentum, à Græcis tamẽ poſtea, vt proprium vindicatum indito næniæ nomine (quod illius demonſtrat origo, & nos deinceps oſtendemus) autor eſt, qui ea vtitur voce Hipponax in Iambis, Polluce teſte Onomaſticon 4. Ex quibus Hipponactis, & Ciceronis locis planè colligitur, voluiſſe Papinium ſignificare carmine hoc vſos fuiſſe in Archemori funere Argiuos, dum ait.

Thebaid. 6. *Dum ſignum luctus cornu graue mugit adunco*
Tibia, cui teneros ſuctum producere manes
Lege Phrygum mœſta: Pelopem monſtraſſe ferebãt
Exequiale ſacrum, carménque minoribus vmbris
Vtile.

Et, vt erat vanis ſuperſtitionibus addicta immẽſum Antiquitas, huic etiam funebri cantui, ſicut & febri, & pallori Deam præfecerunt, quam cantus nomine Næniam appellabant. Diuus Auguſtinus.

gustinus. *Denique & ipse Varro connumerare, & enumerare Deos cœpit à conceptione hominis, quorum numeros exorsus est à Iano, eámque seriem perduxit vsque ad decrepiti hominis mortem, & Deos ad ipsum hominem pertinentes clausit ad Næniam Deam, quæ in funeribus senum cantatur.* Augustinum eius sequitur interpres Ludouicus Viues, illud addens, extra Viminalem Portam huius Deæ fuisse sacellum; Idem docet Alexander ab Alexandro, qui cur extra Viminalem sacellum haberet Nænia, rationem reddit; Cœlius etiam Rodiginus ex Varrone idem refert. Sed quia ineptum erat carmen nænia, & inconditum, quódque à muliere decantaretur in funeribus, vt ex Nonio vidimus, hinc fuit, vt næniæ nomen pro inepto, & incōdito carmine fuerit vsurpatum. Horatius.

De ciuit. l. 6. c. 8.

Dier. Genl. l. 2. c. 4.

Antiq. lect. l. 22. c. 3.

Dicetur merita nox quoque nænia.

Carmin. l. 3. Od. 28.

Qua de causa (vt bene notat Scaliger pater) nomen hoc ad nutricias cantilenas traduxit elegantissimus poëta Iouianus Pontanus: nutrices enim à cantiunculis fortasse ineptis, & præficarum cātui similibus plurimum Italiæ locorum vulgus Nenas appellat; quin & nutrices apud nos voce hac sæpius decātata, *nina, nina,* quiescere, ac dormire infantulos faciunt. Hinc etiá effectum est, vt *nænia* pro ridiculo sumpta fuerit. Plautus.

In Pseud. act. 5. Scen. 1.

—ubi circumuortor, cado, id fuit nænia ludo.

id est, id fuit ridiculum ludo; quanuis Lambinus dubitanter tamen, næniam ibi pro cantu, & carmine positam dicat; noster enim sensus genuinus magis est, vt ex sequentibus liquet eiusdem loci versibus.

Itaque

apud Arnobium (ſaltem in meo codice) abſque diphtongo legitur. Alij volunt nomen hoc fictitium eſſe à ſimilitudine vocis eorum, qui querũtur, & dolent. Ita Horatianus interpres Acron, nec non Ludouicus Viues; ſed prior etymologia conuenire potiùs nomini huic mihi videtur, nam & cantui funebri, & Deæ, quæ funeri præeſt, & inteſtinorum vltimo optimè quadrat. Sed his ita præmiſſis ad præcipuum reuertamur inſtitutum. Donatus ad illum Terentiani Eunuchi locum,

Ego meo indicio miſer quaſi ſorex perij.

hæc notat. *Proprium ſoricum eſt vel ſtridere clariùs, quàm mures, vel ſtrepere magis cum obrodunt friuola, ad quam vocem multi ſe intendentes, quamuis per tenebras noctis transfigunt eos. Plautus. Confoßiorem te faciam ſoricina nænia.* Sic Donatus. Ex cuius verbis videtur colligi, ipſum ita locum intellexiſſe, vt ſoricina nænia confoſſa idem Plauto ſit, quod inepta, & importuna ſoricis vox, quæ cauſa eſt, vt ipſe confodiatur. Sed hæc interpretatio (bona ipſius venia) vel parum intelligibilis, vel parum textui congrua eſt, iuréque illam, palinodiam decantans, improbat Lambinus. Turnebus non multùm diuerſus à Donato, ſoricinam næniam eſſe ait, cantionem celebrem de confoſſo ſorice, qui dum quippiam rodit, & ſtridorem mittit, plerunque ſuo perit indicio, & cõfoditur. Sed hæc interpretatio quàm ad rem ſit, nemo non videt. Alia fuit Petri Danielis expoſitio, exiſtimantis idem valere, confoſſiorem te faciã ſoricina nænia, quod, te cõcidam in fruſtulla

Aduerſar. l. 24 c. 11.

minuriſſima: quæ quidem expoſitio ex parte non improbatur Lambino; næniam enim ex Arnobio eſſe ait edulij genus in minutiſſimas partes profecti, & conciſi: vnde ſignificare hic fortaſſe Plautum putat Lambinus, quod alio loquendi modo expreſſit in Milite glorioſo, fartum ex te faciam, ibi enim ita Plautus.

Nam ego hanc macharam mihi conſolari volo,
Ne lamentetur, néve animum deſpondeat,
Quia ſe iam pridem feriatam geſtitem,
Quæ miſera geſtit fartum facere ex hoſtibus.

Variar. l. 3. c. 9.

Ita hunc locum legit ille, nec non Muretus aduerſus Ioachimum Camerarium Plauti interpretem, qui *fratrem* legendum cenſuerat. Sed (vt hoc obiter dicamus) nulla harum lectionum placet; non Camerarij, quia (vt bene notauit Muretus) fratres potiùs dixiſſet Plautus; neque Lãbini, aut Mureti, quia, vt diſertè cenſuit Theodorus Canterus, quanuis hi ad autoris ſenſum propiùs acceſſerint, ab antiqua tamen lectione longiùs illo aberrarunt. Ego itaque Cantero aſſentiens, *frattem* ibi reponendum credo, in eadẽ fermè ſignificatione, qua *fartum* Lambinus, & Muretus accipiunt, quandoquidem & huius vocis in illa eadem ſignificatione meminit Arnobius. *In hoc enim* (inquit) *diutiùs loco, huic cauſæ vel maximè neceſſario immoramur, inſiſtimus, inhæremus cupientes addiſcere, quid cum pultibus Deo ſit? quid cum libis? quid cum diuerſis frattibus confectionis iure multiplici, atque impenſarum varietate conditis?* Hæc ille; quamuis in meo codice perperam *fratribus* legatur; Sed ad næniæ reuertamur interpretationem à Daniele excogitatam: eam nullo

l. Variar. 1. c. 9.

l. 7. aduerſus gentes.

modo veram vel ipſe poſtea fatetur Lambinus, aliud enim (vt ipſe ait) eſt concidere, aliud confodere, deinde, quia vnde colligatur næniam idem quod fartum ſignificare, velim mihi vt dicatur. Arnobij enim locus, qui pro iſtius opinionis fundamine poſſet adduci, parum illi fauet; Tuceta nanque idem quod farta eſſe oſtendit ſanè: nænias verò, & offas penitas, non itidem. Quid plura; Ioſephus Scaliger in hoc Arnobij loco non *Næniæ*, ſed *Teniæ*, legendum putat. Reuera tamen fallitur, cùm quia ita nænias deſcribit hic autor, vt optimè illis nominis etymon conueniat, nempe inteſtinorum vltimo: tum quia iterum repetit inferiùs. *Neque priùs iras atque animos ponunt, niſi ſibi adoleri paratas conſpexerint nænias, offáſque penitas.* Potiùs itaque Scaligeri emendatio Plautino huic conueniret loco, *Confoſſiorem enim te faciam ſoricina nænia*; idem eſſet quod Hiſpanè diceremus. *Te hare con mas agujeros que vna benda ratonada.* Poſterior igitur tempore, & loco Lambini interpretatio, ſed dignitate meo iudicio prior, quæque & ipſi, & nobis magis probatur, ea eſt, vt ſcilicet idem ſit dicere, *Confoſſiorem te faciam ſoricina nænia*, ac ſi diceretur, *confoſſum te magis reddam, quàm ſoricis inteſtinum, quando ille in muſcipula ferreis ſtilis dentatim formata deprehenſus confoditur.* Rationem verò, ob quam ſoricina nænia, & non quauis alia re confoſſiorem ſe facturum militem Cleomachum minitatus fuerit Chryſalus, nuſquam apud quemquam legi: ea tamen ſeſe mihi nunc offert: ſtylo vſus, vt par erat, propriè

comico faceti$\int$ſimus autor, Chryſalum inducit adeò militem parui pendentem, vt tanquam ſibi deſpectiſſimum deſpectiſſimæ, & infimæ rei, ſoricis nempe vltimo inteſtino, quo nihil in viliſſimo ſorice reperitur vilius, aptè comparet. Hoc duntaxat interpretationem claudam. Fulgentius Plantiades in libello expoſitionis ſermonum antiquorum in voce *Veruina*, hunc affert Plauti locum, quem eo, quo nos modo, ipſe legit: in quibuſdam tamen illius Fulgentiani libelli caſtigationibus aliter locus iſte Plauti ex vetere codice legitur, ita nimirum;

Si tibi machæra eſt foris, at nobis veruina eſt domi,

Qua te ego, & illos conficiam ſoricina nænia.

Quæ lectio (niſi in contrarium ſtaret Donati autoritas, vt vulgò leguntur, citantis hos verſus) facilè omnes huius loci difficiles ſolueret nexus: is enim eſſet ſenſus, egó te veruina conficiam ſoricina nænia, id eſt inepta, & importuna ſoricis vox, quæ, vt ſua ſorici ſolet eſſe, ita & tibi, vt à me conficiaris, cauſa erit.

Puerilis

Puerilis iurisiurandi Hispanici formulam Edios, ab antiquis emanasse: ac de iureiurando quædam non vulgaria.

Cap. XLI.

A Maioribus semper audiui, antiqui, proprietatem sermonis in fœminis, pueris, ac rusticanis hominibus incorruptam magis reperiri, ac conseruari diutiùs: qua de causa Cæsarem aiunt adeò Latinè, adeóque purè locutum, vt pote cuius sermo domestica consuetudine ab Aurelia matre, aliísque nobilibus matronis fuerit excultus. Id ipsum ego experimento comperi, compererunt omnes aliqua obsoleta, & antiquata vocabula vix ex mulierculárum, puerorum, rusticorúmque ore excidere. Inter quæ sæpe à me cũ risu excepta, puerile illud iurandi verbum, *Edios* meas aliquando detinuit aures, atque ad illius indagandum etymon, & significatum, mentem pariter atque animum impulit. Memini demum Antiquos Romanos tum aliis multis, tum aliquibus huic similibus iurandi verbis, seu aduerbiis vsos fuisse. Ædepol enim illis iurandi aduerbium, quo vsi sunt omnes fermè Antiqui. Næuius Comicus poëta in Agricola.

per Ædem Dei, siue ecce Deum respondeat, cùm præcipuè *Edios*, ab *Edius* Charisij in vnica duntaxat litera differat, quam certum est in plurimis nominibus à nostris immutatam, vt in Buxus, nobis Box, Curuus, Coruo, Mustum, Mosto, & aliis bene notatis ab Aldrete nostro miræ eruditionis viro, quin & Italis Mundus, Mondo, & alia huiusmodi. Nemini itaque (vt suspicor) dubium esse debet *Edios*, idem quod *Edius* Antiquis, quandoquidem huiusmodi iurisiurandi genus in eius gentis inuenitur ore, quam antiqui sermonis, Latini videlicet, qui Hispanis olim vulgaris fuit (vt post multos alios asseruit, & ante omnes bene probauit ille, quem modò diximus Aldrete) tenacissimam semper extitisse diximus suprà. Vtinam hodie non aliis iuramentorum generibus longè impudentioribus nostri vterentur Hispani, adeóque frequenter, vt peierare illos passim timendum, imò dolendum potiùs sit; Non certè tot, ac tantis cladibus affli&ctarctur Hispania: affli&ctatur tamen hac de causa ex veracis oraculo spiritus. *Vir multum iurans implebitur iniquitate, & non discedet à domo illius plaga.* Sufficere debuisset seruatoris nostri Iesu Christi præceptum, ita apud Matthæum dicentis. *Sit sermo autem vester, est, est; non, non: quod autem his abundantius est, à malo est.* Quòd si Ethnicorum nos mouent exempla, Isocratem audiamus; Is enim apud Stobæum Sacramentum oblatum duabus de causis fide firmandum suadebat, vel vt te ipsum tupi suspicione liberes, vel vt amicos ex magnis periculis eripias.

l. 2. c. 10. del orig. de la lengua Castillana.

cap 5.

Sermon. 25.

Pecu

Pecuniarum verò gratia, etsi iustam causam haberet, non per Deos iurandum dicebat. Quod secutus proculdubio est Pythagoricus ille philosophus, de quo isthæc Basilius. *Illud Cliniæ Pythagorici creditu difficile est, quod casu non dedita opera nostros imitatur: nam ille dum per iuramentum mulctã trium talentorum vitare liceret, iniuriam pati maluit, quàm iurare.* Quàm præclarè idem Basilius. *Citra implicationem ad aliud ipsam per se ipsam veritatem proferre conare nudis affimationibus vtens; qui non credit, detrimentum incredulitatis habeat: turpe est enim, ac stolidum, se ipsum velut indignum fide accusare, & iuramentorum securitatem inferre.* Iure ergo ille alter iurandi damnans morem, hoc vsus lemmate: honestis, ac probis viris etiam iniuratis necessariò credendum: Improbis verò, ac leuibus, ne iuratis quidem. Sed ignorari prorsus (pro dolor) hodie Aristotelicam puto definitionem Iurisiurandi, quod ille esset ait *cum diuina veneratione dictioriem probationis expertem.* Illam potùs credo in animis perditorum Laberij Mimographi plus iusto inhærere; talem fuisse dicit A. Gellius.

In libello quomodo ex libris gẽtilium proficere possimus. Hexam. homil 3. in Psalm.

l. 1. Rhet. ad Alexandrũ. Vide Clementem Alexand. l. Strom. 7. l. 16. cap. 7.

Quid est iusiurandum? emplastrum æris alieni. Verùm surdis canimus nunc, faxit Deus, vt aures tandem accipiant, ac resipiscant nostri.

libr.1. *Sauus vbi Æacidæ talo iacet Hector.*

lib.1. *— Danaûm fortissime gentis*
Tydide.

lib.8. *Æneas Anchisiades, & fidus Achates*

& sexcenta eiusmodi apud eundem, & alios Poëtas Latinos à Græcis sumpta, à quibus puto mutuatos fuisse maiores nostros Hispanos Patronimica, quibus nunc etiam vtimur, siquidem Perez à Petro, Sanchez à Sancho, Rodriguez à Roderico, Fernandez à Fernando, &c. constat esse deducta. & hæc de Græcis & Hispanis. Quod attinet ad Romanos, certum est apud eos nullum tribus insignitum nominibus, nisi qui aut ingenuus, aut

l.8.cap.3. liber esset. Quintilianus. *Propria liberi, quæ nemo habet nisi liber, prænomen, nomen, cognomen, tribum.* dum enim quis seruitutem seruiebat, vnicum tãtùm habebat nomen, postquam verò manumissus erat, & ciuis fiebat Romanus, vt ex §. finali Instit. de libertin. constat, & tribus condecorabatur nominibus, duobus manumissoris, pristino ipsius nomini superadditis, vt ex Cicerone refert

loc.cit. Alciatus, nec non ex antiquioribus Artemidorus,

l.1.de Somn. interpret. c.47. qui sic; *Et cùm esset seruus liber factus est, & pro vno nomine tria accepit duobus nominibus à manumittẽte assumptis.* Hinc effectum est, vt (quia nota erat ingenuitatis trinum nomen, quod tribus literis dictionum primariis notari solitum, nimirum pro Quinto Valerio Maximo. Q. V. M.) trium literarum homo prouerbij loco diceretur in eum, qui generosus, & ingenuus videri cuperet testibus Erasmo, & Manutio in adagiis, quam tamen loquutionem facetissimè Plautus aliò detorsit,

ita

ita enim ille in Aulularia.

———tu trium literarum homo Act.2.Sce.1.

Me vituperas?

quibus illum verbis furem appellat: fur enim tribus ſcribitur literis, quod, ne vllam pateretur dubitationem, ipſemet declarat Poëta, ſubdit namque.

—etiam fur, trifurcifer?

Quæ quidem locutio ſimillima eſt illi: quam antiqui prouerbij, aut ænigmatis loco vſurparunt, nimirum duplex K K, quo malum aliquod ſignificabant, gemino ſiquidem K K, κακὰ, id eſt mala ſcribuntur.

Nubere, pro meretricari, veteribus quãdoque dictum. Dicterij cuiuſdam Hiſpani origo. Uxor pro meretrice. Martialis illuſtratus.

CAPVT XXXIX.

Plautus in Ciſtellaria ita lenam cum Silenio meretrice de Gymnaſio etiam meretrice, quam ipſa educarat, ſic loquentem inducit.

Hæc quidem Ecaſtor quotidie viro nubit, nupſitque hodie, Act.1. Scen. 1.

Nubet mox noctu, nunquam ego hanc viduam cubare ſiui.

Nam si hac non nubat, lugubri mihi fame familia pereat.

Idem in Casina in fine.

Qui faxit clàm vxorem ducat scortum semper, quod volet.

Viden' quàm pulchrè, & lepidè *nubere*, pro meretriciam facere, apponat poëta? Hinc proculdubio mihi videtur emanasse dicterium illud, quod hodie apud nos in puerorum, aut infimæ plebis hominum ore versatur, quando nimirum fœminam aliquam palliato(vt cum Apuleio loquar) sermone meretricem appellare volunt, vt semper nuptam dicant. Similiter & *Vxoris* nomine meretricem intelligebant aliquando veteres. Plautus in Milite.

Actu 4. Scen. 2.

Nihil tu amassis, mihi hæc desponsata 'st, tibi si illa hodie nupserit,

Ego hanc continuè vxorem ducam.

Vbi & *Nubere*, *&* *Vxorem ducere*, in malam sumuntur partem. Idem fecit Martialis.

lib.3. Epigr. 80.

Conuiua quisquis Zoili potest esse,
Sumenianas cœnet inter vxores.

Sed quia locus hic subobscurus altiori indiget indagatione, paululum in eo demoremur, vt quas dicat sumenianas mulieres, aperiamus. Sumeniani igitur loci nomine nihil aliud significari posse arbitror, nisi locum, qui sub mœnibus sit, vt & suburbiorum nomine domus, & viæ quæ sub vrbe sunt, significantur, quo posito sumenianarũ mulierum nomine illas, quæ in lupanariis sub mœnibus constitutis turpem exercebant quæstum, intelligi debere suspicor, ídque pro

pro certo habuit Robertus Stephanus. Lupenaria autem fuisse sub mœnibus, vt in remotiori, & secretiori vrbis parte, facilè deprehendi potest, Petronius de lupanari loquens. *At subinde vt in locum secretiorem venimus.* Et inferiùs. *Per anfractus deinde obscurissimos egressus in hunc locum me perduxit.* Iustinianus in Authẽtico de lenonibus, collatione 2. de lupanariis agens. *ita vt primùm quidem in vltimis partibus ciuitatis essent.* Quòd si aliquatenus valet hoc ex more nostro confirmari, apud nos certè sub ipsis oppidorum mœnibus solere ferè semper huiusmodi turpitudinis domicilia collocari, omnes norunt. Ac demum summenianarũ nomine, nihil aliud nisi prostibulas intellexisse Martialem ex alio ipsius loco satis liquet, in eo enim summeni nomine publicum turpitudinis locum designat.

In suo Thesauro.

In Satyric.

At meretrix abigit testem velòque seráque,
Raráque summeni fornice rima patet.

l. 1. Epigr. 35.

Ait ergo poëta in superiori in Zoilum epigrammate, illum, qui posset conuiua esse Zoili spurcissimi, ac libidinosissimi hominis, summenianas, id est lupanaris cænaturum inter mulieres, quæ libidinosæ adeò, adeò sunt spurcæ.

Quid

Quid sit Soricina Nænia Plauto in Bacchidibus. Næniæ significatio quotuplex; diuersorum poëtarum, nec non prædicti loci aliquot declarati, vnicus in Milite restitutus.

CAPVT XL.

SIt licèt quorundam eruditorum iudicio perpensus iamdudum Plautinianus hic locus, meam tamen nunc post illorum sententias opinionem adducere non inutile sum arbitratus, vel quia noui aliquid fortassis, vel quia ab aliis dicta magis explicatè in medium proferam. Plautus ergo in Bacchidibus sic.

Act.4. Scen. 6. *Si tibi est machæra, & nobis veruina est domi,*
Qua quidem te faciam, si tu me irritaueris,
Confossiorem soricina nænia.

1.8.cap.2. Næniæ nomine plura significari autor est Quintilianus, sed propriè næniam dici funebre carmen idem affirmat: quod & asserit Festus. *Nænia* (inquit) *est carmen, quod in funere laudandi gratia cantatur ad tibiam; sunt qui eo verbo finem significari putant. Quidam volunt næniam ideo dici, quòd voci similior querimonia flentium sit. Quidam aiunt næniæ ductum nomen ab extremi intestini vocabulo;*

bulo; Graci enim νήτον, extremum dicunt, siue quòd chordarum vltima νήτη dicitur, extremam cantionis vocem naniam appellarunt. Nonius etiam. *Nænia ineptum, & inconditum carmen quod adducta pretio mulier, quæ præfica diceretur iis, quibus propinqui nõ essent, mortuis exhiberet. Varro de vita Populi Romani libro quarto. Ibi à muliere, quæ obtutum à voce esset* (siue vt alij legunt, *optima voce esset) per quam laudari, deinde næniam cantari solitam ad tibias, & fides.* Næniam etiam carmen esse extremum, atque vltimum, quod cum lamentatione mortuo accinitur, asserit Diomedes Grammaticus, quod antea ex veteribus docuerunt complures. Plautus in Truculento. lib. 3.

Huic homini amanti mea hera apud nos dixit næniam de bonis, Act.2.Sce.1.
Nam fundi, & ædes obligata sunt ob amoris prandium.

Subobscurus certè locus, sed cuius sensus, quicquid dicat Lambinus, hic meo iudicio est. *Huic homini iam cecinit hera carmen funebre de bonis, ia les hizo à sus bienes las obsequias, y les canto el vltimo responso, nam quæ illi supererant duntaxat bona fũdi nimirum, & ædes, obligata sunt huic prandio, quod illi hera parat.*

Horatius. Carmin. li. 2. Od.1.

Sed ne relictis Musa procax iocis
Ceæ retractes munera næniæ.

Idem. Eod. l.Od. vlt.

Absint inani funere næniæ.

Naso.

Quæritur in scena caua tibia, quæritur æris: Fastor. 6.

Ducit

Ducit ſupremos nænia nulla choros.

Ante illos Orator noſter 2. de legibus. *Hæc (*inquit*) habemus in duodecim, ſanè ſecundùm naturã, quæ norma legis eſt: reliqua ſunt in more, funus vt indicatur, ſi quid ludorum, domúſque funeris vtatur accenſo, atque lictoribus honoratorum virorum laudes in concione memorentur, eáſque cantus etiam ad tibicinem proſequatur, cui nomen næniæ, quo vocabulo etiam Græco (* ſiue vt Turnebus ibi legendum putat, *Graccho) cantus lugubres nominantur:* Sed legendum *Græco*, & non *Graccho*, aliter licèt ſentiat vetuſtorum codicum ope eruditiſſimus vir Turnebus, haud dubium eſt, quandoquidẽ barbarum certè fuiſſe huiuſmodi carmen origine, Phrygiorum nimirum inuentum, à Græcis tamẽ poſtea, vt proprium vindicatum indito næniæ nomine (quod illius demonſtrat origo, & nos deinceps oſtendemus) autor eſt, qui ea vtitur voce Hipponax in Iambis, Polluce teſte Onomaſticon 4. Ex quibus Hipponactis, & Ciceronis locis planè colligitur, voluiſſe Papiniũm ſignificare carmine hoc vſos fuiſſe in Archemori funere Argiuos, dum ait.

Thebaid. 6. *Dum ſignum luctus cornu graue mugit adunco*
Tibia, cui teneros ſuetum producere manes
Lege Phrygum mœſta: Pelopem monſtraſſe ferebãt
Exequiale ſacrum, carménque minoribus vmbris
Vtile.

Et, vt erat vanis ſuperſtitionibus addicta immẽſum Antiquitas, huic etiam funebri cantui, ſicut & febri, & pallori Deam præfecerunt, quam cantus nomine Næniam appellabant. Diuus Auguſtinus.

guſtinus. *Denique & ipſe Varro connumerare, & enumerare Deos cœpit à conceptione hominis, quorum numeros exorſus eſt à Iano, eámque ſeriem perduxit vſque ad decrepiti hominis mortem, & Deos ad ipſum hominem pertinentes clauſit ad Naniam Deam, quæ in funeribus ſenum cantatur.* Auguſtinum eius ſequitur interpres Ludouicus Viues, illud addens, extra Viminalem Portam huius Deæ fuiſſe ſacellum; Idem docet Alexander ab Alexandro, qui cur extra Viminalem ſacellum haberet Nænia, rationem reddit; Cœlius etiam Rodiginus ex Varrone idem refert. Sed quia ineptum erat carmen nænia, & inconditum, quódque à muliere decantaretur in funeribus, vt ex Nonio vidimus, hinc fuit, vt næniæ nomen pro inepto, & incõdito carmine fuerit vſurpatum. Horatius.

De ciuit. l. 6. c. 8.

Dier. Geni. l. 2. c. 4.

Antiq. lect. l. 22. c. 3.

Dicetur merita nox quoque nænia.

Carmin. l. 3. Od. 28.

Qua de cauſa (vt bene notat Scaliger pater) nomen hoc ad nutricias cantilenas traduxit elegantiſſimus poëta Iouianus Pontanus: nutrices enim à cantiunculis fortaſſe ineptis, & præficarum cãtui ſimilibus plurimum Italiæ locorum vulgus Nenas appellat; quin & nutrices apud nos voce hac ſæpius decãtata, *nina, nina,* quieſcere, ac dormire infantulos faciunt. Hinc etiã effectum eſt, vt *nænia* pro ridiculo ſumpta fuerit. Plautus.

—ubi circumuortor, cado, id fuit nænia ludo.

In Pſeud. act. 5. Scen. 1.

id eſt, id fuit ridiculum ludo; quanuis Lambinus dubitanter tamen, næniam ibi pro cantu, & carmine poſitam dicat; noſter enim ſenſus genuinus magis eſt, vt ex ſequentibus liquet eiuſdem loci verſibus.

Itaque

apud Arnobium (ſaltem in meo codice) abſque diphtongo legitur. Alij volunt nomen hoc fictitium eſſe à ſimilitudine vocis eorum, qui querũtur, & dolent. Ita Horatianus interpres Acron, nec non Ludouicus Viues; ſed prior etymologia conuenire potiùs nomini huic mihi videtur, nam & cantui funebri, & Deæ, quæ funeri præeſt, & inteſtinorum vltimo optimè quadrat. Sed his ita præmiſſis ad præcipuum reuertamur inſtitutum. Donatus ad illum Terentiani Eunuchi locum,

Ego meo indicio miſer quaſi ſorex perij.

hæc notat. *Proprium ſoricum eſt vel ſtridere clariùs, quàm mures, vel ſtrepere magis cum obrodunt friuola, ad quam vocem multi ſe intendentes, quamuis per tenebras noctis transfigunt eos. Plautus. Confoſſiorem te faciam ſoricina nænia.* Sic Donatus. Ex cuius verbis videtur colligi, ipſum ita locum intellexiſſe, vt ſoricina nænia confoſſa idem Plauto ſit, quod inepta, & importuna ſoricis vox, quæ cauſa eſt, vt ipſe confodiatur. Sed hæc interpretatio (bona ipſius venia) vel parum intelligibilis, vel parum textui congrua eſt, iuréque illam, palinodiam decantans, improbat Lambinus. Turnebus non multùm diuerſus à Donato, ſoricinam næniam eſſe ait, cantionem celebrem de confoſſo ſorice, qui dum quippiam rodit, & ſtridorem mittit, plerumque ſuo perit indicio, & cõfoditur. Sed hæc interpretatio quàm ad rem ſit, nemo non videt. Alia fuit Petri Danielis expoſitio, exiſtimantis idem valere, confoſſiorem te faciã ſoricina nænia, quod, te cõcidam in fruſtilla Aduerſar. l. 24 c. 11.

minuriſſima: quæ quidem expoſitio ex parte non improbatur Lambino; næniam enim ex Arnobio eſſe ait edulij genus in minutiſſimas partes proſecti, & conciſi: vnde ſignificare hic fortaſſe Plautum putat Lambinus, quod alio loquendi modo expreſſit in Milite glorioſo, fartum ex te faciam, ibi enim ita Plautus.

Nam ego hanc machæram mihi conſolari volo,
Ne lamentetur, néve animum deſpondeat,
Quia ſe iam pridem fériatam geſtitem,
Quæ miſera geſtit fartum facere ex hoſtibus.

Variar. l. 3. c. 9. Ita hunc locum legit ille, nec non Muretus aduerſus Ioachimum Camerarium Plauti interpretem, qui *fratrem* legendum cenſuerat. Sed (vt hoc obiter dicamus) nulla harum lectionum placet; non Camerarij, quia (vt bene notauit Muretus) fratres potiùs dixiſſet Plautus; neque *Lābini*, aut Mureti, quia, vt diſertè cenſuit Theodorus Canterus, quanuis hi ad autoris ſenſum propiùs acceſſerint, ab antiqua tamen lectione longiùs illo aberrarunt. Ego itaque Cantero aſſentiens, *frattem* ibi reponendum credo, in eadē fermè ſignificatione, qua *fartum* Lambinus, & Muretus accipiunt, quandoquidem & huius vocis in illa eadem ſignificatione meminit Arnobius. *In hoc enim* (inquit) *diutiùs loco, huic cauſa vel maximè neceſſario immoramur, inſiſtimus, inhæremus cupientes addiſcere, quid cum pultibus Deo ſit? quid cum libis? quid cum diuerſis frattibus confectionis iure multiplici, atque impenſarum varietate conditis?* Hæc ille; quamuis in meo codice perperam *fratribus* legatur; Sed ad næniæ reuertamur interpretationem à Daniele excogitatam: eam nullo

(margin notes: l. Variar. 1. c. 9. — l. 7. aduerſus gentes.)

modo veram vel ipse postea fatetur Lambinus, aliud enim (vt ipse ait) est concidere, aliud confodere, deinde, quia vnde colligatur næniam idem quod fartum significare, velim mihi vt dicatur. Arnobij enim locus, qui pro istius opinionis fundamine posset adduci, parum illi fauet; Tucceta nanque idem quod farta esse ostendit sanè: nænias verò, & offas penitas, non itidem. Quid plura; Iosephus Scaliger in hoc Arnobij loco non *Nania*, sed *Tenia*, legendum putat. Reuera tamen fallitur, cùm quia ita nænias describit hic autor, vt optimè illis nominis etymon conueniat, nempe intestinorum vltimo: tum quia iterum repetit inferiùs. *Neque priùs iras atque animos ponunt, nisi sibi adoleri paratas conspexerint nænias, offásque penitas.* Potiùs itaque Scaligeri emendatio Plautino huic conueniret loco, *Confossiorem enim te faciam soricina nænia*; idem esset quod Hispanè diceremus. *Te hare con mas agujeros que vna benda ratonada.* Posterior igitur tempore, & loco Lambini interpretatio, sed dignitate meo iudicio prior, quæque & ipsi, & nobis magis probatur, ea est, vt scilicet idem sit dicere, *Confossiorem te faciam soricina nænia*, ac si diceretur, *confossum te magis reddam, quàm soricis intestinum, quando ille in muscipula ferreis stilis deniatim formata deprehensus confoditur.* Rationem verò, ob quam soricina nænia, & non quauis alia re confossiorem se facturum militem Cleomachum minitatus fuerit Chrysalus, nusquam apud quemquam legi: ea tamen sese mihi nunc offert: stylo vsus, vt par erat, propriè

comico facetiſſimus autor, Chryſalum inducit adeò militem parui pendentem, vt tanquam ſibi deſpectiſſimum deſpectiſſimæ, & infimæ rei, ſoricis nempe vltimo inteſtino, quo nihil in viliſſimo ſorice reperitur vilius, aptè comparet. Hoc duntaxat interpretationem claudam. Fulgentius Plantiades in libello expoſitionis ſermonum antiquorum in voce *Veruina*, hunc affert Plauti locum, quem eo, quo nos modo, ipſe legit: in quibuſdam tamen illius Fulgentiani libelli caſtigationibus aliter locus iſte Plauti ex vetere codice legitur, ita nimirum;

Si tibi machæra eſt foris, at nobis veruina eſt domi,
Qua te ego, & illos conficiam ſoricina nænia.

Quæ lectio (niſi in contrarium ſtaret Donati autoritas, vt vulgò leguntur, citantis hos verſus) facilè omnes huius loci difficiles ſolueret nexus: is enim eſſet ſenſus, egò te veruina conficiam ſoricina nænia, id eſt inepta, & importuna ſoricis vox, quæ, vt ſua ſorici ſolet eſſe, ita & tibi, vt à me conficiaris, cauſa erit.

Puerilis

Puerilis iurisiurandi Hispanici formulam Edios, ab antiquis emanasse: ac de iureiurando quædam non vulgaria.

Cap. XLI.

A Maioribus semper audiui, antiqui proprietatem sermonis in fœminis, pueris, ac rusticanis hominibus incorruptam magis reperiri, ac conseruari diutiùs: qua de causa Cæsarem aiunt adeò Latinè, adeóque purè locutum, vt pote cuius sermo domestica consuetudine ab Aurelia matre, aliísque nobilibus matronis fuerit excultus. Id ipsum ego experimento comperi, compererunt omnes aliqua obsoleta, & antiquata vocabula vix ex muliercularum, puerorum, rusticorúmque ore excidere. Inter quæ sæpe à me cũ risu excepta, puerile illud iurandi verbum, *Edios* meas aliquando detinuit aures, atque ad illius indagandum etymon, & significatum, mentem pariter atque animum impulit. Memini demum Antiquos Romanos tum aliis multis, tum aliquibus huic similibus iurandi verbis, seu aduerbiis vsos fuisse. Ædepol enim illis iurandi aduerbium, quo vsi sunt omnes fermè Antiqui. Næuius Comicus poëta in Agricola.

Ædepol paternam qui comest pecuniam.

Idem in Gymnastico.

Ædepol Cupido cùm pusillus sis, nimis multùm vales.

Turpilius etiam Comicus in Demiurgo.

Ego Ædepol docta dico.

Idem in Epiclero.

Quæso Ædepol quò ante lucem te subitò rapis?

Et hoc etiam iureiurando vsi sunt passim Plautus, ac Terentius, quin & Cicero. *Non Ædepol quantam egeris rem.* quod quidem ab æde, Deóque Polluce compositum: A. Gellius. *Ædepol autem quod iusiurandum per Pollucem est, & viro, & fœminæ commune est. Sed M. Varro asseuerat Antiquissimos viros neque per Castorem, neque per Pollucem deierare solitos, sed id iusiurandum fuisse tantùm fœminarum ex initiis Eleusinis acceptum: paulatim tamen inscitia antiquitatis viros dicere Ædepol cœpisse, factúmque esse ita dicendi morem.* Æcastor etiam iurisiurandi aduerbium, sicut & Æcere. Laberius Mimographus in sororibus.

l.fam.2 ad Cæcilium. l.11.c.6.

Æcastor multùm soniculosum.

Plautus in Amphitruone.

Æcastor te experior quanti facias vxorem.

& alibi;

In Pseudol. Act.1. sce. 2.

Heu Æcastor cùm ornatum aspicio, nostrûm ambarum pœnitet.

&,

In Menæchem. Act. 1. sce. 3.

Nam Æcastor solus benefactis tuis me florentem facis.

Terentius in Andria.

Per Æcastor scitus puer natus est Pamphilo.

Plautus

Plautus in Menæchemis.

———*te conueni Æcere.*

Idem in Amphitruc ne.

Eccere iam tu autem facis, vt tuis nulla apud te sit fides.

Terentius in Phormione. Actu 2. sce. 1.

———*Æcere.*

Quid si reddet?

Quæ iurandi aduerbia idem valent, ac si per ædẽ Castoris, per ædem Cereris diceretur, siue ac si ecce Cererem, ecce Castorem, nam per æ, diphtongum,& per simplicem e, scriptum vtrumque apud classicos reperi autores. Festus Pompeius. *Eccere iusiurandum est, ac si dicatur per Cererem, vt Æcastor, Ædepol: alij eccere pro ecce positum accipiunt.* Quòd si hoc vltimo isthæc iurandi verba accipiantur modo,id est absque diphtógo, tunc sensus erit, *Eccere*, aut, *Ecastor, ecce Deum, aut Deam, qui, aut quæ præsens est, & testis, Castorem, aut Cererem.* Qui etiam nobis communis loquendi modus est, *Dios es testigo*; quin & ipsissimet antiquis *Edi,* aduerbium iurandi fuit. Sosipater Charisius. *Medio fidio per Iouem, aut fidem, filiúmve Iouis Herculem, quæ iuratio propria virorum est, vt fœminarum Ædepol, Æcastor. Eiuno. Denique Titinnius in Setina, molliculum adulescentulum effœminatè loquentem cùm reprehẽdere magis vellet, An, inquit, quia pol Ædepol fabulare, edi medi. Edi Titinnius in barathro. Id necesse respondet edi, pro edius fidius.* Hæc Charisius. Ex cuius verbis planè conuincitur deductum fuisse puerile Hispanicum *Edios,* siue illud iuriiurando Inst. Grammat. l. 2.

per Ædem Dei, siue ecce Deum respondeat, cùm præcipuè *Edios*, ab *Edius* Charisij in vnica duntaxat litera differat, quam certum est in plurimis nominibus à nostris immutatam, vt in Buxus, nobis Box, Curuus, Coruo, Mustum, Mosto, & aliis bene notatis ab Aldrete nostro miræ eruditionis viro, quin & Italis Mundus, Mondo, & alia huiusmodi. Nemini itaque (vt suspicor) dubium esse debet *Edios*, idem quod *Edius* Antiquis, quandoquidem huiusmodi iurisiurandi genus in eius gentis inuenitur ore, quam antiqui sermonis, Latini videlicet, qui Hispanis olim vulgaris fuit (vt post multos alios asseruit, & ante omnes bene probauit ille, quem modò diximus Aldrete) tenacissimam semper extitisse diximus suprà. Vtinam hodie non aliis iuramentorum generibus longè impudentioribus nostri vterentur Hispani, adeóque frequenter, vt peierare illos passim timendum, imò dolendum potiùs sit; Non certè tot, ac tantis cladibus affligaretur Hispania: affligatur tamen hac de causa ex veracis oraculo spiritus. *Vir multum iurans implebitur iniquitate, & non discedet à domo illius plaga.* Sufficere debuisset seruatoris nostri Iesu Christi præceptum, ita apud Matthęum dicentis. *Sit sermo autem vester, est, est; non, non: quod autem his abundantius est, à malo est.* Quòd si Ethnicorum nos mouent exempla, Isocratem audiamus; Is enim apud Stobæum Sacramentum oblatum duabus de causis fide firmandum suadebat, vel vt te ipsum tupi suspicione liberes, vel vt amicos ex magnis periculis eripias.

[Margin: l. 2. c. 10. del orig. de la lengua Castillana.]

[Margin: cap 5.]

[Margin: Sermon. 25.]

Pecu

Pecuniarum verò gratia, etsi iustam causam haberet, non per Deos iurandum dicebat. Quod secutus proculdubio est Pythagoricus ille philosophus, de quo isthæc Basilius. *Illud Cliniæ Pythagorici creditu difficile est, quod casu non dedita opera nostros imitatur: nam ille dum per iuramentum mulctã trium talentorum vitare liceret, iniuriam pati maluit, quàm iurare.* Quàm præclarè idem Basilius. *Citra implicationem ad aliud ipsam per se ipsam veritatem proferre conare nudis affimationibus vtens; qui non credit, detrimentum incredulitatis habeat: turpe est enim, ac stolidum, se ipsum velut indignum fide accusare, & iuramentorum securitatem inferre.* Iure ergo ille alter iurandi damnans morem, hoc vsus lemmate: honestis, ac probis viris etiam iniuratis necessariò credendum: Improbis verò, ac leuibus, ne iuratis quidem. Sed ignorari prorsus (pro dolor) hodie Aristotelicam puto definitionem Iurisiurandi, quod ille esset ait *cum diuina veneratione dictionem probationis expertem.* Illam potùs credo in animis perditorum Laberij Mimographi plus iusto inhærere; talem fuisse dicit A. Gellius.

In libello quomodo ex libris gẽtilium proficere possimus.

Hexam. homil 3. in Psalm.

l. 1. Rhet. ad Alexandrũ.

Vide Clementem Alexand. l. Strom. 7.

l. 16. cap. 7.

Quid est iusiurandum? emplastrum æris alieni. Verùm surdis canimus nunc, faxit Deus, vt aures tandem accipiant, ac resipiscant nostri.

X 5

Fabulam Scyllarum, fabulam itidem Prognes, & Philomelæ, ac fabulam Heliadum variè, & confusè prodi ab autoribus; defensus tribus in locis Vergilius, in vnico Garcias Lassus.

Cap. XLII.

Metamorphosis Scyllarum, Prognes & Philomelæ, nec non sororum Phaëthontis Heliadum adeò variè proditur à Poëtis, vt vix, aut ne vix quidem quid certi statuendum sit, cuíve standum opinioni, deprehendere possimus. Et vt ordinatè singula prosequamur, Scyllas duas fuisse, alteram Nisi, alteram Phorci filiam, & hãc in maris mõstrum, illam in auem fuisse mutatas Ouidius in Metamorphoseon libris latè docet; breuiùs de arte.

lib. 1. *Filia purpureos patri furata capillos,*
Puppe cadens celsa facta refertur auis.
Altera Scylla maris monstrum medicamine Circes,
Pube premit rabidos, inguinibusq; canes.

Quæ cùm ita se habeant, multos earum confusudisse fabulam, alteram pro altera sumentes; indicat in Cyri Vergilius de Scylla Nisi loquens.

Complures illam, & magni Messala poëta,
(Nam verum fateamur, amat Polyhymnia verũ)
Longè

Longè alia perhibent mutatam membra figura,
Scyllaum monſtra in ſaxum conuerſa vocari.

Quin & Ouidius ipſe apertè confundit.

Per nos Scylla patri canos furata capillos, Amor.l.3.
Pube premit rabidos,inguinibuſq́, canes. Eg.2.

Sunt qui velint diuinum etiam Poëtam confudiſſe in Sileno hanc fabulam, quæ fuit Seruij Grammatici opinio in Commentariis in Silenũ, Vergilium hæc more Poëtico confudiſſe diceṅtis. Idem aſſerit Martin Antonius Delrius in aduerſariis in Senecæ Medeam. Alciatus verò conſultò id feciſſe Vergilium, vt famæ inſeruiret, Parerg.l.1. ſenſit, qui omnes ita illos Vergilij in Sileno verſus legunt. cap.6.

Quid loquar aut Scyllam Niſi,quam fama ſequuta eſt,
Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris?

Abſit tamen vt incontaminatiſſimo, & irreprehenſibili poëtæ aliquam, quantunuis exiguam, confuſionis maculam inuri patiar. Dico itaque nullo modo hanc confudiſſe fabulam Vergilium, ſed clarè fuiſſe, & diſtinctè locutum, perperam potiùs illum locum legiſſe, & citaſſe prædictos autores, alitérque legendum eſſe; ita nimirum.

Quid loquar aut Scyllam Niſi? aut quam fama ſequuta eſt,
Candida ſuccinctam latratibus inguina monſtris.

ſic nanque ex vi diſiunctiuæ, *aut*, omnis tollitur difficultas, cùm alteram ab altera diſiungat & diuidat; & ne me hæc ſomniaſſe dicat quiſpiam, meæ proculdubio opinioni veterum adſtipulatur codicum complurium fides, exemplarium

etiam

etiam Coloniensium Ioannis Stelsij, nec non Plantinianorum; Ita isti citantur versus à Natali in Mythologicis, à Mino in Cómentariis Emblematum Alciati, ita legi, & interpretari debere hunc locum sensit Nannius, qui aliàs etiam se vidisse in veteribus codicibus lectiones illius ait, videlicet.

Miscellan lib.6.

Quid loquar an Scyllam Nisi? an quam fama sequuta est.

&, *Quid loquar vt Scyllam Nisi? aut quam fama sequuta est.*

quæ lectio ipsi quidem magis placet, mihi verò minùs arridet præ superiori, quam præter veterum Codicum fidem ipsemet agnouit Seruius. In Prognes autem, & Philomelæ, seu Philomenæ, vtroque enim modo legitur, mutatione longè maior est inter autores discrepantia: aliqui enim Prognem in Hirundinem, Philomelam in auem sui nominis, siue quod idem est, in lusciniam mutatas dicunt, Prognem Ityos matrem affirmantes. alij contrà, Prognem in Philomelam, Philomelam in Hirundinem; Philomelam alij Ityos matrem affirmant: alia alij. Prioris opinionis videntur fuisse, Horatius dum ait,

Vbi suprà.

Carmin.4. Od.12.

Nidum ponit Itym flebiliter gemens
Infelix auis, & Cecropiæ domus
Æternum opprobrium, quòd malè Barbaras
Regum est vlta libidines.

Statius.

Sylu. 2.

Hunc nec sæua viro potuisset carpere Progne.

Sylu. 5.

&, *Quod gemit, & duræ queritur Philomela sorori.*

Martialis in Epigrammate, cui lemma *de hirundine,*

dine, in fine.

Serò dedit pœnas discerpti noxia mater, l.5.Epig.68.
Debuerat sed tunc, cùm lacerauit Itym.

Idem.

Et sublata volantis vngue Prognes, l.11.Epig.19.
In nido seges est hirundinino.

& in Apophoretis Epigrammate, cui lemma 75.
Luscinia.

Flet Philomela nefas incesti Tereos, & quæ
Muta puella fuit, garrula fertur auis.

Fuit quoque huius opinionis Seruius Grammaticus, fuit & Hyginius in fabulis, in hoc vno à cęteris diuersus, quòd Itym in accipitrem mutatum dixit; ex recentioribus elegantissimus poëta Petrus Angelius Bargeus in pulcherrimo Epigrammate de hirundine, quæ pullos strangulauit suos. In commẽt. in Silenum. Fabula 45. l.Carmin.2.

Proh scelus infandum! quis iam te barbara Progne
Credat Itym manibus non lacerasse tuis?

Ac denique hanc secuta est opinionem omnis fere recentiorum schola. Prognem in Philomelam, & Philomelam in hirundinem mutatas existimauit M. Varro, cuius in quarto de Originibus hæc sunt verba. *Lusciola, quòd luctuosè canere existimetur, atque esse ex Attica Progne facta auis.* Huic videtur sententiæ accessisse Ouidius in Heroidibus, dum sub Sapphus persona ait,

Sola virum non vlta piè, mœstissima mater
Concinit Ismarium Daulias ales Itym.

& in Amorum libris.

Quid scelus Ismarij quereris Philomela tyranni? l.2.Eleg.6.

Magna,

Magna, sed antiqua est causa doloris Itys.
&, *Concinit Odrysium Cecropis ales Itym.*
Pedo etiam Albinouanus in consolatione ad Liuiam Augustam, quæ sub Nasonis nomine falsò circumfertur.

Talis in vmbrosis mitis nunc denique syluis
Deflet Threicium Daulias ales Itym:

Propertius.

lib.3. *Alcionum positis requiescant ora querelis,*
Increpet absumptum nec sua mater Itym.

Cornelius Seuerus in Ætna.

—en Philomela canoris
Euocat in syluis, & tu soror hospita tectis
Acciperis, solis Tereus ferus exulat agris.

Pentadius.

Iam Philomela gemit modulis Ityn impia mater,
Oblatum mensis iam Philomela gemit.

Seneca noster Tragicus.

In Hercule Oetæo. *—qualis natum*
Daulias ales solet Ismaria
Flere sub vmbra.
&, *—fugit vultus*
Philomela suos, natumq́; sonat
Flebilis Itym.

In Satyric. Petronius

Dignus amore locus, testis sylue ster Iasdon,
Atque vrbana Progne, quæ circum gramina fusæ,
Et molles violas cantu sua rura colebant.

Huic opinioni adde Aurel. Nemesianũ in Cynegetico.

qui omnes illud videntur mutuati à Catullo.

Qualia sub densis ramorum concini vmbris
Daulias absumpsit fata gemens Ityli.

Quod tamen à Græcis sumpsisse Latinos, dubium

bium non eſt. Homerus certè ſic.

Pandaris vt quondam florens Philomela puella
Vere canit primo, ac trunco ſuper arboris aſtans
Ingeminat mœſtum vario modulamine carmen,
Flens Itylum puerum, ferro quem perculit ipſa,
Mentis inops, Zeto ſuſceptum coniuge dudum.

Retulit id Ariſtophanes, retulit & Gorgias apud Ariſtotelem, qui Rhetoricorum tertio ſic; *Illud* Cap.3. *autem Gorgiæ in hirundinem, cùm ſuper eum volans ſtercus emiſerit, optimè, ac tragicè dictũ eſt; dixit enim aui quidem Philomelæ, ſi id fecerit, turpe non eſt, virgini autem turpiſſimum.* Tenuit hoc & Anacreon Ode in Chelidona, quam & latinitate, & numeris appoſitè donauit in hunc modum Henricus Stephanus.

Quibus loquax, quibúſnam
Te plectam hirundo pœnis?
Vtrúmne vis volucres
Alas tibi recidam?
Imam ſecémve linguam,
Tibi quod ille Tereus
Feciſſe fertur olim?
Nam tu quid ante lucem
Meas ſtrepens ad aures
E ſomnis beatis
Mihi rapis Bathillum?

Senſit idem Ariſtophanis ſcholiaſtes, ſenſit & Chiliad.7. Tzetzes, quibus cõſentit Gabrias in fabulis, nec hiſt.142. non Probus, & ipſemet Seruius ſibi contrarius, aut ſe corrigens ad decimum quintum quarti Georgicorum verſum, quos ex recentioribus ſequutus eſt in Acone Pontanus.

bilis per g, scribitur, ita & nobilis antiquis per g, scribi solere. Liuius Andronicus.

Ornatu incedunt gnobili ignobiles.

Verùm de re adeò trita iam nimis multa.

Quid sit Leuca, & vnde dicta; Isidori locus restitutus; Regia lex Partitarum declarata.

CAPVT XLIIII.

QVoniam à multis tam Italis, quàm Hispanis dubitari sæpe vidi, quid vulgò *Leucæ* nomine intelligi deberet, ideo nunc exponam breuiter. Leuca ergo mensuræ viarum genus (nã de Leuca morbo, de qua Rhodiginus, medicis tractationem relinquemus) Gallicum quidem nomen est teste Ammiano. *qui locus* (inquit ille) *exordiũ est Galliarum: exinde non millenis passibus, sed Leucis itinera metiuntur.* Cui adstipulatur Isidorus; ex quibus alij affirmauêre recentiores. Quo posito planè suspicor à Leucis illam Galliæ populis & nomen, & originem sumpsisse. Leuci porrò inter Belgas antiquis, Cæsari, Ptolemæo, Plinio, Tacito, quin & Cordubensi nostro Lucano;

Optimus excusso Leucus, Rhemúsque Lacerto.

Ij nimirum, qui hodie Lotharingi, vulgò *Lorenses*

Antiq. lect. l. 5. c. 8.
Hist. l. 15.
Origin. l. 15. c. 16.
Cæs. l. 1. de bell. Gall.
Ptole. Tab. Europ. 5.
Plin. l. 4. ca. 17.
Tacit. Ann. l. 17.
Lucan. l. 1.

gnatis occideretur, Cephallonia, & Ithaca cedere iusserat. Docet Aristoteles in Peplo (simodò opus illud Aristotelis, dubitatur enim à plerisque doctis) citatus etiam à P. Martino Antonio Delrio in Troadibus Senecæ. sic igitur Pepli autor sub lemmate *Vlyssis in Tyrrhenia siti, seu sepulti.*

Prudentem, celebremq; virum post aspera fata,
Hoc gratus tumuli cespite celat honor.

Aliud.

Quem propter fœlix experta est Græcia bellum,
Illius hic tumulus clarus Vlyssis erit.

Sextus Empiricus ita de eius obitu. *Deinde cùm aliquis quidem dicit, quòd Vlysses à Telegono filio per imprudentiam sit interemptus: aliquis autem quòd cùm Larus marinæ turturis stimulum immisisset, eum occiderit; alij autem quòd mutatus sit in formam equi.* Aduersus Mathemat. c.16. Denique, quia testimonia autorum, quibus suam nititur astruere opinionem Sabinus, parum habent virium. Didymus enim nihil aliud quàm recentiorum figmentum esse dicit, Vlyssem à Telegono filio turturis osse occisum affirmare. At Lucianus in veris historiis, Vlyssem Calipsoni è beatorum insulis ita scribentem inducit. *Tandem ipse Telegono quem ex Circe susceperam, è medio sublatus sum.* lib.2. Verùm quanta adhibenda sit fides rebus in illis libris verarum historiarum, seu narrationum contentis, perlegens iudicabit vnusquisque. Aliud Sabini testimonium est ex Dictys Cretensis de bello Troiano libellis, qui prædicta Vlyssis morte terminantur. Sed commentitium planè Dictym illum esse, ac eiusdem farinæ cum Aniano Beroso, Metasthene, Manethone, Myrsilo Lesbio,

mutant; esse autem eos Parthicorũ similes celeritate, & cursus dexteritate aliis præstantiores. Silius

Altera complebant Hispanæ castra cohortes, libr. 1.
Auxilia Europæ genitoris parta trophæis.
Martius huic sonipes campos hinnitibus implet,
Huic iuga cornipedes erecti bellica raptant :
Non Eleus eat campo feruentior axis.

De quo etiam ipse multa alibi Aurelius Nemesianus. lib.16. In Cyneget.

Quin etiam gens ampla iacet trans ardua Calpes
Culmina Cornipedum latè fœcunda proborum.
Nanque valent longos pratis intendere cursus :
Nec minor est illis Graio quàm in corpore forma.
Nec non terribiles spirabile numen anhela
Prouoluunt flatus, & lumina viuida torquent,
Hinnitusq; cient tremuli, frænisq; repugnant,
Nec segnes mulcent aures, nec crure quiescunt.

De his etiam Iulianus, quasi magnum aliquid Constantio promittens apud Amianum. *Equos præbebo curules Hispanos.* Symmachus. *filij mei instat editio, huic equorum curulium paranda nobilitas est, quapropter ad Hispanias fidelissimos cum copiosis sumptibus misimus, vt generosas quadrigas sub diligentissima electione mercentur.* Idem. *Missurus igitur ad Hispanias meorum aliquos, qui curules quadrigas ex omni gregum nobilitate mercentur.* M. Varro mirabile quiddam de Lusitanis tradidit equis. *In fœtura* (inquit) *res incredibilis est in Hispania, sed est vera, quòd in Lusitania ad Oceanum in ea regione, vbi est oppidum Olysippo monte Tagro, quædam è vento concipiunt certo tempore equæ, vt hic gallinæ quoque solent, quarum oua ypenemia appellant.* Sed ex his equis,

libr.20. l.ep.9.ep.19. Eod.l.epist. 20. l.2. de re rust.c.1.

Aquis, & armis nobilem.

vt bene ex autoritate Zuritæ affirmauit Raderus, & ante illos(vt opinor) Gaſpar Barreyrus eruditiſſimus æquè,ac iudicioſiſſimus vir; & hoc non leuibus certè coniecturis: conſtat enim plus ſatis ex ſuprà dictis celebrem fuiſſe, ac nobilem(*ſimili* nanque vocabulo vſi coætanei Plinius, & Martialis) Salonis fluuij aquis Bilbilim; cùm è contrà Biblitanos equos à nullo vnquam laudantos certò ſciamus. Imò neque pernices nimiũ equos gignere ſolere alta, & ſcopuloſa loca, (qualem ſcimus fuiſſe Bilbilim) deprehenſum eſt,quantũuis labori perferendo aptiſſimi ſint. Hiſpanos tamen equos, vt plurimùm, pedum potiùs velocitate, & alacritate animi,ac corporis forma,quàm robore pollere, quis non videt? ac nequid intactum relinquamus, Bilbilim in alto loco ſitam, ac proindenon eam eſſe, quæ hodie *Calataiud*,vt vulgus credit, apertè oſtendit Martialis ipſe, cùm eam altam vocitet in prædicto epigrammate, ſed & alibi.

In ſua Chr.

Municipes Auguſta mihi, quos Bilbilis acri
Monte creat, rapidis quos Salo cingit aquis.

vt ex Barreyro legit Ortelius, vel(vt alij Codices habent) *alto monte*, quanuis perperam in plurimis codicibus, *agri monte* legatur; Sed ego quid ſit agri monte non video. Simile illli indidit cognomen,*altæ* nimirum,Sidonius Appollinaris.

Quid celſos Senecas loquar, & illum
Quem dat Bilbilis alta Martialem?

Verùm ne credere poſſemus *altæ* epithcton ad dignitatem potiùs Bilbilis, quàm ad ſitũ pertinere, omnem

thram à mari Erythreo, in quo rerum potitus sit, nomen accepisse, quemadmodũ certo certius est Regem Hispanum, Gallum, Polonum, Anglum ab Hispania, Gallia, Polonia, Anglia, quibus dominantur, denominatos, & non è contrà. Atq; ita siquis vnquã fuit Rex, qui in mari Rubro (vt ait Plinius) rates inuenit, is certe Erythra substãtiuo pro adiectiuo nomine ab Erythreo mari dictus fuit. Quòd si recentiorum aliquis, vt Andreas Corsalius adnauigato illo mari eius aquas à cæteris colore non differre affirmauit, verum quidẽ asseruit, vt vidimus superiùs, non tamen ideo ex illius autoritate rubras videri aquas sæpiùs plurimis in locis negandum, nam neque ille hoc negauit, neque si negasset, fides illi esset adhibẽda, qui vel non diligenter hoc examinasse credẽdus, vel forte non vidisse pacato tunc mari, nec Vbi suprà.

——— *turbantibus æquora ventis,*

vt ait Lucretius; & sic nulla arenarum, & limi facta reuolutione, vnde aquis prouenit color. Sed quoniam superiùs ex Sabellico retulimus, Rubrum mare dici omne id, quod à Persico sinu in Arabiam extenditur, ex re visum mihi est, concivis mei Senecæ poëtæ Tragicorum facilè Principis partes agere, eúmque ab iniusta vindicare nota Martini Antonij Delrij viri alias eruditissimi, ac cui non parum nostra debet Hispania, ne dicam Orbis totus. Is enim in illum Senecæ locum in Troadibus,

Et qui renatum prorsus excipiens diem, Act. 1. Scen. 1.
Tepidum rubenti Tigrim immiscet freto.

Ex Herodoti(inquit)*in Clio, Diod. Bibl. l. 2. Q. Curt.*

ſangus verò, Cuſpinianus, & Chalcondilas Bulgariam: vtrumque noſtram corroborat ſententiam. Porrò à Ziegeiner Zingarorum emanaſſe vocabulum, ſatis mihi perſuaſum habeo. Si tamē malit quis cum Alciato mutata Z, in C, à Cinglo aue maritima dictos putare, non incongruè ſentiet: hæc nanque auis, cuius cauda continuò mouetur, adeò infirma eſt, vt ne nidum quidem ſibi parare poſſit, ſed in alieno pariat: vnde prouerbium in errones, & inopes, quo vtitur Menander. Vbi ſuprà.

Mendicior Leberide eſt, & Cingalo. In Thaide.

Index

INDEX QVORVNDAM LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ, QVI aut explicantur, aut illustrantur.

Ex Libro Genesis.

Ex libro Exodi.

Ex I. Regum.

Ex II. Regum.

Ex III. Regum.

Ex IV. Regum.

Ex I. Paralip.

Ego

Ego autem totis viribus meis præparaui impenſas Domus Dei mei, aurum ad vaſa aurea, & argentum in argentea, æs in ænea, ferrum in ferrea, ligna ad lignea. ibidem.

Ecce ego in paupertate mea præparaui impenſas Domus Domini, auri talenta centum millia, argenti verò mille millia talentorum: æris verò, & ferri non eſt pondus, &c. 66

Ex I. Eſdræ.

Fecerunt autem filij Iſraël tranſmigrationis Paſcha quartadecima die menſis primi. 12

Ex III. Eſdræ.

Et eleuatis ſurſum manibus procidentes in terram adorauerunt Dominum. 16

Ex libro Iudith.

Et cùm in faciem eius intendiſſet, adorauit eum proſternens ſe ſuper terram. 22

Ex libro Iob.

Si vidi Solem cùm fulgeret, & Lunam incedentem clarè, & lætatum eſt in abſcondito cor meum, & oſculatus ſum manum meam ore meo, quæ eſt iniquitas maxima, & negatio contra Deum altiſſimum. 21

Dicebámque: In nidulo meo moriar, & ſicut palma multiplicabo dies. 77

Ex Pſalmis.

Extendens cœlum ſicut pellem, qui tegis aquis ſuperio-

C

Cothurni